

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης
Συντονιστής/τρια / Αξιολογητής/τρια

Αξιολογητής/τρια

Αξιολογητής/τρια

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

**Υπεύθυνος/η του μαθήματος/γνωστικού
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης**

Αλέξανδρος Θεοδωρίδης

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού
Προσωπικού Πανεπιστημίου

Γλυκερία Νότα

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αργυρούλα Καραγεώργου

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Χρήστος Μανώλης

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Ευθυμία Στάθη

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Ελένη Φραγκούλη, Σύμβουλος Β΄ στο ΙΕΠ,

μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Γ΄ ΤΑΞΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Παύλος Φ. Μάραντος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

ΨΗΦΙΑΚΑ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Ασημάκης Ανδρεόπουλος
Καθηγητής Πληροφορικής

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντωνία Δημητράσκου
Καθηγήτρια φιλόλογος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Παύλος Φ. Μάραντος
Δώρος Παπαϊωαννίδης

ΑΤΕΛΙΕ

Δώρος Παπαϊωαννίδης
Ρανιώ Σαρρή

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΩΣ ΜΕΛΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ – 7 ώρες	11
1. Αναγνωρίζω τον εαυτό μου-Εικόνα του εαυτού	12
2. Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του εαυτού και της αυτοεικόνας	13
3. Αποδοχή και βελτίωση του εαυτού	15
4. Χαρακτηριστικά ταυτότητας-Ατομικά και κοινά χαρακτηριστικά	16
5. Γενικά για τις ομάδες	18
6. Διάκριση και χαρακτηριστικά των ομάδων	19
7. Οι κοινωνικοί ρόλοι του ατόμου ως μέλους κάθε ομάδας	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ – 6 ώρες	23
1. Πρωταρχικές ομάδες και δευτερεύουσες ομάδες	24
2. Ο θεσμός της οικογένειας	25
3. Η οικογένεια ως φορέας κοινωνικοποίησης	27
4. Ο ρόλος κάθε ατόμου στην οικογένεια	38
5. Η ανατροφή των παιδιών-Αναντικατάστατος ο ρόλος των γονέων	30
6. Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΟΜΑΔΕΣ – 5 ώρες	33
1. Τυπικές και άτυπες ομάδες	34
2. Η σχολική κοινότητα ως φορέας κοινωνικοποίησης και μάθησης	35
3. Οι κοινωνικοί ρόλοι στο σχολείο	37
4. Ομάδες φιλίας	38
5. Παρέες συνομηλίκων και ομάδες ενδιαφέροντος	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ – 8 ώρες	43
1. Γενικά για την επικοινωνία	44
2. Η ανάγκη για επικοινωνία	45
3. Η πληροφορία	47
4. Κανόνες επικοινωνίας-συνομιλίας	48
5. Η γλώσσα του σώματος στην επικοινωνία	50
6. Στερεότυπα και προκαταλήψεις	51
7. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις δυσχεραίνουν την επικοινωνία	53
8. Η διαφορετική ταυτότητα ως εμπόδιο και πρόκληση για επικοινωνία	54

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ – 8 ώρες	57
1. Οι θεσμοί και η νομιμοποίησή τους- Η λαϊκή κυριαρχία.	58
2. Πολιτικοί θεσμοί	59
3. Δήμοι- Οι τοπικές κοινωνίες	61
4. Αυτοτέλεια και αρμοδιότητες των ΟΤΑ	63
5. Περιφέρειες-Οι περιφερειακές κοινωνίες	64
6. Κεντρικό Κράτος-Φορείς κεντρικής κυβέρνησης-Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου	65
7. Η συμμετοχή του πολίτη στους θεσμούς αυτούς	67
8. Πολιτικές ταυτότητες: δημότης, πολίτης	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ – 5 ώρες	71
1. Τα δικαιώματα- Διάκριση των δικαιωμάτων	72
2. Αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων	73
3. Τα δικαιώματα του παιδιού-το δημοκρατικό σχολείο	75
4. Προστασία των δικαιωμάτων	76
5. Ανθρώπινα δικαιώματα	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ – 7 ώρες	81
1. Το Σύνταγμα: έννοια, σημασία και αρχές του Συντάγματος	82
2. Οι νόμοι	83
3. Οι αξίες της δημοκρατίας	85
4. Δημοκρατία: το Κράτος των νόμων	86
5. Η σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία	88
6. Η διαφάνεια στη δημοκρατία	89
7. Δημοκρατία και λειτουργία των πολιτικών θεσμών	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΥ: Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – 5 ώρες	93
1. Εξουσία και δύναμη	94
2. Τέσσερις μορφές κοινωνικής εξουσίας: πολιτική, οικονομική, ιδεολογική, στρατιωτική-διπλωματική	95
3. Η εξουσία της Πολιτείας-Διάκριση της εξουσίας	97
3.1 Η νομοθετική εξουσία/λειτουργία	97
4. Η εκτελεστική εξουσία/λειτουργία	98
4.1 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας	98
4.2 Η Κυβέρνηση	99
5. Η δικαστική εξουσία/λειτουργία	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – 7 ώρες	103
1. Κοινωνικά προβλήματα	104
2. Η φτώχεια	105
3. Η ανεργία	107
4. Ο κοινωνικός αποκλεισμός	108
5. Η παραβατικότητα	110
6. Η κακοποίηση - Βία κατά των γυναικών	111
7. Ο σχολικός εκφοβισμός	113
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Ο ΕΥΡΥΤΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ – 8 ώρες	115
1. Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης	116
2. Βασικοί θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης	117
3. Αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	119
4. Η Ευρώπη του πολιτισμού και της ειρήνης	120
5. Ο Ευρωπαίος πολίτης: δικαιώματα και υποχρεώσεις	122
6. Η συμμετοχή του Ευρωπαίου πολίτη	123
7. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην καθημερινή μας ζωή	124
8. Σπουδές και επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε.	125
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ – 8 ώρες	127
1. Παγκόσμιες διαδικασίες κατακερματισμού παλαιών κοινοτήτων και δημιουργία καινούργιων	128
2. Παγκόσμια Πολιτεία και παγκόσμιος πολίτης	129
3. Από την πόλη-κοινότητα στη μεγαλούπολη και ξανά στην πόλη	131
4. Παγκόσμια προβλήματα	132
5. Η μετανάστευση ως παγκόσμιο πολυδιάστατο φαινόμενο	134
6. Διάκριση, αίτια και συνέπειες μετανάστευσης	135
7. Μετανάστες και πρόσφυγες	137
8. Εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης	138
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ/ΔΡΑΣΗ – 4 ώρες	141
1. Η φύση και ο άνθρωπος	142
2. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ)	143
3. Ανακύκλωση- κυκλική οικονομία	145
4. Προστασία του περιβάλλοντος	146
ΒΑΣΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ	149
ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	151

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΒΙΒΛΙΟΥ

Αγαπητές/οί μαθήτριες/μαθητές, Αγαπητές/οί εκπαιδευτικοί,

A. Η φιλοσοφία του βιβλίου και η ευθύνη του εκπαιδευτικού

Το βιβλίο που έχετε στα χέρια σας θα σας πλουτίσει με νέες γνώσεις και ιδέες, γνωρίζοντας ότι «τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου». Θα συμβάλλει να γίνετε ελεύθεροι και υπεύθυνοι πολίτες με διάθεση να δημιουργήσετε μια καλύτερη κοινωνία, έναν καλύτερο κόσμο. Και τότε το μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» θα έχει επιτελέσει τον σκοπό του.

Σκοπός του μαθήματος-και του βιβλίου-είναι η κοινωνική και πολιτική αγωγή του μαθητή. Ο μαθητής να αποκτήσει «αγωγή πολίτη», ώστε να συμμετέχει στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Αλλά και να αγαπήσει την πολιτική, γιατί είναι σπουδαία δραστηριότητα, που δίνει χαρά και νόημα στη ζωή και είναι «ό,τι οργανωτικά ευγενέστερο φαντάστηκε ο άνθρωπος για να υπηρετήσει τους άλλους» (Α-Ι Δ. Μεταξάς). Να αγαπήσει και τη δημοκρατία, γιατί είναι το καλύτερο από όλα τα πολιτεύματα. Και αν χρειασθεί να την υπερασπιστεί.

Η πολιτική προσφέρει την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή, αλλά η κατάκτηση της καλύτερης ζωής χρειάζεται προσπάθεια, ατομική και συλλογική. Η καλλιέργεια, από τη μικρή ηλικία, βασικών κοινωνικών και πολιτικών αξιών (ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, μέτρο κτλ.) είναι απαραίτητη, γιατί βοηθούν τον μαθητή να διαμορφώσει συνείδηση και συμπεριφορά σύμφωνα με αυτές τις αξίες. Δηλαδή, συμπεριφορά ελεύθερη, υπεύθυνη, έντιμη, με συνέπεια, ακεραιότητα, θάρρος, κτλ. Απαραίτητη είναι και η συναίνεση για αξίες (δημοκρατία, ελευθερία, διάλογος, αλληλεγγύη κτλ.), αλλά και η σύγκρουση ιδεών με όσους αμφισβητούν αυτές τις αξίες.

Όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης, στο έργο του Πολιτικά, η έννοια «πολίτης» είναι «**τίτλος τιμής, είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια**». Αν λοιπόν θέλουμε μια Πολιτεία με δημοκρατία και όσα αυτή κομίζει, είναι απαραίτητο η παιδεία να διαμορφώνει έναν ελεύθερο, υπεύθυνο και ενεργό πολίτη, γιατί χωρίς ενεργούς πολίτες δεν μπορεί να σταθεί η Πολιτεία και η δημοκρατία. Και το σχολείο μπορεί να διαμορφώνει πολίτες, αφού είναι σημαντικός παράγοντας κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης.

Το σχολείο εντάσσει το άτομο σε μια ευρύτερη ομάδα από την οικογένεια, συμπληρώνει την οικογένεια και προσφέρει νέες εμπειρίες. Ο μαθητής εντασσόμενος στην ομάδα «σχολείο» μαθαίνει κανόνες, αξίες, δικαιώματα, υποχρεώσεις κτλ. μιας ευρύτερης ομάδας. Η διαδικασία κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης, η ένταξη σε διάφορες πρωτογενείς και δευτερογενείς κοινωνικές ομάδες, η απόκτηση αυτογνωσίας, αυτοελέγχου και αυτοπεποίθησης βοηθούν τους μαθητές να γίνουν ενεργοί και δημοκρατικοί πολίτες.

Ο εκπαιδευτικός που διδάσκει το μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» χρειάζεται να γνωρίζει καλά «τι» και «πώς» θα διδάξει αλλά και να αποτελεί ο ίδιος παράδειγμα για τους μαθητές. Επομένως, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που καλούνται να διδάξουν το μάθημα είναι απαραίτητη.

Το εν λόγω μάθημα ίσως είναι το πιο δύσκολο μάθημα. Γι' αυτό και η ευθύνη του εκπαιδευτικού που το διδάσκει είναι μεγάλη. Πώς λοιπόν ο εκπαιδευτικός θα διδάξει για την πολιτική και τη δημοκρατία χωρίς να παρεκκλίνει από την πορεία του; Πώς θα μεταδώσει στους μαθητές την αγάπη για την πολιτική και τη δημοκρατία;

Για τη διδασκαλία του μαθήματος χρειάζεται να ακολουθείται η λογική του αριστοτελικού μέτρου (όχι ακρότητες) με στόχο τη διαμόρφωση ενός ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη και όχι ενός οπαδού που θα πιστεύει θεωρίες συνωμοσίας και θα αναζητεί διάφορους ακραίους και σωτήρες.

B. Η δομή και βασικά στοιχεία του βιβλίου

Το βιβλίο πληροί όλες τις προβλεπόμενες προδιαγραφές του Προγράμματος Σπουδών. Το περιεχόμενο είναι συμβατό με τις θεματικές ενότητες και τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, είναι επιστημονικά έγκυρο, συμβατό με τις ικανότητες/δεξιότητες των μαθητών και αξιοποιεί τις δραστηριότητες που καθορίζει το Πρόγραμμα Σπουδών. Η προσέγγιση των θεμάτων από τους εκπαιδευτικούς πρέπει να γίνεται με

συμμετοχικές και βιωματικές μεθόδους που προωθούν την ανακαλυπτική μάθηση, αναπτύσσουν δεξιότητες και ικανότητες για ατομική και συλλογική δημιουργική δράση και καλλιεργούν αξίες, στάσεις και συμπεριφορές για υπεύθυνη και δημοκρατική συμμετοχή στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Ανάλογα με τη διδακτική ενότητα, αξιοποιούνται όλες οι διδακτικές προσεγγίσεις που προβλέπονται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου υπάρχει μία σελίδα με «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» για αξιολόγηση με στόχο την επίτευξη των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων. Υπάρχει ποικιλία ερωτήσεων διαβαθμισμένης δυσκολίας, ώστε να προάγεται η διαφοροποιημένη διδασκαλία και μάθηση. Έτσι, ο εκπαιδευτικός ελέγχει αν επιτυγχάνονται οι στόχοι του μαθήματος, πληροφορείται για την αποτελεσματικότητα των επιλεγόμενων μεθόδων διδασκαλίας, αλλά και οι μαθητές εντοπίζουν τις αδυναμίες τους και μαθαίνουν από τα λάθη τους. Σκοπός του μαθήματος και του βιβλίου είναι οι μαθητές/μαθήτριες να αποκτήσουν γνώσεις, να καλλιεργήσουν στάσεις και να αναπτύξουν ικανότητες και δεξιότητες ώστε να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες, με κριτική ικανότητα και δημιουργική σκέψη και δράση. Σε αυτό συμβάλλουν οι ενεργητικές και βιωματικές δραστηριότητες.

Επιπλέον, χαρακτηριστικά του βιβλίου είναι τα εξής:

α) Είναι γραμμένο με απλό και κατανοητό τρόπο, με μικρές προτάσεις και παραγράφους, χωρίς να χάνει το επιστημονικό του περιεχόμενο. Όπου χρειάζεται δίνεται έμφαση με γράμματα bold σε λέξεις ή φράσεις.

β) Η δομή του βιβλίου είναι απλή και σταθερή σε όλες τις διδακτικές ενότητες. Κάθε σελίδα χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο αριστερό μεγάλο μέρος αναπτύσσεται το περιεχόμενο της διδακτικής ενότητας. Στο δεξιό μικρό μέρος υπάρχουν εικονιστικό υλικό, πρόσθετες γνώσεις, αποφθέγματα, ασκήσεις κτλ.

γ) Κάθε διδακτική ενότητα ισούται με μία διδακτική ώρα και έχει έκταση μιάμιση σελίδα (κείμενο, εικονιστικό υλικό, ασκήσεις κτλ.), εκτός από εννέα ενότητες που έχουν έκταση μία σελίδα, λόγω περιορισμού των σελίδων στο βιβλίο. Η εμπειρία βεβαιώνει ότι αυτή η δομή διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς.

δ) Όλα τα κεφάλαια αρχίζουν από τη δεξιά σελίδα. Η πρώτη σελίδα κάθε κεφαλαίου εμπεριέχει τα εξής: περιεχόμενα κεφαλαίου, προσδοκώμενα αποτελέσματα, βασική ορολογία. Ενώ η τελευταία σελίδα κάθε κεφαλαίου περιλαμβάνει «Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες». Υπάρχει ομαλή μετάβαση από κεφάλαιο σε κεφάλαιο και από διδακτική ενότητα σε διδακτική ενότητα. Επιπλέον, σημειώνονται οι διδακτικές ώρες κάθε κεφαλαίου.

ε) Όλες σχεδόν οι διδακτικές ενότητες αρχίζουν με «προοργανωτή» ως εισαγωγή για προβληματισμό. Σε κάθε διδακτική ενότητα επιδιώκεται η κατάλληλη ισορροπία μεταξύ του εύρους του περιεχομένου και της εμπάθουσας σε αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τις προηγούμενες γνώσεις στο αντίστοιχο μάθημα (Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού) και τις γνωστικές ικανότητες των μαθητών.

στ) Σε κάθε διδακτική ενότητα υπάρχουν εικονιστικό και ψηφιακό υλικό, ρητά, παραθέματα και αναφορές από τον ημερήσιο Τύπο και βιβλία που εμπλουτίζουν την ύλη και κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών, αλλά αποτελούν και αφόρμηση για συζήτηση.

ζ) Κάποιοι πίνακες ζωγραφικής είναι από δημιουργίες μαθητών και φοιτητών της ΑΣΚΤ για να τιμηθούν οι δημιουργοί τους. Για τον ίδιο λόγο γίνεται αναφορά σε πρόσωπα που έχουν διακριθεί (εκπαιδευτικοί, επιστήμονες κτλ.). Τελικός στόχος: το όφελος των μαθητών.

Γ. Γενικές οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς

Ο εκπαιδευτικός, στην αρχή της σχολικής χρονιάς, είναι απαραίτητο να κάνει ετήσιο και μηνιαίο προγραμματισμό, ώστε να μπορέσει να διδάξει όλες τις διδακτικές ενότητες. Επισημαίνεται ότι «η αρχή είναι το ήμισυ του παντός».

Ο εκπαιδευτικός την πρώτη ώρα της σχολικής χρονιάς συνδέει το μάθημα περιληπτικά με επιγραμματικές νύξεις με αυτά που οι μαθητές διδάχτηκαν στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη Δημοτικού στο μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή».

Επαναλαμβάνεται ότι το μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» είναι **ίσως είναι το πιο δύσκολο μάθημα**,

γι' αυτό και η ευθύνη του εκπαιδευτικού που το διδάσκει είναι μεγάλη. Το μάθημα είναι μια μαθητεία στη δημοκρατία και όχι κομματική προπαγάνδα. Η δημοκρατία θέλει διάλογο, επιχειρήματα, πειθώ και όχι συνθήματα. Βεβαίως, ο εκπαιδευτικός ως πολίτης έχει ορισμένη πολιτική ή/και κομματική άποψη και ιδεολογία. Όμως, «απέναντι στους μαθητές του δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την ηθική δύναμη (πολύ λιγότερο τη διοικητική εξουσία) και την πνευματική υπεροχή του για να τους επιβάλλει τις δικές του πολιτικές ιδέες και βλέψεις...ακόμα και με τον τόνο της φωνής του» (Ευάγγελος Παπανούτσος).

Ας μην ξεχνάμε ότι η διδασκαλία, που αποτελεί την πιο υπεύθυνη αλλά και την πιο συναρπαστική μορφή επικοινωνίας, δεν συνίσταται, πρωτίστως, στη διατύπωση λύσεων αλλά στην υποβολή ερωτήσεων, στη θέση προβλημάτων (Δημήτρης Τσάτσος).

Αγαπητέ μαθητή/ Αγαπητή μαθήτριά,

Μπορείς να σκεφθείς κάποιες πράξεις (π.χ. ψέματα, κλοπή, bullying, φθορά πινακίδων ΚΟΚ κτλ.), τις οποίες **δεν πρέπει να κάνεις «σήμερα», για να μην ντρέπεται «αύριο»** και οι οποίες μπορεί να σε καταστρέψουν; Ίσως, «Πολλά είναι τα όσα ήθελες και δεν μπόρεσες. Περισσότερα όσα μπορούσες και δεν θέλησες. Και ακόμη περισσότερα όσα δεν θέλησες και που έπρεπε και να θελήσεις και να μπορέσεις» (Κωνσταντίνος Τσάτσος). Μην ξεχνάς ότι κάθε Πολιτεία έχει τους πολίτες που της ταιριάζουν. Η ευθύνη για την πορεία της Πολιτείας είναι δική μας, του λαού ως συνόλου αλλά και του κάθε πολίτη χωριστά. Επομένως, «Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γης. Αν δε σωθεί, εγώ φταίω» (Νίκος Καζαντζάκης). Και αν «κάτι» δεν σου αρέσει, «Εσύ πρέπει να γίνεις η αλλαγή που εύχεσαι να δεις στον κόσμο» (Μαχάτμα Γκάντι).

Υπάρχουν πολλοί λόγοι να αγαπήσεις το μάθημα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή». Όμως, αρκεί και ένας: το μάθημα έχει στόχο να γίνεις ελεύθερος, υπεύθυνος και ενεργός πολίτης. Το βιβλίο αυτό θα έχει επιτύχει τον σκοπό του, αν σας είναι χρήσιμο τόσο στη σχολική ζωή όσο και στη μετέπειτα ζωή σας.

Ευχαριστίες στους αγαπητούς συνεργάτες και φίλους:

- Ασημάκη Ανδρεόπουλο, καθηγήτη πληροφορικής, για τη δημιουργία, επικαιροποίηση και επιμέλεια των ψηφιακών μαθησιακών αντικειμένων του ψηφιακού υλικού.
  - Αντωνία Δημητράσκου, καθηγήτρια φιλόλογο, για τη φιλολογική επιμέλεια, τις εύστοχες παρατηρήσεις της και για την αμέριστη βοήθεια σε κάθε πρόβλημα.
  - Φρειδερίκη Ελένη, καθηγήτρια Νομικών/Πολιτικών Επιστημών, για την ανάγνωση του βιβλίου και τις εύστοχες παρατηρήσεις.
  - Παναγιώτα Καλόγηρη, συνταξιούχο καθηγήτρια οικονομολόγο, για την ανάγνωση του βιβλίου και τις εύστοχες παρατηρήσεις.
  - Σωτηρία Λαζάρου, εικαστικό, τ. Σύμβουλο Α΄ του Υπουργείου Παιδείας Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, για την παροχή και επιλογή εικαστικού υλικού.
  - Ιωάννα Μάνου, Σύμβουλο Α΄ του Υπουργείου Παιδείας Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, για την παροχή υλικού και τη βοήθεια στα σχετικά θέματα με την ψυχολογία.
  - Δώρο Παπαϊωαννίδη για την άριστη εργασία του στο Ατελιέ.
  - Ρανιώ Σαρρή για την άριστη εργασία της στο Ατελιέ και για την άριστη συνεργασία της.
  - Ευχαριστίες και στον Γιώργο Γραμματικά, μαθητή του 18ου Γυμνασίου Αθηνών για τις ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις του.
- Αυτονόητον είναι ότι για τις όποιες αβλεψίες και αστοχίες ευθύνεται ο συγγραφέας.

Σημείωση 1: Οι όροι «πολιτεία» και «κράτος» χρησιμοποιούνται με το ίδιο περιεχόμενο. Η έννοια πολιτεία σημαίνει τη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, ενώ το κράτος σημαίνει την εξουσία-δύναμη.

Σημείωση 2: Όπου ΜΑ: Μαθησιακό Αντικείμενο.

Σημείωση 3: Οι φωτογραφίες που δεν αναφέρεται πηγή είναι από το διαδίκτυο.

Ο Συγγραφέας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ*

ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΩΣ ΜΕΛΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ – 7 ώρες

1. Αναγνωρίζω τον εαυτό μου-Εικόνα του εαυτού
2. Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του εαυτού και της αυτοεικόνας
3. Αποδοχή και βελτίωση του εαυτού
4. Χαρακτηριστικά ταυτότητας-Ατομικά και κοινά χαρακτηριστικά
5. Γενικά για τις ομάδες
6. Διάκριση και χαρακτηριστικά των ομάδων
7. Οι κοινωνικοί ρόλοι του ατόμου ως μέλους κάθε ομάδας

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να προβαίνουν σε μια πρώτη προσέγγιση των παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση ταυτότητας του εαυτού και της αυτοεικόνας.
- Να διακρίνουν τα χαρακτηριστικά που κάνουν το κάθε άτομο μοναδικό, καθώς και τα στοιχεία τα οποία είναι κοινά σε όλους τους ανθρώπους.
- Να προβληματίζονται σχετικά με τις επιλογές (δικές τους και των άλλων) που έχουν σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή τους.
- Να αποσαφηνίζουν την προσωπική τους αφετηρία και τις επιλογές τους.
- Να ερμηνεύουν την ταυτότητα με βάση τις επιλογές, τις αποφάσεις τους και τον ρόλο του ατόμου, με έμφαση στη μάθηση.
- Να μοιράζονται ενδιαφέροντα/νοοτροπίες/αξίες με άλλους στην ομάδα.
- Να ενδυναμώνουν την αυτοεκτίμησή τους αναγνωρίζοντας και αξιολογώντας τα θετικά και τα αρνητικά τους σημεία.
- Να διακρίνουν τους πολλαπλούς κοινωνικούς ρόλους που επιτελεί το άτομο ως μέλος κάθε ομάδας.

Βασική ορολογία

-πραγματικός εαυτός	-βελτίωση του εαυτού	-καταμερισμός της εργασίας
-ιδανικός εαυτός	-ατομικά χαρακτηριστικά	-κοινωνική θέση
-αυτοεικόνα	-κοινά χαρακτηριστικά	-κοινωνικός ρόλος
-κοινωνικοποίηση	-προσωπική ταυτότητα	-επιλογή ρόλων
-αυτογνωσία	-συλλογική ταυτότητα	-τρόπος άσκησης του ρόλου
-αυτοαξιολόγηση	-κοινωνική ομάδα	-ιδεατή και πραγματική άσκηση ρόλου
-αυτοεκτίμηση		-δυσλειτουργία του ρόλου

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΚΕΙΜΕΝΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ (ΜΑ)

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Άτομο και ομάδες»

*Σημείωση: το ελληνικό Σύνταγμα χρησιμοποιεί πολλές φορές τις έννοιες Πολιτεία και Κράτος χωρίς διάκριση. Το ίδιο και εμείς στο παρόν βιβλίο, εκτός εάν από τα συμφραζόμενα προκύπτει διαφορετική σημασία.

1. Αναγνωρίζω τον εαυτό μου - Εικόνα του εαυτού

Προοργανωτής: Τι γνωρίζω για τον εαυτό μου; Ποιος είναι; Ποιος μπορεί να είναι; Ποιος πρέπει να είναι; Ποιοι παράγοντες διαμορφώνουν την εικόνα του εαυτού; Η εικόνα που έχω για τον εαυτό μου συμπίπτει με την εικόνα που έχουν οι άλλοι για μένα; Αλλάζει η εικόνα του εαυτού μου; Μπορώ να βελτιώσω τον εαυτό μου;

Κάθε άνθρωπος διαθέτει ορισμένα στοιχεία που αποδεικνύουν τη μοναδικότητά του, όπως τα δακτυλικά του αποτυπώματα, η ίριδα των ματιών του, το αποτύπωμα της γλώσσας του, η δομή του DNA του. Επίσης, κάθε άνθρωπος αναπτύσσει μοναδικές νοητικές και ψυχικές ιδιότητες, ώστε αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα με τον δικό του μοναδικό τρόπο, γιατί υπεισέρχεται και ο παράγων εμπειρία. Επομένως, δικαιολογημένα γίνεται λόγος για τον **μοναδικό εαυτό**.

Μπορεί να γίνει η εξής **διάκριση του εαυτού**: **α) Ο πραγματικός εαυτός**, είναι το σύνολο των ιδιοτήτων που αποδίδει το άτομο στον εαυτό του, **β) Ο ιδανικός εαυτός**, είναι το σύνολο των ιδιοτήτων που επιθυμεί και επιδιώκει το άτομο να διαμορφώσει για τον εαυτό του. Αρκετά άτομα κατορθώνουν να προσεγγίσουν τον ιδανικό εαυτό. Κάποια άτομα τα καταφέρνουν λιγότερο, ενώ κάποια άλλα μπορεί να επιθυμούν αλλά δεν προσπαθούν.

Ο εαυτός είναι η εικόνα που έχει καθένας για τον εαυτό του. Αλλά, ποια εικόνα έχει καθένας για τον εαυτό του; Εξαρτάται από τον τρόπο που καθένας αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, άρα **είμαι αυτό που λέω ότι είμαι**. Αλλά, εξαρτάται και από την εικόνα που σχηματίζουν οι άλλοι για μένα, άρα **είμαι αυτό που λένε οι άλλοι ότι είμαι**. Δηλαδή, η εικόνα του εαυτού μου- η αυτοεικόνα αποτελεί μείξη αντανάκλασης της εικόνας που έχω εγώ για τον εαυτό μου και της εικόνας που έχουν οι άλλοι για μένα. Ειδικότερα:

α) Η αυτοεικόνα είναι αντανάκλαση του εαυτού. Γενικά, καθένας είναι αυτό που πιστεύει ότι είναι, ανεξάρτητα αν δεν είναι. Και αυτό επηρεάζει τη συμπεριφορά μας. Αν κάποιος μαθητής πιστεύει ότι είναι καλός στη γλώσσα, στα μαθηματικά κτλ., τότε γίνεται καλός. Ασφαλώς, ισχύει και το αντίθετο, δηλαδή αν πιστεύει ότι είναι κακός, τότε γίνεται κακός. Μάλιστα, όσο περισσότερο πιστεύει και λέει στους άλλους ότι είναι καλός, τόσο εμπεδώνει ο ίδιος και οι άλλοι αυτή την εικόνα για τον εαυτό του. Αν λοιπόν πιστεύουμε κάτι ότι μπορεί να γίνει και γίνεται στην πραγματικότητα, «αυτοεκληρούμενη προφητεία».

Αν αυτό που πιστεύω είναι θετικό, όλα καλά και όλα ωραία. Αν όμως, αυτό είναι αρνητικό (π.χ. πιστεύω ότι δεν είμαι καλός στη μουσική), τότε υπάρχει σοβαρό πρόβλημα. Διότι όσο εμπεδώνεται αυτή η αρνητική άποψη, τόσο πιο δύσκολα αλλάζει. Και όμως, αν είναι λανθασμένη, πρέπει ν' αλλάξει. Το πρώτο βήμα αλλαγής είναι το εξής: **πλήρης αντιστροφή του τρόπου σκέψης**, δηλαδή, **ο αρνητικός τρόπος σκέψης να γίνει θετικός**. Άρα, πιστεύω ότι «είμαι καλός στη μουσική» και μπορώ να γίνω καλύτερος και θα γίνω καλύτερος. Ας μην ξεχνάτε ότι όσο βλέπετε τον εαυτό σας αρνητικά, τόσο θα βρίσκεστε σε στασιμότητα και θα βιώνετε δύσκολες καταστάσεις. Αντιθέτως, όσο βλέπετε τον εαυτό σας θετικά, τόσο καλύτερα θα αισθάνεσθε και θα προοδεύετε.

β) Η αυτοεικόνα είναι αντανάκλαση των άλλων. Η αυτοεικόνα ως αντανάκλαση των άλλων διαμορφώνεται από όλη την κοινωνική μας ζωή και από τις ατομικές μας εμπειρίες. Σπουδές, εργασία, φίλιες, επιτυχίες και αποτυχίες, κοινωνικές σχέσεις, αντιδράσεις δικές μας και των άλλων.

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

«Ο καθένας μας έχει μια εικόνα για τον εαυτό του. Φαινομενικά διαμορφώνουμε την εικόνα του εαυτού μας από τις προσωπικές μας εμπειρίες, από τις πράξεις και τις προτιμήσεις μας...Οι ψυχολόγοι ανακάλυψαν ότι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που την καθορίζουν είναι το πώς μας βλέπουν οι άλλοι» (Νίκυ Χείζ, Ψυχολογία με τη μέθοδο της αυτοδιδασκαλίας).

-Ο Carl Rogers, κύριος εκπρόσωπος της ανθρωπιστικής ψυχολογίας, αναφέρει ότι οι άνθρωποι έχουν δύο θεμελιώδεις ανάγκες. Η μία αφορά τη θετική αντιμετώπιση από τους άλλους ανθρώπους και περιλαμβάνει την αγάπη, την εμπιστοσύνη, την τρυφερότητα κτλ. Η άλλη είναι η ανάγκη της αυτοπραγμάτωσης του εαυτού μας και αφορά την ανάπτυξη των ικανοτήτων, ενδιαφερόντων και αξιών μας, την πραγματοποίηση των προσδοκιών μας και την ολοκλήρωση του εαυτού μας (Νίκυ Χείζ, Ψυχολογία με τη μέθοδο της αυτοδιδασκαλίας).

-Ουδείς άνθρωπος είναι αυτάρκης. Χρειάζεται τους άλλους ανθρώπους για να επιβιώσει και να αναπτυχθεί. Μέσα από τις ποικίλες σχέσεις που αναπτύσσει με τους άλλους, ανακαλύπτει καλύτερα και τον εαυτό του. Ασφαλώς, όλοι οι άνθρωποι δεν μπορούν να ταιριάζουν με όλους τους ανθρώπους. Γι' αυτό αναπτύσσονται σχέσεις φιλικές, οικογενειακές, κοινωνικές, με ορισμένα άτομα και ομάδες. Γι' αυτό κάποιες σχέσεις είναι έντονες ενώ κάποιες άλλες είναι χαλαρές.

Η εικόνα του εαυτού
Πηγή: Διαδίκτυο
Εικόνα (ΜΑ)

Όλα αυτά, διαμορφώνουν την εικόνα που έχουν οι άλλοι για τον εαυτό μας. Δηλαδή, ο εαυτός μας είναι μια αντανάκλαση της εικόνας που έχουν οι άλλοι για εμάς. Όμως, στην εικόνα που διαμορφώνουν οι άλλοι για τον εαυτό μας συμβάλλουμε και εμείς ανάλογα με τις απόψεις, ιδέες, δραστηριότητες και συμπεριφορές μας.

Γενικώς, όταν βλέπω τον εαυτό μου θετικά, τότε βλέπω θετικά και τον κόσμο και το αντίστροφο. Όταν αγαπώ τον εαυτό μου, αγαπώ και τον κόσμο. Όταν θέλω ελευθερία για τον εαυτό μου, θέλω και για τον κόσμο. Όταν φοβάμαι τον εαυτό μου, φοβάμαι και τον κόσμο. Όταν μου αρέσει ο εαυτός μου, μου αρέσει και ο κόσμος.

Επίσης, όταν είμαι έντιμος και ειλικρινής, οι άλλοι με βλέπουν ως έντιμο και ειλικρινή. Όταν είμαι ανοιχτός στις κοινωνικές σχέσεις, έτσι με βλέπουν και οι άλλοι και θέλουν να έχουν μαζί μου κοινωνικές σχέσεις.

Συμπέρασμα: η εικόνα που έχω για τον εαυτό μου, είναι η ταυτότητά μου. Όταν υπάρχει ορθή αξιολόγηση του εαυτού μας, τότε, η εικόνα που διαμορφώνω εγώ για τον εαυτό μου συμπίπτει με την εικόνα που διαμορφώνουν οι άλλοι για μένα. Είναι ο τρόπος που δρω και αντιδρώ, οι σχέσεις μου με τους άλλους ανθρώπους. Είναι ο τρόπος συμπεριφοράς και δράσης στην καθημερινή ζωή από τα πιο μικρά έως τα πιο μεγάλα. Είναι το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον μου. Είμαι ένα κομμάτι του κόσμου, αλλά και ένας κόσμος. Και γι' αυτό είμαι υπερήφανος.

2. Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του εαυτού και της αυτοεικόνας

Η διαμόρφωση του εαυτού και της αυτοεικόνας αρχίζει από τη νηπιακή ηλικία και διαρκεί σε όλη τη ζωή του ανθρώπου. Διαμορφώνεται μέσα από τις προσωπικές εμπειρίες και τις συναντήσεις με τους άλλους. Και ανάλογα με την προσωπικότητα και την πορεία ζωής του ατόμου (σημαντικά γεγονότα, προσδοκίες, επιτυχίες, αποτυχίες κτλ.).

Ο **τρόπος κοινωνικοποίησης** του παιδιού, πρωτίστως από τους γονείς, διαμορφώνει τις μελλοντικές προσδοκίες. Γενικά, οι υψηλές προσδοκίες απαιτούν μεγάλες επιτυχίες, διαφορετικά μπορεί να φέρουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Επίσης, από τη στιγμή που το άτομο κρίνει τις πράξεις των άλλων και τις δικές του, αυτομάτως τίθεται το ζήτημα της σύγκρισης και **θέλει να διακριθεί**. Όταν δεν κατορθώνει τους στόχους του, νοιώθει απογοήτευση και άλλα αρνητικά συναισθήματα. Δεν είναι ικανοποιημένο με τον εαυτό του και αυτό επηρεάζει τις σχέσεις του με τους άλλους.

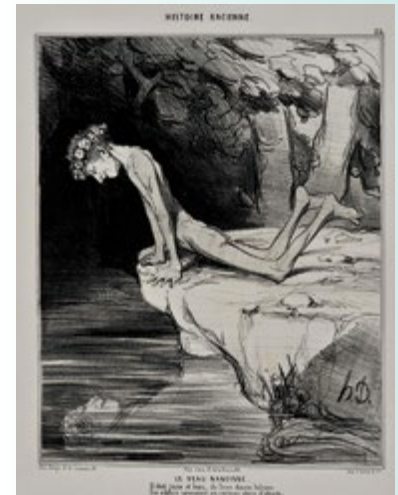
Οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του εαυτού και της αυτοεικόνας διακρίνονται σε: **ατομικούς**, αυτούς που οφείλονται στο ίδιο το άτομο, και **κοινωνικούς**, αυτούς που οφείλονται στο κοινωνικό περιβάλλον και επιδρούν στο άτομο. Ειδικότερα:

Ατομικοί παράγοντες

α) Αυτο-γνωσία. Αυτογνωσία σημαίνει το «γνώθι σ' αυτόν» (γνώρισε τον εαυτό σου) του Σωκράτη. Κάθε άνθρωπος θέλει να γνωρίσει τον εαυτό του, να ξέρει ποιος είναι, να αντιλαμβάνεται τις δυνατότητές του, τα όριά του.

Η αυτογνωσία συμπεριλαμβάνει τη γνώση των αναγκών, τα προτερήματα και τα ελαττώματα, τους φόβους, τις προσδοκίες, τα πρέπει και τα θέλω κτλ. Σημαίνει ότι βλέπω μέσα μου, όπως βλέπω τον εαυτό μου στον καθρέφτη. Τον βλέπω από όλες τις όψεις: σωματικά, ψυχικά, νοητικά. Και τον βλέπω όπως είναι και όχι όπως θα ήθελα να είναι. Είναι σημαντικό

-Η αναγνώριση από τους άλλους δεν μας προσθέτει αξία, αλλά αποτελεί επιβεβαίωση της αξίας μας. Γιατί εμείς θέλουμε σχέσεις με κάποιους ανθρώπους; Διότι θεωρούμε πως είναι καλοί, έντιμοι, ευχάριστοι και έχουν παραπλήσιες αξίες με τις δικές μας. Το ίδιο ισχύει και για τους άλλους. Και οι άλλοι θέλουν σχέσεις με εμάς, διότι είμαστε καλοί, ηθικοί, ευχάριστοι. Δηλαδή, έχουμε ίδιες αξίες.

Ντωμιέ Ονορέ,
Ο ωραίος νάρκισσος,
Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

Τί συναισθήματα σάς δημιουργεί αυτή η εικόνα; Αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

-Οι θεωρίες περί αυτο-εκτίμησης ξεκίνησαν από τα τέλη του 19ου αιώνα με τον William James (1890). Η άποψή του ήταν πως η αυτο-εκτίμηση ισούται με το ηγέλιο των επιτυχιών έναντι των προσδοκιών: Αυτο-εκτίμηση=Επιτυχίες/Προσδοκίες. Δηλαδή, κάποιος με υψηλές προσδοκίες και μικρές επιτυχίες, έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση. Αντιθέτως, κάποιος με μικρές προσδοκίες και μεγάλες επιτυχίες, έχει υψηλή αυτοεκτίμηση. Αν η εξίσωση αυτή ισχύει, τότε, οι χαμηλές προσδοκίες αποτελούν δικλίδα ασφαλείας για την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης. Αντιθέτως, οι υψηλές προσδοκίες απαιτούν μεγάλες επιτυχίες, προκειμένου η αυτοεκτίμηση του ατόμου να είναι υψηλή.

για κάθε άτομο να γνωρίσει τον εαυτό του, να ανακαλύψει τη μοναδικότητά του τα μοναδικά χαρακτηριστικά του. Να αποκτήσει αυτεπίγνωση.

β) Αυτό-αξιολόγηση. Άπαξ και γνωρίσω τον εαυτό μου, μπορώ να τον αξιολογήσω. Η ορθή αξιολόγηση του εαυτού διώχνει την ανασφάλεια και τον φόβο. Ενισχύει την αυτοπεποίθηση και ικανοποίηση. Τώρα γνωρίζω κάποια αρνητικά στοιχεία του εαυτού μου, που δημιουργούσαν προβλήματα (φόβος, κακές σχέσεις κτλ.). Τώρα μπορώ να αντιμετωπίσω και να ξεπεράσω τα όποια προβλήματα.

Στην αυτοαξιολόγηση δεν χρειάζεται υπερ-εκτίμηση ή υπο-εκτίμηση του εαυτού μας. Χρειάζεται ορθή εκτίμηση. Χρειάζεται να έρθω «ενώπιος ενωπίω» με τον εαυτό μου. Υπόψη, ότι καθένας μπορεί να κοροϊδέψει οποιονδήποτε, αλλά **κανένας δεν μπορεί να κοροϊδέψει τον εαυτό του.**

γ) Αυτό-εκτίμηση. Η αυτοεκτίμηση αποτελεί την πίστη που έχουμε για τον εαυτό μας, ανεξάρτητα από την εκτίμηση των άλλων για μας.

Διαμορφώνει τη σχέση μας με τον εαυτό μας και τους άλλους. Αρχίζει να διαμορφώνεται από την παιδική ηλικία, μέσα από τις σχέσεις με τους γονείς, τα αδέρφια, τους συγγενείς, τους φίλους, το παιχνίδι, το νηπιαγωγείο κτλ. Οι γονείς με το παράδειγμά τους μπορούν να διδάξουν τα παιδιά τους την αυτοεκτίμηση.

Η αυτοεκτίμηση προσφέρει πολλά: δίνει αυτοπεποίθηση και συναισθηματική ισορροπία. Αποτελεί κίνητρο για σχέσεις, δραστηριότητες και θεμέλιο για την ψυχική μας υγεία. Αν το άτομο έχει αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό του, δεν εξαρτιέται από τις γνώμες των άλλων. Όσο περισσότερη εμπιστοσύνη έχει στον εαυτό του, τόσο λιγότερη εξάρτηση έχει από τις γνώμες των άλλων.

Κοινωνικοί παράγοντες

α) Η οικογένεια. Η εικόνα που έχουν οι γονείς για το παιδί τους επηρεάζει την αυτοεικόνα που θα αναπτύξει στο παιδί. Αν οι γονείς έχουν διαφορετική εικόνα για το παιδί, λόγω συγκρούσεων και διαφορετικών προσδοκιών, το παιδί μπερδεύεται και δυσκολεύεται. Οι αξίες, οι κανόνες, οι παραδόσεις και ο τρόπος ζωής της οικογένειας διαμορφώνουν την αυτοεικόνα του παιδιού.

Ζώντας σε μια ανταγωνιστική κοινωνία, οι γονείς θέτουν υψηλούς στόχους, άρα υψηλές προσδοκίες. Γι' αυτό, οι γονείς φροντίζουν για ξένες γλώσσες, για εξωσχολικές δραστηριότητες, ώστε να αποκτήσουν τα παιδιά τους πολλά εφόδια. Γενικά, χρειάζεται να προετοιμάζουν τα παιδιά ώστε μόνα τους να ζητούν διάφορες δραστηριότητες και όχι να τα υποχρεώνουν. Και να τα μαθαίνουν να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους.

β) Το σχολείο. Η διαρκής αξιολόγηση και η επίδοση του μαθητή στα μαθήματα και στη συμπεριφορά αναγκάζει τον μαθητή να διαμορφώσει μια εικόνα, θετική ή αρνητική, για τον εαυτό του. Το ίδιο ισχύει και για τους συμμαθητές και τις παρέες του μαθητή.

γ) Το ευρύτερο περιβάλλον. Το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αυτοεικόνας. Επίσης, οι σπουδές, η εργασία και οι άλλες κοινωνικές σχέσεις. Ιδιαίτερο ρόλο διαδραματίζουν οι **σημαντικοί άλλοι**, δηλαδή σημαντικά πρόσωπα που μας επηρεάζουν (φίλοι, παρέες, πρόσωπα που θαυμάζουμε κτλ.).

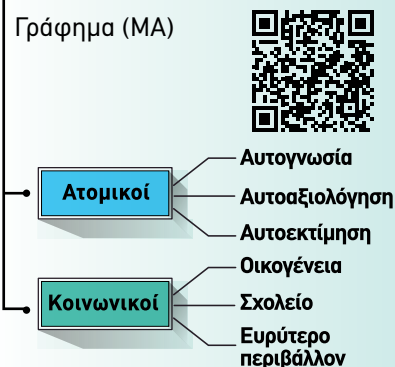
-Γενικά, άτομα με **υψηλή αυτοεκτίμηση**: αποδέχονται τον πραγματικό εαυτό τους, παρουσιάζουν ψυχική ισορροπία, υψηλότερα επίπεδα αισιοδοξίας και υποκύπτουν δυσκολότερα σε πιέσεις. Αντιθέτως, άτομα με **χαμηλή αυτοεκτίμηση**: βρίσκονται σε διάσταση με τον πραγματικό εαυτό τους και δέχονται άκριτα συμβουλές και πιέσεις από τον κοινωνικό τους περίγυρο.

-Το άτομο χωρίς αυτοεκτίμηση, είναι ανασφαλές, δεν έχει φιλοδοξίες και στόχους, βιώνει έναν λειψό εαυτό με αποτέλεσμα να ζει μια λειψή ζωή. Παραμένει στάσιμο, είναι εύκολα χειραγωγήσιμο και αναπτύσσει εξαρτήσεις, είτε με φαγητό, με ποτό, με τυχερά παιχνίδια, με διαδίκτυο, με ναρκωτικά κτλ., είτε από άλλα πρόσωπα (σύζυγος, παιδιά, συναδέλφους κτλ.).

-Αυτοπεποίθηση είναι η πίστη-εμπιστοσύνη στον εαυτό μας, στις ικανότητές μας. Και αυτή η πίστη λειτουργεί ως κίνητρο για να θέτουμε στόχους και να προσπαθούμε να τους επιτύχουμε. Και βεβαίως, όσο μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες επιτυχίας.

-Τα παιδιά χρειάζεται να μαθαίνουν να αντέχουν επιτυχίες και αποτυχίες. Να θέτουν στόχους και να προσπαθούν να τους επιτύχουν. Να μην αποθαρρύνονται από τις αποτυχίες τους, αλλά να χαλυβδώνουν τη θέλησή τους και να προσπαθούν περισσότερο. Να προσαρμόζονται διαρκώς στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Διάγραμμα: Παράγοντες διαμόρφωσης εαυτού-αυτοεικόνας

3. Αποδοχή και βελτίωση του εαυτού

Αποδοχή του εαυτού σημαίνει πως αποδέχομαι αυτό που βλέπω, που γνωρίζω, που αντιλαμβάνομαι και που αισθάνομαι. Δεν παραβλέπω και δεν κλείνω τα μάτια σε αυτά που δεν μου αρέσουν. Αρκετοί άνθρωποι, όταν δεν τους αρέσουν κάποια στοιχεία του εαυτού τους, είτε τα αγνοούν είτε τα καταχωνιάζουν. Επιδιώκουν να τα ξεχάσουν και να λειτουργούν σαν να μην υπάρχουν. Έτσι διαμορφώνουν μια λανθασμένη εικόνα για τον εαυτό τους. Και αν δεν αλλάξουν τακτική, αυτή η πλασματική εικόνα, με την πάροδο του χρόνου, γίνεται πραγματική. Έτσι, ποτέ δεν θα έχουν την αληθινή-πραγματική εικόνα του εαυτού τους.

Θα έλεγε κανείς πως είναι **χαζό ή και ανόητο** να μην αποδεχόμαστε ή να ντρεπόμαστε για τον εαυτό μας, είτε γιατί δεν μας αρέσει είτε για άλλους λόγους. Αν σκεφθούμε λογικά, ασφαλώς θα αλλάξουμε γνώμη. Διότι **ουδείς άνθρωπος είναι τέλειος** σωματικά-νοητικά-ψυχικά. Ακόμα και αυτοί που φαίνονται τέλειοι, ασφαλώς φαίνονται στα μάτια τα δικά μας ή/και πολλών άλλων, αλλά δεν είναι τέλειοι. Βεβαίως υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στο «**φαίνεσθαι**» και στο «**είναι**», ανάμεσα στο περιτύλιγμα και στο περιεχόμενο. Γι' αυτό οι σώφρονες άνθρωποι, αυτοί που πιστεύουν στον εαυτό τους, αυτοί που δεν θέλουν να κοροϊδεύουν τον εαυτό τους και τους άλλους, ενδιαφέρονται για το «είναι» και όχι για το «φαίνεσθαι».

Ίσως, κάποια κορίτσια στην εφηβεία να έχουν πρόβλημα με το σώμα τους. Ακόμα και κάποια πολύ όμορφα κορίτσια βρίσκουν κάποιες ατέλειες στο σώμα τους. Συνήθως, γιατί έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Επομένως, χρειάζεται να αντικαταστήσουν την αρνητική εικόνα με μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους, γιατί η οποιαδήποτε άρνηση και υποτίμηση του εαυτού είναι λανθασμένη και δημιουργεί πρόβλημα. Χρειάζεται να αξιολογήσουν «αντικειμενικά» τον εαυτό τους. Ασφαλώς, μπορεί να βρουν και κάποια αρνητικά στοιχεία, αλλά αυτά δεν πρέπει να επισκιάσουν τη θετική εικόνα για τον εαυτό μας. Σε κάθε περίπτωση, μετά την αυτοαξιολόγηση, είτε θετική είτε αρνητική, χρειάζεται αυτοαποδοχή, δηλαδή αποδοχή του εαυτού μας. Ταυτοχρόνως χρειάζεται κινητοποίηση για βελτίωση του εαυτού.

Η βελτίωση του εαυτού προϋποθέτει αυτογνωσία και αυτοαξιολόγηση. Αν αυτά υπάρχουν η διαδικασία βελτίωσης είναι σχετικά εύκολη. Ασφαλώς, δεν χρειάζονται βιασύνες, ούτε άγχος. Πρέπει να θέλουμε τη βελτίωσή μας. Άπαξ και τη θέλουμε, μπορούμε να την επιτύχουμε. Δεν μπορώ δεν υπάρχει, δεν θέλω υπάρχει. Άρα: **αν το θέλω, το μπορώ**.

Επισημαίνεται ότι η αποδοχή του εαυτού μας δεν σημαίνει ότι επαναπαυόμαστε στις δάφνες μας. Η αποδοχή, θετική ή αρνητική, αποτελεί τη βάση για τη βελτίωση του εαυτού μας. Αν υπάρχουν αρνητικά στοιχεία χρειάζεται επίμονος και διαρκής αγώνας για τη βελτίωσή του. Αν υπάρχουν θετικά στοιχεία, ο αγώνας συνεχίζεται για να γίνουμε καλύτεροι. Ο εχθρός του καλού είναι το καλύτερο. Ακόμα και στην περίπτωση που κάποιος θεωρεί τον εαυτό του τέλειο, πρέπει να γνωρίζει ότι υπάρχει και ο τελειότερος και ο τελειότατος. Με άλλα λόγια, **ο αγώνας για βελτίωση του εαυτού μας είναι αγώνας διαρκείας και συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής μας. Είναι ο μεγαλύτερος από όλους τους αγώνες της ζωής μας**.

-Κάποιος θέλει να γίνει επιχειρηματίας. Οι επιλογές που θα κάνει από σήμερα και εις το εξής, θα του επιτρέψουν να πραγματοποιήσει ή όχι την επιθυμία του. Αν αποκτάει γνώσεις και εμπειρίες για το επιχειρείν, αν αναπτύσσει σχετικές επαφές, αν προσανατολίζεται σε κάποιον επιχειρηματικό τομέα, αν μετά από ανάλυση θεωρεί πως υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες κτλ., τότε, θα γίνει επιχειρηματίας. Δηλαδή, αυτός που φαντάζεται τον εαυτό του π.χ. μετά από δέκα χρόνια αθλητή ή επιχειρηματία, δεν θα ξυπνήσει μετά από δέκα χρόνια ως αθλητής ή ως επιχειρηματίας. Ο στόχος αυτός θα πραγματοποιηθεί, εφόσον τα προηγούμενα χρόνια υπήρξαν οι επιλογές-αποφάσεις που οδήγησαν στην επίτευξη του στόχου.

Πηγή: Διαδίκτυο

-Μία Σταρ Ελλάς δίνοντας συνέντευξη σε τηλεοπτική εκπομπή ισχυριζόταν ότι δεν είναι όμορφη. Βεβαίως, δεν το έλεγε από μετριοφροσύνη, αλλά, όπως η ίδια ομολογούσε, είχε χαμηλή αυτοεκτίμηση.

-Για μένα, η αξιοπρέπεια τού άνδρα και της γυναίκας συνίσταται στο να έχεις τη δύναμη να κουβαλάς μέσα σου το προσωπικό σου βάσανο, την προσωπική σου αγωνία. Κατά τη γνώμη μου, η ιδέα του να παραδίνεις την αγωνία αυτή στα χέρια ενός άλλου ανθρώπου, έναντι αμοιβής, είναι παράλογη. Το "να βγάζεις τα εσώψυχα σου", όπως λέμε, και να τα παραδίδεις στον άλλο, έναντι χρηματικού ανταλλάγματος, μου προκαλεί αγανάκτηση. Σημαίνει ότι παίρνεις τον εαυτό σου στα σοβαρά μ' έναν τρόπο που βρίσκω ασυγχώρητο. Στα στρατόπεδα του θανάτου ή όταν πέφτουν βόμβες, όταν η ζωή γεννά πραγμα-

Ο αγώνας αυτός, εφόσον υπάρχει βελτίωση, προσφέρει ικανοποίηση και πληρότητα. Έτσι, ικανοποιούνται βαθύτερες ανάγκες του εαυτού μας όπως, η ελευθερία, ο έρωτας, η επιβεβαίωση, η αυτοπραγμάτωση. Έτσι, αποδεχόμαστε τον εαυτό μας και διαμορφώνουμε θετική εικόνα για τον εαυτό μας.

Συνήθως, κάθε άνθρωπος ονειρεύεται το μέλλον του και θέτει στον εαυτό του το **ερώτημα**: πώς θα είμαι στα 20, στα 30 στα 50, στα 100 μου χρόνια; Η απάντηση εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, **από τις επιλογές που κάνουμε** τώρα και θα κάνουμε στο μέλλον. Ασφαλώς, στην πορεία του χρόνου όλα αλλάζουν για όλους, αλλά όλα δεν αλλάζουν το ίδιο για όλους. Έτσι π.χ. μπορεί να υπάρξουν αλλαγές σε: σπουδές, εργασία, φιλίες, δημιουργία οικογένειας, μόνιμο τόπο κατοικίας, νέες φιλίες, επαγγελματικές επιτυχίες ή αποτυχίες, κοινωνικές σχέσεις, οικονομική κατάσταση κτλ. Οι απαντήσεις στο ερώτημα ομαδοποιούνται σε δύο κατηγορίες: **α) Αυτοί που έχουν αυτοπεποίθηση**, που είναι αισιόδοξοι, που ονειρεύονται και ελπίζουν σε ένα καλύτερο μέλλον. Αυτοί που πιστεύουν στον εαυτό τους που θέτουν στόχους και τους επιτυγχάνουν. Βεβαίως, θα υπάρχουν αλλαγές στον εαυτό τους, αλλά τα βασικά στοιχεία του χαρακτήρα θα παραμείνουν, όπως η αυτοπεποίθηση και η βελτίωση του εαυτού. **β) Αυτοί που δεν έχουν αυτοπεποίθηση**, που είναι απαισιόδοξοι, που φοβούνται και αγωνιούν για το μέλλον. Και αυτοί θα έχουν αλλαγές στον εαυτό τους, αλλά η πορεία τους χωρίς αυτοπεποίθηση θα είναι αβέβαιη.

4. Χαρακτηριστικά ταυτότητας- Ατομικά και κοινά χαρακτηριστικά

Προοργανωτής: Είμαστε ατομιστές ή κοινωνικά όντα; Είμαστε και τα δύο. Η συμμετοχή ενός ατόμου στην ομάδα αποτελεί βασικό στοιχείο της ταυτότητάς του και προσδίδει μια αίσθηση υπεροχής (E. Wilson, Το νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης).

Το «Εγώ» δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τον «Άλλον», ούτε ο «Άλλος» χωρίς το «Εγώ». Το Εγώ εκφράζει την ατομικότητα, ενώ το Εμείς εκφράζει την κοινωνικότητα. Η κοινωνικότητα σημαίνει ότι το άτομο έχει ενταχθεί στην ομάδα και έχει αποκτήσει τη συνείδηση του «Εμείς». Με άλλα λόγια, κάθε άτομο έχει δύο ταυτότητες: το Εγώ- την ατομική ταυτότητα και το Εμείς- την κοινωνική/συλλογική ταυτότητα. Ειδικότερα:

Εγώ- η προσωπική ταυτότητα. Η ταυτότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας/κοινωνίας προσδιορίζεται σε σχέση με τον «Άλλον». Την ίδια στιγμή που το άτομο ή η ομάδα έχει συνείδηση της ταυτότητάς του/της, έχει συνείδηση και του «Άλλου». Το άτομο ζώντας μαζί με άλλα άτομα και αναπτύσσοντας σχέσεις αρχίζει να αναγνωρίζει τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους. Είναι ένας από τους άλλους, αλλά με δική του προσωπική ταυτότητα.

Κάθε άτομο έχει την προσωπική του ταυτότητα, η οποία είναι σχετικά σταθερή. Το άτομο έχει επίγνωση της ταυτότητάς του με βάση τα ατομικά χαρακτηριστικά του έναντι των χαρακτηριστικών άλλων ατόμων.

Εμείς- η συλλογική ταυτότητα. Το Εμείς- η συλλογική ταυτότητα συμπεριλαμβάνει όλα τα κοινά στοιχεία (γνώσεις, αξίες, συμπεριφορές κτλ.), με τα οποία οι διάφοροι φορείς κοινωνικοποίησης έχουν κοινωνικοποιήσει το άτομο και τα οποία συνθέτουν τη συλλογική ταυτότητα του ατόμου. Κάθε άτομο έχει διάφορες συλλογικές ταυτότητες, ως μέλος διαφόρων ομάδων στις οποίες συμμετέχει (οικογένεια, εκκλησία, αθλητικός σύλλογος, επιχείρηση, πολιτικό κόμμα κτλ.). **Πόσες συλλογικές ταυτότητες;** Όσες και οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει. Σε αντίθεση με την προσωπική

τικά τρόπο, στα πεδία των μαχών, κανείς δεν κάνει ψυχανάλυση- ο άνθρωπος βρίσκει μέσα του σχεδόν ανεξάντλητες δυνάμεις, σχεδόν αστείρευτες πηγές αξιοπρέπειας (Τζωρτζ Σταϊνερ, Ένα μακρύ Σαββάτο).

-«Δεν είμαι αυτό που μου συνέβη. Είμαι αυτό που επέλεξα εγώ να γίνω» (Καρλ Γιούνγκ).

-Μία διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ) με τίτλο «Αργός χορός» και μια βιντεο-παρουσίαση (ΜΑ) με τίτλο «Όλα εξαρτώνται από μένα!»

-Άσκηση (ατομική ή ομαδική):

Οι μαθητές σκιαγραφούν κάποιες συλλογικές ταυτότητες, όπως π.χ. της οικογένειας, του σχολείου, του συλλόγου, του Δήμου, της Πολιτείας, της Ε.Ε., χρησιμοποιώντας για βοήθεια τα ακόλουθα: κοινές εμπειρίες, κοινή ιστορία, κοινές τελετουργίες (π.χ. γιορτές, εκλογές), κοινές υποχρεώσεις/ κοινά δικαιώματα, κοινά σύμβολα (π.χ. σημαία, ύμνος, διαβατήριο, νόμισμα), κοινά ιδανικά που σχετίζονται με τον σεβασμό και τη δημοκρατική κατανόηση.

Francisco L. Goya, Όταν χαράζει εμείς φεύγουμε. Εθνική Πινακοθήκη

ταυτότητα, η συλλογική ταυτότητα έχει τόσες διακυμάνσεις όσες και οι ομάδες στις οποίες ανήκουμε. Και βεβαίως κάποιες από τις ταυτότητες μπορεί να συγκρούονται μεταξύ τους.

Η κοινωνία και οι διάφορες ομάδες στις οποίες συμμετέχουμε δραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του ατόμου και εν γένει στον προσανατολισμό του. Η συνοίκηση, η συνύπαρξη, η συναλλαγή, η συνεργασία, η συναίνεση και η σύγκρουση με άλλα άτομα και ομάδες διαμορφώνουν το άτομο.

Τα **χαρακτηριστικά της κοινωνίας και της κάθε ομάδας** που συμμετέχει το άτομο **επηρεάζουν τη συλλογική ταυτότητα** (το Εμείς) του ατόμου, άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά. Αλλά, η κάθε ομάδα επιδρά διαφορετικά στα άτομα-μέλη της, ανάλογα με το είδος και τη δομή της ομάδας, τις σχέσεις των ατόμων με την ομάδα και τα ατομικά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Ιδιαίτερη σημασία έχει ο **βαθμός ταύτισης/δέσμευσης με μια ομάδα**, γιατί επηρεάζει ανάλογα τις συμπεριφορές των ατόμων που ανήκουν στην ομάδα. Επίσης, σημασία έχει η θέση του ατόμου στην ομάδα και το κοινωνικό πλαίσιο που υπάρχει και δραστηριοποιείται η ομάδα. Παράδειγμα: ποια είναι η θέση του ατόμου στην ομάδα (π.χ. οικογένεια, αθλητική ομάδα). Ποια είναι η θέση της ομάδας στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (αντιστοίχως: π.χ. αγροτική οικογένεια, ομάδα Α΄ κατηγορίας).

Ποια ταυτότητα υπερισχύει, η ατομική ή η συλλογική; Ανάλογα με την απόφαση, τις συνθήκες που λαμβάνεται η απόφαση, την προσωπικότητα του ατόμου, τις σχέσεις του ατόμου με την ομάδα κτλ. άλλοτε υπερισχύει η προσωπική και άλλοτε η συλλογική ταυτότητα. Έτσι π.χ.:

Υπερισχύει η προσωπική ταυτότητα. Παράδειγμα, αν η επαγγελματική ομάδα προκηρύξει απεργία, το άτομο που είναι μέλος της αλλά έχει χαλαρούς δεσμούς αποφασίζει να μην κάνει απεργία.

Υπερισχύει η συλλογική ταυτότητα. Στο παραπάνω παράδειγμα, αν το άτομο είναι συνδικαλιστής και έχει δεσμούς με την ομάδα, η συλλογική ταυτότητα υπερισχύει της ατομικής και, ασφαλώς, θα κάνει απεργία.

Συνυπάρχουν και οι δύο ταυτότητες. Η συνεργασία ατόμου και ομάδας προσφέρει δύναμη στο άτομο και στην ομάδα. Αν ο δεσμός του ατόμου με την ομάδα είναι έντονος, τότε το άτομο αγωνίζεται και υπερασπίζεται την ομάδα του. Αυτό συμβαίνει π.χ. με την οικογένειά του, την αθλητική ομάδα, την επαγγελματική ομάδα, το έθνος-κράτος κτλ. Και αυτό συμβαίνει, διότι οι ομάδες αυτές συμπληρώνουν την ατομική ταυτότητα, γιατί το άτομο ως μέλος της ομάδας νιώθει μέσα σε αυτή αγάπη, συμμετοχή, δύναμη, ασφάλεια κτλ.

Κάθε άτομο κάνει τις επιλογές του. Συνήθως, επιλέγει ανάλογα με τις επιθυμίες του. Και αν επιθυμεί κάτι πολύ, αυτό του δίνει τη δύναμη για να το κατορθώσει. Αυτή η δύναμη προϋποθέτει ισχυρό «Εγώ», αυτοπεποίθηση, φιλοδοξία. Σε κάθε περίπτωση, οι επιλογές μας έχουν θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή μας και, ανάλογα, επιπτώσεις στην ομάδα (π.χ. στην οικογένεια, στον αθλητικό σύλλογο). Έτσι, ένας εξαρτημένος από ουσίες επηρεάζει αρνητικά την οικογένεια και την αθλητική του ομάδα. Επίσης, αν κάποιος θέλει να χάσει βάρος και να γίνει αθλητικός τύπος, οι επιλογές που κάνει «σήμερα» θα τον οδηγήσουν στην επίτευξη ή στη ματαιώση του στόχου του. Έτσι, αν κάνει σωστή δίαιτα, αν γυμνάζεται, αν έχει πειθαρχία κτλ., τότε, θα χάσει βάρος και θα γίνει αθλητικός τύπος.

-Η ταυτότητα ενός ατόμου καθορίζεται τόσο από τον εαυτό του όσο και από την αλληλεπίδρασή του με τους άλλους. Επίσης, καθορίζεται τόσο από τις διαφορές όσο και από τις ομοιότητες μεταξύ των ατόμων, αλλά και την ανάγκη του ατόμου να ανήκει σε κάποιες ομάδες.

-«Το κοινωνικόν συναίσθημα είναι η έκφρασις της ικανότητάς μας να δίδωμεν και να λαμβάνωμεν» (Α. Adler, Εισαγωγή στην ατομική ψυχολογία).

-«Αφήστε με να φροντίσω εγώ τον εαυτό μου. Εάν κάνετε τα πάντα για μένα, δε θα μπορέσω ποτέ να μάθω. Σε περίπτωση που το έχετε ξεχάσει, μαθαίνουμε μόνο από τα λάθη μας...

»Εγώ είμαι εγώ και εσύ είσαι εσύ. Εγώ δεν ήρθα σ' αυτόν τον κόσμο για να ικανοποιήσω τις προσδοκίες σου και εσύ δεν ήρθες στον κόσμο για να ικανοποιήσεις τις δικές μου. Γιατί είσαι εσύ και εγώ είμαι εγώ» (Χόρχε Μπουκάι, ψυχοθεραπευτής).

-Άσκηση: στο ισχυρό «Εγώ», στην ισχυρή «ατομικότητα» βρίσκεται και η αιώνια σύγκρουση των Ελλήνων. Να αναφέρετε: α) 3-4 ατομικές συγκρούσεις, δικές σας ή γνωστών σας προσώπων, β) 3-4 συγκρούσεις συλλογικές (κοινωνικών ομάδων, κομμάτων, επαγγελματικών κατηγοριών κτλ.), γ) Να προτείνετε τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων.

-«Μπορώ να είμαι σοσιαλιστής, καθολικός, σύζυγος, πατέρας, επιστήμονας και χορτοφάγος, και καθεμία από αυτές τις ταυτότητες συνεπάγεται επιπρόσθετες υποχρεώσεις. Ορισμένες φορές, κάποιες από τις ταυτότητές μου με τραβάνε σε διαφορετικές κατευθύνσεις και κάποιες από τις υποχρεώσεις μου έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους. Αλλά ποιος είπε ότι η ζωή είναι εύκολη;» (Υ.Ν. Χαραγί, 21 μαθήματα για τον 21ον αιώνα).

5. Γενικά για τις ομάδες

Κοινωνική ομάδα είναι ένα σύνολο ανθρώπων με κοινούς σκοπούς, ισχυρούς δεσμούς, με άμεσες και διαρκείς σχέσεις μεταξύ των μελών και συνείδηση της ιδιαιτερότητάς τους.

Η ομάδα αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα. Ο αριθμός των ατόμων ποικίλει, αλλά δεν είναι πολύ μεγάλος. Είναι τόσος ώστε τα μέλη γνωρίζονται και έχουν μεταξύ τους σχέσεις. Ο αριθμός των μελών μιας τέτοιας ομάδας, εφόσον αποτελεί κοινότητα, είναι περίπου μέχρι διακόσια μέλη. Ασφαλώς υπάρχουν και μεγαλύτερες ομάδες. Πάντως, κάθε συνάθροιση ατόμων μπορεί να είναι μια ομάδα ανθρώπων, αλλά δεν είναι υποχρεωτικά και κοινωνική ομάδα.

Ευρύτερες έννοιες από την ομάδα είναι: επαγγελματική κατηγορία, κατηγορία, κοινωνική τάξη, κοινωνικό στρώμα, κοινό (βλέπε παραπλεύρως). Η κοινωνική ομάδα αποτελεί πηγή ζωής για το άτομο και την κοινωνία. Η ομάδα (π.χ. οικογένεια, σχολείο, γειτονιά) αποτελεί τον ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία. Υπάρχουν διαρκείς αλληλεπιδράσεις μεταξύ: ατόμων, ατόμων και ομάδων, ομάδων μεταξύ τους. Ιστορικά, από το μικρότερο σύνολο, τη μικρότερη ομάδα των δύο-τριών ατόμων και της οικογένειας περάσαμε σε μεγαλύτερες ομάδες και ευρύτερα σύνολα, όπως η μεγάλη οικογένεια, η φατρία, ο οικισμός, η πόλη, το έθνος, η παγκόσμια κοινωνία.

Από την αρχέγονη εποχή υπάρχει ο **καταμερισμός της εργασίας**. Παράδειγμα: ο άνδρας φρόντιζε για την εύρεση τροφής και για την ασφάλεια, ενώ η γυναίκα φρόντιζε για την ανατροφή των παιδιών. Στην πορεία του χρόνου και ανάλογα με την εξέλιξη της κοινωνίας, ο καταμερισμός της εργασίας αναπτύχθηκε περισσότερο. Στις σύγχρονες κοινωνίες κανένα άτομο δεν μπορεί μόνο του να φτιάξει την κατοικία του, τα ρούχα του, την τροφή του κτλ. Υπάρχει πληθώρα επαγγελματιών και καθένας ασκεί ένα επάγγελμα.

Οι άνθρωποι σχηματίζουν ομάδες, κυρίως, **για δύο λόγους**:

α) Ικανοποίηση αναγκών. Ο άνθρωπος ως φύσει κοινωνικό ον ενώνει τις δυνάμεις του με άλλα άτομα και δημιουργεί την ομάδα. Γνωρίζει το «η ισχύς εν τη ενώσει». Η συνεργασία πολλαπλασίασε τις ικανότητες των ατόμων. Αυτό που δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει μόνος του, το κατορθώνει η ομάδα. Αφού λοιπόν ικανοποιεί καλύτερα τις ανάγκες του στην ομάδα, αφενός επιθυμεί να συμβιώνει με άλλους και αφετέρου επιθυμεί την προστασία της ομάδας/κοινωνίας. Τονίζεται ότι οι άνθρωποι δημιούργησαν ομάδες για να επιλύουν προβλήματα και να ζουν καλύτερα και όχι για να διαφέρουν και να συγκρούονται με άλλες ομάδες.

Βεβαίως, ουδεμία ομάδα καλύπτει απόλυτα όλες τις ανάγκες όλων των ατόμων. Άλλωστε, υπάρχουν τόσοι πολλοί άνθρωποι οι οποίοι έχουν τόσες πολλές ανάγκες, που είναι αδύνατο να τις ικανοποιήσει η ομάδα. Ακόμα και η οικογένεια δεν μπορεί να καλύψει όλες τις ανάγκες όλων των μελών της (π.χ. ανάγκη επιβεβαίωσης, ανάγκη ασφάλειας).

β) Ανάπτυξη σχέσεων. Εντός της ομάδας αναπτύσσονται ποικίλες σχέσεις: φιλικές, ερωτικές, συνεργασίας, ασφάλειας, αλληλοβοήθειας κτλ. Η ανάπτυξη σχέσεων συμβάλλει στην κοινωνικότητα του ανθρώπου. Ενισχύεται ο κοινωνικός δεσμός και η συνοχή της ομάδας.

Στις σχέσεις υπάρχει ένα **διαρκές δούναι-λαβείν** αγαθών, υπηρεσιών σκέψεων, αντιλήψεων και συναισθημάτων. Τα εγωιστικά άτομα θέλουν περισσότερο να παίρνουν παρά να δίνουν. Αντιθέτως, τα αλtruιστικά

Ευρύτερες έννοιες από την ομάδα:

-Επαγγελματική κατηγορία: αποτελείται από το σύνολο των εργαζομένων σε κάποιο επάγγελμα (π.χ. διαμεσολαβητές, χημικοί, αγρότες).

-Κατηγορία: είναι ένα σύνολο ανθρώπων με σημαντικά κοινά χαρακτηριστικά. Παράδειγμα, οι φτωχοί, οι πλούσιοι, οι άνεργοι, οι νέοι, οι αγρότες, οι ελαιοπαραγωγοί, κτλ. αποτελούν κατηγορίες.

Κοινωνική τάξη: είναι μεγάλες ομάδες οργανωμένες με βάση κυρίως οικονομικά χαρακτηριστικά (π.χ. αστική τάξη, εργατική τάξη, αγροτική τάξη ή ανώτερη, μεσαία, κατώτερη τάξη).

-Κοινωνικό στρώμα: είναι ένα σύνολο ατόμων που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο ανισότητας. Είναι έννοια παραπλήσια της κοινωνικής τάξης.

-Κοινό: πρόκειται για μια τυχαία συνύπαρξη, άγνωστων ανθρώπων, που έχουν προσωρινό κοινό σκοπό (π.χ. επιβατικό κοινό, θεατρικό κοινό, τηλεοπτικό κοινό).

-«Όλοι για έναν και ένας για όλους» (Αλέξανδρος Δουμάς, Οι τρεις σωματοφύλακες).

Εθελοντισμός | Πηγή: Διαδίκτυο

Να παρατηρήσετε τη φωτογραφία με μια δημιουργική ματιά και να καταγράψετε τις απόψεις σας.

Εθνική ομάδα μπάσκετ
Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

άτομα θέλουν περισσότερο να δίνουν παρά να παίρνουν. Γενικά, οποιαδήποτε σχέση, αν είναι μονομερής, δεν αντέχεται για μεγάλο διάστημα, γιατί καθένας επιθυμεί να δίνει και να παίρνει. Έτσι διατηρούνται οι σχέσεις. Ο αριθμός των ομάδων που συμμετέχει το άτομο αυξάνεται καθώς μεγαλώνει το άτομο, μέχρι την ώριμη ηλικία. Στην τρίτη ηλικία, συνήθως, ο αριθμός των ομάδων στις οποίες συμμετέχει μειώνεται.

Γενικά, τα άτομα έχουν δύο τρόπους να αποτελούν μέλη των κοινωνικών ομάδων: **είτε να ανήκουν είτε να συμμετέχουν** σε διάφορες ομάδες. Το ανήκειν σημαίνει μια σχεδόν άνευ όρων παράδοση του ατόμου στην ομάδα. Το συμμετέχειν σημαίνει μια εκούσια και συνειδητή επιλογή. Το άτομο συμμετέχει επειδή θέλει και όσο θέλει. Είναι απαραίτητο να ανήκει (π.χ. οικογένεια) και να συμμετέχει (π.χ. εθελοντισμός) σε διάφορες ομάδες. Το **πρόβλημα είναι η ταύτιση με την ομάδα**, που μπορεί να οδηγήσει στην αλλοτρίωση και στον φανατισμό, **και η άρνηση συμμετοχής**, που μπορεί να οδηγήσει στην αδιαφορία. Ειδικότερα, ο πολίτης που δεν συμμετέχει στα «κοινά» έχει δύο τρόπους «ιδιωτικής» συμμετοχής: είτε γίνεται καταναλωτής είτε γίνεται οπαδός μιας θρησκείας ή μιας ιδεολογίας.

Κάθε ομάδα έχει τις **αξίες και τους κανόνες** της. Η τήρησή τους, άλλοτε συνειδητή και άλλοτε υποχρεωτική, συμβάλλει στη συνοχή της ομάδας. Αντιθέτως, η παραβίασή τους δημιουργεί προβλήματα συνοχής. Μπορεί κανείς να φανταστεί τι θα συμβεί σε μια ομάδα (π.χ. φίλοι, σχολείο, Κράτος), αν δεν τηρούνται οι αξίες και οι κανόνες της;

6. Διάκριση και χαρακτηριστικά των ομάδων

Σε κάθε κοινωνία υπάρχει πλήθος ομάδων. Ανάλογα με το κριτήριο που χρησιμοποιείται, οι ομάδες μπορούν να καταταγούν σε διάφορες κατηγορίες. Επομένως, η κατάταξη μιας ομάδας σε ορισμένη κατηγορία δεν είναι αποκλειστική. Ειδικότερα, οι ομάδες διακρίνονται:

Με κριτήριο το μέγεθος. Μικρές (π.χ. οικογένεια, ομάδα παιχιδιού), μέσες (π.χ. σχολική τάξη, σωματείο), μεγάλες (π.χ. σχολείο, κόμμα). Το μέγεθος σχετίζεται με τον αριθμό των μελών της ομάδας. Ο αριθμός των μελών που διακρίνει τις ομάδες σε μικρές-μεσαίες-μεγάλες είναι σχετικός και όχι απόλυτος. Έτσι π.χ. ένα σωματείο με μερικές δεκάδες μέλη είναι μια μέση ομάδα, ενώ ένα σωματείο με μερικές χιλιάδες μέλη είναι μια μεγάλη ομάδα. Πάντως, ο αριθμός των μελών επηρεάζει τη **συνοχή της ομάδας**. Όσο λιγότερα μέλη τόσο μεγαλύτερη συνοχή και όσο περισσότερα μέλη τόσο μικρότερη συνοχή υπάρχει μεταξύ των μελών.

Με κριτήριο τη διάρκεια. Πρόσκαιρες, είναι αυτές που διαλύονται όταν επιτευχθεί ο σκοπός τους (π.χ. σωματείο), διαρκείς, αυτές που διαλύονται με προϋποθέσεις, όπως η ορισμένη διάρκεια τους (π.χ. σχολική τάξη), μόνιμες, αυτές που δεν προβλέπεται η διάλυσή τους (π.χ. εκκλησία).

Με κριτήριο την ύπαρξη τύπου για την ίδρυση και λειτουργία τους. Τυπικές είναι αυτές που ιδρύονται και λειτουργούν με βάση κάποιον τύπο-έγγραφο (π.χ. με νόμο, καταστατικό), όπως μια εμπορική εταιρεία, ένα σωματείο κτλ. Άτυπες ομάδες είναι αυτές που συγκροτούνται και λειτουργούν χωρίς τύπο-έγγραφο, όπως η γειτονιά, μια ομάδα φίλων κτλ.

Με κριτήριο την ευκολία ή δυσκολία εισδοχής νέων μελών. **Ανοικτές** είναι αυτές που υφίστανται εκ των πραγμάτων (εργαζόμενοι, καταναλωτές κτλ.) και συμμετέχει οποιοσδήποτε χωρίς προϋποθέσεις. **Κλειστές** είναι αυτές που θέτουν αυστηρές προϋποθέσεις για την ένταξη νέων μελών,

-Κάθε ομάδα έχει σύμβολα που την διακρίνουν από άλλες ομάδες, όπως ύμνους, σημαίες, χρώματα, κτλ. Με τα σύμβολα η ομάδα επικοινωνεί και μεταδίδει στα μέλη της συναισθήματα αγάπης, σεβασμού, θυσίας κτλ.

-Είναι γεγονός ότι καμιά ομάδα δεν είναι όμοια με κάποια άλλη. Παράδειγμα: καμιά οικογένεια δεν είναι ακριβώς ίδια με κάποια άλλη. Υπάρχει ένα πλήθος και μια ποικιλία ομάδων.

-Κάθε ομάδα απαιτεί προσαρμογή και συμμόρφωση. Βεβαίως, υπάρχουν **βαθμοί προσαρμογής**, αλλά αν κάποιος δεν μπορεί να προσαρμοστεί σε όσα ορίζει η ομάδα, είτε δεν γίνεται δεκτός είτε υφίσταται κυρώσεις. Η συνέπεια, η συνέχεια και η σαφήνεια των αξιών και των κανόνων λειτουργούν ενοποιητικά και δεν αφήνουν αρκετά περιθώρια για παρεκκλίσεις.

Ιωάννης Αβραμίδης,
Η ομάδα με
πέντε μορφές,
Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα -
Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Να εμβαθύνετε σε αυτό που απεικονίζει η εικόνα και να σχολιάσετε τις απόψεις σας με τους συμμαθητές σας.

όπως π.χ. οι αδελφότητες, οι κλειστές λέσχες, οι συμμορίες. **Ανοιχτές με προϋποθέσεις** είναι αυτές που δέχονται μέλη, εφόσον πληρούν κάποιες προϋποθέσεις. Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι περισσότερες ομάδες είναι αυτής της κατηγορίας (π.χ. σύλλογοι, επιμελητήρια, επιστημονικές ενώσεις). Όλες οι ομάδες έχουν **ορισμένα χαρακτηριστικά**:

α) Οι κοινές αξίες–επιδιώξεις–σκοποί. Η ομάδα συγκροτείται στη βάση κοινών αξιών–επιδιώξεων–σκοπών. Οι αξίες προσδιορίζουν τις επιδιώξεις και οι επιδιώξεις προσδιορίζουν τους σκοπούς. Έτσι π.χ. μια επιστημονική ένωση συγκροτείται επειδή τα μέλη της πιστεύουν στην «αξία» αυτής της επιστήμης, την οποία επιδιώκουν να προάγουν με διάφορους τρόπους.

β) Επιτελούν πολλές λειτουργίες. Κάθε ομάδα επιτελεί πολλές λειτουργίες ή σκοπούς. Ακόμα και οι μικρές ομάδες επιτελούν πολλές λειτουργίες. Έτσι π.χ. μια μικρή επιχείρηση παράγει, διακινεί και πουλάει εμπορεύματα, απασχολεί εργαζομένους, προσφέρει κοινωνικές παροχές στους εργαζομένους, αναπτύσσει τις κοινωνικές σχέσεις των εργαζομένων κτλ. Συνήθως, οι ομάδες αναπτύσσουν πολλές λειτουργίες, έστω και αν δημιουργήθηκαν για ορισμένες, αρκεί οι λειτουργίες να μην απαγορεύονται από γραπτούς ή άγραφους κανόνες.

γ) Έχουν συγκεκριμένη οργάνωση. Κάθε ομάδα έχει έστω μια στοιχειώδη οργάνωση. Υπάρχουν κανόνες, άγραφοι ή γραπτοί, ιεραρχία, αρμοδιότητες και ρόλοι μεταξύ των μελών. Όσο μεγαλύτερη είναι η ομάδα, τόσο πιο σύνθετη οργάνωση έχει.

δ) Η κοινή συνείδηση και ταυτότητα. Τα κοινά ήθη και έθιμα, οι κοινοί κανόνες, οι κοινές αξίες, οι κοινές επιδιώξεις κτλ. δημιουργούν στα μέλη της ομάδας μια κοινή συνείδηση, μια αίσθηση ταυτότητας. Αυτή εκφράζεται με το «Εμείς». Κάθε μέλος της ομάδας έχει την ταυτότητα της ομάδας που συμμετέχει (π.χ. Εμείς οι Κρητικοί, Εμείς οι μαθητές του Γυμνασίου Ίμβρου).

ε) Οι διαπροσωπικές σχέσεις. Συνήθως τα μέλη της ομάδας αναπτύσσουν ισχυρούς δεσμούς, σχέσεις πρόσωπο με πρόσωπο, σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης. Μάλιστα, όσο πιο συχνή και έντονη επικοινωνία υπάρχει, τόσο πιο έντονα συναισθήματα αναπτύσσονται (π.χ. αγάπης, μίσους). Έτσι, δεν είναι παράξενο που σε μια μικρή κοινωνία (π.χ. χωριό), αναπτύσσονται έντονες σχέσεις αλληλεγγύης αλλά και αδιαφορίας. Αυτά βεβαίως ισχύουν για τις μικρές ομάδες, γιατί όσο μεγαλώνει η ομάδα, τόσο περιορίζονται η αλληλεπίδραση, η συχνότητα και η ένταση των διαπροσωπικών σχέσεων.

στ) Η συνοχή. Κάθε ομάδα ενδιαφέρεται για τη συνοχή της και αντιδρά σε παράγοντες που θέτουν σε κίνδυνο τη συνοχή της. Η διάσπαση της συνοχής δημιουργεί προβλήματα. Η συνοχή της ομάδας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η επίτευξη στόχων, το μικρό σχετικά μέγεθος, οι ευχάριστες ομαδικές δραστηριότητες, οι απειλές από το εξωτερικό περιβάλλον.

Συμπερασματικά, η ισορροπία ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία, ανάμεσα στην ατομική και συλλογική ταυτότητα, αποτελεί το κλειδί για την επιτυχία κάθε κοινωνίας, κάθε κοινωνικού συστήματος. Το άτομο επιθυμεί να δημιουργεί μικρές ομάδες, γιατί εντός αυτών αναγνωρίζει τον εαυτό του. Έτσι, μέσα από την ατομικότητα αναδύεται η κοινωνικότητα και μέσα από την κοινωνικότητα επιβεβαιώνεται η ατομικότητα.

-Γενικά, ο όρος κοινωνία χρησιμοποιείται για ευρύτερα, ενώ ο όρος ομάδα για μικρότερα σύνολα ανθρώπων. Όμως, κάθε ομάδα είναι και μια «κοινωνία», οπότε έχει τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Γι' αυτό, έστω καταχρηστικά, χρησιμοποιείται ο όρος ομάδα και για μεγαλύτερα σύνολα και ο όρος κοινωνία για μικρότερα σύνολα.

A. Renoir, Παιδιά που παίζουν μπάλα, Εθνική Πινακοθήκη

-Η συμμετοχή στην ομάδα αποτελεί έκφραση της κοινωνικότητας του ατόμου. Ως κοινωνικό ον το άτομο συμμετέχει και συνυπάρχει. Η συνύπαρξη δημιουργεί **συλλογική συνείδηση και ταυτότητα**. Έτσι κάθε άτομο εκτός από το «Εγώ» αισθάνεται και το «Εμείς». Η έμφυτη λοιπόν κοινωνικότητα, η συνείδηση του Εμείς εξασφαλίζει τη συνοχή της ομάδας. Οι κυριότεροι **παράγοντες** που συμβάλλουν στη συνοχή της ομάδας και της κοινωνίας είναι: ο κοινός πολιτισμός, οι κοινές παραδόσεις και οι κοινές προσδοκίες. Οι κοινοί θεσμοί που εξυπηρετούν κοινές ανάγκες και κοινούς σκοπούς. Η κοινωνικοποίηση και ο κοινωνικός έλεγχος. Η τέλεση εορτών, τελετών κτλ. για ενδυνάμωση των δεσμών. Η απομόνωση και η περιορισμένη επικοινωνία με άλλες ομάδες. Η ανάπτυξη σχέσεων επικοινωνίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης.

7. Οι κοινωνικοί ρόλοι του ατόμου ως μέλους κάθε ομάδας

Σε κάθε ομάδα υπάρχει ένας καταμερισμός έργων. Άλλοι ασχολούνται με τα εντός του οίκου και άλλοι με τις εξωτερικές εργασίες. Άλλοι ασχολούνται με την παραγωγή γεωργικών και άλλοι με την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων. Άλλοι παίρνουν αποφάσεις και άλλοι εκτελούν τις αποφάσεις. Δηλαδή, κάθε άτομο κατέχει ορισμένη θέση στο σύστημα καταμερισμού έργων/εργασίας της ομάδας και ασκεί αντίστοιχο ρόλο.

Κοινωνικός ρόλος λοιπόν είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων και συμπεριφορών που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη θέση, στο σύστημα καταμερισμού έργων. Σε κάθε κοινωνικό ρόλο αντιστοιχούν αρμοδιότητες, **δικαιώματα και υποχρεώσεις**. Παράδειγμα: στον ρόλο του καθηγητή αντιστοιχούν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από τη νομοθεσία, αλλά και τους άγραφους κανόνες και τις παραδόσεις της κοινωνίας.

Όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο απλό καταμερισμό έργων έχει και τόσο πιο λίγους ρόλους. Αντιθέτως, όσο πιο σύγχρονη είναι μια κοινωνία, τόσο πιο σύνθετος καταμερισμός έργων υπάρχει, επομένως υπάρχουν περισσότεροι ρόλοι.

Η θέση και ο ρόλος **συνδέονται στενά**, τόσο ώστε **δεν υπάρχουν θέσεις χωρίς ρόλους και ρόλοι χωρίς θέσεις**. Αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Αυτή η σύνδεση οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι το άτομο επιλέγει ρόλους ανάλογους με τη θέση του. Αφού σε κάθε κοινωνική θέση αντιστοιχεί κάποιος κοινωνικός ρόλος, το άτομο μέσα από τον ρόλο, με τη συμπεριφορά του, εκφράζει και επιβεβαιώνει την κοινωνική θέση του (π.χ. ο ρόλος του καθηγητή, του μαθητή, του εργοδότη).

Σημαντικό ρόλο **στην επιλογή ρόλων διαδραματίζει η κοινωνικοποίηση**. Το άτομο, μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και του κοινωνικού ελέγχου **«μαθαίνει» να προσανατολίζεται** και να ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα. Αλλά, ο τρόπος που μαθαίνει είναι ανάλογος με την κοινωνική του θέση. Παράδειγμα: το παιδί του αγρότη «μαθαίνει» ότι έχει περιορισμένες δυνατότητες, άρα φιλοδοξίες, και πιθανόν να νιώθει ότι δεν μπορεί να έχει φιλοδοξίες να γίνει Βουλευτής. Ασφαλώς, όσο περισσότερο «ανοιχτή» και δημοκρατική είναι η κοινωνία, τόσο περισσότερες ευκαιρίες έχουν τα άτομα των κατώτερων τάξεων/στρωμάτων.

Όταν το άτομο αλλάζει κοινωνική θέση, αλλάζει και ρόλους. Ιδιαίτερη **σημασία για κάθε άτομο έχει ο τρόπος άσκησης του ρόλου** του, γιατί οι ενδιαφερόμενοι (άτομα και ομάδες) αναμένουν από κάθε άτομο να ασκεί τον ρόλο του σωστά, δηλαδή να έχει ορισμένη συμπεριφορά. Παράδειγμα: άτομα και ομάδες αναμένουν τον τρόπο που θα ασκήσει τον ρόλο του ο καθηγητής (Υπουργείο, Διευθυντής, μαθητές, γονείς). Όλοι αυτοί μπορεί να έχουν διαφορετική αντίληψη για τον ρόλο του «ιδανικού» καθηγητή και ως εκ τούτου να έχουν διαφορετικές προσδοκίες από τον καθηγητή. Τελικά, καθένας οφείλει να ασκεί τον ρόλο του που αρμόζει στη θέση του. Διακρίνουμε την **ιδεατή και πραγματική άσκηση του ρόλου**. Ιδεατή άσκηση υπάρχει όταν το άτομο ανταποκρίνεται πλήρως στις απαιτήσεις της θέσης και στις προσδοκίες του ρόλου. Πραγματική άσκηση υπάρχει όταν το άτομο αποκλίνει, λίγο ή πολύ, από την άσκηση του ιδεατού ρόλου. Μάλλον κανένα άτομο δεν ασκεί όλους τους ρόλους του, σε όλη του τη ζωή, 100% με ιδεατό τρόπο. Όταν το άτομο δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του ρόλου του, γίνεται λόγος για **δυσλειτουργία του ρόλου** (π.χ. όταν ο γιατρός δεν τηρεί τους κανόνες δεοντολογίας).

Τρόπος άσκησης του κοινωνικού ρόλου- Κείμενο (ΜΑ)

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας έχει καθορίσει ποσοστό 15%

γεννήσεις με καισαρική τομή, ενώ στην Ελλάδα έχουμε 75% γεννήσεις με καισαρική τομή!!! Επομένως, ο γυναικολόγος δεν ασκεί τον ρόλο του καλά, όπως προβλέπει η ιατρική δεοντολογία, όταν κάνει καισαρική που δεν χρειάζεται. Ο γιατρός δεσμεύεται να ασκήσει τον ρόλο του, όπως απαιτεί η κοινωνική θέση του. Γενικά, κάθε γιατρός αλλά και κάθε άνθρωπος οφείλει να ασκεί τον ρόλο του με αίσθηση ευθύνης και συνέπειας. Κάποιοι άνθρωποι ασκούν τους ρόλους τους με υπευθυνότητα και συνέπεια, ενώ κάποιοι άλλοι ποτέ δεν άσκησαν τον ρόλο τους υπεύθυνα. Έτσι για παράδειγμα, ο δημόσιος υπάλληλος που υπηρετεί τους πολίτες, δεν λείπει από την υπηρεσία του και διακρίνεται για την ευγένεια και την άμεση εξυπηρέτηση των πολιτών. Ενώ ο ακατάλληλος υπάλληλος, ορθά-κοφτά λέει στον πολίτη: «σας είπα κύριε, να περάσετε την άλλη εβδομάδα», ενώ οφείλει να εξ-υπηρετήσει τον πολίτη σήμερα. -Διευκρινίζεται ότι ο ηθοποιός δεν ασκεί αλλά υποδύεται-παριστάνει έναν ρόλο. Παράδειγμα: στο θέατρο ο ηθοποιός δεν ασκεί τον ρόλο του γιατρού, του εργάτη, του καθηγητή κτλ. αλλά παίζει-υποδύεται τον ρόλο γιατρού, εργάτη, καθηγητή κτλ., δηλαδή παριστάνει ότι είναι γιατρός, εργάτης, καθηγητής κτλ.

Πηγή: Διαδίκτυο

Εκπαιδευτικός της χρονιάς 2021

είναι ο **Νικόλαος Γαλάνης**. Προϊστάμενος του Δημοτικού σχολείου Αγίου Δημητρίου Επιδαύρου, που τιμήθηκε με το Global Teacher Award που δίνει κάθε χρόνο ο εκπαιδευτικός οργανισμός AKS Education σε εκπαιδευτικούς από όλο τον κόσμο που ξεχώρισαν με την προσφορά τους.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Άτομο και ομάδες»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Ο εαυτός μας διακρίνεται σε πραγματικό και ιδανικό.
- ___ Η αυτοεικόνα είναι αντανάκλαση του εαυτού και των άλλων.
- ___ Κάθε άτομο έχει δύο συλλογικές ταυτότητες.
- ___ Η ταύτιση με την ομάδα οδηγεί στη βελτίωση του ατόμου.
- ___ Η κοινωνική θέση συνδέεται με τον κοινωνικό ρόλο.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Οι ομάδες διακρίνονται με κριτήριο:

- α. Το μέγεθος
- β. Τη διάρκεια
- γ. Την ύπαρξη τύπου για την ίδρυσή τους
- δ. Την ευκολία/δυσκολία εισδοχής νέων μελών
- ε. Όλα τα παραπάνω.

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. Ατομικοί παράγοντες
- β. Κοινωνικοί παράγοντες
- γ. Χαρακτηριστικό ομάδας
- δ. Κοινωνική θέση

Β' στήλη

- ___ Οικογένεια
- ___ Αυτογνωσία
- ___ Κοινωνικός ρόλος
- ___ Διάρκεια

- 4. Εξηγείστε την αυτοεικόνα ως αντανάκλαση του εαυτού, συνδέοντάς την με τον θετικό τρόπο σκέψης.
- 5. Οι ατομικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της αυτοεικόνας.
- 6. Εάν μετά από αντικειμενική αξιολόγηση του εαυτού μου, δική μου και των άλλων, είμαι καλός, χρειάζεται βελτίωση του εαυτού μου και γιατί;
- 7. Πώς διαμορφώνεται η συλλογική ταυτότητα στο άτομο και πόσες συλλογικές ταυτότητες έχει;
- 8. Εξηγείστε με ένα παράδειγμα, ποια ταυτότητα υπερισχύει στο άτομο, η προσωπική ή η συλλογική;
- 9. Για ποιους λόγους οι άνθρωποι σχηματίζουν ομάδες;
- 10. Αναπτύξτε δύο χαρακτηριστικά των ομάδων.
- 11. Γιατί έχει σημασία ο τρόπος που ασκεί το άτομο τον ρόλο του;
- 12. Άσκηση (ατομική): οι επιλογές, δικές μας και άλλων, έχουν επιπτώσεις στη ζωή μας. Να αναφέρετε από μία επίπτωση (θετική ή αρνητική) στη ζωή σας, που έχουν οι επιλογές των εξής προσώπων:
  - οι δικές σας;
  - του πατέρα/της μητέρας;
  - του φίλου/της φίλης;
  - του δημάρχου;
  - του Υπουργού Παιδείας;
- 13. Δραστηριότητα (ατομική ή ομαδική): Κάθε μαθητής να γράψει: α) σε πόσες ομάδες ανήκει και β) σε πόσες ομάδες συμμετέχει (2-3 λεπτά). Στη συνέχεια να γίνει συζήτηση για τις επιπτώσεις, θετικές και αρνητικές του ανήκειν και του συμμετέχειν.
- 14. Δραστηριότητα: Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
- 15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος:** Το άτομο και οι ομάδες (ΜΑ).

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ – 6 ώρες

1. Πρωταρχικές ομάδες και δευτερεύουσες ομάδες
2. Ο θεσμός της οικογένειας
3. Η οικογένεια ως φορέας κοινωνικοποίησης
4. Ο ρόλος κάθε ατόμου στην οικογένεια
5. Η ανατροφή των παιδιών-Αναντικατάστατος ο ρόλος των γονέων
6. Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες

- Να διακρίνουν τις πρωταρχικές από τις δευτερεύουσες ομάδες καθώς και τα χαρακτηριστικά τους.
- Να εμπεδώσουν τη σπουδαιότητα του θεσμού της οικογένειας και τον πρωταρχικό ρόλο της ως φορέα κοινωνικοποίησης.
- Να προσδιορίζουν τον κοινωνικό ρόλο του ανθρώπου ως μέλους της πρωταρχικής κοινωνικής ομάδας της οικογένειας.
- Να αναγνωρίζουν τα στοιχεία εκείνα και τους δεσμούς που δημιουργούν την ξεχωριστή ταυτότητα μιας οικογένειας.
- Να εμπεδώσουν τον αναντικατάστατο ρόλο των γονέων στην ανατροφή των παιδιών.

Βασική ορολογία

-πρωταρχικές ή πρωτογενείς ομάδες	-δευτερεύουσες ή δευτερογενείς ομάδες	-ρόλος συζύγου
-κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα	-θεσμός της οικογένειας	-ρόλος γονέα
-κοινωνικός έλεγχος	-πυρηνική οικογένεια	-ρόλος παιδιού
-επιβραβεύσεις	-εκτεταμένη οικογένεια	-κοινωνικοποίηση
-κυρώσεις	-μεικτή οικογένεια	-επανακοινωνικοποίηση
	- χαμηλή γεννητικότητα	-φορείς κοινωνικοποίησης
	- αναπλήρωση των γενεών	-ανατροφή των παιδιών
		-κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Πρωταρχικές ομάδες»

1. Πρωταρχικές και δευτερεύουσες ομάδες

Προοργανωτής: Πολλές αλλαγές οδήγησαν από τις παραδοσιακές στις σύγχρονες μορφές οικογένειας στην Ευρώπη. Οι άνθρωποι δεν ένιωθαν ή δεν ζητούσαν τη συναισθηματική εγγύτητα, όπως εμείς σήμερα. Οι ερωτικές σχέσεις στο πλαίσιο του γάμου δεν θεωρούνταν πηγή απόλαυσης αλλά ως μια αναγκαιότητα για τη γέννηση παιδιών. Η ατομική ελευθερία για την επιλογή συζύγου και για άλλες όψεις της οικογενειακής ζωής υποτάσσονταν στα συμφέροντα των γονέων, άλλων συγγενών ή της κοινότητας. Έξω από τους αριστοκρατικούς κύκλους, ο σεξουαλικός ή ρομαντικός έρωτας εθεωρείτο από τους ηθικολόγους και τους θεολόγους ως αρρώστια (A. Giddens, Κοινωνιολογία).

Πρωταρχικές ή πρωτογενείς ομάδες είναι μικρές ομάδες, στις οποίες ζει το άτομο και διαμορφώνουν σημαντικά την προσωπικότητά του. Τέτοιες είναι η οικογένεια, οι στενοί φίλοι, η ομάδα παιχνιδιού, η γειτονιά, οι μαθητές μιας τάξης, οι εργαζόμενοι σε μια μικρή επιχείρηση, το χωριό και άλλες. Οι σχέσεις είναι προσωπικές και έντονες και η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας μεγάλη. Υπάρχει διαρκής επικοινωνία και έντονα συναισθήματα. Οι κοινωνικές επαφές είναι άμεσες, χαλαρές, άτυπες. Ο ένας ενδιαφέρεται και στηρίζει τον άλλον. Δεν υπάρχουν στις ομάδες αυτές άγνωστοι και ξένοι. Τα νέα μέλη (π.χ. νέοι φίλοι) σύντομα αποκτούν τις αξίες και εφαρμόζουν τους κανόνες της ομάδας.

Διευκρινίζεται ότι μία ομάδα θεωρείται πρωταρχική (π.χ. η οικογένεια, η σχολική τάξη), εφόσον τα μέλη της έχουν άμεσες, προσωπικές, στενές σχέσεις. Έτσι, οι εργαζόμενοι σε μια μικρή επιχείρηση, ανάλογα με τις σχέσεις που έχουν, μπορεί να αποτελούν είτε πρωταρχική είτε δευτερεύουσα ομάδα.

Οι πρωταρχικές ομάδες έχουν **πολλά κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα**: είναι μικρές, τα μέλη τους βρίσκονται κοντά στον χώρο, έχουν οικείες και άμεσες σχέσεις, διαρκούν πολλά χρόνια, έχουν κοινό σκοπό, υπάρχει άτυπος έλεγχος της συμπεριφοράς, η είσοδος στην ομάδα είναι αυτόματη (π.χ. με τη γέννηση, με τη συγγένεια) ή εθελοντική (π.χ. φίλοι). Η **σημασία** των ομάδων αυτών είναι **μεγάλη για πολλούς λόγους**, όπως: **Διαδραματίζουν** καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του ατόμου.

Μαθαίνουν στα άτομα τις αξίες και τους κανόνες της ομάδας τους και γενικότερα της κοινωνίας.

Αποτελούν το περιβάλλον στο οποίο το άτομο ικανοποιεί τις περισσότερες ανάγκες του. Μέσα σε αυτές το άτομο βιώνει συναισθήματα όπως η κατανόηση, η αγάπη, η εμπιστοσύνη, η ασφάλεια και μια αίσθηση άνεσης και ευχαρίστησης.

Είναι φορείς κοινωνικού ελέγχου. Ασκούν άτυπο έλεγχο με δύο τρόπους: **1) Με επιβραβεύσεις, 2) Με κυρώσεις.** Κύριος σκοπός είναι η τήρηση των κοινών αξιών και κανόνων και η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής της ομάδας.

Έχουν δική τους **κουλτούρα και νοοτροπία**. Εξηγούν-ερμηνεύουν την πραγματικότητα και τις διάφορες καταστάσεις και προσμένουν από τα μέλη τους συμπεριφορές αντίστοιχες με την κουλτούρα και τη νοοτροπία τους. Οι **δευτερεύουσες ή δευτερογενείς ομάδες** είναι μεγαλύτερες από τις πρωταρχικές. Το άτομο πηγαίνει σε αυτές, εντάσσεται με τη θέληση του, επηρεάζουν την προσωπικότητά του. Τέτοιες ομάδες είναι ο σύλλογος, η ομάδα εργασίας, το σχολείο, η ομάδα εθελοντών κτλ. Όπως

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

-«Τα παιδιά στην προνεωτερική Ευρώπη εργάζονταν συχνά- βοηθώντας τους γονείς τους στους αγρούς- από την ηλικία των επτά ή οκτώ χρόνων. Εκείνα που δεν παρέμεναν στην οικογενειακή επιχείρηση εγκατέλειπαν σε μικρή ηλικία την πατρική εστία για να εργαστούν ως υπηρέτες σε σπίτια άλλων ή να μάθουν κάποια τέχνη. Τα παιδιά που θα έφευγαν για να εργαστούν σε άλλα σπιτικά σπάνια θα ξανάβλεπαν τους γονείς τους» (A. Giddens, Κοινωνιολογία).

-«Στο χωριό μου, αν είχες δύο μήλα, το δεύτερο προοριζόταν για κάποιον άλλον. Μου λείπει αυτή η ζωή, και όποτε το επιτρέπει η καριέρα μου επιστρέφω στο χωριό μου» (Πρίντι Γέντε, σοπράνο από τη Νότιο Αφρική, Συνέντευξη, 2023).

Θεόφραστος Τριανταφυλλίδης, Στη γειτονιά, Εθν. Πινακοθήκη

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

Γεώργιος Ιακωβίδης, Οικογενειακή σκηνή, Εθνική Πινακοθήκη

Ερώτηση: τι συναισθήματα σας δημιουργεί αυτή η εικόνα; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

χαρακτηριστικά αναφέρεται, **αν στις πρωταρχικές ομάδες ζεις, στις δευτερεύουσες ομάδες πηγαίνεις.**

Στις δευτερεύουσες ομάδες οι διαπροσωπικές σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις είναι λίγες. Αυτό συμβαίνει για παράδειγμα σε έναν εξωραϊστικό σύλλογο, στην ομάδα καταναλωτών κτλ. Οι μαθητές ενός μεγάλου σχολείου ως ομάδα θεωρείται δευτερεύουσα ομάδα, εφόσον δεν υπάρχουν προσωπικές στενές σχέσεις.

Οι δευτερεύουσες ομάδες είναι προσανατολισμένες σε στόχους. Έχουν οργάνωση, ιεραρχία, αρμοδιότητες και κανόνες. Αυτό που έχει μεγάλη σημασία είναι καθένας να επιτελεί το έργο του για την επίτευξη του κοινού στόχου.

Συμπερασματικά, η πρωταρχική ομάδα είναι πάντα προσανατολισμένη στις **σχέσεις** μεταξύ των μελών της, ενώ η δευτερεύουσα είναι προσανατολισμένη στους **στόχους**. Ασφαλώς, και η πρωταρχική ομάδα ενδιαφέρεται για κοινούς στόχους, αλλά προέχουν οι σχέσεις. Επίσης, και η δευτερεύουσα ομάδα αναπτύσσει σχέσεις αλλά προέχουν οι στόχοι. Για τις δευτερεύουσες ομάδες θα γίνει λόγος στο επόμενο κεφάλαιο. Στις παρακάτω ενότητες θα ασχοληθούμε με την κατ' εξοχήν πρωταρχική ομάδα που είναι η οικογένεια.

2. Ο θεσμός της οικογένειας

Η οικογένεια δημιουργείται με τον γάμο. Ο γάμος είναι μια **νόμιμη και μόνιμη ένωση** δύο ανθρώπων διαφορετικού φύλου, με σκοπό την οικογένεια, τη γέννηση παιδιών. Είναι **κοινωνικός θεσμός** που ενδιαφέρει την Πολιτεία, γι' αυτό υπάρχει ο πολιτικός γάμος, αλλά είναι και **θρησκευτικός θεσμός** που ενδιαφέρει την εκκλησία, γι' αυτό υπάρχει ο θρησκευτικός γάμος. Για την εκκλησία ο γάμος είναι μυστήριο.

Η **επιλογή του/της συζύγου** διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία, όπως και τα ανταλλάγματα που δίνει η οικογένεια του ενός ή και των δύο συζύγων στη νέα οικογένεια. Η οικογένεια περιλαμβάνει τους συζύγους και τα παιδιά τους. Συχνά συμπεριλαμβάνει και άλλα πρόσωπα που συνδέονται με στενούς συγγενικούς δεσμούς μ' έναν από τους συζύγους.

Η οικογένεια είναι η μικρότερη κοινωνική ομάδα. Αποτελεί **θεμελιώδη θεσμό κάθε κοινωνίας**. Εξασφαλίζει τη βιολογική αναπαραγωγή και την κοινωνική συνέχεια του ανθρώπου. Οικογένεια και συγγένεια αποτελούν τους σημαντικότερους και χρησιμότερους θεσμούς της κοινωνίας, γι' αυτό υπάρχουν σε όλες τις κοινωνίες και σε όλες τις εποχές.

Η μορφή της οικογένειας και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σ' αυτή έχουν άμεση σχέση με τη δομή (οργάνωση και λειτουργία) της κοινωνίας. Υπάρχουν **τρεις μορφές οικογένειας: η πυρηνική οικογένεια**, που αποτελείται από τον/τη σύζυγο και τα ανήλικα ή και ανύπαντρα παιδιά. Η **εκτεταμένη οικογένεια**, που αποτελείται από περισσότερα μέλη ή από περισσότερες πυρηνικές οικογένειες. Εκτεταμένη οικογένεια αποτελεί η πατριαρχική οικογένεια, που αποτελείται από τον αρχηγό της οικογένειας, τον **Pater familias**, τα ανύπαντρα παιδιά και τους παντρεμένους γιούς και τα παιδιά τους. Η πατριαρχική οικογένεια κυριαρχεί στις παραδοσιακές κοινωνίες. Σε μικρή έκταση εμφανίζεται στις αγροτικές-κτηνοτροφικές περιοχές σύγχρονων κοινωνιών. Στην πράξη παρατηρείται και μια ενδιάμεση μορφή, η **μεικτή οικογένεια**, όταν π.χ. μαζί με το ζευγάρι συνοικούν και οι γονείς ή/και τα αδέρφια του ενός εκ των συζύγων.

Στην Ελλάδα κυριαρχεί η πυρηνική οικογένεια. Σπανίως συναντάται

Διευκρίνιση: οι μαθητές μιας τάξης (ενός τμήματος) είναι πρωτογενής ομάδα, διότι συνήθως έχουν προσωπικές σχέσεις κτλ. Οι μαθητές μιας σχολικής τάξης με πολλά τμήματα (Γ1, Γ2, Γ3) σε ένα μεγάλο σχολείο συνήθως δεν έχουν προσωπικές σχέσεις.

-Ασφαλώς και στις δευτερεύουσες ομάδες μεταξύ των ατόμων μπορεί να υπάρξουν άμεσες και προσωπικές σχέσεις (π.χ. σε έναν ολιγομελή σύλλογο, στον χώρο εργασίας). Επίσης, μπορεί κάποια άτομα μιας δευτερεύουσας ομάδας να εξελιχθούν σε πρωτογενή ομάδα (π.χ. να γίνουν φίλοι). Ποικίλες σχέσεις μπορούν να διαμορφωθούν μεταξύ λίγων ή πολλών μελών της ομάδας.

L. Ambrosio,
Η αγία οικογένεια,
Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Σύμφωνα με την εκκλησία καθένας μπορεί να επιτελέσει μέχρι τρεις γάμους. Υπάρχουν δύο τρόποι λύσης του γάμου: α) με τον θάνατο του ενός συζύγου, β) με διαζύγιο, δηλαδή την οριστική αποχώρηση του ενός εκ των συζύγων από τη συζυγική κατοικία. Πολλοί λόγοι οδηγούν στο διαζύγιο. Ανάμεσα σε αυτούς είναι ότι υπάρχει διάσταση χαρακτήρων. Η αξιολόγηση του γάμου γίνεται με βάση την προσωπική ικανοποίηση που προσφέρει. Η προσωπική ικανοποίηση καθενός φαίνεται πως υπερέχει από τις υποχρεώσεις της κοινής δέσμευσης.

η εκτεταμένη οικογένεια, κυρίως σε ορεινές κτηνοτροφικές περιοχές. Επίσης, τόσο στην ύπαιθρο όσο και στις πόλεις συναντάται ο μεικτός τύπος οικογένειας. Τέλος, η εξέλιξη της οικογένειας έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη διαφόρων μορφών **οικογένειας ή συμβίωσης**, όπως:

-Μονογονεϊκή οικογένεια. Αποτελείται από την άγαμη μητέρα, ή τον/τη διαζευγμένο/η ή τον/τη χήρο/α σύζυγο με τα παιδιά.

-Οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας. Πρόκειται για οικογένειες, στις οποίες και οι δύο γονείς εργάζονται. Ανάλογα με την εργασία και τον ελεύθερο χρόνο, οι ρόλοι στο νοικοκυριό εναλλάσσονται μεταξύ των συζύγων (π.χ. ανατροφή παιδιών, εργασίες σπιτιού).

-Οικογένεια δεύτερου γάμου. Όσοι χωρίζουν συνήθως ξαναπαντρεύονται. Οι οικογένειες δεύτερου γάμου αποτελούνται από τους συζύγους, τον ένα ή και τους δύο, που βρίσκονται σε δεύτερο ή τρίτο γάμο.

-Ελεύθερη συμβίωση. Το ζευγάρι συμβιώνει κάτω από την ίδια στέγη, χωρίς γάμο. Συνήθως, αποτελεί μια «δοκιμασία» πριν από τον γάμο. Σύμφωνα με έρευνες τα 2/3 περίπου οδηγούνται στον γάμο.

-Σύμφωνο συμβίωσης. Είναι η συμφωνία δύο ενήλικων προσώπων, ανεξάρτητα από το φύλο τους, η οποία καταρτίζεται αυτοπροσώπως με συμβολαιογραφικό έγγραφο και ρυθμίζουν τη συμβίωσή τους.

Τις τελευταίες δεκαετίες η **οικογένεια διέρχεται κρίση**. Άλλοι μιλούν για διάλυση και άλλοι για μεταβολή της οικογένειας. Όλα δεν είναι ρόδινα στην οικογένεια. Οι συγκρούσεις, τα διαζύγια, η αναγκαστική συμβίωση, η κακομεταχείριση των παιδιών, η ένδοοικογενειακή βία αποτελούν τη σκοτεινή πλευρά της οικογένειας.

Οι κοινωνικές αλλαγές, όπως η εργασία των γυναικών, η ανάγκη για ίσες ευκαιρίες, η ανεργία, η αυτονομία του ατόμου, η αλλαγή νοοτροπίας για τον γάμο, η μεγάλη ηλικία σύναψης γάμου ιδίως των γυναικών, η γέννηση ενός-δύο παιδιών, η ανάγκη για ελεύθερη χωρίς πολλές δεσμεύσεις ζωή-όλα αυτά-έχουν επιφέρει **αλλαγές στον θεσμό του γάμου και της οικογένειας**.

Ίσως, η λύση βρίσκεται στον συμβιβασμό ανάμεσα στην ανάγκη για προσωπική αυτονομία και στην ανάγκη για σταθερές και μόνιμες σχέσεις με τον/τη σύντροφο μας. Δηλαδή, χρειάζεται να βρίσκεται η **χρυσή τομή ανάμεσα στην ελευθερία του καθενός και στην κοινή δέσμευση**, ανάμεσα στο «Εγώ» και στο «Εμείς».

Η οικογένεια επιτελεί πολλές **λειτουργίες: 1) Βιολογικές.** Φροντίζει για την αναπαραγωγή και διαιώνιση του ανθρώπου. Δεν υπάρχει άλλος θεσμός που να επιτελεί αυτή τη λειτουργία, **2) Οικονομικές.** Κάθε οικογένεια είναι μια οικονομική μονάδα. Φροντίζει για το εισόδημα που θα αποκτήσει, για το πόσο και που θα καταναλώσει, πόσο θα αποταμιεύσει κτλ. **3) Ψυχολογικές.** Ικανοποιεί την ανάγκη για αγάπη και δίνει μια «ταυτότητα», μια αίσθηση του ανήκειν. Μέσα στην οικογένεια αναπτύσσονται ποικίλες σχέσεις αγάπης, αφοσίωσης, αλληλοβοήθειας, κτλ. **4) Άλλες λειτουργίες.** Φροντίζει για την ψυχαγωγία, την υγεία, την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών, την περίθαλψη των υπερηλίκων, την ασφάλεια από κινδύνους κτλ. Οι πολλές λειτουργίες και ο αποτελεσματικός τρόπος που τις επιτελεί ενισχύουν τους οικογενειακούς δεσμούς και δημιουργούν την ξεχωριστή ταυτότητα κάθε οικογένειας. Ειδικότερα, η λειτουργία της κοινωνικοποίησης αναλύεται στην επόμενη ενότητα.

Θεόδωρος Βρυζάκης.
Η οικογένεια του
Μαυροκορδάτου,
Εθνική Πινακοθήκη

-Στις παραδοσιακές κοινωνίες η οικογένεια είναι το κέντρο όλων των δραστηριοτήτων. Φροντίζει για την ανατροφή, τη μόρφωση, την αποκατάσταση των παιδιών. Είναι το στήριγμα για κάθε μέλος. Φροντίζει τους ηλικιωμένους. Φροντίζει για την παραγωγή και κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Στις σύγχρονες κοινωνίες έχουν δημιουργηθεί θεσμοί που επιτελούν έργο που σε παραδοσιακές κοινωνίες επιτελούσε η οικογένεια (π.χ. νηπιαγωγείο, γηροκομείο). Πάντως, όσο ενδιαφέρεται η οικογένεια για τα μέλη της δεν ενδιαφέρεται κανένας άλλος. Απόδειξη ότι παιδιά που εγκαταλείπουν την οικογένεια, αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα.

Τάκης Κατσουλίδης.
Οι δυο γενιές,
Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

3. Η οικογένεια ως φορέας κοινωνικοποίησης

Η **κοινωνικοποίηση** είναι μια διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σ' ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας.

Κάθε κοινωνία έχει αξίες, κανόνες, αντιλήψεις, προσδοκίες κτλ. Όλα αυτά τα μαθαίνει στα μέλη της μέσω της κοινωνικοποίησης. Έτσι, τα άτομα μπορούν να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν στην κοινωνία, αλλά και η κοινωνία να διατηρεί τη συνοχή της. Κάθε άτομο μαθαίνει τον τρόπο σκέψης, αίσθησης, συμπεριφοράς και δράσης, δηλαδή μια κοινωνικά επιθυμητή συμπεριφορά, γιατί ακριβώς η κοινωνία αυτό περιμένει από το άτομο, για να το εντάξει στα μέλη της. **Στόχος** της κοινωνικοποίησης είναι: **η ένταξη του ατόμου στην κοινωνία και η συνοχή της κοινωνίας.**

Οι **φορείς κοινωνικοποίησης** είναι πολλοί: οικογένεια, συγγένεια, γειτονιά, σχολείο, εκκλησία, κόμματα, ΜΜΕ, φίλοι, Κράτος, κτλ. Η οικογένεια είναι **ο πρώτος και σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης**. Αν ληφθεί υπόψη ότι η κοινωνικοποίηση αρχίζει από τη γέννηση (ορθότερα πριν από τη γέννηση), αφού η συμπεριφορά κυρίως της μητέρας επηρεάζει το έμβρυο, και ότι τα **χρόνια της παιδικής ηλικίας είναι καθοριστικά** για την πορεία του ατόμου, τότε, αποδεικνύεται η σημασία της οικογένειας. Οι γονείς χρειάζεται να έχουν υπόψη τους δύο αρχές: «**Η αρχή είναι το ήμισυ του παντός**» και να εφαρμόζουν το «**Μέτρον άριστον**». Βεβαίως, αρκετοί γονείς, λόγω αδυναμίας προς τα παιδιά τους, δεν μπορούν να καταλάβουν τα σφάλματα που κάνουν στη διαπαιδαγώγησή τους (π.χ. κάνουν τα χατίρια στο παιδί για να έχουν την ησυχία τους).

Με την **κοινωνικοποίηση η οικογένεια:**

α) Μεταβιβάζει αξίες, κανόνες συμπεριφορές στα νέα μέλη της και έτσι εξασφαλίζεται η συνοχή της οικογένειας και της κοινωνίας.

β) Μαθαίνει στα νέα μέλη της τη γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, τις κοινωνικές θέσεις και τους κοινωνικούς ρόλους που πρόκειται να ασκήσουν.

Όσον αφορά τον **κοινωνικό έλεγχο**, η οικογένεια ελέγχει αν εφαρμόζονται όσα μαθαίνονται με την κοινωνικοποίηση. Ασκείται **προληπτικά**, για να μην παρεκκλίνει το άτομο από τις αξίες και τους κανόνες που επιβάλλει η κοινωνικοποίηση και **κατασταλτικά**, όταν το άτομο παραβιάζει τις αξίες και τους κανόνες. Ο **τρόπος που** ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος είναι είτε με **επιβραβεύσεις**: ο έπαινος, η επιδοκιμασία της συμπεριφοράς, δηλαδή με θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς, είτε με **κυρώσεις**: η τιμωρία, ο ψόγος, η αποδοκιμασία, δηλαδή με αρνητική αξιολόγηση της συμπεριφοράς. **Στόχος** των επιβραβεύσεων και των κυρώσεων είναι ο έλεγχος της συμπεριφοράς, η οποία πρέπει να κινείται εντός ορισμένων ορίων, ώστε να διατηρείται η συνοχή της ομάδας και της κοινωνίας.

Ο **τρόπος κοινωνικοποίησης (και πολιτικοποίησης)** από την οικογένεια επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως το φύλο (αγόρι, κορίτσι), η περιοχή (αγροτική, αστική), ο πολιτισμός (Ευρώπη, Αφρική) κτλ.

Ένα βασικό πρόβλημα είναι η **υπερπροστασία της ελληνικής οικογένειας** στα παιδιά, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία ένταξης στην κοινωνία. Συνήθως, δεν αφήνει τα παιδιά να αναπτύξουν έγκαιρα την απαραίτητη αυτονομία και υπευθυνότητα. Επίσης, αρκετές οικογένειες μεγαλώνουν τα παιδιά τους ικανοποιώντας τους όλες τις υλικές ανάγκες, πραγματικές και πλασματικές.

Αισώπου μύθοι

(κλοπή):

Κείμενο (ΜΑ)

Μια φορά πιάσανε

έναν κλέφτη και τον καταδίκασαν σε θάνατο με απαχονισμό, γιατί καθώς έκλεβε προσπάθησε κάποιος να τον εμποδίσει και εκείνος τον σκότωσε, οπότε καταδικάστηκε και για φόνο. Εκεί που ήταν έτοιμος να ανεβεί στην κρεμάλα, μπροστά στον κόσμο που παρακολουθούσε, ήρθε η μάνα του και έκλαιγε φωνάζοντας: «καημένο μου παιδί, τι σου έμεινε να πάθεις». Τότε ο μελλοθάνατος είπε στη μάνα του: «πλησίασε μάνα, να σου πω στο αυτί κάτι προτού ξεψυχήσω». Η μάνα πλησίασε και ο μελλοθάνατος κλέφτης της απέκοψε με μια δαγκανιά το αυτί. Ο κόσμος που παρακολουθούσε τη σκηνή έμεινε κατάπληκτος, και ρώτησε, γιατί το έκανε αυτό. Τότε ο κλέφτης είπε: ακούστε ολόκληρη την ιστορία μου. Όταν πήγα στο σχολείο, στην πρώτη τάξη, έκλεψα μια πινακίδα που έγραφαν. Και, τότε, η μάνα μου δεν με μάλωσε, μου είπε και «μπράβο, μόνο πρόσεξε να μην το μάθει κανείς». Στη δεύτερη τάξη έκλεψα ένα ρούχο. Πάλι η μάνα μου δεν με μάλωσε, μου είπε «μπράβο, πρόσεξε να μην το μάθει κανείς». Σε κάθε τάξη που πήγαινα στο σχολείο, έκλεβα όλο και μεγαλύτερα πράγματα, και η μάνα μου που βλέπετε χαιρόταν. Όταν τελείωσα το σχολείο, το είχα πιά καμάρι μου να κλέβω και να μη με πιάνουνε, και έφτασα να ζώ μονάχα με την κλεψιά. Έτσι έφτασα να κάνω και φόνο, που γι' αυτό με πιάσατε και θα με κρεμάσετε. Γι' αυτό της αξίζει που της έκοψα με τα δόντια μου το αυτί, για να θυμίζει πόσο κακό μου έκανε όταν πρωτόέκλεψα μια παλιοπινακίδα και αντί να με μαλώσει, μου είπε και «μπράβο». Όπως της έκοψα τώρα το αυτί, έτσι και αυτή έπρεπε να έκοβε το κακό στη ρίζα του, όσο ήταν καιρός.

Άσκηση: Η οικογένεια είναι ο πρώτος και σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης. Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Κάθε ομάδα γράφει αυτά που «μαθαίνει» η οικογένεια στο παιδί (4 λεπτά). Στη συνέχεια οι δύο ομάδες ανταλλάσσουν το έγγραφό τους και συμπληρώνουν παρατηρήσεις στο έγγραφο της άλλης ομάδας (3 λεπτά).

Η κοινωνικοποίηση είναι μια **πολυδιάστατη και πολύπλοκη διαδικασία**, δηλαδή υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί φορείς κοινωνικοποίησης που μεταβιβάζουν πολλά και διαφορετικά μηνύματα (αξίες, κανόνες, πρότυπα συμπεριφοράς) στο άτομο. Μερικές φορές τα μηνύματα αυτά συγκρούονται μεταξύ τους και αυτό δημιουργεί μια **διλημματική κατάσταση** στο άτομο που εκφράζεται με το ερώτημα «τι να ακολουθήσω». Η κοινωνικοποίηση συνεχίζεται σε όλη τη ζωή του ανθρώπου, μέχρι τα βαθιά γεράματα, αφού στην πορεία της ζωής του αναθεωρεί αξίες, στάσεις, ιδέες, συμπεριφορές. Μάλιστα, σήμερα στην κοινωνία των ταχύτατων αλλαγών χρειάζεται **επανακοινωνικοποίηση**.

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται στα **πρώτα 5-6 χρόνια**, διότι τότε χτίζεται η βάση της σωματικής, πνευματικής και ψυχικής υγείας του παιδιού. Επίσης, κρίσιμη είναι η κοινωνικοποίηση στην **περίοδο της εφηβείας και της ενηλικίωσης**. Στην περίοδο αυτή, το άτομο πρέπει να κάνει **επιλογές** (σπουδές, επάγγελμα, επιλογή συντρόφου κτλ.) που θα σημαδέψουν το μέλλον του. Τώρα «αποδεικνύεται», αν η προηγούμενη κοινωνικοποίηση υπήρξε υπεύθυνη και επιτυχής ή ανεύθυνη και προβληματική, αν το άτομο έμαθε να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα ή έχει πρόβλημα προσαρμογής και παρουσιάζει προβληματική συμπεριφορά. Τώρα «αποδεικνύεται», αν οι τρόποι κοινωνικοποίησης ήταν αποτελεσματικοί.

4. Ο ρόλος κάθε ατόμου στην οικογένεια

Προοργανωτής: Στις **αγροτικές οικογένειες**, μέχρι και τη δεκαετία 1960, όλα τα μέλη της οικογένειας μάθαιναν από πολύ ενωρίς να ασκούν τους ρόλους τους. Ο πατέρας ασκούσε τις βαριές εργασίες. Η μητέρα, εκτός από τις αγροτικές εργασίες, φρόντιζε για το μαγείρεμα, το ζύμωμα του ψωμιού, το πλύσιμο και το μπάλωμα των ρούχων, την προετοιμασία των παιδιών για το σχολείο, τη φροντίδα του παππού/της γιαγιάς, την τακτοποίηση των ζώων κτλ. (**πραγματική ηρωίδα**). Τα παιδιά, μέχρι να φοιτήσουν στο δημοτικό σχολείο, έκαναν ελαφρές αγροτικές εργασίες (π.χ. φύλαγαν τα ζώα, κουβαλούσαν το νερό από την πηγή, πήγαιναν τον φορτωμένο γάιδαρο/άλογο στον προορισμό του κτλ).

Στην οικογένεια κάθε άτομο κατέχει μια συγκεκριμένη θέση, όπως: σύζυγος, πατέρας, μητέρα, γιος/κόρη, αδελφός/αδελφή, εγγονός/εγγονή κτλ. Σε κάθε θέση αντιστοιχεί κάποιος ρόλος.

Επομένως, **κοινωνικός ρόλος** είναι το σύνολο συμπεριφορών που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη κοινωνική θέση, είναι ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που αντιστοιχούν στη συγκεκριμένη κοινωνική θέση (βλέπε κεφ. 1.7).

Υπάρχουν βιολογικά, ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν το περιεχόμενο του ρόλου. Υπάρχει η βιολογική βάση των φύλων με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε φύλου. Αλλά, υπάρχουν και τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά κάθε ατόμου. Όμως, ανεξάρτητα από τα χαρακτηριστικά, **ο ρόλος μαθαίνεται** μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης. Έτσι, στην οικογένεια υπάρχουν οι εξής ρόλοι:

Ρόλος συζύγου. Στο πλαίσιο του καταμερισμού των εργασιών, συνήθως κάθε σύζυγος ασκεί κάποιες εργασίες. Έτσι, π.χ. ο άντρας μαθαίνει να ασχολείται με τις βαριές δουλειές, με τις τεχνικές εργασίες και τις εξωτερικές υποθέσεις. Η γυναίκα μαθαίνει να ασχολείται με την ανατροφή των παιδιών και γενικότερα το νοικοκυριό. Ασφαλώς, η είσοδος της γυναίκας στην εργασία και η αμφισβήτηση της κυριαρχίας των ανδρών, επέφερε

-Χαρακτηριστικά **παραδείγματα επανακοινωνικοποίησης** είναι π.χ.: Η αποδοχή και η εκμάθηση των νέων τεχνολογιών από τους μέσης ηλικίας ανθρώπους. Η εύρεση νέου επαγγέλματος και η υιοθέτηση νέας συμπεριφοράς στον χώρο εργασίας. Η προσπάθεια μη περιθωριοποίησης των ατόμων της τρίτης ηλικίας.

Αποστολή του ΕΑΠ είναι η εξ αποστάσεως παροχή εκπαίδευσης και επιμόρφωσης, με την ανάπτυξη και αξιοποίηση κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και μεθόδων διδασκαλίας.

Τάσος Αλεβίζος,
Αγρότισσες,
Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Να παρατηρήσετε την εικόνα με μια δημιουργική ματιά και να καταγράψετε τις απόψεις σας.

-Κάθε φύλο (άνδρας, γυναίκα) έχει τον βιολογικό του ρόλο. Η κοινωνία, ανάλογα με τη δομή της, επιβάλλει στα δύο φύλλα και κοινωνικούς ρόλους. Στη σύγχρονη κοινωνία υπάρχει ισοτιμία ρόλων και η γυναίκα δεν εμποδίζεται να ασκήσει οποιοδήποτε επαγγελματικό ή δημόσιο ρόλο.

-Η μάνα μου μου είπε: «Είσαι απίστευτα τυχερός!». Αυτή η κουβέντα άλλαξε τη ζωή μου. «Είσαι απίστευτα τυχερός!» (Τζωρτζ Σταϊνερ, Ένα μακρύ Σαββάτο).

κάποια ισορροπία στην άσκηση των ρόλων. Παρ' όλα αυτά, συνήθως, οι γυναίκες επωμίζονται περισσότερα βάρη από τους άνδρες.

Ρόλος γονέα. Ο ρόλος των γονιών στην ανατροφή είναι θεμελιώδης, διότι στα πρώτα 5-6 χρόνια τίθενται τα θεμέλια της προσωπικότητας του παιδιού. Κάθε **γονιός λειτουργεί ως πρότυπο για το παιδί**. Συνήθως, το κορίτσι προσπαθεί να μοιάσει της μητέρας, ενώ το αγόρι προσπαθεί να μοιάσει του πατέρα. Πέραν τούτων, οι γονείς οφείλουν να μάθουν στο αγόρι να είναι ευτυχισμένο και υπερήφανο που είναι αγόρι και στο κορίτσι να είναι ευτυχισμένο και υπερήφανο που είναι κορίτσι. Να μάθουν στα παιδιά ότι έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Και βεβαίως ό,τι μαθαίνει το παιδί σε αυτή την ηλικία, το συνοδεύει σε όλη του τη ζωή. Κάθε άτομο με τη γέννησή του φέρει ορισμένο γενετικό υλικό. Πάνω σε αυτό χτίζει η οικογένεια την προσωπικότητα του παιδιού. Επομένως, έστω και αν οι γονείς συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο στα παιδιά τους-πράγμα αδύνατον, έστω και αν το προσπαθούν-κάθε παιδί από τη γέννησή του είναι διαφορετικό. Ταυτοχρόνως, κάθε παιδί αρχίζει να αντιδρά με τον δικό του τρόπο στα ερεθίσματα του οικογενειακού και ευρύτερου περιβάλλοντος.

Απαραίτητη είναι η **προετοιμασία του παιδιού για τη ζωή**, για επιτυχίες και αποτυχίες, για ευκολίες και δυσκολίες, για αφθονία και στέρηση. Στη ζωή δεν υπάρχει τίποτα δεδομένο. Σήμερα μπορεί να υπάρχουν τα πάντα, αλλά «αύριο» πιθανώς να υπάρχουν πολύ λιγότερα ή ελάχιστα. Επομένως, η προετοιμασία του παιδιού από τη νηπιακή ηλικία είναι χρήσιμη και απαραίτητη. Να μάθει να δημιουργεί, να εργάζεται, να αναλαμβάνει τις ευθύνες του, να επιβιώνει. Η υπερβολική προστασία της οικογένειας, εμποδίζει το παιδί από εμπειρίες που το πλουτίζουν με ικανότητες και του επιτρέπουν να αντιμετωπίσει καλύτερα τη ζωή.

Ρόλος παιδιού. Τα παιδιά από ενωρίς χρειάζεται να μαθαίνουν να προσανατολίζονται ανάλογα με τους ρόλους του φύλου τους. Ανάλογα με τη δομή της κοινωνίας και της οικογένειας (π.χ. παραδοσιακή ή σύγχρονη), κατευθύνονται σε ορισμένους ρόλους. Παράδειγμα: το αγόρι μαθαίνει «να μαστορεύει» και το κορίτσι μαθαίνει «να μαγειρεύει», μαθαίνουν να έχουν σχέσεις ισοτιμίας ή σχέσεις κυριαρχίας και υποταγής. Κάποια αγόρια δυσκολεύονται να ασχολούνται με οικιακές εργασίες, γιατί όταν είναι μικρά δεν τα έμαθαν οι γονείς τους.

Οι ρόλοι στην οικογένεια διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία, αλλά και στην πορεία του χρόνου στην ίδια κοινωνία. Για παράδειγμα, άλλοι είναι οι ρόλοι σε μια αφρικανική κοινωνία και άλλοι σε μια ευρωπαϊκή. Επίσης, στην ελληνική οικογένεια άλλοι ήταν οι ρόλοι πριν από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και άλλοι σήμερα. Σήμερα, συνήθως κάθε οικογένεια έχει ένα-δύο παιδιά, τα οποία υπερπροστατεύει και μετά την ενηλικίωση. Αυτό έχει τη θετική πλευρά, διότι προσφέρει ασφάλεια και μετά την ενηλικίωση και συντηρεί ισχυρούς τους οικογενειακούς δεσμούς. Όμως, έχει και την αρνητική πλευρά, αφού εμποδίζει τα παιδιά να αποκτήσουν αυτονομία, να ωριμάσουν και να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

Οι μαθητές είναι χρήσιμο να γνωρίζουν ότι: «Το τέκνο, εφόσον αποτελεί μέλος του οίκου των γονέων του και ανατρέφεται ή διατρέφεται από αυτούς, υποχρεούται να παρέχει στους γονείς του, για τη διοίκηση του οίκου ή την άσκηση του επαγγέλματός τους, υπηρεσίες ανάλογες με τις δυνάμεις του και τις βιοτικές συνθήκες του ίδιου και της οικογένειάς του» (Α. Κ., άρθρο 1508).

-Η ηθική καλλιεργείται σε ένα παιδί όταν οι γονείς: α) Αγαπούν το παιδί και είναι άξιοι θαυμασμού του, β) Διατυπώνουν σαφείς κανόνες προσαρμοσμένους στην ηλικία του παιδιού, δικαιολογούν τους κανόνες και τους ακολουθούν και οι ίδιοι, δηλαδή αποτελούν παράδειγμα (Τζων Ρωλς, Θεωρία της δικαιοσύνης).

-Κάθε παιδί διαθέτει μηχανισμούς προσαρμογής και μηχανισμούς άμυνας. Η ικανότητα του ανθρώπου να ελέγχει και να ρυθμίζει τα ένστικτά του και τις παρορμήσεις του, να συμβιβάζει τις προσωπικές του ανάγκες με τις ανάγκες της κοινωνίας αποτελεί μια από τις πιο αξιοθαύμαστες επιτυχίες του. Ο αποφασιστικός παράγων για την ψυχική υγεία του παιδιού είναι η ικανότης του εγώ να ανταπεξέρχεται σε όλες τις εσωτερικές συγκρούσεις, να αντέχει στα οδυνηρά αποτελέσματα της διαψεύσεως μιας επιθυμίας, να προσαρμόζεται και να βρίσκει τις λύσεις, που θα φέρουν μια αρμονική εξισορρόπηση ανάμεσα στις εσωτερικές ανάγκες και στην πραγματικότητα. Όλες αυτές οι ιδιότητες του εγώ είναι το αξιοθαύμαστο προϊόν των δεσμών του παιδιού προς τους γονείς του, το αξιοθαύμαστο προϊόν της επεξεργασίας που εξανθρωπίζει (Σ. Φράϊμπεργκ, Τα μαγικά χρόνια).

Γιώργος Σικελιώτης,
Μάνα με παιδιά,
Εθνική Πινακοθήκη
Εικόνα - Έργο τέχνης
(ΜΑ)

5. Η ανατροφή των παιδιών-Αναντικατάστατος ο ρόλος των γονέων

Προοργανωτής: «Κάθε μητέρα και κάθε πατέρας στον κόσμο ολόκληρο έχουν ανάγκη από καθοδήγηση για να μεγαλώσουν σωστά τα παιδιά τους. Η αγάπη και το περίφημο 'μητρικό ένστικτο' δεν είναι αρκετά...Στα περισσότερα όμως παιδιά που γεννιούνται και μεγαλώνουν σε μια κανονική οικογένεια υπάρχει και η αγάπη των γονιών και το ένστικτο της μητέρας. Και όμως η ανατροφή των παιδιών είναι γεμάτη λάθη, και προβλήματα συμπεριφοράς παρουσιάζονται, και πολλοί γονείς έχουν αγωνία και ανησυχία και τύψεις τόσες που να κάνουν την ιδιότητα του γονιού βάρος δυσβάστακτο αντί πηγή ευτυχίας και υπερηφάνειας» (Σπύρος Δοξιάδης, πρόλογος, στο Σέλμα Φράϊμπεργκ, Τα μαγικά χρόνια).

Η ανατροφή των παιδιών θεωρείται θεμελιώδης για το άτομο, την οικογένεια και την κοινωνία. Οι γονείς διαδραματίζουν τον **πρώτο και αναντικατάστατο ρόλο στην ανατροφή των παιδιών**. Έχουν μεγάλη ευθύνη, γι' αυτό χρειάζεται να ασκούν τον ρόλο τους με ιδιαίτερη προσοχή.

Η καθοδήγηση των νέων γονιών υπήρχε πάντοτε και σε όλους τους πολιτισμούς και μεταδιδόταν από γενιά σε γενιά. Στις σημερινές κοινωνίες των ταχύτατων αλλαγών αυτή η καθοδήγηση δεν είναι αρκετή. Οι γονείς χρειάζονται βοήθεια από την Πολιτεία και από ειδικούς.

Η παρουσία της μητέρας θεωρείται απαραίτητη για το βρέφος, από την γέννησή του. Η σωματική επαφή προσφέρει στο παιδί ένα αίσθημα ασφάλειας. Η μητέρα αποτελεί πηγή ικανοποίησης και ευχαρίστησης. Η αφοσίωση του βρέφους στη μητέρα του, το βοηθά να ανακαλύψει τον εαυτό του και τον εξωτερικό κόσμο, να χτίσει τη δική του προσωπικότητα.

Από τη σχέση παιδιού-γονέων θα εξαρτηθεί η μελλοντική ανάπτυξη του παιδιού. Οι καλοί γονείς θα επιτύχουν, είτε γνωρίζουν είτε όχι θεωρίες ανάπτυξης του παιδιού. Αλλά, αν έχουν γνώσεις, τα προβλήματα που παρουσιάζει η ανατροφή των παιδιών τους, μπορούν να γίνουν ευκολότερα. Πράγματι, «Όλη η σοφία και όλες οι γνώσεις του κόσμου σχετικά με την ανατροφή του παιδιού είναι αδύνατο να αντικαταστήσουν τους στενούς ανθρώπινους δεσμούς, τους οικογενειακούς δεσμούς, που αποτελούν το βασικό κεντρικό κίνητρο της ανθρωπίνης ανάπτυξης» (Σέλμα Φράϊμπεργκ). Η προσωπικότητα του ανθρώπου διαμορφώνεται στα πρώτα πέντε-έξι χρόνια. Οι γονείς πρέπει να εμψυχήσουν στα παιδιά αγάπη για τη ζωή, να είναι αισιόδοξα, να μαθαίνουν από τις επιτυχίες και τις αποτυχίες τους, να εργάζονται την ημέρα και να κοιμούνται τη νύχτα, να είναι υπεύθυνα.

Βεβαίως, δεν υπάρχουν τέλειες συνταγές και οδηγίες για την ανατροφή του παιδιού. Κάθε παιδί αντιδρά με τον δικό του τρόπο στα διάφορα ερεθίσματα που παρουσιάζονται σε κάθε φάση ανάπτυξής του. Κάθε στάδιο ανάπτυξης του παιδιού παρουσιάζει τα δικά του προβλήματα. Γι' αυτό, χρησιμοποιείται διαφορετική μέθοδος πειθαρχίας, ανάλογα με την ηλικία του παιδιού.

Γενικά, κάτι δεν πάει καλά με την ανατροφή των παιδιών. Αυτό συμβαίνει και σήμερα. Οι γονείς καταβάλλουν πολλές προσπάθειες και ξοδεύουν πολλά χρήματα για προβλήματα που δεν θα έπρεπε να υπάρχουν. Παράδειγμα: αν υπήρχε **γενικός θηλασμός των παιδιών**, εφόσον είναι δυνατός, τα παιδιά θα είχαν λιγότερα προβλήματα στην υγεία τους, αφού το μητρικό γάλα είναι αναντικατάστατο. Επίσης, η αύξηση του Μ.Ο. ηλικίας γάμου και τεκνοποίησης είναι παράγοντας υπογονιμότητας για τις γυναίκες. Τέλος, αν η διατροφή τους ήταν μεσογειακή, η οποία είναι **ελληνική διατροφή**, η υγεία τους θα ήταν καλύτερη.

Γεώργιος Ιακωβίδης,
Τα πρώτα βήματα,
Εθνική Πινακοθήκη

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Όταν αρχίζει να **μαθαίνει τη γλώσσα**, αρχίζει μια νέα εποχή για το παιδί. Όταν η λέξη «μαμά» ταυτίζεται με το πρόσωπο «μαμά» ανακαλύπτει ότι η λέξη φέρνει στο μυαλό του την εικόνα της μαμάς, έστω και αν η μαμά δεν είναι παρούσα. Το παιδί σιγά-σιγά αναπτύσσει τη μνήμη και τις άλλες νοητικές λειτουργίες. Όταν αρχίσει να μιλάει, του ζητούμε να εκφράζει τα συναισθήματά του, αλλά και να περιορίζει τα ένστικτά του. Με τις λέξεις μαθαίνει να αποκτάει τον έλεγχο των ενστίκτων και των αρνητικών συναισθημάτων. Έτσι για παράδειγμα μαθαίνει ότι η «μαμά» απομακρύνεται, αλλά πάντα επιστρέφει. (Σέλμα Φράϊμπεργκ, Τα μαγικά χρόνια).

-Το παιδί αναπτύσσεται και διαμορφώνεται μέσα στην οικογένεια. Όμως, δεν χρειάζεται υπερβολική αγάπη, ούτε η μονοπώληση της αγάπης είτε από έναν γονέα είτε από το παιδί προς έναν γονέα. Το παιδί μαθαίνει να παραιτείται από μια προσωπική ικανοποίηση για να αισθανθεί μια πιο δυνατή ικανοποίηση, την επιδοκιμασία των γονιών του. Η οικογένεια βοηθάει το παιδί να υπερβεί την αγάπη για τον εαυτό του και να αγαπήσει τους άλλους.

6. Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

Για την ανάπτυξη κοινωνικής συμπεριφοράς και αυτοελέγχου χρειάζεται ο έλεγχος των γονιών, κυρίως, εκπαίδευση με την επιδοκμασία και την αποδοκμασία της συμπεριφοράς. Έτσι, το παιδί μαθαίνει να ακολουθεί ό,τι επιδοκιμάζεται και να αποφεύγει ό,τι αποδοκιμάζεται. Επίσης, **μαθαίνει με μίμηση και επανάληψη**. Και αυτό αποτελεί μόνιμο στοιχείο της προσωπικότητάς του. Έτσι, αναπτύσσει τη συνείδησή του. Στην ανάπτυξη της συνείδησης συμβάλλουν:

α) Η αγάπη. Η αγάπη των γονιών στο παιδί και του παιδιού στους γονείς είναι αυτονόητη. Η αγάπη τρέφει το παιδί και ολοκληρώνει τους γονείς. Η αγάπη προσφέρεται αλλά και κερδίζεται. Το παιδί έγκαιρα χρειάζεται να μάθει ότι δεν έχει την αποκλειστικότητα κανενός γονέα. Οι γονείς έχουν τη δική τους ξεχωριστή ζωή και το δικό τους ξεχωριστό δωμάτιο. Και αυτό σημαίνει ότι το παιδί δεν πρέπει να κοιμάται στο δωμάτιο των γονιών του.

β) Η πειθαρχία. Η ανάπτυξη του παιδιού με πειθαρχία έχει στόχο την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Το παιδί βοηθάει σε αυτό, γιατί επιθυμεί την αγάπη και την επιδοκμασία των γονιών του. Αν το παιδί μάθει ότι αν είναι απειθαρχο δεν θα αποδοκμαστεί από τους γονείς του, τότε, γιατί να γίνει πειθαρχημένο; Το αίσθημα ενοχής πρέπει να καλλιεργείται στο παιδί, για να μπορέσει να αποκτήσει την ικανότητα αυτοπειθαρχίας. Χρειάζεται **πειθαρχία σε πνεύμα ελευθερίας** ανάλογα με την ηλικία του. Από μικρή ηλικία χρειάζεται να μαθαίνει για τις συνέπειες των πράξεων και των παραλείψεων του και να είναι υπεύθυνο γι' αυτές.

γ) Η τιμωρία. Αν η πράξη του παιδιού είναι παραβατική, οι γονείς πρέπει να του επιβάλουν τιμωρία. Η τιμωρία έχει σκοπό να διδάξει, γι' αυτό πρέπει να παρουσιάζεται σαν δίκαιη και λογική συνέπεια της απειθαρχίας. Εάν η τιμωρία είναι υπερβολική, αν ξεπερνά τα όρια της αντοχής του, όχι μόνον δεν θα έχει κανένα αποτέλεσμα, αλλά το παιδί θα πιστεύει ότι το μεταχειρίστηκαν άδικα και παράλογα και αυτό θα ενθαρρύνει τα εχθρικά και εκδικητικά του συναισθήματα.

δ) Η απόκτηση ηθικών αξιών. Το παιδί μιμείται τους γονείς, γιατί λειτουργούν ως παράδειγμα. Έτσι, η στάση των γονέων απέναντι στις ηθικές αξίες (αλληλεγγύη, αλήθεια, αγάπη για τα ζώα κτλ.) διδάσκει τα παιδιά.

ε) Το δικαίωμα του παιδιού να συναισθάνεται. Πολλοί γονείς στερούν τα παιδιά τους να νοιώσουν λύπη, πένθος κτλ. για να μην πονέσουν. Και όμως, χρειάζεται να νοιώθουν αυτά τα συναισθήματα για να μπορούν να αντιμετωπίζουν τις κακοτυχίες της ζωής. Υπάρχει διαφορά σε αυτό που νιώθει το παιδί και στον τρόπο που εκδηλώνει κάποια αρνητικά συναισθήματα. Παράδειγμα: το παιδί θα εκδηλώσει τον θυμό του, αλλά πρέπει να μάθει να μην εκτονώνει τον θυμό του σε ένα άλλο παιδί.

Υπάρχουν δύο καταστάσεις, που μπορούν να **ανακόψουν την ομαλή ανάπτυξη** του παιδιού. Και αυτές είναι: **1) η υπερβολική ανοχή των γονιών.** Αν οι γονείς δεν επεμβαίνουν στις ενοχλητικές ασχολίες του παιδιού και αν του ικανοποιούν κάθε επιθυμία, θα έχουν ένα κακομαθημένο παιδί, **2) η υπερβολική αυστηρότητα των γονιών.** Από τον φόβο της αυστηρής τιμωρίας, το παιδί δεν θα αναλάβει την ευθύνη της αταξίας του και την απόρριψη του εαυτού του, αφού είναι άτακτο παιδί.

Συμπέρασμα: τόσο η υπερβολική επιείκεια όσο και η υπερβολική αυστηρότητα προκαλούν πρόβλημα στην ανάπτυξη της συνείδησης και έχουν βασικά το ίδιο αποτέλεσμα, δηλαδή, τη δημιουργία ενός παιδιού με έλλειψη αυτοπειθαρχίας.

-Η ελληνική οικογένεια μεγαλώνει τα παιδιά της σαν μοναδικότητες και έτσι τους καλλιεργεί έντονο ναρκισσισμό. Η άμετρη αυταρέσκεια μαζί με την ανωριμότητα και την ανευθυνότητα δημιουργούν δυσκολία για προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις.

-Κάποιοι γονείς έχουν σύγχυση με το θέμα της πειθαρχίας. Από τον φόβο μιας υπερβολικής πειθαρχίας παραιτούνται από κάθε πειθαρχία. Αλλά και στις δύο περιπτώσεις υπάρχουν κίνδυνοι για το παιδί.

-Ένα ερώτημα για τις σχέσεις των δύο φύλων: όταν η μόδα ή κάποιες ιδέες επιβάλλουν το «Unisex» ή ένα «ανδρόγυνο», πώς το ένα φύλο να επιθυμήσει το άλλο, αφού και τα δύο μοιάζουν; Πώς να επιθυμήσει το άλλο, όταν η επιθυμία στηρίζεται στη διαφορετικότητα;

-Η ανάπτυξη του παιδιού αποτελεί πρωτεύον ζήτημα για την οικογένεια αλλά και για την κοινωνία. Ανεξάρτητα από τις επιθυμίες των γονέων, σε κάθε περίπτωση, τα δικαιώματα του παιδιού προηγούνται από τις επιθυμίες ζευγαριού. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο συμφέρον του παιδιού. Υπάρχει εθνική και διεθνής νομοθεσία (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Ευρωπαϊκή Ένωση κτλ.), η οποία προστατεύει τα δικαιώματα του παιδιού.

Άσκηση: Σχηματίζονται ομάδες 4-5 παιδιών και συζητούν μεταξύ τους για πιθανά προβλήματα που αντιμετωπίζουν και προτείνουν τρόπους επίλυσής τους.

Οικογένεια

Πηγή: Διαδίκτυο

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Πρωταρχικές ή πρωτογενείς είναι οι μεγάλες ομάδες.
- ___ Ο γάμος είναι κοινωνικός και θρησκευτικός θεσμός.
- ___ Η οικογένεια είναι ο σημαντικότερος φορέας/παράγοντας κοινωνικοποίησης.
- ___ Η κοινωνικοποίηση τροποποιείται στον χώρο και στον χρόνο.
- ___ Η τιμωρία δεν πρέπει να επιβάλλεται στο παιδί, εάν κάνει μία παραβατική πράξη.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Η οικογένεια επιτελεί τις παρακάτω λειτουργίες:

- α. Ελεύθερη συμβίωση
- β. Διπλή σταδιοδρομία
- γ. Κοινωνικοποίηση
- δ. Γεννητικότητα
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Κοινωνικός έλεγχος
- β. Μορφή οικογένειας
- γ. Λειτουργία οικογένειας
- δ. Κοινωνικός ρόλος

Β΄ στήλη

- ___ Δικαιώματα και υποχρεώσεις
- ___ Μεικτή οικογένεια
- ___ Κοινωνικοποίηση
- ___ Επιβραβεύσεις

4. Για ποιους λόγους έχουν μεγάλη σημασία οι πρωταρχικές ομάδες;

5. Εξηγείστε τις τρεις μορφές οικογένειας.

6. Αναπτύξτε δύο λειτουργίες της οικογένειας.

7. Αναπτύξτε δύο από τα σύγχρονα προβλήματα της οικογένειας.

8. Ποια η διαφορά κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ρόλου;

9. Στην οικογένεια υπάρχουν διάφοροι ρόλοι, π.χ. συζύγου, γονέα, παιδιού. Ποιον από αυτούς τους ρόλους θεωρείτε σημαντικότερο και γιατί;

10. Δώστε τον ορισμό της κοινωνικοποίησης και εξηγείστε γιατί η κοινωνικοποίηση είναι κρίσιμη στην περίοδο της εφηβείας.

11. Ο ρόλος των γονέων στην ανατροφή των παιδιών.

12. Υπάρχουν δύο καταστάσεις, που μπορούν να ανακόψουν την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Ποιες είναι αυτές;

13. Άσκηση: Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α΄ ομάδα θα αναπτύξει το θέμα της οικογένειας ως φορέα κοινωνικοποίησης. Η Β΄ ομάδα θα αναπτύξει το θέμα των ρόλων στην οικογένεια.

14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος** σχετικό με πρωταρχικές ομάδες (ΜΑ).

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΟΜΑΔΕΣ – 5 ώρες

1. Τυπικές και άτυπες ομάδες
2. Η σχολική κοινότητα ως φορέας κοινωνικοποίησης και μάθησης
3. Οι κοινωνικοί ρόλοι στο σχολείο
4. Ομάδες φιλίας
5. Παρέες συνομηλίκων και ομάδες ενδιαφέροντος

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να διακρίνουν τα βασικά χαρακτηριστικά των τυπικών και άτυπων ομάδων, των κλειστών και ανοικτών ομάδων.
- Να προσδιορίζουν τον κοινωνικό ρόλο τους ως μέλη μιας τυπικής ομάδας με συγκεκριμένους στόχους και σκοπό (κοινό όραμα), άρα και σαφή λόγο ύπαρξης.
- Να διακρίνουν ότι από κάθε κοινωνικό ρόλο απορρέουν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις και ότι μπορεί να υπάρξει σύγκρουση ρόλων.
- Να αναγνωρίζουν ότι είναι μέλη μιας ομάδας, η οποία χαρακτηρίζεται τόσο από ομοιότητες όσο και από διαφορές.
- Να διακρίνουν ότι είναι μέλη πολλών ομάδων ταυτοχρόνως, ανάλογα με τα κοινά χαρακτηριστικά που τους ενώνουν με τους άλλους.
- Να αναγνωρίζουν ότι τα μέλη μιας κοινότητας συνδέονται μεταξύ τους με συγκεκριμένους τρόπους χωρίς να εξαφανίζεται η ατομικότητα και η διακριτή αξία κάθε μέλους της κοινότητας.
- Να αποδέχονται ότι κάθε κοινότητα θέτει συλλογικούς στόχους, έχει συντονισμένη δράση, ατομική και συλλογική.
- Να αναγνωρίζουν ότι η συμμετοχή στην κοινότητα προσφέρει οφέλη στα μέλη της.
- Να διαμορφώνουν θετικές στάσεις απέναντι στους άλλους και απέναντι στον εαυτό τους.

Βασική ορολογία

-τυπικές ομάδες	-ρόλος διευθυντή	-παρέες συνομηλίκων
-άτυπες ομάδες	-ρόλος εκπαιδευτικού	-όμιλοι σχολικής δράσης
-σχολική κοινότητα	-ρόλος μαθητή	-ομάδες κοινωνικής αλληλεγγύης
-φορέας κοινωνικοποίησης	-ομάδες φιλίας	-ομάδες προσκόπων
-δείκτης νοημοσύνης	-ομάδες ενδιαφερόντων	-ομάδες εθελοντών
-δείκτης συναισθηματικής νοημοσύνης	-ομάδες διαμεσολάβησης	-μαθητικές κοινότητες
-πολλές ευφυΐες	-λέσχες φιλίας	-κανονισμός μαθητικών κοινοτήτων
	-κοινοβουλευτικές ομάδες φιλίας	-θεσμός μαθητείας στη δημοκρατία

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Δευτερεύουσες ομάδες»

1. Τυπικές και άτυπες ομάδες

Στο κεφ. 2 έγινε λόγος για τις πρωταρχικές ομάδες (οικογένεια, φίλοι, ομάδα παιχνιδιού, γειτονιά, χωριό κτλ.). Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει λόγος για τις δευτερεύουσες ομάδες. Αυτό που τις διακρίνει από τις πρωταρχικές ομάδες είναι ότι οι **δευτερεύουσες ομάδες** δεν έχουν ισχυρούς δεσμούς και στενές προσωπικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις (σωματείο, ένωση καταναλωτών κτλ.). Οι δευτερεύουσες ομάδες **διακρίνονται** σε τυπικές και άτυπες.

Οι **τυπικές ομάδες** ιδρύονται και λειτουργούν με βάση κάποιον **τύπο-έγγραφο** (π.χ. με νόμο, καταστατικό, κανονισμό). Ο τύπος καθορίζει τον σκοπό και τους στόχους της ομάδας, τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, τον τρόπο εισδοχής των μελών, τις σχέσεις μεταξύ τους, τις σχέσεις της ομάδας με άλλες ομάδες, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών κτλ. Τα μέλη της ομάδας εκλέγουν αντιπροσώπους για να διοικούν την ομάδα (π.χ. επιτροπή, διοικητικό συμβούλιο). Οι αντιπρόσωποι ενεργούν σύμφωνα με τους κανόνες και τη διαδικασία που προβλέπει ο τύπος (π.χ. το καταστατικό).

Τυπικές ομάδες είναι το σχολείο, οι μαθητικές κοινότητες, τα σωματεία, τα ιδρύματα, οι επαγγελματικές και επιστημονικές ενώσεις, τα συνδικάτα, τα πολιτικά κόμματα, η Βουλή, κτλ.). Στο πλαίσιο μιας τυπικής ομάδας υπάρχει το ενδεχόμενο να αναπτυχθούν εσωτερικές άτυπες ομάδες. Παράδειγμα: σε έναν σύλλογο, σε μια επιχείρηση, σε ένα υπουργείο αναπτύσσονται άτυπες ομάδες ποικίλων ενδιαφερόντων, ακόμα και κλίκες. Επίσης, στο πλαίσιο του σχολείου (τυπική ομάδα) αναπτύσσονται άτυπες ομάδες μαθητών και καθηγητών.

Οι τυπικές ομάδες έχουν τα εξής **χαρακτηριστικά**:

α) Έχουν τυπική οργάνωση και λειτουργία, όπως προβλέπεται από τον τύπο-έγγραφο λειτουργίας τους (π.χ. καταστατικό, νόμος).

β) Έχουν συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους (π.χ. ένας πολιτιστικός σύλλογος έχει σκοπό τη διάδοση των παραδοσιακών χορών).

γ) Τα μέλη της ομάδας συμμετέχουν στην επίτευξη του σκοπού και έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις-καθήκοντα.

δ) Έχουν σχετικά μεγάλη διάρκεια στον χρόνο και η δράση τους είναι ευδιάκριτη σε οποιονδήποτε τομέα αναλαμβάνουν δράση.

Οι τυπικές ομάδες διακρίνονται σε: 1) **Ανοικτές**, δηλαδή δέχονται οποιονδήποτε χωρίς προϋποθέσεις. Καθένας μπορεί να συμμετέχει ελεύθερα, εφόσον συμφωνεί με τους σκοπούς και τις επιδιώξεις τους. Δεν εφαρμόζουν διαδικασίες επιλογής, ούτε ελέγχουν την πρόσβαση στις υψηλές θέσεις (π.χ. κοινωνικά κινήματα, καταναλωτές), 2) **Κλειστές**, είναι οι ομάδες που θέτουν αυστηρές προϋποθέσεις για την εισδοχή νέων μελών (π.χ. αδελφότητες, κλειστές λέσχες), 3) **Ανοικτές με προϋποθέσεις**, είναι αυτές που δέχονται νέα μέλη, μόνον εφόσον πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις (π.χ. επαγγελματικό σωματείο, αθλητική ομάδα, πανεπιστήμιο). Οι περισσότερες ομάδες στις σύγχρονες κοινωνίες είναι αυτής της κατηγορίας.

Οι **άτυπες ομάδες** δεν έχουν τυπική οργάνωση. Δεν λειτουργούν με βάση τυπικούς κανόνες, ούτε έχουν ιεραρχία και τυπική ηγεσία. Άτυπες ομάδες είναι η οικογένεια, η ομάδα φιλίας, η ομάδα ενδιαφερόντων, η ομάδα συμφερόντων, μια ομάδα μουσικής, μια αθλητική ομάδα της γειτονιάς χωρίς καταστατικό, μια ομάδα καταναλωτών, μια παρέα διασκέδασης κτλ. Οι άτυπες ομάδες συνήθως προκύπτουν αυθόρμητα, γιατί υπάρχουν κοινές απόψεις και κοινά ενδιαφέροντα. Δημιουργούνται για να ικανοποι-

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

«Εσω-ομάδα χαρακτηρίζεται αυτή που έχει ισχυρή αίσθηση του «Εμείς». Τα άτομα συνδέονται με ισχυρούς θεσμούς, έχουν πίστη στην ομάδα, θεωρούν την ομάδα καλύτερη/ανώτερη. Έξω-ομάδα είναι οι άλλοι, όσοι δεν ανήκουν στο Εμείς.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

Άρθρο 1: Σύσταση, Έδρα

1. Τα ιδρυτικά μέλη, νέοι επιστήμονες και εργαζόμενοι με καταγωγή ή μόνιμη κατοικία στον Έβρο, κινούμενοι από διάθεση προσφοράς στον τόπο που γεννήθηκαν, από τον οποίο κατάγονται, ή διαμένουν σε αυτόν, την 01-01-2001, ΙΔΡΥΟΥΝ Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με την επωνυμία «ΑΚΡΙΤΕΣ».

2. Έδρα του Σωματείου ορίζεται η πόλη της Ορεστιάδας.

3. Το Σωματείο μπορεί να ιδρύει γραφεία του και σε άλλα μέρη της χώρας ή του εξωτερικού.

Άρθρο 2: Σκοπός

Το Σωματείο δεν έχει πολιτικό χαρακτήρα και δεν είναι κερδοσκοπικό. Λειτουργεί με βάση τον εθελοντισμό και την αλληλεγγύη με σκοπό την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης και τη διατήρηση των παραδόσεών μας. Σκοπός του σωματείου είναι:

α. Η σφυρηλάτηση δεσμών μεταξύ των νέων εργαζομένων και επιστημόνων με καταγωγή ή μόνιμη διαμονή στον Νομό Έβρου, η καλλιέργεια της κοινής καταγωγής και η διατήρηση των παραδόσεων.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ

εργαζομένων στις ΜΚΟ (ΣΒΕΜΚΟ)-Κείμενο (ΜΑ)

Συνεδρίαση Υπουργικού Συμβουλίου
Πηγή: Διαδίκτυο

ήσουν ανάγκες, είτε μόνιμες (π.χ. ομάδα φιλίας), είτε προσωρινές (π.χ. ομάδα εκδρομίων, συνάδελφοι μιας επιχείρησης). Οι άτυπες ομάδες **προσφέρουν** π.χ.:

- Άμεση επικοινωνία**: ανάγκη για κοινωνική επαφή.
  - Ασφάλεια**: μείωση μοναξιάς και ενίσχυση της προσωπικής δύναμης.
  - Κύρος**: αναγνώριση και κύρος για τα μέλη.
  - Αυτοεκτίμηση**: ενδυνάμωση της αξίας που έχει το άτομο για τον εαυτό του.
  - Κοινωνικούς δεσμούς**: κάλυψη κοινωνικών αναγκών του ατόμου.
  - Επίτευξη στόχου**: ικανοποίηση από την επίτευξη στόχων. Αυτό που δεν μπορεί να επιτύχει ένας, μπορούν να το επιτύχουν πολλοί μαζί, μέσω των ποικίλων γνώσεων, ικανοτήτων κτλ. Άλλωστε, «η ισχύς εν τη ενώσει».
- Η διάκριση των ομάδων σε τυπικές και άτυπες δεν είναι αυστηρή, ούτε αποκλειστική. Παράδειγμα: οι μαθητές ενός μεγάλου γυμνασίου αποτελούν μια τυπική ομάδα. Η τάξη-τμήμα Α1 αποτελεί συγχρόνως μια τυπική και άτυπη ομάδα. Οι μαθητές ενός μικρού γυμνασίου στην επαρχία με είκοσι μαθητές και η τάξη-τμήμα Α1 με 3-4 μαθητές αποτελούν **συγχρόνως μια τυπική και άτυπη ομάδα**.

Οι **λόγοι ένταξης** ενός ατόμου σε κάποια ομάδα είναι πολλοί, όπως π.χ.:

- Η καλύτερη ικανοποίηση των αναγκών του (π.χ. οικογένεια).
- Η ανάγκη για επικοινωνία και συναισθηματική έκφραση (π.χ. φίλοι).
- Η ανάγκη απόκτησης ταυτότητας (π.χ. οπαδοί ομάδας).
- Η αλληλεγγύη και η προσφορά στον συνάνθρωπο (π.χ. αιμοδότες).
- Η ψυχαγωγία, η άθληση και οι εκδρομές (π.χ. αθλητικός σύλλογος).
- Η συμμετοχή λόγω άσκησης επαγγέλματος (π.χ. επαγγελματική ένωση).
- Η κοινή πίστη, λατρεία, ηθική (π.χ. θρησκεία).
- Η επιθυμία για κοινωνικές σχέσεις (π.χ. γειτονιά).
- Η περιέργεια, η παρακίνηση, η καθοδήγηση (π.χ. μουσικιστική οργάνωση).
- Η προσδοκία για επαγγελματική και κοινωνική εξέλιξη (π.χ. η ένταξη σε πολιτικό κόμμα).

2. Η σχολική κοινότητα ως φορέας κοινωνικοποίησης και μάθησης

Το σχολείο συνεχίζει να είναι **σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης και μάθησης**. Κάθε άτομο βρίσκεται στο σχολείο τουλάχιστον για δεκατέσσερα χρόνια, χρόνος αρκετά μεγάλος ώστε να επιτευχθεί ο **στόχος του σχολείου** που είναι η εκμάθηση αρχών και αξιών της κοινωνίας, η διαμόρφωση μιας κοινωνικής προσωπικότητας, ώστε να υπάρξει ομαλή ένταξη του νέου ατόμου στην κοινωνία. Ταυτόχρονα στόχος του σχολείου είναι η μεταβίβαση γνώσεων, στάσεων και εμπειριών χρήσιμων για την ανάπτυξη του νέου ατόμου.

Στο σχολείο ο μαθητής «μαθαίνει» αρχές και αξίες, κανόνες και ρόλους, γνώσεις και συμπεριφορές. Η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης, σε αντίθεση με τη συμπεριφορά των ζώων που είναι ενστικτώδης. Ο άνθρωπος με τη μάθηση αλλάζει τη φύση, την κοινωνία, τον εαυτό του. Το σχολείο ως κοινότητα είναι σε άμεση συνάρτηση με τους άλλους φορείς κοινωνικοποίησης. Έτσι π.χ. η σχολική επιτυχία ή αποτυχία του μαθητή δεν είναι μόνο προϊόν της σχολικής αλλά και της οικογενειακής κοινωνικοποίησης και της εκπαιδευτικής πολιτικής. Κάθε οικογένεια κοινωνικοποιεί με τον δικό της τρόπο τα παιδιά. Το σχολείο **συνεχίζει αυτό που έχει κτίσει η οικογένεια**.

Το Κράτος καθορίζει την εκπαιδευτική πολιτική. Και αυτή είναι **ενιαία** για όλους τους μαθητές της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ενώ στη συνέ-

Γεώργιος Ιακωβίδης,
Παιδική συναυλία,
Εθνική Πινακοθήκη
Εικόνα -
Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Να παρατηρήσετε την εικόνα με μια δημιουργική ματιά και να καταγράψετε τις απόψεις σας.

Η ομάδα μπάσκετ του Ελληνικού Κολλεγίου Θεσσαλονίκης κατέκτησε το παγκόσμιο σχολικό πρωτάθλημα το 2024. Πηγή: Διαδίκτυο

-Μάθηση είναι η διαδικασία αλλαγής της συμπεριφοράς του ατόμου, αλλά και το αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής, σε σχετικά σύντομο χρόνο, για σχετικά μόνιμο τρόπο. Ο άνθρωπος μαθαίνει από ανάγκη. Η ανάγκη μαθαίνει τον άνθρωπο τα πάντα. Η ανάγκη μετατρέπεται σε σκοπό και ο σκοπός χρειάζεται μέσα για να πραγματοποιηθεί. Δεδομένου ότι οι ανάγκες είναι απεριόριστες και ακόρεστες, συμπεραίνεται ότι και η ανάγκη για μάθηση είναι απεριόριστη και ακόρεστη.

Δραστηριότητα:

Η Μαθητική Κοινότητα της τάξης στην αρχή της σχολικής χρονιάς να δημιουργήσει μια ομάδα εθελοντισμού με συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. την καθαριότητα του σχολικού χώρου, την πρόληψη bullying, την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης κτλ.) και συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας.

χεια υπάρχουν διαφοροποιήσεις (π.χ. δυο τύποι Λυκείου). Το Κράτος θέτει τους σκοπούς της εκπαίδευσης, ορίζει τα Προγράμματα Σπουδών, λαμβάνει μέτρα υλοποίησης κτλ. Επομένως, ο ρόλος του κράτους ως φορέα κοινωνικοποίησης, μέσω του σχολείου, είναι σημαντικός. Γι' αυτό το σχολείο πρέπει να μορφώνει τους νέους, να αναπτύσσει την κριτική τους συνείδηση και να τους καθιστά ικανούς να αντιμετωπίζουν τα διάφορα προβλήματα της ζωής.

Ο εκπαιδευτικός θεωρείται ο **κυριότερος φορέας της εκπαίδευσης**, γι' αυτό χρειάζεται να έχει **πολλά προσόντα**, να είναι μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Βεβαίως, ανεξάρτητα από τις θεωρίες εκπαίδευσης, πάντα θα αντιμετωπίζει το **ερώτημα**: μέχρι ποιο σημείο έχει παιδαγωγικό καθήκον να «μαθαίνει» τα παιδιά να προσαρμόζονται στην πραγματικότητα και μέχρι ποιο σημείο να τα «μαθαίνει» να αμφισβητούν την πραγματικότητα και να δημιουργήσουν έναν κόσμο διαφορετικό, τον κόσμο που φαντάζονται; Και αυτό διότι αυτός ο διαφορετικός κόσμος είναι άγνωστο, αν θα είναι καλύτερος ή χειρότερος. Πάντως, έχει χρέος να ενοσταλάζει στα παιδιά τον αγώνα και την αγωνία για έναν καλύτερο κόσμο.

Όπως αναφέρθηκε, το σχολείο είναι και φορέας μάθησης. Ο D. Goleman υποστηρίζει πως υπάρχουν δύο τρόποι που μαθαίνει ο άνθρωπος: **με τη λογική και το συναίσθημα**. Δηλαδή, με το μυαλό και την καρδιά. Συνήθως, υπάρχει συνεργασία και συντονισμός λογικής και συναισθήματος. Η λογική βοηθάει το συναίσθημα και το συναίσθημα τη λογική. Όμως, όταν φουντώνουν τα συναισθήματα ανατρέπεται η ισορροπία λογικής-συναίσθηματος και κυριαρχεί το συναίσθημα.

Δίπλα στη νόηση υπάρχει το συναίσθημα. Εκτός από τον **Δείκτη Νοημοσύνης** (IQ, Intelligence Quotient) υπάρχει και ο **Δείκτης Συναισθηματικής Νοημοσύνης** (EQ, Emotional Intelligence). Η συναισθηματική νοημοσύνη σχετίζεται με τις εξής ικανότητες: τη γνώση και τον έλεγχο των συναισθημάτων μας, την αναγνώριση των συναισθημάτων του άλλου, τον χειρισμό των ανθρώπινων σχέσεων. Επομένως, το σχολείο οφείλει να φροντίσει και για την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Η **δύναμη των συναισθημάτων** είναι μεγάλη. Μερικές φορές ξεπερνάει και τη δύναμη των ενστίκτων. Παράδειγμα, η αγάπη της μάνας για το παιδί (συναίσθημα) οδηγεί στην αυτοθυσία (ένστικτο επιβίωσης). Διότι η αγάπη της μάνας είναι ανιδιοτελής.. Τα συναισθήματα εξηγούν πολλά φαινόμενα βίας των μαθητών. Τα έντονα αρνητικά συναισθήματα οδηγούν κάποιους μαθητές σε πράξεις βίας που αδυνατούν να εξηγηθούν με τη λογική (π.χ. bullying, συμμορίες δρόμων).

Επίσης, δεν υπάρχει μία αλλά **πολλές ευφυΐες**: λογική ή μαθηματική, ευφυΐα του χώρου, γλωσσική, μουσική, σωματική, διαπροσωπική, ενδοσκοπική, ευφυΐα της φύσης (ικανότητα να κατανοείς τον φυσικό κόσμο) και η υπαρξιακή ευφυΐα (ικανότητα να στοχάζεσαι το ανθρώπινο πεπρωμένο). Βεβαίως, ουδείς μπορεί να είναι ευφυής σε όλα. Καθένας διαθέτει μερικές μορφές ευφυΐας και τις κινητοποιεί ανάλογα με την κοινωνία που ζει και την προσωπική του ιστορία. Είναι πιθανόν κάποιος να έχει σε μεγάλο βαθμό μία μορφή ευφυΐας (π.χ. λογική) και να υστερεί σε μία άλλη (π.χ. σωματική). Επίσης, είναι πιθανόν να υπάρξει οποιοσδήποτε συνδυασμός των μορφών ευφυΐας.

Το σχολείο οφείλει να μεριμνά για την ανάπτυξη όλων των μορφών ευφυΐας. Να προσφέρει πολλά ερεθίσματα, να άρει εμπόδια και να αφήνει τους μαθητές ελεύθερους να δείξουν τις ικανότητες και να αναπτύξουν τις **δυνατότητές τους**. Η επαγγελματική και κοινωνική ζωή χρειάζεται όλα τα είδη ευφυΐας.

-Ο D. Coleman είναι αισιόδοξος για την εκπαίδευση των συναισθημάτων και αναφέρει: μπορώ να οραματιστώ τη μέρα που η εκπαίδευση θα περιλαμβάνει κανονικά την εμπέδωση ουσιαστικών ανθρώπινων δεξιοτήτων, όπως είναι η αυτεπίγνωση, ο αυτοέλεγχος, η ενσυναίσθηση, καθώς και η μάθηση της τέχνης της προσοχής, της επίλυσης των διαφωνιών και της συνεργασίας (D. Coleman Η συναισθηματική νοημοσύνη).

Αλέκος Φασσιανός,
Συζήτηση,
Εθνική Πινακοθήκη

Γιάννης Μόραλης,
Διάλογος,
Εθνική Πινακοθήκη

-Υπάρχουν πολλοί **παράγοντες που επηρεάζουν τη μάθηση**, που συμβάλλουν στην επιτυχία ή αποτυχία του μαθητή. Λειτουργία του οργανισμού και των αισθήσεων, εξωτερικά και εσωτερικά κίνητρα, συγκέντρωση προσοχής και διάρκεια μελέτης, είναι μερικοί παράγοντες. Η μάθηση είναι προσωπική υπόθεση, αλλά και υπόθεση των άλλων (π.χ. γονέων, σχολείου).

3. Οι κοινωνικοί ρόλοι στο σχολείο

Η κοινωνική ζωή δεν είναι παρά μια επικοινωνία μέσα από ρόλους, τυπικούς και άτυπους, που στηρίζονται σε κανόνες, τυπικούς και άτυπους. Οι ρόλοι είτε αποδίδονται, είτε αποκτώνται. Αποδίδονται ανεξάρτητα από τη θέληση του ατόμου (π.χ. ρόλος φύλου, ρόλος εθνικότητας). Αποκτώνται με τη διαδικασία κοινωνικοποίησης (π.χ. ρόλος μαθητή, ρόλος υπουργού). Ο ρόλος απαιτεί ορισμένη **συμπεριφορά κοινωνικά αποδεκτή**. Κάθε άτομο, φορέας ενός ρόλου, έχει ορισμένη συμπεριφορά που αρμόζει στον ρόλο του. Αλλά και προσδοκά από κάθε άλλο άτομο, φορέα ενός άλλου ρόλου, ορισμένη συμπεριφορά. Έτσι, η συμπεριφορά του ατόμου, εφόσον είναι κοινωνικά αποδεκτή, είναι προβλέψιμη.

Κάθε άτομο, κάθε στιγμή, ασκεί πολλούς ρόλους, γιατί δραστηριοποιείται σε πολλούς τομείς. Η συμπεριφορά του πρέπει να ανταποκρίνεται στους πολλούς ρόλους που ασκεί. Βεβαίως, οι πολλοί και συχνά αντιφατικοί ρόλοι οδηγούν στη **σύγκρουση ρόλων**, γιατί συνεπάγονται διαφορετικά δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στη σύγχρονη κοινωνία. Μάλιστα, όσο πιο γρήγορες είναι οι κοινωνικές αλλαγές, τόσο μεγαλύτερη σύγκρουση ρόλων υπάρχει (π.χ. ρόλος γυναίκας, συζύγου, μητέρας, εργαζόμενης).

Το άτομο στην κοινωνία παίζει τον ρόλο του σύμφωνα με τις κοινωνικές επιταγές. Το σχολείο είναι μια μικρή κοινωνία, στην οποία σημαντικό ρόλο έχουν ο διευθυντής, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές. Ειδικότερα:

Ο ρόλος του διευθυντή. Έχει την εξουσία και την ευθύνη για την καλή-αποτελεσματική λειτουργία του σχολείου. Εφαρμόζει τους νόμους και τις κατευθύνσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής που καθορίζει η Πολιτεία. Φροντίζει για την οργάνωση και τον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων (εκπαιδευτικών, μαθητών, γονέων, Δήμου).

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού. Είναι φορέας κοινωνικοποίησης, μετάδοσης γνώσεων, αξιών και κανόνων συμπεριφοράς. Είναι συνεργάτης του διευθυντή, των συναδέλφων, των γονέων. Οφείλει να αγαπά την εκπαίδευση και τους μαθητές και να γνωρίζει «τι» και «πώς» θα διδάξει τους μαθητές μέσα σε πνεύμα ελευθερίας και ευθύνης. Ένας τέτοιος σημαντικός ρόλος, απαιτεί: επιλογή των καλύτερων εκπαιδευτικών, ορθή και αποτελεσματική άσκηση του ρόλου τους, διά βίου επιμόρφωση. Και αν ο εκπαιδευτικός ασκεί τον ρόλο του με επάρκεια, οι μαθητές με χαρά μπορούν να λένε: «στον κύριό μας με αγάπη».

Ο ρόλος του μαθητή. Ο μαθητής είναι δέκτης και πομπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Απαιτείται να έχει ορισμένη συμπεριφορά, που αρμόζει στον ρόλο του. Ο ρόλος καθορίζεται από το εκπαιδευτικό σύστημα, τις προσδοκίες και επιταγές των εμπλεκόμενων προσώπων και ομάδων (υπουργείου, διευθυντή, εκπαιδευτικών, γονέων) και από τον συγκεκριμένο μαθητή. Συνήθως η επιτυχής άσκηση του ρόλου κρίνεται με βάση τις προσδοκίες των γονέων και των εκπαιδευτικών και όχι τις πραγματικές ανάγκες του μαθητή. Αλλά τόσο οι γονείς όσο και οι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται για το συμφέρον του μαθητή. Γενικά, ο μαθητής πρέπει να μάθει να ασκεί τους κοινωνικούς ρόλους του με ελευθερία και ευθύνη, προς όφελος δικό του αλλά και της κοινωνίας.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός. Ο σημαντικός ρόλος απαιτεί και σημαντικά πρόσωπα, δηλαδή εκπαιδευτικούς που θα έχουν, ως θεωρία και πράξη, όραμα και πάθος για μια καλύτερη παιδεία και κοινωνία. Εκπαιδευτικούς που θα φωτίζουν τους μαθητές και θα συμβάλλουν στη βελτίωση της παιδείας. Προσοχή: όχι με τα δικά τους προσωπικά, κομμα-

Άσκηση: Με βάση το κείμενο που μελετήσατε για τις ευφυΐες, να ανιχνεύσετε τις δικές σας ευφυΐες και να προσανατολιστείτε επαγγελματικά. Και μην ξεχνάτε ότι κάθε άνθρωπος είναι πλασμένος για πολλά επαγγέλματα.

-Η άσκηση του ρόλου έχει ιδιαίτερη σημασία. Ασκείται σε σχέση με άλλα πρόσωπα ή ομάδες και σύμφωνα με προσδοκίες και επιταγές. Οι άλλοι, που αποτελούν τις ομάδες αναφοράς, έχουν συγκεκριμένες συμπεριφορές, πράξεις ή παραλείψεις. Βεβαίως, εφόσον οι προσδοκίες των διάφορων ομάδων είναι αντιφατικές, δημιουργούν **συγκρούσεις στον ρόλο**. Οι συγκρούσεις προέρχονται και από τους πολλούς και συχνά αντιφατικούς ρόλους που παίζει το άτομο. -Ο μαθητής μαθαίνει μέσα από τη σχέση του με τον εκπαιδευτικό και σε σχέση με τους άλλους μαθητές. Η σχολική τάξη είναι μια ομάδα με σχέσεις διαρκούς αλληλεπίδρασης, δηλαδή επικοινωνίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η συνοχή και αποδοχή των μελών της ομάδας, τόσο μεγαλύτερη είναι η επικοινωνία μεταξύ τους.

Ο Αλέξανδρος ακούει προσεκτικά τις διδασχές του Αριστοτέλη
Πηγή: wikipedia

Εικόνα -

Έργο τέχνης (ΜΑ)

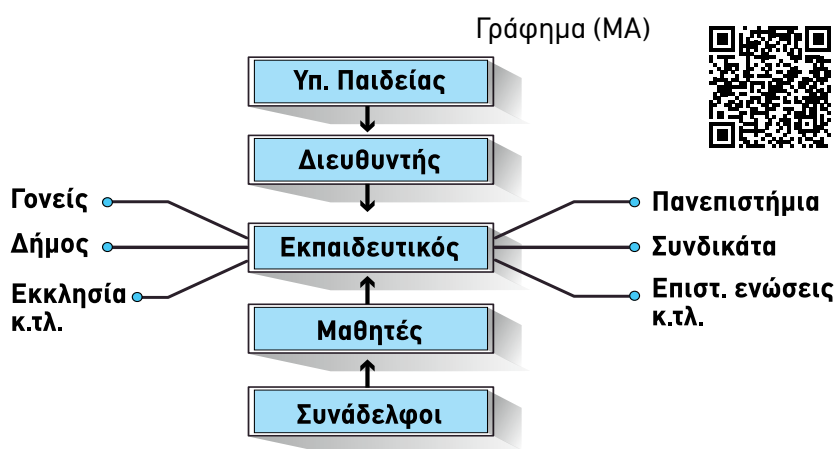

-Προτεινόμενες κινηματογραφικές ταινίες: α) «Στον κύριό μας με αγάπη» ταινία του 1967 που πραγματεύεται κοινωνικά και φυλετικά ζητήματα σε ένα αστικό σχολείο, β) «Τα παιδιά της χορωδίας».

τικά, ιδεολογικά κριτήρια, αλλά με τα κριτήρια της κοινωνίας, όπως αυτά εκφράζονται με την εκπαιδευτική πολιτική της εκάστοτε κυβέρνησης. Πώς θα ασκήσει τον ρόλο του ο εκπαιδευτικός; **Εξαρτάται από τις σχέσεις** του εκπαιδευτικού με τα πρόσωπα και τις ομάδες, που αναμένουν ορισμένη συμπεριφορά από τον εκπαιδευτικό. Οι σχέσεις αυτές **καθορίζονται από:** α) την κοινωνική θέση του εκπαιδευτικού, β) τις κοινωνικές θέσεις των ατόμων και ομάδων που διατυπώνουν τις σχετικές προσδοκίες και επιταγές (π.χ. γονείς, διευθυντής), γ) την αντίληψη που έχει για την άσκηση του ρόλου του ο εκπαιδευτικός, η οποία πρέπει να συμβαδίζει με την αντίληψη που έχει η κοινωνία για τον ρόλο του εκπαιδευτικού. Τελικά, ο εκπαιδευτικός ασκεί τον ρόλο του σύμφωνα ή αντίθετα από προσδοκίες και επιταγές προσώπων και ομάδων αναφοράς (βλ. διάγραμμα).

Διάγραμμα: Πρόσωπα και ομάδες αναφοράς για τον εκπαιδευτικό

4. Ομάδες φιλίας

Φιλία είναι μία εθελούσια, ειλικρινής και μακροχρόνια σχέση μεταξύ ατόμων που δεν έχουν κάποια συγγένεια, η οποία εμπεριέχει την αμοιβαία συμπάθεια και υποστήριξη. Είναι ένας καθοριστικός παράγοντας για την ευτυχία, ίσως πιο σημαντικός από άλλες κοινωνικές σχέσεις. Ο δεσμός φιλίας μπορεί να είναι ισχυρός όσο και η συγγένεια ή ακόμη ισχυρότερος.

Οι άνθρωποι **ενδιαφέρονται για τις αρετές** (αγάπη, φιλία, δικαιοσύνη κτλ.), όχι σε σχέση με τον εαυτό τους, αλλά κυρίως, για το πώς τις υπηρετούν σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους. Η φιλία βοηθάει στην **ανάδυση αρετών και θετικών συναισθημάτων**. Ανταποκρινόμαστε στις ανάγκες των φίλων, όχι για να ανταποδώσουμε κάτι που έχουν κάνει για μας, ούτε γιατί προσδοκούμε κάτι από αυτούς στο μέλλον, αλλά επειδή το νιώθουμε.

Οι **αληθινές φιλίες** δεν στηρίζονται στην αμοιβαία βοήθεια ή στο αμοιβαίο όφελος, αλλά στο πώς αισθάνεται ο ένας για τον άλλον. Η φιλία **κρίνεται από τη διάθεση προσφοράς και όχι από την αναμονή ανταπόδοσης**. Βεβαίως, αν η προσφορά είναι μακροχρόνια μονομερής, δεν δείχνει σχέση φιλίας αλλά καιροσκοπισμό ή και εκμετάλλευση. Ίσως, γι' αυτό κριτήριο της φιλίας είναι η **διάθεση αμοιβαιότητας**, χωρίς να εμφολωχθούν «απαιτήσεις» αμοιβαιότητας και ίσης ανταπόδοσης. Άλλωστε, ο φίλος δεν θα σκεφθεί ποτέ να εκμεταλλευτεί τον φίλο του.

Άτομα εγωιστικά, με έντονες ατομιστικές διαθέσεις δύσκολα συνάπτουν

-**Ομάδα αναφοράς** είναι αυτή στην οποία αναφέρεται το άτομο, είτε ανήκει είτε δεν ανήκει σε αυτή. Αποτελεί σημείο αναφοράς για γνώσεις, στάσεις, αξίες και συμπεριφορές. Το άτομο συνδέεται με αυτές τις ομάδες και ασπάζεται τις αξίες τους. Ως ομάδες αναφοράς λειτουργούν η οικογένεια, η θρησκευτική κοινότητα, το έθνος, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η αθλητική ομάδα, το πολιτικό κόμμα κτλ.

Πειραματικό Λύκειο παν/μίου Μακεδονίας. Οι νικητές του παγκόσμιου βραβείου μαθητικής επιχειρηματικότητας: Κορίνα Μαλασιδη, Νικόλας Σίββας, Φαίη Κατσάνου, Ιωάννης Τερψιάδης, Μαρίνα Γιακουμόγλου.

Η ελληνική σημαία με ψηφίδες wizzle, Ένα σπουδαίο παιχνίδι συμμετριών. Πηγή: Εφ. Η Καθημερινή

-«Εάν οι πολίτες είναι φίλοι μεταξύ των, ουδεμία ανάγκη υπάρχει της δικαιοσύνης, εάν όμως είναι δίκαιοι, έχουν ανάγκη της φιλίας». (Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια). Δηλαδή, μεταξύ φιλίας και δικαιοσύνης υπάρχει αμοιβαιότητα. Η δικαιοσύνη προκαλεί φιλία και η φιλία προκαλεί δικαιοσύνη.

-Βιολογικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές δυνάμεις ασκούν μεγαλύτερη πίεση για συμμόρφωση και θετικούς παρά για αρνητικούς δεσμούς. Τα γονίδια παίζουν ρόλο στον σχηματισμό και στους δεσμούς φιλίας. Είμαστε το μόνο είδος που λέει «αντίο», αλλά

πραγματικές φιλίες. Η φιλία, όπως και ο έρωτας απαιτεί να βγούμε από το καβούκι του εαυτού μας και να συναντήσουμε τον άλλον.

Η ικανότητα να κάνουμε φίλους συνοδεύεται από την ικανότητα να κάνουμε εχθρούς. Σχέσεις φιλίας και έχθρας αναπτύσσονται σε κάθε κοινωνία. Επίσης, οι άνθρωποι δημιουργούν **δίκτυα φιλίας**, τα οποία αυξάνουν τη συνεργασία στις ομάδες.

Οι σχέσεις φιλίας είναι σχέσεις που στηρίζονται στην αμοιβαία αγάπη, εκτίμηση, εμπιστοσύνη. Αναπτύσσονται έντονα συναισθήματα εγγύτητας, συμπάθειας, κατανόησης κτλ. Ένα **διαρκές δούναι και λαβείν** υπάρχει μεταξύ φίλων. Τον φίλο αναζητά κανείς για παρέα, για βόλτα, για διακοπές, για διασκέδαση, και όχι μόνο, γιατί μοιράζεται ιδέες και συναισθήματα, γιατί η σχέση φιλίας προσφέρει ικανοποίηση. Αν θέλει κάποιος να έχει φίλους, αξίζει να θυμάται αυτό που είπε ο Ισοκράτης: **«αρχή φιλίας έπαινος, έχθρας δε ψόγος»**. Και να μην ξεχνά ότι **«τον καλόν φίλον εν κινδύνους γινώσκεις»**.

Επειδή η φιλία είναι μια σπουδαία σχέση που προσφέρει ευχαρίστηση και επειδή κάποια άτομα δυσκολεύονται στις σχέσεις, γι' αυτό υπάρχουν:

α) Ομάδες φιλίας εντός σχολείου. Έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν σε διάφορα σχολεία. Συνήθως, δημιουργούνται από το 15μελές Μαθητικό Συμβούλιο με τη βοήθεια-συνεργασία κάποιου καθηγητή. Αναδεικνύουν τη φιλία και ενθαρρύνουν μαθητές να ενταχθούν σε **ομάδες ενδιαφερόντων** του σχολείου. Οι ομάδες αυτές μπορεί να λειτουργούν και ως **ομάδες διαμεσολάβησης**, με στόχο την εξάλειψη της σχολικής βίας.

β) Λέσχες φιλίας. Λειτουργούν σε επίπεδο συνοικίας για να προσφέρουν υπηρεσίες σε άτομα τρίτης ηλικίας. Είναι χώροι, όπου οι ηλικιωμένοι μπορούν να αναζητήσουν ανθρώπινη φροντίδα, επαφή με συνομήλικους, ενημέρωση, ψυχαγωγία. Υπάρχουν διάφορα προγράμματα, όπως δημιουργική απασχόληση, επισκέψεις σε μουσεία και πολιτιστικούς χώρους, ημερήσιες εκδρομές και περίπατοι. **Στόχος των λεσχών φιλίας** είναι η εξοικείωση των ηλικιωμένων με τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας, η προσαρμογή στις καινούργιες συνθήκες ζωής, η ομαλή συνύπαρξη με νεότερους και η παροχή ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος, ιδίως σε ανθρώπους που δεν έχουν τα οικονομικά μέσα ή οικογένεια να τους φροντίζει.

γ) Κοινοβουλευτικές ομάδες φιλίας. Τέτοιες ομάδες έχουν όλα τα Κοινοβούλια. Συγκροτούνται με απόφαση του Προέδρου της Βουλής και μετέχουν βουλευτές από όλα τα κόμματα της Βουλής. Η ελληνική Βουλή έχει **ογδόντα ομάδες φιλίας** και έχουν ως αντικείμενο την ενίσχυση της κοινοβουλευτικής διπλωματίας σε διεθνές επίπεδο και την προβολή και προώθηση των θέσεων της χώρας σε εθνικά και διεθνή θέματα.

δ) Άλλα προγράμματα. Υπάρχουν διάφορα προγράμματα από διάφορες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, που συνήθως στηρίζονται από εθελοντές. Έχουν περίπου τους ίδιους στόχους με τις λέσχες φιλίας. Δηλαδή, τη στήριξη της τρίτης ηλικίας, την επικοινωνία και την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων, τη βελτίωση της υγείας και της ποιότητας ζωής κτλ.

Συμπέρασμα: ανεξάρτητα από την επίδραση των φορέων κοινωνικοποίησης στις επιλογές του ατόμου, κάθε άτομο κάνει τις δικές του επιλογές. Και αφού το άτομο έχει **ελευθερία επιλογών**, υπάρχει **ατομική ευθύνη για τις επιλογές του**. Μάλιστα, όσο μεγαλώνει το άτομο, τόσο μεγαλύτερη **προσωπική ευθύνη** έχει για τις επιλογές του.

δεν είμαστε το μόνο είδος που λέει «γεια χαρά». Φαίνεται πως η προσδοκία για το μέλλον δεν είναι αναγκαία για τη δημιουργία και τη διατήρηση της φιλίας. Αυτό που χρειάζεται είναι η ικανότητα της μνήμης, να θυμάται κανείς το παρελθόν (Νικόλας Χρηστάκης, Προσχέδιο).

Δάμων και Φιντίας
Αιώνιο σύμβολο φιλίας

Φίλιππος και Ναθαναήλ,
μαθητές του Χριστού
Πηγή: Διαδίκτυο

«Η φιλία, την εποχή του διαδικτύου, δεν έχει καμία σχέση με αυτό που εννοούσαμε παλιά. Ο ενσώματος εαυτός αντικαθίσταται από τον ψηφιακό, ο οποίος είναι μια κατασκευή, μια σκηνοθετημένη επιλογή τού τι θέλουμε κάθε φορά να προβάλλουμε. Είναι ένας πλασματικός εαυτός, αποτέλεσμα σύνθεσης αποκρύψεων και προσθηκών, ένα υβριδικό ον που αφήνει ίχνη μέσα από τα οποία η ανασύσταση της προσωπικότητας είναι ιδιαίτερα επίπονη εργασία. Τι φιλίες μπορεί να συνάψει αυτός ο ψηφιακός εαυτός;» (Αλέξης Σταμάτης, Άρθρο).

Σχόλιο: κάποιοι νέοι/νέες ξημεροβραδιάζονται στο διαδίκτυο και παραπονούνται ότι δεν έχουν φίλους. Προφανώς, αντιλαμβάνεσθε γιατί;

5. Παρέες συνομηλίκων και ομάδες ενδιαφέροντος

Από την παιδική ηλικία αρχίζουν οι παρέες συνομηλίκων. Αργότερα στο σχολείο οι παρέες διευρύνονται. Η ίδια κοινωνική θέση (μαθητές), το ίδιο περιβάλλον (σχολείο), οι ίδιες αγωνίες, οι ίδιες προσδοκίες και επιδιώξεις κτλ. ευνοούν την ανάπτυξη σε παρέες, φιλίες και ομάδες ποικίλων ενδιαφερόντων.

Το άτομο δημιουργεί ή εντάσσεται σε ομάδες, επειδή **ικανοποιεί διάφορες ανάγκες** του, οι οποίες είναι κυρίως δύο ειδών: **βιολογικές** (π.χ. τροφή, κατοικία, ασφάλεια) και **κοινωνικές** (π.χ. αγάπη, συνύπαρξη, απόκτηση ταυτότητας). Η ένταξη στη μία ή στην άλλη ομάδα γίνεται σε συνάρτηση με τις αξίες-επιδιώξεις-σκοπούς της ομάδας. Τα παιδιά έχουν διαφορετικές ανάγκες από τους μεγάλους, γι' αυτό και επιλέγουν παρέες και ομάδες με διαφορετικά κριτήρια από αυτά των μεγάλων. Τα παιδιά και οι έφηβοι έχουν έντονη την **ανάγκη της αποδοχής και της ένταξης** σε κάποια ομάδα, γιατί η ομάδα προσφέρει ταυτότητα, ασφάλεια, στόχους κτλ. Η ένταξη λοιπόν ενός παιδιού ή εφήβου σε κάποια παρέα συνομηλίκων γίνεται για **διάφορους λόγους**, όπως:

- Η καλύτερη ικανοποίηση κάποιων αναγκών.
- Η ανάγκη για επικοινωνία και συναισθηματική έκφραση.
- Η ανάγκη του ανήκειν σε μια ομάδα.
- Η ψυχαγωγία, η άθληση και οι εκδρομές.
- Η περιέργεια, η παρακίνηση, η καθοδήγηση.

Η **επίδραση** της παρέας συνομηλίκων δεν πρέπει να υποτιμάται, αυτή **εξαρτάται: α) Από τον βαθμό επίδρασης των άλλων φορέων κοινωνικοποίησης.** Αν αυτοί έχουν επιδράσει σημαντικά, δεν αφήνονται περιθώρια επίδρασης από την παρέα συνομηλίκων. **β) Από τους δεσμούς που διαμορφώνει το άτομο με την παρέα συνομηλίκων.** Η συχνότητα επικοινωνίας, οι στενοί δεσμοί και η κάλυψη βασικών αναγκών του ατόμου είναι στοιχεία που σημαίνουν μεγαλύτερη επίδραση.

Υπάρχουν **καλές και κακές παρέες**. Από την αρχαιότητα είναι γνωστό ότι «ομιλία κακαί φθειρουσι ήθη χρηστά». Επομένως, οι κακές παρέες μπορούν να συμπαρασύρουν σε ακοινωνικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές. Αντικοινωνικές συμπεριφορές, όπως η βία κατά συμμαθητών, η γραφή συνθημάτων σε τοίχους και πινακίδες ΚΟΚ, η φθορά σε αυτοκίνητα, οι μικροκλοπές κτλ.

Τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί πολλές «**ομάδες ενδιαφέροντος**». Κάθε μία ενδιαφέρεται για ορισμένο θέμα και απευθύνεται σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού. Συνήθως, πρόκειται για ομάδες προσφοράς κοινωνικών, μορφωτικών, πολιτιστικών κτλ. υπηρεσιών. Κάποιες προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες, κάποιες παίρνουν συμβολική αμοιβή και κάποιες αμείβονται για τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

Υπάρχει **ποικιλία ομάδων ειδικού ενδιαφέροντος**, όπως σύλλογοι, ενώσεις, όμιλοι, λέσχες, που ασχολούνται με πολιτιστικά, μουσική, φιλοσοφία, ρητορική, ρομποτική, ποίηση, σκάκι, φωτογραφία, αστρονομία κτλ. Μερικά παραδείγματα **ομάδων ενδιαφερόντων** είναι:

Οι όμιλοι σχολικής δράσης. Αποτελούν ένα οργανωμένο σύστημα πρόσθετων δραστηριοτήτων των μαθητών, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντά τους, που εμπλουτίζουν τη σχολική ζωή. Δημιουργούνται από τους μαθητές, με τη βοήθεια καθηγητών, και η συμμετοχή των μαθητών είναι προαιρετική και επιλεκτική. Καλύπτουν πληθώρα αντικειμένων, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

–«Οι Όμιλοι σχολικής δράσης θα πρέπει να ευνοούν την ανάπτυξη σχολικών δραστηριοτήτων πέρα από τα μαθήματα και τα επίσημα σχολικά προγράμματα, μέσα όμως στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, και θα πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα σε τάξεις και σε ομάδες μαθητών να οργανώνουν, εφόσον το επιθυμούν, δραστηριότητες γύρω από θεματικούς άξονες της επιλογής τους, στα πλαίσια πάντα και σταθερά της ομαδικότητας και της συντροφικότητας...

»Αλλά και καμιά αξία, κανένα πολιτιστικό πρότυπο και καμιά γνώση δεν μπορεί να μεταβιβαστεί στα νεαρά άτομα με το βάθος, την ποιότητα, την ένταση και τη διάρκεια, με την οποία μεταδίδεται μέσω της κοινωνικής ομάδας και μέσω των αλληπάλληλων εντάξεων και της διαβίωσης του ατόμου μέσα σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες...

»Θεωρήσαμε πολύ ενθαρρυντικό το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών και των μαθητριών εμφανίστηκε ότι είναι υπέρ της συγκρότησης Ομίλων Σχολικής Δράσης».

Ενδεικτικά, όμιλοι μπορούν να συγκροτηθούν στους εξής τομείς: καλλιτεχνικός, φιλολογικός, αθλητικός, τεχνολογίας και πληροφορικής, φυσιογνωστικός και οικολογικός, φωτογραφίας, πολιτιστικός, κοινωνικού προβληματισμού και «όσοι άλλοι προκύψουν από τη φαντασία και την επινοητικότητα των ενδιαφερομένων, δηλαδή των μαθητών και των μαθητριών, μετά και από την καθοδήγηση των συμβούλων καθηγητών και καθηγητριών» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Όμιλοι Σχολικής Δράσης, Αθήνα 2000).

-Εθελοντισμός: είναι η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος. **Εθελοντής** είναι ένα πρόσωπο που προσφέρει με τη θέλησή του ανιδιοτελώς χρόνο ή γνώση για χρήσιμες δράσεις προς όφελος άλλων.

Λειτουργία
Εκπαιδευτικών
Ομίλων-
Κειμένο (ΜΑ)

Οι ομάδες κοινωνικής αλληλεγγύης. Παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες σε ευπαθείς ομάδες, σε ΑμεΑ και στις οικογένειές τους και σε φιλανθρωπικά σωματεία, με στόχο τη σύνδεση ατόμων με υπηρεσίες, την ενημέρωση και συμβουλευτική, τη διάδοση της κοινωνικής αλληλεγγύης κτλ.

Οι ομάδες προσκόπων. Σκοπός του προσκοπισμού είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη των νέων ανθρώπων, ώστε να αξιοποιήσουν πλήρως τις σωματικές, διανοητικές, συναισθηματικές, κοινωνικές και πνευματικές τους ικανότητες ως άτομα, ως υπεύθυνοι πολίτες και ως μέλη των τοπικών, εθνικών και διεθνών κοινοτήτων.

Οι ομάδες εθελοντών. Δημιουργούνται για να προσφέρουν στον άνθρωπο ή στην κοινωνία. Υπηρετούν αξίες. Εκφράζουν με πράξεις αισθήματα φιλανθρωπίας και αλληλεγγύης. Προσφέρουν ανιδιοτελώς χρόνο, γνώσεις και εργασίες, χωρίς αντάλλαγμα. Ο σύγχρονος εθελοντισμός προχωρά πέρα από τις παραδοσιακές του μορφές (φιλανθρωπία, σωματεία αλληλεγγύης κτλ.) και περιλαμβάνει συμμετοχή των εθελοντών σε διάφορους φορείς ή οργανώσεις, σε ένα ευρύ φάσμα τομέων (υγεία, περιβάλλον, ζώα, κτλ.).

Οι Μαθητικές Κοινότητες (ΜΚ). Πρόκειται για έναν σημαντικό και χρήσιμο θεσμό, για έναν θεσμό **μαθητικής αυτοδιοίκησης**, με σκοπό τη διάπλαση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Ο **κανονισμός** των Μ.Κ. εξειδικεύει την οργάνωση και λειτουργία τους καθώς και τη συμμετοχή των μαθητών.

Οι Μ.Κ. είναι καθαρά **παιδαγωγικός θεσμός**, που συνδέεται άρρηκτα με την εκπαιδευτική διαδικασία και αποτελούν χώρο για ανάπτυξη της μαθητικής πρωτοβουλίας στο σχολείο. Οι μαθητές με τη συμμετοχή στα κοινά, τον διάλογο και τη συνεργασία ασκούνται στη δημοκρατία, μελετώντας και προτείνοντας λύσεις για τα προβλήματα που τους αφορούν.

Σκοπός των Μ.Κ. είναι η **μαθητεία στη δημοκρατία**, η ανάπτυξη πνεύματος ελευθερίας και ευθύνης, συνεργασίας και μετριοπάθειας, και όχι πνεύματος σύγκρουσης και αλαζονείας, εγωισμού και ανταγωνισμού. Οι μαθητές **να γίνουν πολίτες**. Αν επιτυγχάνουν ή όχι τον σκοπό τους εξαρτάται από το αν όλοι οι αρμόδιοι εντός και εκτός σχολείου (οικογένεια, εκπαιδευτικοί, κόμματα, Πολιτεία) θέλουν οι Μ.Κ. να ευδοκιμήσουν και να αποτελούν μια άσκηση στη δημοκρατία.

Το σχολείο μπορεί να είναι και να λειτουργεί ως μία κοινότητα, ως μία Πολιτεία. Κάθε τάξη λειτουργεί ως μία χωριστή κοινότητα και ολόκληρο το σχολείο ως μία Πολιτεία. Οι μαθητές μαθαίνουν θεωρητικά και πρακτικά, να σκέπτονται **«πολιτικά»**, δηλαδή π.χ.:

- Να θέτουν κανόνες και να τους εφαρμόζουν.
  - Να εκλέγουν και να εκλέγονται στα διάφορα αξιώματα.
  - Να κάνουν διάλογο, όχι με συνθήματα αλλά με επιχειρήματα.
  - Να αναπτύσσουν πολιτικές αρετές (διάλογος, δικαιοσύνη κτλ.).
  - Να βιώσουν τη δημοκρατία, αφού η δημοκρατία είναι τρόπος ζωής.
- Επισημαίνεται ότι οι εκλογές στη Μ.Κ. είναι σπουδαία διαδικασία, γι' αυτό η σχολική κοινότητα οφείλει να δίδει τη δέουσα σημασία τόσο στη διαδικασία εκλογής όσο και στην επιλογή των καταλληλότερων.

Προσκοπισμός.

-Ιστορικά, ανεξάρτητα από τον όρο που χρησιμοποιείται, οι Μ.Κ. εμφανίζονται στην Αρχαία Ελλάδα και συνεχίζουν μέχρι σήμερα. Όπως αναφέρεται «η Ελλάς ήτο η περίφημος χώρα των Μαθητικών Κοινοτήτων» (Θ. Κουρταλίδης, Μαθητικές κοινότητες και δημοκρατική αγωγή). «Η μαθητική κοινότητα είναι πολύ μεγάλη υπόθεση. Μεγαλύτερη απ' όσο φαντάζονται όσοι την υμνούν και με 'εγκυκλίους' παραγγέλλουν στα σχολεία την ίδρυσή της. Να γίνει η τάξη (καθεμία χωριστά) και το σχολείο ολόκληρο ('ομοσπονδία') μια μικρή Πολιτεία που λειτουργεί δημοκρατικά με τον καταστατικό χάρτη και τους νόμους της, μοιράζει έργα και ευθύνες στα όργανα που η ίδια εκλέγει για την αξιολύση τους και όλοι μπορούν να τα ελέγξουν, επιβλέπει και φροντίζει για την καθαριότητα του σχολείου, την ευταξία, την απρόσκοπτη εκτέλεση του προγράμματος των μαθημάτων και ασκεί στον μαθητικό πληθυσμό της την πειθαρχική εξουσία... Όσοι νομίζουν ότι με τη διακήρυξη συνθημάτων (όπως το κακόγουστο 'μαθητικός συνδικαλισμός') και με απομιμήσεις ('συντεχνιακών' αγώνων), θα μπει ο αέρας της δημοκρατίας στην εκπαίδευση, φοβούμαι πως και την εκπαίδευση έχουν παρανοήσει και τη δημοκρατία. Το σχολείο δεν είναι επαγγελματικό σωματείο ούτε επιχείρηση» (Ε. Παπανούτσος, Η παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα).

Κανονισμός λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων - Κείμενο (ΜΑ)

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Δευτερεύουσες ομάδες»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Οι τυπικές ομάδες ιδρύονται και λειτουργούν με βάση κάποιον τύπο-έγγραφο.
- ___ Υπάρχει δείκτης συναισθηματικής νοημοσύνης.
- ___ Η αληθινή φιλία στηρίζεται στο αμοιβαίο όφελος.
- ___ Η επίδραση της παρέας συνομηλίκων εξαρτάται από τους δεσμούς του ατόμου με την παρέα
- ___ Οι ομάδες εθελοντών πληρώνονται.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Ο θεσμός των Μαθητικών Κοινοτήτων:

- α. είναι μαθητικής αυτοδιοίκησης
- β. είναι μαθητείας στη δημοκρατία
- γ. είναι παιδαγωγικός θεσμός
- δ. μαθαίνει τους μαθητές να σκέπτονται πολιτικά
- ε. όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. τυπική ομάδα
- β. άτυπη ομάδα
- γ. μαθητικές κοινότητες
- δ. ρόλος καθηγητή

Β΄ στήλη

- ___ μαθητεία στη δημοκρατία
- ___ κοινωνική θέση
- ___ έγγραφο-καταστατικό
- ___ άμεση επικοινωνία

- 4. Ποιες είναι οι τυπικές ομάδες και ποια τα χαρακτηριστικά τους;
- 5. Ποια η διαφορά τυπικών και άτυπων ομάδων και τι προσφέρουν οι άτυπες ομάδες;
- 6. Πώς διακρίνονται οι άτυπες ομάδες; Να αναφέρετε από ένα παράδειγμα σε κάθε διάκριση.
- 7. Να εξηγήσετε γιατί το τμήμα Γ1 της τρίτης τάξης Γυμνασίου ή η Γ΄ τάξη ενός μικρού Γυμνασίου είναι συγχρόνως μια τυπική και άτυπη ομάδα.
- 8. Η σχολική κοινότητα ως φορέας κοινωνικοποίησης.
- 9. Για ποιους λόγους το άτομο εντάσσεται σε διάφορες ομάδες;
- 10. Από τι εξαρτάται η επίδραση της παρέας συνομηλίκων;
- 11. Ποιος είναι ο σκοπός των μαθητικών κοινοτήτων, επιτυγχάνεται ο σκοπός αυτός και γιατί;
- 12. Άσκηση: η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α΄ ομάδα να περιγράψει τον ρόλο το μαθητή. Η Β΄ ομάδα να περιγράψει τον ρόλο του Διευθυντή (5 λεπτά). Στη συνέχεια, οι ομάδες ανταλλάσσουν τα κείμενά τους και κάθε ομάδα συμπληρώνει το κείμενο της άλλης και ανακοινώνουν το αποτέλεσμα στην τάξη (5 λεπτά).
- 13. Άσκηση για τη λειτουργία της μαθητικής κοινότητας: δεδομένου ότι στην αρχαία Ελλάδα, υπήρχε **κλήρωση και εναλλαγή** για πολλά δημόσια αξιώματα, μπορεί η Μ.Κ να εκλέξει το μαθητικό συμβούλιο με κλήρωση και η θητεία του να εναλλάσσεται κάθε μήνα;
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ – 8 ώρες

1. Γενικά για την επικοινωνία
2. Η πληροφορία
3. Η ανάγκη για επικοινωνία
4. Κανόνες επικοινωνίας- συνομιλίας
5. Η γλώσσα του σώματος στην επικοινωνία
6. Στερεότυπα και προκαταλήψεις
7. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις δυσχεραίνουν την επικοινωνία
8. Η διαφορετική ταυτότητα ως εμπόδιο και πρόκληση για επικοινωνία

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αξιολογούν και να αξιοποιούν την ικανότητα να σιωπούν και να ακούν.
- Να αναπτύξουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης και ενσυναίσθησης και να διαμορφώσουν ανάλογες στάσεις και συμπεριφορές.
- Να αναγνωρίζουν ότι η γενίκευση αποτελεί έναν σημαντικό εξελικτικό μηχανισμό, ο οποίος, όμως, πρέπει να ελέγχεται και να ρυθμίζεται, ώστε να μη γίνει αυτοκαταστροφικός για το άτομο και την κοινωνία.
- Να αναγνωρίζουν τόσο θετικά-υπερτιμητικά όσο και αρνητικά-υποτιμητικά στερεότυπα. Να εντοπίζουν τις προκαταλήψεις.
- Να ξεχωρίζουν πραγματικά δεδομένα/γεγονότα από συμπεράσματα που στηρίζονται σε προκαταλήψεις.
- Να διακρίνουν και να αξιολογούν διάφορα κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις.
- Να διαμορφώνουν στάσεις και συμπεριφορές σεβόμενοι/-ες τη διαφορετικότητα και την ατομικότητα του καθένα.
- Να αναγνωρίζουν ότι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα έναντι άλλων ομάδων συνδυάζονται με αποηθικοποίησή τους.
- Να αναγνωρίζουν ότι προκαταλήψεις και στερεότυπα είναι συνήθως άμεσα συνδεδεμένα με την άγνοια και την καχυποψία.
- Να αναστοχάζονται για το πώς οι αντιλήψεις και οι προκαταλήψεις μας συμβάλλουν σε μια κουλτούρα που είτε θα υποστηρίξει είτε θα υπονομεύει τη δημοκρατία.

Βασική ορολογία

-επικοινωνία	-κανόνες επικοινωνίας	-στερεότυπα
-άμεση επικοινωνία	-αποτελεσματική επικοινωνία	-προκαταλήψεις
-έμμεση επικοινωνία	-κανόνες καλής ακρόασης	-κοινωνικοποίηση
-τεχνολογία επικοινωνίας	-ενεργητική επικοινωνία	-κοινωνικός έλεγχος
-πληροφορία	-γλώσσα του σώματος	-εκλεκτικός μηχανισμός αντίληψης
-υπέρ-πληροφόρηση	-παραστατικοί κώδικες	-διαφορετική ταυτότητα
-υπο-πληροφόρηση	-παραγωγικά στοιχεία	-παγκόσμιο χωριό

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Η επικοινωνία»

1. Γενικά για την επικοινωνία

Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό και επικοινωνιακό ον. Έχει ανάγκη από συνύπαρξη, συνομιλία, συνοίκηση, συναλλαγή. Η επικοινωνία είναι στη φύση του ανθρώπου. Η ζωή, ατομική και συλλογική, είναι αδύνατη χωρίς επικοινωνία. Δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία χωρίς επικοινωνία και επικοινωνία χωρίς κοινωνία. Πράγματι, ο άνθρωπος γίνεται άνθρωπος μέσα στην κοινωνία. Διαμορφώνει το «Εγώ» του σε σχέση με τον «Άλλον», δηλαδή με την επικοινωνία. Χωρίς την κοινωνία και την επικοινωνία είναι α-κοινωνήτος, δηλαδή αδυνατεί να επικοινωνήσει.

Επικοινωνία είναι η μετάδοση ή ανταλλαγή πληροφοριών συνειδητή ή όχι, ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα. Επικοινωνία είναι η μεταβίβαση πληροφοριών από ένα ή πολλά άτομα (πομπός) σε ένα ή πολλά άτομα (δέκτης). **Σκοπός της επικοινωνίας** είναι η ενημέρωση, η πληροφόρηση, η εκπαίδευση, η ψυχαγωγία, ο επηρεασμός συμπεριφοράς κτλ. Η επικοινωνία, προφορική και γραπτή, ως θεωρία δεν είναι εφεύρεση σημερινή. Ήδη οι **αρχαίοι Έλληνες** (Πλάτων, Αριστοτέλης κ. ά.) ανέπτυξαν θεωρίες επικοινωνίας. Ενδιαφέρονταν, κυρίως, για τη δημόσια και την πολιτική επικοινωνία. Γι' αυτό ανέπτυξαν σημαντικά την **τέχνη της ρητορικής**. Ήθελαν με τη ρητορική τους δεινότητα, αφενός να παρουσιάσουν με επιχειρήματα τις πολιτικές τους θέσεις ενώπιον της εκκλησίας του Δήμου και αφετέρου να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους ενώπιον των δικαστηρίων, αφού δεν επιτρεπόταν η πρόσληψη δικηγόρου.

Η επικοινωνία είναι τόσο σημαντική για τη ζωή μας και έχει τέτοια έκταση, ώστε, όπως λέγεται, **«τα πάντα είναι επικοινωνία»**. Διακρίνονται δύο **μορφές επικοινωνίας**:

Η άμεση επικοινωνία. Είναι η επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο, η διαπροσωπική επικοινωνία. Είναι λιγότερο αποτελεσματική, αλλά είναι το κλειδί κάθε επικοινωνίας. Χρησιμοποιείται, κυρίως, στις διαπροσωπικές σχέσεις, επειδή ο άνθρωπος έχει ανάγκη για επικοινωνία, για ανταλλαγή σκέψεων και συναισθημάτων.

Η έμμεση επικοινωνία. Δεν γίνεται πρόσωπο με πρόσωπο, αλλά μέσω κάποιου μέσου. Περιλαμβάνει όλα τα μέσα, από τα πιο πρωτόγονα (π.χ. φωτιά, ταχυδρομικά περιστέρια) μέχρι τα πιο σύγχρονα (π.χ. ραδιόφωνο, διαδίκτυο). Με τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας (π.χ. κινητό τηλέφωνο) μπορεί καθένας να επικοινωνεί με όλο τον κόσμο.

Η επικοινωνία έχει μεγάλη ανάπτυξη τα **νεότερα χρόνια**, με την επικράτηση της δημοκρατίας και την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Ταυτοχρόνως, η επικοινωνία βοήθησε στην περαιτέρω ανάπτυξη της δημοκρατίας και της τεχνολογίας. Στην πορεία του χρόνου αναπτύχθηκαν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) και η επικοινωνία έγινε μαζική. Η μαζική κοινωνία έφερε τη μαζική επικοινωνία.

Η **τεχνολογία επικοινωνίας** επέφερε μεγάλες αλλαγές σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Ταυτοχρόνως, έφερε τους ανθρώπους τόσο κοντά αλλά και τόσο μακριά. Η επικοινωνία έγινε παγκόσμια. **Οποιοσδήποτε μπορεί να επικοινωνήσει οποτεδήποτε, οπουδήποτε με οποιονδήποτε.** Και ενώ η τεχνολογία μάς φέρνει τόσο κοντά, εντούτοις ζούμε τόσο μακριά. Η **κοινωνία της μάζας είναι η κοινωνία του μοναχικού πλήθους**. Η τεχνολογία της επικοινωνίας αυξάνει τις δυνατότητες επικοινωνίας, αυξάνει την ποσότητα επικοινωνίας και κάνει πιο εύκολη την επικοινωνία. Όμως, η ποσότητα και η ευκολία δεν συνεπάγονται οπωσδήποτε και ποιότητα επικοινωνίας. Επιπλέον, η περισσότερη τεχνολογία δεν σημαίνει περισσότερη επικοινωνία και η περισσότερη επικοινωνία δεν

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

-Η γλώσσα είναι το κυριότερο μέσο επικοινωνίας. Το πρόβλημα με τη γλώσσα είναι ότι πρέπει να μεταφράζουμε. Και όταν μιλούμε την ίδια γλώσσα, μεταφράζουμε για να συνεννοηθούμε. Κανείς δεν χρησιμοποιεί τις λέξεις με την ίδια ακριβώς σημασία όπως ο άλλος. Οι λέξεις είναι όσες και οι άνθρωποι (Τζωρτζ Σταϊνερ, Ένα μακρύ Σαββάτο).

-«Όταν είστε σε θέση να οραματίζεστε καθαρά αυτό που θέλετε να πείτε και τον τρόπο που θέλετε να το πείτε, βρίσκεστε ήδη στην πορεία του να επιτύχετε άριστη επικοινωνία» (R. Verderber, Η τέχνη της επικοινωνίας).

Ίρις: η χρυσόπτερη η πρώτη αγγελιοφόρος μεταξύ των Θεών
Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

Ερμής, ο πρώτος αγγελιαφόρος μεταξύ Θεών και ανθρώπων

κάνει τον άνθρωπο πιο ευτυχισμένο. Μάλλον, η κοινωνία μας δεν είναι, όπως καταχρηστικώς λέγεται **κοινωνία επικοινωνίας**, αλλά **κοινωνία μοναξιάς**.

Η επικοινωνία είναι ανθρώπινη ανάγκη. Κάθε άτομο επιθυμεί τη συζήτηση αλλά και τη μετάδοση και τη διάδοση των σκέψεών του. Όμως, στη σημερινή μαζική και απρόσωπη κοινωνία τα άτομα, πολλές φορές, αντιδρούν μεταξύ τους με τρόπο εγωιστικό και απρόβλεπτο. Και αυτό δυσκολεύει την επικοινωνία. Γι' αυτό, δεν υπάρχει επικοινωνία χωρίς προβλήματα, χωρίς υποκειμενικές ερμηνείες, χωρίς αμφισημίες, χωρίς κατανόηση, χωρίς παρεξηγήσεις, χωρίς συγκρούσεις. Γι' αυτό υπάρχει δυσκολία επικοινωνίας. Έτσι, η επικοινωνία φέρνει κοντά τους ανθρώπους, αλλά και τους απομακρύνει. Παράδειγμα: πόσοι σύντροφοι, φίλοι, συγγενείς, γνωστοί για κάποιους λόγους δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν; Τα δύο μέρη της επικοινωνίας (πομπός-δέκτης) **δεν είναι ισότιμα**. Το ένα μέρος, κερδίζει περισσότερο σε σχέση με το άλλο. Συνήθως, αλλά όχι απαραίτητα, κερδίζει το μέρος που έχει μεγαλύτερη δύναμη. Αλλά, όλα εξαρτώνται από τις υπάρχουσες καταστάσεις και περιστάσεις, από τους στόχους των προσώπων που επικοινωνούν.

Η δυνατότητα επικοινωνίας είναι δύναμη. Αλλά όλοι οι άνθρωποι δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες επικοινωνίας. Για παράδειγμα, άλλοι δεν έχουν τα μέσα (π.χ. τηλέφωνο, διαδίκτυο) και άλλοι δεν γνωρίζουν πώς να χρησιμοποιούν τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας (π.χ. αρκετά άτομα μεγάλης ηλικίας δεν γνωρίζουν τη χρήση του διαδικτύου).

Η ικανότητα επικοινωνίας είναι μια ικανότητα που έχουν οι άνθρωποι εκ γενετής. Ταυτοχρόνως, η επικοινωνία μαθαίνεται στην κοινωνία. Ο τρόπος επικοινωνίας εξαρτάται από το κοινωνικό περιβάλλον. Επομένως, υπάρχουν περιθώρια διαρκούς βελτίωσης της επικοινωνίας. Καθένας έχει ανάγκη από επικοινωνία, αλλά αυτή η ανάγκη δεν ικανοποιείται αυτόματα. Χρειάζεται ενδιαφέρον, χρόνος και προσπάθεια. **Η επικοινωνία δεν χαρίζεται, αλλά κερδίζεται.**

2. Η ανάγκη για επικοινωνία

Γιατί υπάρχει επικοινωνία; Κάθε ανθρώπινη επικοινωνία έχει κάποιο σκοπό. Μπορεί να υπάρχει συνείδηση ή όχι του σκοπού, μπορεί να είναι σημαντικός ή ασήμαντος κτλ., αλλά δεν νοείται επικοινωνία χωρίς σκοπό. Και **σκοπός της επικοινωνίας είναι η ικανοποίηση αναγκών**, όπως: η ανταλλαγή απόψεων για κάποιο θέμα, η ενημέρωση για ένα ζήτημα, η ευχαρίστηση από την αλληλεπίδραση των μηνυμάτων κτλ. Ειδικότερα, η επικοινωνία ικανοποιεί τις εξής ανάγκες:

α) Ανάγκη ζωής. Η ανάγκη για επικοινωνία είναι ανάγκη ζωής. Η έλλειψη επικοινωνίας είναι έλλειψη ζωής. Ο άνθρωπος είναι φύσει κοινωνικό και επικοινωνιακό ον. Δεν μπορεί να υπάρξει μόνος του, έχει ανάγκη από συν- ύπαρξη, από συν-ζήτηση, από συν-αλλαγή κ.ο.κ. Όπως χρειάζεται τροφή και στέγη, έτσι χρειάζεται και συνανθρώπους για να επιβιώσει. Κυρίως, θέλει να μιλήσει για να ακούσει ο άλλος, να εκφράσει σκέψεις και συναισθήματα. Να νοιώσει ότι υπάρχουν και άλλοι άνθρωποι.

Η προβληματική επικοινωνία συνεπάγεται προβλήματα στη ζωή. Οι **μεγάλες στιγμές της ζωής** είναι στιγμές επικοινωνίας. Ο διάλογος, η φιλία, ο έρωτας, η μουσική, η τέχνη, η δημιουργία είναι επικοινωνία. Είναι στιγμές κυκλοφορίας έντονων νοημάτων και συναισθημάτων. Από την άλλη μεριά, οι **τραγικές στιγμές της ζωής** (ασυνεννοησία, χωρισμοί, συγκρούσεις κτλ.) δείχνουν έλλειψη, επικοινωνίας. Η εσωστρέφεια, οι βανδαλισμοί και οι αντικοινωνικές συμπεριφορές, ο πόλεμος και οι κα-

-Η ανάπτυξη της τεχνολογίας οδήγησε και στην ανάπτυξη των πληροφοριών. Δεν είναι παράξενο που η εποχή μας έχει χαρακτηριστεί ως εποχή της πληροφορίας. Βεβαίως, η εφεύρεση ενός νέου μέσου επικοινωνίας δεν καταργεί το παλαιότερο. Έτσι, ακόμα και σήμερα, χρησιμοποιούνται πρωτόγονα μέσα επικοινωνίας (π.χ. η φωτιά).

-Δύο χαρακτηριστικά της επικοινωνίας είναι:

α) Η συνέχεια. Η επικοινωνία είναι συνεχής. Από την αρχή, τη στιγμή της εμφάνισης, μέχρι το τέλος, τη στιγμή της αποχώρησης, η επικοινωνία συνεχίζεται. Μηνύματα λεκτικά και εξωλεκτικά διαχέονται προς πάσαν κατεύθυνση, έστω και παρά τη θέληση των συμμετεχόντων. Ζητούμενο είναι να υπάρχει συνείδηση των μηνυμάτων που στέλνονται και ικανότητα σωστής αποκωδικοποίησής τους.

β) Η σχετικότητα. Η επικοινωνία είναι σχετική. Αυτό σημαίνει ότι το ίδιο μήνυμα (π.χ. «Σ' αγαπώ») δεν έχει πάντοτε το ίδιο περιεχόμενο. Το περιεχόμενό του εξαρτάται από πλείστους παράγοντες (ποιος το λέει, σε ποιον το λέει, σχέση μεταξύ τους, χώρος, χρόνος κτλ.).

-Κάθε αρχή είναι δύσκολη. Το ίδιο ισχύει και για την αρχή σε κάθε επικοινωνία. Για να υπάρξει επικοινωνία, και ακόμα περισσότερο για να κυλήσει εύκολα, χρειάζεται να υπάρχει η κατάλληλη επικοινωνιακή ατμόσφαιρα. Η καλή διάθεση δημιουργεί την κατάλληλη ατμόσφαιρα.

-Όταν επικοινωνούν οι άνθρωποι, δεν ανταλλάσσουν μόνο πληροφορίες, αλλά υπάρχει και ανταλλαγή σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων, που συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Σε τελευταία ανάλυση, σκοπός της επικοινωνίας είναι η κατανόηση του εαυτού και των άλλων, η ερμηνεία της ζωής και του κόσμου, η ανάπτυξη των ανθρώπινων σχέσεων, η ολοκλήρωση του ανθρώπου.

ταστροφές, αποδεικνύουν την ανυπαρξία επικοινωνίας. Αποδεικνύουν τα προβλήματα των ανθρώπινων σχέσεων και την ανυπόφορη μοναξιά.

β) Βεβαίωση και επιβεβαίωση του «Εγώ». Το «Εγώ» διαμορφώνεται από και σε σχέση με τον «Άλλον». Όπως έχει αναφερθεί στο κεφ.1.1 το κάθε Εγώ διαμορφώνεται με βάση την εικόνα που έχει το άτομο για τον εαυτό του, αλλά και την εικόνα που έχουν οι Άλλοι γι' αυτό το άτομο. Η ανάγκη του ανθρώπου για επιβεβαίωση του «Εγώ», της ύπαρξής του, οδηγεί στην επικοινωνία. Ο άνθρωπος πράττει έργα θαυμαστά ή κατακριτέα για επιβεβαίωση της ύπαρξής του. Παρεμπιπτόντως, όχι λίγες φορές, μικροί και μεγάλοι, καταφεύγουν σε αντικοινωνικές συμπεριφορές, για να τους προσέξουν οι άλλοι, για να βγουν από την ανυπαρξία, για να πουν στους άλλους: «Υπάρχω και Εγώ». Πόσοι μαθητές προβαίνουν σε αντικοινωνικές συμπεριφορές (π.χ. bullying) για να διακριθούν, για να επιβεβαιώσουν την ύπαρξή τους; Όμως, μήπως η επιβεβαίωση του «Εγώ» δεν πρέπει να γίνεται με αρνητικές αλλά με θετικές συμπεριφορές (αγάπη, φιλία, εθελοντισμός, αλληλεγγύη κτλ.);

γ) Ανάπτυξη ανθρώπινων σχέσεων. Δεν αρκεί η γνώση του Εγώ. Χρειάζεται και η γνώση του Άλλου. Η επικοινωνία βοηθάει σε αυτό και κατ' επέκταση συντελεί στην ανάπτυξη, διεύρυνση και εμπάθυνση, των σχέσεων. Η πορεία, θετική ή αρνητική των ανθρώπινων σχέσεων, εξαρτάται από την επικοινωνία. Ευνόητον ότι οι **τρόποι καλής συμπεριφοράς** αναπτύσσουν τις ανθρώπινες σχέσεις. Παράδειγμα: η επίσκεψη στην ονομαστική γιορτή του φίλου, συναδέλφου, γνωστού βοηθάει στην ανάπτυξη των σχέσεων.

Η επικοινωνία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στις **προσωπικές σχέσεις**. Και επειδή στην προσωπική σχέση υπάρχει δέσμευση, χρειάζεται ειλικρίνεια και αποκάλυψη του εαυτού. Η αποκάλυψη λειτουργεί αμφίδρομα. Αλλά, χρειάζεται προσοχή. Με τη σχέση τα δύο πρόσωπα δημιουργούν το «Εμείς», αλλά ταυτοχρόνως διατηρούν την προσωπικότητά τους, διατηρούν το κάθε «Εγώ». Αν υπάρχει εγωισμός, δεν μπορεί να δημιουργηθεί το Εμείς. Αν το Εμείς δεν ανέχεται το κάθε Εγώ, ακυρώνεται το Εγώ. Δηλαδή, και στις δύο περιπτώσεις δεν μπορεί να υπάρξει προσωπική σχέση.

δ) Ενημέρωση και πληροφόρηση. Καθένας μπορεί να ενημερωθεί και να πληροφορηθεί μόνος του (π.χ. να ανατρέξει σε μια ιστοσελίδα). Όμως, αυτό δεν αρκεί. Ο καταμερισμός της εργασίας, η εξειδίκευση, οδηγεί σε μεγαλύτερη εξάρτηση τους ανθρώπους. Η σπουδαιότητα της ενημέρωσης/πληροφόρησης έχει οδηγήσει στην ύπαρξη ειδικών (π.χ. δημοσιογράφων) και στη δημιουργία αντίστοιχων επιχειρήσεων. Πλείστες όσες αποφάσεις της καθημερινής ζωής (ειδήσεις, φαγητό, συγκοινωνία, λειτουργία γραφείων, καιρός κτλ.) στηρίζονται στην ενημέρωση/πληροφόρηση που προσφέρουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

ε) Άσκηση επιρροής στη συμπεριφορά των άλλων. Δεν είναι μόνο ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών (πωλητές, πολιτικοί, εκπαιδευτικοί, κτλ.) που έχουν στόχο να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των άλλων. Όπου υπάρχουν άνισες σχέσεις, διαπραγματεύσεις και άλλες παρόμοιες καταστάσεις, εκεί αναπτύσσονται και διαθέσεις επιρροής. Ίσως, κάθε επικοινωνία «εμπεριέχει», συνειδητά ή ανεπίγνωστα, επιρροή στη συμπεριφορά του άλλου. Παράδειγμα: τα αθώα ερωτήματα, «μαμά τι θα μαγειρέψεις σήμερα;» «φίλε μου πάμε για καφέ;», ίσως θέλουν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά αυτών προς τους οποίους απευθύνονται.

-Η μαζική επικοινωνία προϋποθέτει την **μαζική κοινωνία**. Η μαζική επικοινωνία είναι δημιούργημα της σύγχρονης κοινωνίας. Οι **τεχνολογικές εφευρέσεις** βοήθησαν περαιτέρω την ανάπτυξη της μαζικής επικοινωνίας.

-Ο 20ος αιώνας είναι ο αιώνας της τεχνολογίας της επικοινωνίας. Η τεχνολογία έχει φέρει επανάσταση στην επικοινωνία. Οι δυνατότητες της επικοινωνιακής τεχνολογίας είναι ασύλληπτες. Αυτό που ισχύει σήμερα είναι αμφίβολο εάν ισχύει αύριο. Γι' αυτό όποιος δεν θέλει να μείνει στο περιθώριο, χρειάζεται να **προσαρμόζεται διαρκώς στις εξελίξεις**. Η επικοινωνιακή τεχνολογία για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας καταργεί τον χώρο και τον χρόνο, αφού προσφέρει τη δυνατότητα επικοινωνίας οποιουδήποτε, οπουδήποτε, οποτεδήποτε. Είναι πλανητική και προσιτή παντού. Με ένα δίκτυο δορυφόρων μπορεί να γίνει κάλυψη ολόκληρου του πλανήτη.

Γεώργιος Ιακωβίδης,
Το γράμμα,
Εθνική Πινακοθήκη
Εικόνα -
Έργο τέχνης (ΜΑ)

Σάλπιγξ Ελληνική, 1821 Καλαμάτα,
η πρώτη ελληνική εφημερίδα
Πηγή: Διαδίκτυο

3. Η πληροφορία

Προοργανωτής: Μήπως αυτός ο καταϊγισμός επικοινωνίας με τα πάντα και από παντού, αφανίζει την «κοινωνία», την επαφή, με τα λίγα και ουσιώδη; Μήπως αυτή η ταχύτατη γνώση άπειρων γεγονότων της κάθε στιγμής (συχνά παραποιημένων, για λόγους δημαγωγικούς, πολιτικούς, συμφεροντολογικούς) πνίγει την πραγματική γνώση για τα σταθερά και τα γνήσια; Μήπως αυτός ο βομβαρδισμός με φύρδη μίγδην ενημέρωση για τα φοβερά αλλά και για τα πλαστά της καθημερινότητας, αντί να μας κάνει μετόχους και συμπάσχοντες στις πραγματικές οδύνες, μας καταντά τελικά απαθείς, αναισθητους, «μιθριδάτες» για όλα; (Μάριος Πλωρίτης, Άρθρο).

Σύμφωνα με την κυβερνητική (κυβερνητική: μελετά την επικοινωνία-διασυνδέσεις και τον έλεγχο συστημάτων), **πληροφορία** είναι κάθε μεταβολή που μεταδίδεται με κάποιο μέσο και γίνεται αντιληπτή από τον δέκτη. Η πληροφορία συνδέεται στενά με την επικοινωνία, αφού πληροφορία είναι οτιδήποτε δημιουργεί επικοινωνία.

Ο άνθρωπος έχει **ανάγκη από πληροφορίες** για το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Οι πληροφορίες παρέχουν γνώση που είναι απαραίτητη για δράση. Η δράση αλλάζει το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, το άτομο και τις κοινωνικές σχέσεις, γι' αυτό, πολλές φορές, προκαλεί αντίδραση. Επίσης, οι πληροφορίες μπορεί για κάποιους να είναι **χρήσιμες**, ενώ για άλλους να είναι **κερδοφόρες** κτλ., γι' αυτό λειτουργούν μηχανισμοί κατασκευής και απόκρυψης των πληροφοριών, αλλά και αναπτύσσονται πολλές επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο την «πληροφορία».

Η πληροφορία είναι **μορφωτικό αγαθό**. Οι γονείς, το σχολείο, η κοινότητα, η Πολιτεία κτλ. βασίζονται στις πληροφορίες για να διαμορφώσουν, να δώσουν μορφή, στον νέο άνθρωπο. Η κοινωνικοποίηση και η εκπαίδευση στηρίζονται στις πληροφορίες. Κάθε κοινωνία έχει μια σωρευμένη γνώση, και εμπειρία που μεταβιβάζει στη νέα γενιά. Ταυτοχρόνως, υπάρχουν διαρκώς νέες πληροφορίες και παράγεται νέα γνώση (π.χ. η παραγωγή αυτού του βιβλίου).

Στην εποχή της πληροφορίας, **η πληροφορία είναι γνώση, και η γνώση είναι δύναμη**. Επομένως, όσοι κατέχουν ή έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες έχουν δύναμη. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες για ποικίλους οικονομικούς και πολιτικούς σκοπούς. Και αυτό ισχύει, τόσο για άτομα όσο και για επιχειρήσεις, οργανισμούς, κράτη. Επίσης, η ικανότητα απόκτησης πληροφορίας, και η ορθολογική αξιοποίησή της είναι παράγοντας ατομικής και συλλογικής προόδου. Αν ζητούμενο στη ζωή είναι η επιτυχία και η δημιουργία, τότε, «αποτελεσματική διαβίωση, σημαίνει διαβίωση με κατάλληλες πληροφορίες» (N. Wiener).

Η πληροφορία είναι γνώση και χρειάζεται επίγνωση, δηλαδή συνείδηση της γνώσης. Η συνείδηση προϋποθέτει επεξεργασία, ανάλυση και αξιολόγηση της πληροφορίας, αλλά στην κοινωνία της ταχύτητας ο χρόνος δεν αρκεί. Αν λάβει κανείς υπόψη το πλήθος των πληροφοριών, τότε, έχει χρόνο μόνο για ελάχιστες πληροφορίες. Δεδομένου ότι οι περισσότερες είναι «άχρηστες», το πλήθος πληροφοριών μόνο κακό προκαλεί. Αυτός ο ωκεανός πληροφοριών, **η υπέρ-πληροφόρηση** έχει ορισμένες **αρνητικές συνέπειες**, όπως: άγχος για τον εργαζόμενο, καθυστέρηση στη λήψη αποφάσεων, αδυναμία διαχείρισης των πληροφοριών, μη ικανοποίηση από την εργασία, αρνητική επίδραση στις προσωπικές σχέσεις. Επιπλέον, χάνεται το ουσιώδες. Το ασήμαντο πνίγει το σημαντικό, το μερικό αναιρεί το γενικό. Καθένας μπορεί να είναι ο ειδικός της λεπτομέρειας, αλλά ο

Τεχνολογία επικοινωνίας:

Για τη μετάδοση πληροφοριών ο άνθρωπος έχει χρησιμοποιήσει πολλά μέσα. Από το πρωτόγονο μέσα μέχρι τα σύγχρονα έχουν χρησιμοποιηθεί, παραδειγματικά: ο καπνός, η φωτιά, μία πέτρα (ως σημάδι), τα περιστέρια, ο άνθρωπος, η γραφή οι φρυκτωρίες, ο τηλεγράφος, το τηλέφωνο, ο ασύρματος, το γράμμα (η επιστολή) το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, το βίντεο, ο δορυφόρος, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, το διαδίκτυο.

Ο αετός με τον εκπαιδευτή του στο γήπεδο της ΑΕΚ

Πυρσεία και φρυκτωρίες Μουσείο αρχαίας ελληνικής τεχνολογίας

Μουσείο: Κώστας Κοτσανάς (ιστοσελίδα)

Καμινοβιγλάτορες (κάμινος+βίγλα)

άσχετος της γνώσης, να μαθαίνει όλο και περισσότερα, να βλέπει κάθε δένδρο αλλά να χάνει το δάσος.

Όπως η υπο-πληροφόρηση, έτσι και η υπέρ-πληροφόρηση δημιουργεί προβλήματα. Προβλήματα στέρησης στη μια περίπτωση και προβλήματα κορεσμού στην άλλη. Αφού η ποσότητα δεν συνδέεται με την ποιότητα, ζητούμενο είναι πιο λίγες και πιο χρήσιμες πληροφορίες, ζητούμενο είναι **το μέτρο**. Άλλωστε, «**ουκ εν τω πολλώ το ευ, αλλά εν τω ευ το πολύ**». Στην κοινωνία της πληροφορίας τα πάντα μπορούν να γίνουν πληροφορία. Και αυτό είναι πρόβλημα. Υπάρχει τεράστιος όγκος πληροφοριών, γι' αυτό μεγάλη σημασία έχει η **αξιολόγηση**, η επιλογή και η διαχείριση των πληροφοριών. Όποιος ξέρει να κάνει αξιολόγηση, επιλογή και διαχείριση των πληροφοριών έχει μεγάλη αξία και μπορεί να έχει μια λαμπρή επαγγελματική σταδιοδρομία.

Στις δημοκρατίες, η πληροφόρηση αποτελεί **δικαίωμα του πολίτη**. Η πρόσβαση στην πληροφορία, η διαθεσιμότητα της πληροφορίας, είναι στοιχείο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Αυτό ισχύει κυρίως για την ενημέρωση του πολίτη στις δημόσιες υποθέσεις. Βεβαίως, η **πληροφόρηση μπορεί να είναι ελεγχόμενη**, ως έναν βαθμό, από επιχειρήσεις Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, οι οποίες έχουν αναπτύξει μηχανισμούς κατασκευής και απόκρυψης πληροφοριών. Από την άλλη μεριά, υπάρχει πλήθος ΜΜΕ και πληθώρα πληροφοριών για όλα. Αλλά, στην εποχή του διαδικτύου είναι δύσκολος ο έλεγχος της αλήθειας των πληροφοριών.

4. Κανόνες επικοινωνίας-συνομιλίας

Δεν υπάρχει επικοινωνία χωρίς κανόνες, είτε τυπικούς-γραφτούς είτε άτυπους-άγραφους. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι άγραφοι κανόνες, που μαθαίνονται στο διάβα της ζωής. Δεν είναι υποχρεωτικοί, αφού η τήρησή τους επαφίεται στη θέληση του ατόμου. Η μη τήρησή τους δεν επιφέρει νομικές κυρώσεις. (π.χ. κάποια ποινή). Όμως, επιφέρει κοινωνικές κυρώσεις, οι οποίες ορισμένες φορές είναι ισχυρότερες από τις νομικές (π.χ. κοινωνική αποδοκιμασία). Ιδιαίτερη σημασία στην ανθρώπινη επικοινωνία, στις κοινωνικές συναντήσεις και συναναστροφές, έχουν οι **κανόνες καλής συμπεριφοράς**.

Η επικοινωνία είναι **αποτελεσματική**, όταν επιτυγχάνει τον σκοπό της. Το κατορθώνει, αν είναι: **σύντομη, απλή, σαφής**. Όσον αφορά τη σύντομια, στην προφορική επικοινωνία χρειάζεται να ακούμε περισσότερο από το να μιλάμε. Μια ματιά στο περιβάλλον των γνωστών μας θα μας πείσει ότι λίγοι είναι ικανοί για αποτελεσματική συνομιλία. Οι **προϋποθέσεις για αποτελεσματική συνομιλία** είναι οι εξής:

α) Διάθεση συνομιλίας-διαλόγου. Ο καλός συνομιλητής προσέρχεται στον διάλογο για να συν-ομιλήσει και όχι να επιβάλει τον λόγο του. Η καλή συνομιλία προκαλεί ευχαρίστηση στους συνομιλητές. Καθένας αρέσκεται να λέει και να ακούει.

β) Γνώση του θέματος. Η συμμετοχή στη συνομιλία απαιτεί γνώση του θέματος της συζήτησης. Όσο περισσότερη γνώση και πληροφόρηση έχει κανείς τόσο περισσότερη άνεση και ευκολία έχει για να συμμετέχει σε μια συζήτηση. Γι' αυτό, αν συμμετέχει κάποιος σε μια συζήτηση καλόν είναι να είναι προετοιμασμένος για το θέμα της συζήτησης.

γ) Συζήτηση εντός θέματος. Η ομιλία του ενός «αναφέρεται» στην ομιλία του άλλου. Έτσι, η συζήτηση προχωράει, χτίζεται, ολοκληρώνεται. Η αδυναμία των συνομιλητών να παραμείνουν εντός θέματος, τους

Τηλέγραφος

Ραδιόφωνο

Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

-**Η ομιλία ενώπιον κοινού**

χρειάζεται να είναι:

Απλή και σαφής. Απλές και όχι εξεζητημένες λέξεις και φράσεις. Αλλά και σαφήνεια στον λόγο, γιατί η ασάφεια δημιουργεί ερωτήματα και προβλήματα.

Άμεση και αυθόρμητη. Ο λόγος οφείλει να προσεγγίζει τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του κοινού, αλλά οφείλει να είναι και αυθόρμητος, για να επιβεβαιώνει την αμεσότητα.

Εμφατική. Ο ομιλητής γνωρίζει τον σκοπό και τους στόχους της ομιλίας. Γνωρίζει ποια σημεία (λέξεις, φράσεις) θα επισημάνει. Η έμφαση μπορεί να δοθεί με πολλούς τρόπους: με τονισμό ή με επανάληψη της λέξης ή της φράσης. Με μετάβαση, δηλαδή με τη χρήση λέξεων και φράσεων που δίνουν έμφαση (επίσης, επιπλέον, αλλά, γι' αυτό, για παράδειγμα κτλ.). Με αναφορά των πιο σημαντικών στοιχείων στο κλείσιμο της ομιλίας.

οδηγεί εκτός θέματος. Ίσως, αυτό είναι ένας από τους λόγους που η συνομιλία γίνεται προβληματική και δεν προσφέρει ικανοποίηση στους συνομιλητές ή στο ακροατήριο.

δ) Διατύπωση ερωτήσεων. Η συνομιλία εμπεριέχει και ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις γίνονται για πολλούς λόγους (πληροφόρηση, διευκρίνιση, επιβεβαίωση κτλ.). Γενικά, οι καλές απαντήσεις προϋποθέτουν καλές ερωτήσεις.

ε) Αμοιβαίος σεβασμός και αναγνώριση των συνομιλητών. Κάθε συνομιλητής συνεισφέρει στη συζήτηση ανάλογα με τις περιστάσεις και τις ικανότητές του. Η αναγνώριση της συνεισφοράς του άλλου προσφέρει ικανοποίηση και συμβάλλει στην ανάπτυξη των σχέσεων.

Μια καλή ομιλία/συνομιλία χρειάζεται να είναι **δημιουργική**. Ο καλός ομιλητής φροντίζει να υπάρχει ισότητα χρόνου. Γνωρίζει ότι **«το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν»**, γι' αυτό ο λόγος του είναι σύντομος, απλός, σαφής και σχετικός με το θέμα. Ο βερμπαλισμός δεν βοηθάει τον διάλογο. Ο συνομιλητής δεν είναι άδειο δοχείο που δέχεται οποιεσδήποτε πληροφορίες. Θέλει σημαντικές και χρήσιμες πληροφορίες/γνώσεις, που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντά του. Επομένως, **βασικός κανόνας** για τον ομιλητή είναι: **«Μη λες αυτό που δεν θα ήθελες να ακούσεις»**.

Όσον αφορά τους **κανόνες καλής ακρόασης**, ο πρώτος κανόνας καλής ακρόασης είναι: **όταν ο ένας ομιλεί, ο άλλος ακούει**. Αν η ομιλία είναι δύσκολη, η ακρόαση είναι δυσκολότερη. Επομένως, χρειάζεται προσπάθεια και στην ακρόαση. Ο Έλληνας φιλόσοφος **Ζήνων ο Κιτιεύς** έλεγε: «Δύο ώτα έχομεν, στόμα δε έν, ίνα πλείονα μεν ακούωμεν, ήττονα δε λέγωμεν». Δηλαδή, η φύση μάς έδωσε μία γλώσσα, αλλά δύο αφτιά, ώστε να ακούμε περισσότερα και να μιλούμε λιγότερα. Άλλωστε, ο περισσότερος χρόνος της επικοινωνίας χρησιμοποιείται για ακρόαση. Σύμφωνα με μία μελέτη, μαθητές κολεγίου χρησιμοποίησαν τον χρόνο επικοινωνίας ως εξής: 16% μιλώντας, 17% διαβάζοντας, 14% γράφοντας και 53% ακούγοντας.

Ο ρυθμός ομιλίας, η ταχύτητα εκφοράς του λόγου, έχει ιδιαίτερη σημασία στην επικοινωνία. Επίσης, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι παύσεις και οι σιωπές στην ομιλία. Να ληφθεί υπόψη ότι υπάρχει **διαφορά στον ρυθμό ομιλίας και ακρόασης**. Ο ρυθμός ομιλίας είναι 120-140 λέξεις το λεπτό, ενώ ο ρυθμός ακρόασης-κατανόησης είναι 240-280 λέξεις το λεπτό. Δηλαδή, ο ακροατής μπορεί να ακούσει-κατανοήσει διπλάσια περίπου από όσα λέει ο ομιλητής. Και αυτό είναι ένα πλεονέκτημα για τον ακροατή. Ειδικότερα, ο ομιλητής ενώπιον κοινού με το τον κατάλληλο ρυθμό στην ομιλία του δίνει την ευκαιρία για αμφίδρομη επικοινωνία. Ο κατάλληλος χειρισμός της ομιλίας έχει ως αποτέλεσμα την πληρέστερη επικοινωνία. Απόδειξη, τα περισσότερα μπράβο, τα χειροκροτήματα και οι επευφημίες, δηλαδή, η μεγαλύτερη ικανοποίηση των ακροατών.

Η **ενεργητική ακρόαση** είναι μια διαδικασία που περιλαμβάνει πέντε φάσεις: προσοχή, κατανόηση, αξιολόγηση, μνήμη, ανταπόκριση. Ο καλός ακροατής συγκεντρώνει την προσοχή του στον ομιλητή. Είναι έτοιμος να ακούσει. Παρακολουθεί τον λόγο αλλά και τη γλώσσα του σώματος του ομιλητή. Ακούει για να μιλήσει. Ο λόγος χρειάζεται αντίλογο. Η ανταπόκριση του ακροατή στον λόγο του ομιλητή είναι αναγκαία για να υπάρξει αλληλεπίδραση. Για τον καλό ακροατή υπάρχει: **χρόνος σιωπής και χρόνος ομιλίας**.

Να έχει πάθος και ενθουσιασμό.

Η εμπλοκή του κοινού προϋποθέτει τη συναισθηματική εμπλοκή του ομιλητή. Η πίεση που ασκεί η κυκλοφορία των συναισθημάτων ανοίγει τις πύλες επικοινωνίας.

-Διακοπές και παρεμβάσεις. Δεν χρειάζεται να γίνονται διακοπές και παρεμβάσεις, διότι αποσυντονίζουν τη συζήτηση. Όποιος κάνει «αδικοιολόγητες» διακοπές αντιμετωπίζεται αρνητικά από τους υπόλοιπους. Η επανασύνδεση και η συνέχιση της συζήτησης απαιτεί προσπάθεια.

-Βασικοί κανόνες για ενεργητική ακρόαση είναι π.χ.:

Σεβασμός στον ομιλητή.

Όχι διακοπές στον ομιλητή.

Συγκέντρωση προσοχής στην ομιλία.

Προσοχή στη γλώσσα του σώματος.

Ερωτήσεις στον ομιλητή.

-Η αποτελεσματική ομιλία/ συνομιλία χρειάζεται:

α) Επιχειρήματα και αποδείξεις.

Λογική τεκμηρίωση των επιχειρημάτων και, επιπλέον, αποδείξεις που να υποστηρίζουν τα επιχειρήματα. Τέτοιες αποδείξεις είναι π.χ. τα επίσημα στατιστικά στοιχεία και οι γνώμες των ειδικών.

β) Καλή χρήση της γλώσσας του σώματος. Η κατάλληλη χρήση της γλώσσας του σώματος ενισχύει τη γλώσσα-την ομιλία, ώστε η επικοινωνία γίνεται πιο αποτελεσματική.

γ) Το ήθος του ομιλητή/ρήτορα.

Όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης,

«το ήθος του ρήτορα πείθει».

Η εμπιστοσύνη του συνομιλητή/κοινού προς τον ομιλητή είναι απαραίτητη. Η ειλικρίνεια, ο σεβασμός του/των συνομιλητή/τών, η αποκάλυψη των πηγών, ο σεβασμός των αντίθετων ιδεών, είναι στοιχεία που ενισχύουν το ήθος του ομιλητή. Το ήθος, δηλαδή η ειλικρίνεια, η αξιοπιστία, η εμπιστοσύνη, το κύρος δεν χαρίζονται αλλά κατακτώνται.

5. Η γλώσσα του σώματος

Εκτός από τη γλώσσα, τη λεκτική επικοινωνία, υπάρχει και η γλώσσα του σώματος, η εξωλεκτική επικοινωνία, που περιλαμβάνει τους **παραστατικούς κώδικες** (στάση σώματος, γενική εμφάνιση, χειρονομίες, ρυθμός ομιλίας κτλ.). Ενώ η γλώσσα αναφέρεται στο «**τι**», δηλαδή στο **περιεχόμενο**, η γλώσσα του σώματος αναφέρεται στο «**πώς**», δηλαδή στον **τρόπο επικοινωνίας**.

Η γλώσσα του σώματος είναι η **πρώτη γλώσσα επικοινωνίας** του ανθρώπου. Είναι παγκόσμια και, σε αντίθεση με τη γλώσσα (τον λόγο), δεν ψεύδεται. Είναι η γλώσσα των συναισθημάτων. Βοηθά να γνωρίσουμε τα δικά μας συναισθήματα, αλλά και τα συναισθήματα των άλλων. Επιπλέον, συμμετέχει στην επικοινωνία με **70% περίπου**.

Πολλές φορές, η γλώσσα του σώματος χρησιμοποιείται για να δηλώσει στάσεις, αξίες, συμπεριφορές (π.χ. ατημέλητο ντύσιμο, υψωμένη γροθιά). Άλλες φορές, χρησιμοποιείται συνειδητά και άλλες όχι. Άλλοτε επιβεβαιώνει και άλλοτε διαψεύδει τη γλώσσα. Και επειδή «μιλάει» δεν είναι απαραίτητο να λεχθεί κάτι. Η γλώσσα του σώματος περιλαμβάνει:

α) Το σώμα και τη στάση του σώματος. Το σώμα και η στάση του σώματος αποκαλύπτουν πολλά. Ο τρόπος που το χρησιμοποιούμε, το χειριζόμαστε, το στολίζουμε, το διατηρούμε, δείχνει πολλά για εμάς.

β) Την εμφάνιση. Η εμφάνιση σχετίζεται με την παρουσία του προσώπου. Ντύσιμο, πρόσωπο, μαλλιά, αξεσουάρ, στάση σώματος κτλ. αποτελούν στοιχεία της εμφάνισης. Στις μέρες μας, **η μόδα επιβάλλει τι και πώς θα ντυθεί κάποιος**. Η μόδα είναι τόσο ισχυρή, ώστε κάποιος άνθρωπος δεν αισθάνεται καλά, εάν φορέσουν κάτι εκτός μόδας, έστω και αν αυτό είναι άνετο και άριστης ποιότητας. Και κάποιος κάνουν ψυχοθεραπεία με τα ψώνια, γνωρίζοντας ότι προσφέρουν στιγμιαία ή ελάχιστη χαρά, αφού μετά επιστρέφουν στην ίδια κατάσταση. Επίσης, κάποιος δίνουν μεγαλύτερη σημασία στην εικόνα, στο «**φαίνεσθαι**», δηλαδή στην εμφάνιση, και λιγότερη στο «**είναι**», δηλαδή στο περιεχόμενο, στην προσωπικότητα.

γ) Το πρόσωπο. Το πρόσωπο και οι εκφράσεις του προσώπου διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο. Όπως λέγεται, το πρόσωπο είναι ο καθρέφτης της ψυχής.

δ) Το γέλιο και το χαμόγελο. Το γέλιο και το χαμόγελο θεωρούνται από τις πιο σημαντικές εκφράσεις του προσώπου. Γέλιο και χαμόγελο δημιουργούν θετικές συνθήκες για επικοινωνία. Συνήθως, δείχνουν ικανοποίηση και ευχαρίστηση. Όμως, μπορεί να δείχνουν και άλλα συναισθήματα, όπως ειρωνεία, ανασφάλεια, ευγένεια, συμπάθεια κτλ.

ε) Το βλέμμα. Τα μάτια όχι απλώς κοιτάνε, αλλά και μιλάνε. Αν θέλετε να καταλάβετε τον άλλον, κοιτάξτε τον στα μάτια. Το κοίταγμα στα μάτια δημιουργεί πολλά, θετικά ή αρνητικά συναισθήματα. Έτσι π.χ. το βλέμμα μπορεί να είναι αδιάφορο, διερευνητικό, επιθετικό, απειλητικό, συμπληρωτικό κτλ. Με το βλέμμα αρχίζουν και τελειώνουν οι προσωπικές και οι κοινωνικές σχέσεις.

στ) Τις χειρονομίες. Οι χειρονομίες χρησιμοποιούνται ως «μέσο» επικοινωνίας. Οι άνθρωποι, όταν ομιλούν, συνήθως χειρονομούν. Χρησιμοποιούν τις χειρονομίες, είτε για να συμπληρώσουν, είτε για να υποκαταστήσουν την ομιλία. Κάποιες χειρονομίες λειτουργούν διαφορετικά για κατηγορίες ανθρώπων (π.χ. άντρες, γυναίκες). Χρειάζεται λοιπόν προσοχή, για να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις χωρίς λόγο.

Σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία διαδραματίζουν τα παραγλωσσικά στοιχεία. Δηλαδή, **σημασία δεν έχει τι λες αλλά πώς το λες**, όπως:

Άσκηση στη γλώσσα του σώματος (ατομική):

Όλοι οι μαθητές (όχι την ίδια ημέρα) παρουσιάζουν ενώπιον της τάξης μια γραπτή ομιλία ή εργασία με θέμα: «Η φιλία», διάρκειας 2-3 λεπτών, χρησιμοποιώντας τους κανόνες ομιλίας και τη γλώσσα του σώματος.

-Πολλές φορές, η εμφάνιση δείχνει το πώς καθένας αντιλαμβάνεται τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους. Γι' αυτό, ανάλογα με την περίπτωση, υπάρχει διαφορετική εμφάνιση, ανάλογη με τις σχέσεις μας. Επίσης, η εμφάνιση δείχνει το πώς οι άλλοι μας αντιλαμβάνονται και μας συμπεριφέρονται. Η συμπεριφορά των άλλων επηρεάζει τη συμπεριφορά τη δική μας, στη συνέχεια η δική μας συμπεριφορά επηρεάζει τη συμπεριφορά των άλλων κ.ο.κ. Έτσι, αν κάποιος ντυθεί διαφορετικά απ' ότι συνηθίζει, τότε, και οι άλλοι μάλλον θα συμπεριφερθούν διαφορετικά. Αλλά και ο ίδιος θα αισθάνεται και θα συμπεριφέρεται διαφορετικά. Τέλος, κάποιες φορές, η εμφάνιση δηλώνει, συνειδητά ή όχι, μια ιδεολογική θέση/ τοποθέτηση.

Η γλώσσα του σώματος

-Οι ηθοποιοί, όπως και άλλες κατηγορίες (π.χ. εκπαιδευτικοί) χρησιμοποιούν τη γλώσσα του σώματος για πληρέστερη επικοινωνία.

-**Η σημασία της γλώσσας του σώματος** στην επικοινωνία- και στην ερωτική επικοινωνία- είναι μεγάλη. Μεταξύ άλλων: προϋπάρχει της γλώσσας. Αρχίζει και τελειώνει κάθε μορφή επικοινωνίας. Καθορίζει το περιεχόμενο της γλώσσας. Ομιλεί ακόμα κι όταν «ο άλλος» είναι απών.

-Ο ρυθμός ομιλίας. Ούτε αργά, ούτε γρήγορα. Ένας κανονικός ρυθμός ομιλίας μεταδίδει αυξημένο κύρος και δημιουργεί εμπιστοσύνη.

-Η ένταση ομιλίας. Ούτε σιγά, ούτε δυνατά. Μια χαμηλή φωνή δίνει την εντύπωση της υποταγής, ενώ μια δυνατή φωνή σημαίνει διάθεση επιβολής. Η εναλλαγή στην ένταση της φωνής είναι απαραίτητη, διαφορετικά αποκοιμίζει τον ακροατή.

-Ο τόνος ομιλίας. Ούτε απαλός, ούτε αυστηρός. Ένα κανονικός τόνος διευκολύνει την επικοινωνία.

-Η χροιά ομιλίας. Ένα κατάλληλο χρώμα στην ομιλία δημιουργεί θετική διάθεση για συνέχιση της επικοινωνίας.

-Τα νεύματα. Αφορούν τον χειρισμό της επικοινωνιακής σχέσης. Αποτελούν τη σιωπηρή ή μυστική διαχείριση του ομιλητή σε σχέση με τον ακροατή.

Τα παραγλωσσικά στοιχεία χρησιμοποιούνται για να υποστηρίξουν τον λόγο, για να δοθεί έμφαση σε αυτό που λέγεται. Όμως, χρειάζεται προσοχή. Ο ομιλητής οφείλει να επιλέξει σε τι θα δώσει έμφαση και να κάνει **μετρημένη χρήση των παραγλωσσικών στοιχείων**, διότι όσο συχνότερα χρησιμοποιούνται, τόσο μικρότερο αποτέλεσμα έχουν. Η μεγάλη έμφαση ισοδυναμεί με μηδαμινή έμφαση.

Πάντως, υπάρχουν στερεότυπα και προκαταλήψεις και για τη γλώσσα του σώματος (π.χ. εμφάνιση, χρώμα δέρματος, ντύσιμο, βίαιος άνδρας, χονδρή γυναίκα), τα οποία ανάλογα διευκολύνουν ή εμποδίζουν την επικοινωνία.

6. Στερεότυπα και προκαταλήψεις

Συνήθως η μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων δεν κρίνει με βάση τα γεγονότα, αλλά με βάση τις ιδέες, αντιλήψεις, εικόνες κτλ. που έχει δημιουργήσει από πριν για τα γεγονότα. Γιατί συμβαίνει αυτό; Διότι η ανθρώπινη σκέψη για να κατανοήσει τον κόσμο προβαίνει σε **απλοποίηση και γενίκευση των γεγονότων, της πραγματικότητας**. Επίσης, η αντίληψή μας λειτουργεί **εκλεκτικά (εκλεκτικός μηχανισμός αντίληψης)**. Δηλαδή, κάθε άτομο «βλέπει ό,τι γνωρίζει», κατανοεί και συγκρατεί αυτό που του είναι ήδη γνωστό από προηγούμενη γνώση-εμπειρία.

Τα **στερεότυπα** είναι ιδέες, αντιλήψεις και εικόνες, που υπάρχουν στο μυαλό μας και παρεμποδίζουν τη λειτουργία της κρίσης, διότι υπάρχει μία εκ των προτέρων διαμορφωμένη κρίση. Είναι **προκατασκευασμένες ιδέες, αντιλήψεις, εικόνες**, που παρεμβάλλονται ανάμεσα στην πραγματικότητα και στην αντίληψη που σχηματίζουμε για την πραγματικότητα, προκαλώντας απλοποιήσεις και γενικεύσεις, που διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα.

Καθένας λοιπόν αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα διαφορετικά. Τα άτομα, είτε ως άτομα είτε ως επιμέρους ομάδες, έχουν κάποιες κοινές εικόνες, ιδέες, αντιλήψεις, που τους επιτρέπουν να αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο την πραγματικότητα. Αλλά, αυτό ισχύει ως έναν βαθμό και ανάλογα με το απόθεμα των κοινών εμπειριών (εικόνων, ιδεών, παραστάσεων κτλ.). Από εκεί και πέρα αρχίζουν οι διαφοροποιήσεις, που μπορεί να φθάνουν από την απλή διαφωνία μέχρι την αδυναμία συνεννόησης. Τα στερεότυπα, αυτές οι προκατασκευασμένες ιδέες, αντιλήψεις, εικόνες, επιβάλλονται από την κοινωνία στο άτομο με τη **διαδικασία κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου**. Αυτά εσωτερικεύονται από το άτομο και κατευθύνουν τη σκέψη, αντίληψη, κρίση κατά τρόπο ανορθολογικό. Παραδείγματα: οι Ιάπωνες είναι εργατικοί. Οι Γερμανοί είναι πειθαρχικοί.

Αγνήωρ Αστεριάδης,
Συνάντηση
Εθνική Πινακοθήκη
Εικόνα -
Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Ο ρυθμός ομιλίας, έχει ιδιαίτερη σημασία στην επικοινωνία, αφού συνεπάγεται αυξημένη μετάβαση μηνυμάτων από τον πομπό στον δέκτη. Στην ομιλία σημασία έχουν και οι παύσεις και οι σιωπές. Ταχύτητα, παύσεις και σιωπές, ανάλογα με την κατάσταση, έχουν ως αποτέλεσμα την πληρέστερη επικοινωνία.

-Τα στερεότυπα είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις που σχηματίζουμε για τους άλλους. Όταν χρησιμοποιούμε στερεότυπα, σχηματίζουμε αντίληψη για τους άλλους με βάση κάποια χαρακτηριστικά που νομίζουμε ότι έχουν, επειδή ανήκουν σε κάποια ομάδα.

-Τα στερεότυπα αποτελούν μέρος από το σύνολο αρχών, αξιών, ιδεών, αντιλήψεων, πεποιθήσεων και προκαταλήψεων, δηλαδή μέρος της κουλτούρας και της νοοτροπίας μας. Έτσι, κάθε κοινωνία, κάθε ομάδα και κάθε άτομο έχει-μπορεί να έχει-τα δικά του στερεότυπα. Έτσι, η ελληνική κοινωνία και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες (πωλητές, διαμεσολαβητές, καλλιτέχνες, αγρότες κτλ.) έχουν τα δικά τους στερεότυπα.

Οι Τούρκοι είναι σκληροί. Οι Μεσογειακοί είναι θερμοί. Κάθε κοινωνία, κάθε ομάδα, κάθε άτομο διαμορφώνουν τα δικά τους στερεότυπα.

Τα στερεότυπα έχουν τα εξής **χαρακτηριστικά**:

α) Η απλοποίηση. Η αντίληψη που σχηματίζεται για την πραγματικότητα (για ανθρώπους, ιδέες, γεγονότα, συμπεριφορές κτλ.), μέσα από το στερεότυπο, είναι φτωχή και απλουστευτική, άρα παραμορφωτική της πραγματικότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα στερεότυπα για λαούς. Παράδειγμα: οι Έλληνες είναι φιλότιμοι, οι Μεσογειακοί είναι θερμοί κτλ.

β) Η γενίκευση. Τα στερεότυπα αποδίδουν τα ίδια γνωρίσματα, χαρακτηριστικά, ιδιότητες κτλ. σε όλους τους ανθρώπους, σε όλα τα πράγματα. Όμως, αυτή η γενίκευση αλλοιώνει και παραμορφώνει την πραγματικότητα. Στο παραπάνω παράδειγμα, ασφαλώς, όλοι οι Έλληνες δεν είναι φιλότιμοι, αφού υπάρχουν και κάποιοι αφιλότιμοι. Όλοι οι μεσογειακοί δεν είναι θερμοί, αφού υπάρχουν και ψυχροί μεσογειακοί.

γ) Η αφομοίωση. Επειδή τα στερεότυπα απλοποιούν και γενικεύουν, γ' αυτό αφομοιώνονται εύκολα. Συνήθως, τα άτομα και οι ομάδες δεν αποδέχονται μηχανιστικά όλα τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος (και τα στερεότυπα), αλλά τα επεξεργάζονται, τα αποδέχονται εν μέρει, τα διαφοροποιούν, τα απορρίπτουν.

Τα στερεότυπα συνδέονται με τις προκαταλήψεις. Η **προκατάληψη** δεν είναι απλώς μια άποψη, αλλά είναι μια **αρνητική στάση** έναντι μιας άλλης ομάδας, έναντι μιας άλλης ταυτότητας.

Στη σύγχρονη κοινωνία κάθε άτομο αποκτά **πολλές ταυτότητες** (τόσες όσες και οι ομάδες στις οποίες συμμετέχει). Έτσι ένα άτομο έχει τις εξής ταυτότητες π.χ.: Έλληνας, χριστιανός ορθόδοξος, Ευρωπαίος, καθηγητής, άνδρας, μέλος οικογένειας, μέλος επιστημονικής ένωσης, εθελοντής κτλ. Κάποιες από αυτές τις ταυτότητες (π.χ. εθνικότητα, θρησκεία, φύλο) μπορεί να οδηγήσουν σε προκαταλήψεις έναντι ατόμων ή ομάδων που έχουν διαφορετική εθνικότητα, θρησκεία, φύλο κτλ. Συνήθως, οδηγούν σε άνιση μεταχείριση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (αλλοδαποί, μετανάστες, γυναίκες, άτομα με αναπηρία κτλ).

Οι προκαταλήψεις αυξάνονται σε περιόδους συγκρούσεων, οικονομικών κρίσεων, πολέμων. Μπορούν να περιοριστούν, όταν παύσουν να χρησιμοποιούνται σαν «σύμβολα» υπέρ ή εναντίον ατόμων και ομάδων, όταν παύσουν να εξυπηρετούν την πολιτική και ιδεολογική προπαγάνδα. Οι άνθρωποι βάζουν «ταμπέλες» στους διαφορετικούς ανθρώπους και στις διαφορετικές ομάδες. Συνήθως όλοι συμπεραίνουμε ότι εμείς που ανήκουμε στη δική μας ομάδα είμαστε ίδιοι. Ενώ οι άλλοι είναι διαφορετικοί. Έτσι, βλέπουμε διαφορετικά τα άλλα άτομα και τις άλλες ομάδες. Και αυτό δεν αφορά μόνο τις μειονότητες, αφορά άλλα άτομα (π.χ. Ρώσος, αλλοδαπός, Χριστιανός) και άλλες ομάδες (π.χ. Τούρκοι, σκληροί, Μουσουλμάνοι). Όμως, αν ξεπεράσουμε τις ταμπέλες-στερεότυπα, θα συνειδητοποιήσουμε ότι κάθε άτομο είναι διαφορετικό και κάθε ομάδα είναι διαφορετική.

Τα στερεότυπα αλλάζουν, αλλά αλλάζουν δύσκολα, γιατί υπάρχει άγνοια και φόβος. Αρκετοί συνεχίζουν να σκέπτονται στερεοτυπικά, ακόμη και όταν υπάρχουν επιστημονικές αποδείξεις που τα ανατρέπουν, όταν οι απόψεις τους είναι λανθασμένες και δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

-Υπάρχουν **Θετικά και αρνητικά στερεότυπα**. Τα θετικά δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια, αλλά συνήθως δεν δημιουργούν προβλήματα. Συνήθως τα στερεότυπα είναι αρνητικά και οδηγούν στην προκατάληψη. Συγκεκριμένα:

-Διαχωρίζουν τους ανθρώπους. Παράδειγμα: όταν λέμε ότι μια ομάδα είναι «έξυπνη», όποιος δεν ανήκει ή δεν ταιριάζει με την ομάδα δεν είναι έξυπνος, άρα μειονεκτεί.

-Περιορίζουν τις ευκαιρίες. Παράδειγμα: όταν ένα άτομο δεν ανήκει σε μια προνομιούχο ομάδα, δεν έχει τα προνόμια αυτής της ομάδας.

-Μειώνουν τους άλλους. Και αν η μείωση είναι συνεχής, οδηγεί σε μειωμένη αυτοπεποίθηση.

Ρόζα Πάρκς
Πηγή: Wikimedia

-«Το 1956 μια γυναίκα, η Ρόζα Πάρκς, συνελήφθη στο Μοντγκόμερι της Αλαμπάμα διότι αρνήθηκε να δώσει την θέση της στο λεωφορείο σε έναν λευκό άνδρα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι όλοι σχεδόν οι μαύροι της πόλης, υπό την ηγεσία ενός Βαπτιστή κληρικού, του Dr. Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ Τζούνιορ, μποϊκόταρε τις δημόσιες συγκοινωνίες για 381 ημέρες. Τελικά, η πόλη αναγκάστηκε να καταργήσει τον διαχωρισμό σε εκείνο το σύστημα συγκοινωνιών» (A. Giddens, Κοινωνιολογία).

Άσκηση: οι μαθητές καταγράφουν ομάδες πληθυσμού που γίνονται αντικείμενο διακρίσεων.

Άσκηση: υπάρχουν ορισμένα επαγγέλματα (π.χ. αχθοφόρος, ενεργίτης ΔΕΔΔΗΕ) που ταιριάζουν στους άνδρες και κάποια άλλα που ταιριάζουν στις γυναίκες; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

7. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις δυσχεραίνουν την επικοινωνία

Ο άνθρωπος επιθυμεί την επικοινωνία, έστω και αν δεν γνωρίζει τον «Άλλον». Αυτό σημαίνει ότι η επικοινωνία λειτουργεί διττώς. Δηλαδή, επιτρέπει και συγχρόνως δυσχεραίνει την προσέγγιση με τον άλλον, διότι ο άλλος είναι ξένος, διαφορετικός. Έτσι, η επικοινωνία φέρνει κοντά τους ανθρώπους αλλά και τους απομακρύνει.

Τα στερεότυπα κατηγοριοποιούν-διακρίνουν τα άτομα σε ομάδες, με διάφορα κριτήρια (το φύλο, τη θρησκεία, την εθνικότητα, τη μόρφωση, κτλ.). Έτσι, διαμορφώνονται διάφορες συλλογικές ταυτότητες. Η συλλογική ταυτότητα «Εμείς» (Έλληνες, Αλβανοί, χριστιανοί, μουσουλμάνοι κτλ.), ως σημείο αναφοράς, μπορεί να είναι παράγοντας συνύπαρξης ή σύγκρουσης. Η συνύπαρξη προϋποθέτει την αναγνώριση και αποδοχή της διαφορετικής ταυτότητας. Όμως, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις δεν σέβονται τις διαφορές, γι' αυτό δυσχεραίνουν την επικοινωνία. Μερικά παραδείγματα:

-Η φυλή. Είναι τα ρατσιστικά χαρακτηριστικά που στηρίζονται στο χρώμα του δέρματος (λευκή φυλή, μαύρη φυλή κτλ.). Χαρακτηριστική περίπτωση η πολιτική φυλετικών διακρίσεων (απαρτχάιντ) στη Νότια Αφρική, που καταργήθηκε το 1991.

-Το φύλο. Υπάρχουν ανισότητες κυρίως εις βάρος των γυναικών (σεξουαλική βία, χαμηλοί μισθοί, δυσκολία για υψηλές θέσεις κτλ.).

-Η θρησκεία. Η έντονη πίστη μπορεί να σώζει, αλλά δημιουργεί και φανατικούς που δεν δέχονται ή/και επιτίθενται σε άτομα διαφορετικής θρησκείας.

-Η εθνικότητα. Όταν δεν υπάρχει ισοτιμία και σεβασμός των άλλων εθνών, αναπτύσσονται σοβινιστικές διαθέσεις εναντίον άλλων λαών.

-Ο τόπος. Υπάρχουν διάφορα θετικά ή αρνητικά στερεότυπα για ευρύτερες ή μικρότερες γεωγραφικές περιοχές (π.χ. οι Πόντιοι αγαπούν τον τόπο τους, οι Μικρασιάτες είναι πολιτισμένοι).

-Η τάξη. Υπάρχει η αστική και η εργατική τάξη (Μάρξ). Υπάρχει η ελίτ και ο λαός. Και για κάθε διάκριση διαμορφώνονται στερεότυπα που υπηρετούν την πολιτική-ταξική προπαγάνδα.

-Το κόμμα. Τα στερεότυπα αποτελούν μέρος της κουλτούρας και εν προκειμένω της κομματικής κουλτούρας ενός λαού. Έτσι για παράδειγμα, υπάρχουν άτομα και κόμματα που έχουν διαφορετικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις για τη δημοκρατία. Πολίτες που στηρίζουν και πολίτες που υπονομεύουν τη δημοκρατία. Επίσης, τα κόμματα μέσα από μηχανισμούς προπαγάνδας αναπτύσσουν αρνητικά στερεότυπα για άλλα κόμματα. Η πάλη και το άγχος για την εξουσία τα οδηγεί να εκτοξεύουν εναντίον τους διάφορους αρνητικούς χαρακτηρισμούς.

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις **δημιουργούν εμπόδια στην επικοινωνία**, δυσκολεύουν την επικοινωνία. Κατ' αρχάς, εφόσον υπάρχει προκατάληψη, υπάρχει αρνητική αντίληψη για τους άλλους. Και εφόσον είναι αρνητική, αποφεύγουμε να έρθουμε σε επικοινωνία και πολύ περισσότερο να δημιουργήσουμε κοινωνικές και προσωπικές σχέσεις. Αν υπάρξει κάποιου είδους επικοινωνία, η προκατάληψη θα εγκλωβίσει τη σκέψη μας για μη συνέχιση της επικοινωνίας, έστω και αν διαπιστώσουμε ότι δεν ισχύει η προκατάληψη. Ίσως, δικαιολογήσουμε τον εαυτό μας λέγοντας ότι «αυτός αποτελεί εξαίρεση». Η έλλειψη επικοινωνίας οδηγεί κάποιες μειονοτικές ομάδες στη δημιουργία «γκέτο» (π.χ. τα γκέτο των μαύρων στην Αμερική, γκέτο μεταναστών).

Άσκηση-συζήτηση με τα εξής δεδομένα:

Εκπαιδευτικός και μαθητής έχουν ανάγκη την «εικόνα» του άλλου. Ο εκπαιδευτικός κατηγοριοποιεί-ομαδοποιεί τους μαθητές (π.χ. καλοί, μέτριοι), γιατί αυτό εξυπηρετεί τη λειτουργία της αντίληψης. Αλλά και για κάθε μαθητή ξεχωριστά διαμορφώνει μια εικόνα (π.χ. καλός, μέτριος). Από την άλλη μεριά και ο μαθητής κατηγοριοποιεί τους εκπαιδευτικούς (π.χ. καλοί, μέτριοι), αλλά και για κάθε εκπαιδευτικό σχηματίζει μια ξεχωριστή εικόνα (π.χ. καλός, μέτριος). Η εικόνα που σχηματίζει ο ένας για τον άλλον, ως έναν βαθμό, στηρίζεται στην παρουσία τους και ως έναν βαθμό σε στερεότυπα. Η εικόνα αυτή (γενική, που αφορά όλους και ειδική, που αφορά τον καθένα), επηρεάζει τις σχέσεις τους και τις συμπεριφορές τους. Έτσι, τόσο ο καθηγητής όσο και ο μαθητής «αναγκάζονται» να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους στην εικόνα που έχουν για τον άλλον (π.χ. ο μαθητής έχει διαφορετική συμπεριφορά στον αυστηρό εκπαιδευτικό). Ο εκπαιδευτικός λόγω γνώσεων, κύρους, εξουσίας επηρεάζει τους μαθητές. Η «εικόνα» λοιπόν που σχηματίζουν οι μαθητές για τον εκπαιδευτικό έχει μεγάλη σημασία. Ο «καλός» εκπαιδευτικός είναι σημείο αναφοράς για τους μαθητές σε πολλούς τομείς, και πέρα από το σχολείο. Λειτουργεί ως παράδειγμα. Ο εκπαιδευτικός, αφού εκ-παιδεύει, οφείλει να γνωρίζει ότι η εικόνα, αλλιώς η κοινωνική ταυτότητα, (π.χ. «καλός εκπαιδευτικός»), εκτός εξαίρεσεων, κερδίζεται, κατακτιέται και αποδεικνύεται.

Στερεότυπα/προκαταλήψεις
Πηγή: Διαδίκτυο

Πώς ξεπερνούνται τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις; Η επικοινωνία με ανθρώπους για τους οποίους έχουμε στερεότυπα είναι χρήσιμη, γιατί σιγά-σιγά διαμορφώνουμε μια ρεαλιστική-πραγματική αντίληψη που «σπάει» τα στερεότυπα. Γιατί τους γνωρίζουμε και διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν αυτά τα στερεότυπα. Κάπως δύσκολα, αλλά όπως μαθαίνεις, έτσι ξεμαθαίνεις. Επιπλέον, να αποφεύγουμε να λέμε ή να κάνουμε πράξεις που προσβάλλουν τον άλλο και διαιωνίζουν τα στερεότυπα. Να μην χρησιμοποιούμε στερεότυπα και να υπενθυμίζουμε τα θετικά χαρακτηριστικά που έχουν οι άλλοι άνθρωποι (ευγένεια, εργατικότητα, επιδόσεις, ενδιαφέροντα κτλ.). Καθένας μπορεί να ξεπεράσει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις με διάφορους τρόπους, όπως:

-Με αμφισβήτηση της αντίληψης που έχει σχηματίσει για τους άλλους. Η αμφισβήτηση αντιλήψεων και στάσεων είναι απαραίτητη για τον δρόμο προς την αλήθεια.

-Με αναζήτηση περισσότερων πληροφοριών γι' αυτούς που υπάρχει στερεότυπο. Ο καλύτερος τρόπος είναι η άμεση επικοινωνία. Έτσι γνωρίζουμε καλύτερα τους άλλους.

-Με αποδοχή της πραγματικότητας, δηλαδή να δεχτούμε ότι οι αντιλήψεις μας για τους άλλους είναι λανθασμένες. Άρα, πρέπει να αλλάξουν. Επομένως, αν υπάρχει δυσχέρεια επικοινωνίας, αυτή βρίσκεται στο μυαλό μας, στα στερεότυπα και στις προκαταλήψεις που έχουμε. Η κατάργησή τους καταργεί και τα εμπόδια επικοινωνίας.

8. Η διαφορετική ταυτότητα ως εμπόδιο και πρόκληση για επικοινωνία

Όπως ένας κήπος έχει πολλά και διαφορετικά λουλούδια, έτσι και κάθε κοινωνία έχει πολλές και διαφορετικές ομάδες, ιδεολογίες, αντιλήψεις, πολλά και διαφορετικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Όλα αυτά μπορεί να αποτελούν εμπόδιο αλλά και πρόκληση για επικοινωνία. Αποτελούν εμπόδιο, γιατί κάθε ομάδα διαμορφώνει τα δικά της στερεότυπα και τις δικές της αντιλήψεις και προκαταλήψεις. Αλλά και κάθε άτομο διαμορφώνει τα δικά του στερεότυπα και τις δικές του προκαταλήψεις, ανάλογα με την ανατροφή του, τον χαρακτήρα του, τις αξίες του κτλ.

Βεβαίως, σε γενικές γραμμές, τα άτομα «κινούνται» στο πλαίσιο της ομάδας ή των ομάδων που ανήκουν. Το ίδιο ισχύει και για τις πολλές και διαφορετικές ομάδες, οι οποίες συνήθως «κινούνται» στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνίας-κράτους που ανήκουν.

Κάθε άτομο μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης μαθαίνει αξίες, κανόνες, αντιλήψεις κτλ. της ομάδας (π.χ. οικογένειας) και της κοινωνίας (π.χ. ελληνικής κοινωνίας) με στόχο την ομαλή ένταξή του. Κάποιες από αυτές τις αξίες-αντιλήψεις μπορεί να είναι στερεότυπα (οι άνδρες δεν κλαίνε, οι γυναίκες πρέπει να ασχολούνται με τις δουλειές του σπιτιού). Έτσι, κάθε άτομο μεγαλώνει με κάποια στερεότυπα, τα οποία θεωρεί φυσιολογικά. Δηλαδή, «έτσι είναι». Αυτό λέει η κοινωνία.

Τα άτομα, **ανάλογα με τον χαρακτήρα τους** διαμορφώνουν στερεότυπα και προκαταλήψεις για άλλα άτομα και ομάδες. Με βάση αυτά εντάσσονται σε κάποιες ομάδες (π.χ. αυταρχικές, δημοκρατικές, ποδοσφαιρικές) και αναπτύσσουν θετικές αντιλήψεις και συναισθήματα για τη δική τους ομάδα και θετικές ή αρνητικές αντιλήψεις και συναισθήματα για τις άλλες ομάδες. Συνήθως, τα άτομα δεν αντιλαμβάνονται ότι οι συγκεκριμένες αρνητικές απόψεις τους είναι στερεοτυπικές και προκατειλημμένες. Τουναντίον, προ-

-Στη σύγχρονη εποχή, κάθε κοινωνία (π.χ. η ελληνική) στο **πλαίσιο του κράτους** διαμορφώνει τα δικά της στερεότυπα και τις δικές της προκαταλήψεις, γιατί κάθε Κράτος έχει τη δική του επικράτεια, τους δικούς του θεσμούς. Ασφαλώς, στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των κρατών. Επίσης, υπάρχουν και υπερεθνικοί θεσμοί. Ένας τέτοιος υπερεθνικός θεσμός είναι και η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία με τους θεσμούς της και τον πολιτισμό της επηρεάζει την Ελλάδα, όπως και η Ελλάδα επηρεάζει την Ε.Ε.

Αχθοφόρος. Πηγή: τα Αθηναϊκά
Να χρησιμοποιήσετε τις προσωπικές σας εμπειρίες για να κατανοήσετε καλύτερα αυτό που παρατηρείτε στη φωτογραφία.

-Η διαφορετική ταυτότητα εμποδίζει την επικοινωνία. Ανέκαθεν η «διαφορά» δημιουργούσε προβλήματα στην επικοινωνία. Και αυτό είναι το πρόβλημα στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Έτσι, το άνοιγμα των συνόρων ενίσχυσε την εθνική ταυτότητα αλλά και τον έλεγχο των συνόρων. Από την άλλη μεριά, μια ανοικτή και πλουραλιστική κοινωνία, με πολλές ταυτότητες, αποτελεί πλούτο κάθε κοινωνίας.

-Στερεότυπα και προκαταλήψεις για/και στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας:

Στερεότυπα και προκαταλήψεις έχουν οι πολίτες συνολικά για τα ΜΜΕ, αλλά και για κάθε ΜΜΕ ξεχωριστά, όπως συμβαίνει με τα άτομα και τις ομάδες. Παράδειγμα: τα ΜΜΕ ανεβοκατεβάζουν κυβερνήσεις, γιατί είναι παντοδύναμα. Βεβαίως, πολλά λέγονται και γράφονται από ειδικούς και μη για την **δύναμη και τη επίδραση των ΜΜΕ.**

σπαθούν να δικαιολογήσουν τις απόψεις τους με διάφορα επιχειρήματα. Αν και η σημερινή εποχή προσφέρει δυνατότητες επικοινωνίας, υπάρχει δυσχέρεια επικοινωνίας μεταξύ ατόμων και μεταξύ ομάδων, γιατί έχουν **διαφορετική ταυτότητα**. Μερικά παραδείγματα που τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις εμποδίζουν την επικοινωνία μεταξύ ομάδων και αποτελούν πηγή συγκρούσεων είναι:

Μεταξύ εθνών-κρατών. Σε πολλές περιπτώσεις μεταξύ γειτονικών κρατών αναπτύσσονται στερεότυπα και προκαταλήψεις που εμποδίζουν την επικοινωνία ή/και φθάνουν σε πολεμική σύρραξη.

Μεταξύ κυρίαρχης και μειονοτικής ομάδας. Ιστορικοί λόγοι, πόλεμοι και διαρκείς μετακινήσεις πληθυσμών οδηγούν στην ύπαρξη μειονοτήτων σε πολλά κράτη. Κυρίως σε περιόδους κρίσης φουντώνουν στερεότυπα για μία ή περισσότερες μειονότητες, που μπορούν να οδηγήσουν σε ρατσιστικές συμπεριφορές (π.χ. γενοκτονίες Ελλήνων και Αρμενίων από τους Τούρκους).

Μεταξύ κομμάτων. Κάθε κόμμα έχει στόχο να κερδίσει τις εκλογές για να εφαρμόσει το πρόγραμμά του. Για να το κατορθώσει αυτό, μεταξύ άλλων, αναπτύσσει προκαταλήψεις εναντίον άλλων κομμάτων, κυρίως αυτών που φοβάται περισσότερο. Επιπλέον, θέλει «οπαδούς» που θα συγκρούονται με άλλα κόμματα. Έτσι, τα κόμματα αντί να αποτελούν σχολείο δημοκρατίας, γίνονται μηχανισμοί κατάκτησης της εξουσίας.

Μεταξύ αθλητικών ομάδων. Οι ποδοσφαιρικές ομάδες έχουν στόχο τη νίκη σε κάθε αγώνα. Για να το κατορθώσουν, μεταξύ άλλων, αναπτύσσουν προκαταλήψεις εναντίον άλλων ομάδων. Επιπλέον, φροντίζουν να συσπειρώνουν και να φανατίζουν τα μέλη τους. Θέλουν «οπαδούς» που θα λατρεύουν την ομάδα. Αλλά, οι οπαδοί δεν έχουν κριτική σκέψη και είναι οι καλύτεροι αναπαραγωγοί των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Στο παρελθόν, στις κλειστές κοινωνίες, η διαφορετική ταυτότητα ήταν εμπόδιο στην επικοινωνία, ενώ σήμερα στο **παγκόσμιο χωριό** είναι χρήσιμη για επικοινωνία. Όμως, κάποιοι φοβούνται μήπως χάσουν την ταυτότητά τους. Μάλιστα, όσο παρατηρείται γενίκευση της παγκοσμιοποίησης, τόσο πιο επιτακτικά τίθεται το θέμα της ταυτότητας. Ταυτοχρόνως κάποιοι άλλοι επιζητούν την επικοινωνία μεταξύ ατόμων και ομάδων, διότι μειώνονται οι προκαταλήψεις.

Όπως αναφέραμε ένας κήπος έχει πολλά και διαφορετικά λουλούδια, έτσι και κάθε κοινωνία έχει πολλές και διαφορετικές ομάδες. Η διαφορετική ταυτότητα δεν πρέπει να αποτελεί εμπόδιο αλλά πρόκληση για επικοινωνία. Μήπως χρειάζεται να θυμόμαστε το σύνθημα «ενότητα στην πολυμορφία» της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Τα αρνητικά στερεότυπα «στιγματίζουν» τον άλλον. Διαμορφώνουμε μια αρνητική ή και εχθρική στάση απέναντί του και προσπαθούμε να τη δικαιολογήσουμε ως ορθή με βάση τις διαφορές. Δηλαδή, επειδή είναι διαφορετικός, είναι κατώτερος. Βεβαίως, αυτό είναι λογικό σφάλμα. Η ίδια η φύση στηρίζεται στη διαφορά και στην ποικιλία. Μία από τις ωραιότερες διαφορές είναι η διαφορά των φύλων. Η ομορφιά της φύσης βρίσκεται στη διαφορά της, στην πολυμορφία της.

Όλες οι απόψεις μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις βασικές αντιλήψεις:

α) Παντοδυναμία των ΜΜΕ. Ελέγχονται από λίγους και ισχυρούς.

β) Παντοδυναμία του καταναλωτή. Αν θέλουν να επιβιώσουν πρέπει να προσαρμοστούν στις επιθυμίες του καταναλωτή, ο οποίος με το τηλεκοντρόλ στο χέρι, επιλέγει αυτό που επιθυμεί.

γ) Δεν υπάρχει παντοδυναμία των ΜΜΕ και του καταναλωτή. Υπάρχουν πολλά ΜΜΕ, πολλά κοινά και πολλά αντικρουόμενα συμφέροντα, μεταξύ ΜΜΕ, μεταξύ κοινού, μεταξύ ΜΜΕ και κοινού.

Γενικά, η πραγματική δύναμη και οι επιδράσεις των ΜΜΕ δεν μπορούν να προσδιοριστούν. Κάθε ΜΜΕ έχει τη δική του επίδραση. Επιπλέον, μπορεί να συμπληρώσει, τροποποιήσει, καταργήσει την επίδραση κάποιου άλλου ΜΜΕ. Η επίδραση τους εξαρτάται από την συν-επίδραση όλων των παραγόντων, που παίρνουν μέρος στη διαδικασία της επικοινωνίας.

Η επίδραση των ΜΜΕ εξαρτάται από τον πομπό, το μήνυμα και το μέσο και τον δέκτη. Ως προς τον δέκτη επισημαίνεται ότι:

Ίδιοι δέκτες αντιδρούν **διαφορετικά** στο ίδιο μήνυμα. Παράδειγμα: το μήνυμα της ΕΜΥ για βροχή γίνεται διαφορετικά δεκτό από τους γεωργούς και από τους αστούς.

Διαφορετικοί δέκτες αντιδρούν **ίδια** στο ίδιο μήνυμα. Παράδειγμα: το μήνυμα για προστασία του περιβάλλοντος γίνεται ίδια αποδεκτό από τους γονείς και τους μαθητές.

Άσκηση (ομαδική): να βρείτε μερικά στερεότυπα που εκπέμπουν/επιβάλλουν τα ΜΜΕ στο κοινό και μερικά που έχει το κοινό για τα ΜΜΕ.

Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Σκοπός της επικοινωνίας είναι ο επηρεασμός συμπεριφοράς.
- ___ Η τεχνολογία της επικοινωνίας έφερε τους ανθρώπους κοντά αλλά και μακριά.
- ___ Τα στερεότυπα αλλάζουν εύκολα.
- ___ Η επικοινωνία είναι αποτελεσματική, όταν επιτυγχάνει τον σκοπό της.
- ___ Η εμφάνιση αποτελεί στοιχείο της γλώσσας του σώματος.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Σκοπός της επικοινωνίας είναι:

- α. η ενημέρωση
- β. η πληροφόρηση
- γ. η εκπαίδευση
- δ. η ψυχαγωγία
- ε. όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. στερεότυπα
- β. ανάγκη επικοινωνίας
- γ. αποτελεσματική ομιλία
- δ. γλώσσα σώματος

Β' στήλη

- ___ προκατασκευασμένες αντιλήψεις
- ___ γνώση του θέματος
- ___ πληροφόρηση
- ___ βλέμμα

- 4. Ποια η γνώμη σας για την τεχνολογία της επικοινωνίας στην ανθρώπινη επικοινωνία;
- 5. Αναπτύξτε δύο ανάγκες που ικανοποιεί η επικοινωνία.
- 6. Γιατί υπάρχουν προβλήματα με την υπερ-πληροφόρηση και την υπο-πληροφόρηση;
- 7. Αναπτύξτε δύο προϋποθέσεις για αποτελεσματική συνομιλία.
- 8. Ποια η διαφορά στον ρυθμό ομιλίας και ακρόασης; Να εξηγήσετε την ενεργητική ακρόαση.
- 9. Αναπτύξτε δύο στοιχεία της γλώσσας του σώματος.
- 10. Αναπτύξτε δύο χαρακτηριστικά των στερεοτύπων και δύο τρόπους που ξεπερνούνται τα στερεότυπα.
- 11. Η διαφορετική ταυτότητα αποτελεί εμπόδιο ή πρόκληση για επικοινωνία; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
- 12. Οι μαθητές καλούνται να παρακολουθήσουν μία εκπομπή διαλόγου στην τηλεόραση και να αξιολογήσουν τη γλώσσα του σώματος των ομιλητών (έκφραση προσώπου, ρυθμός ομιλίας, ένταση ομιλίας, καθαρή άρθρωση κτλ.).
- 13. Άσκηση-Δραστηριότητα: Αγώνες αντιλογίας με θέμα: «Η διαφορετική ταυτότητα ως εμπόδιο και πρόκληση για επικοινωνία». Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα θα αναπτύξει επιχειρήματα υπέρ της άποψης ότι: «η διαφορετική ταυτότητα αποτελεί εμπόδιο για επικοινωνία». Η Β' ομάδα θα αναπτύξει επιχειρήματα υπέρ της άποψης ότι: «η διαφορετική ταυτότητα αποτελεί πρόκληση για επικοινωνία». Δύο μαθητές-παρατηρητές να σχολιάσουν τον τρόπο παρουσίασης των επιχειρημάτων της Α' και Β' ομάδας. Να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους προς αποφυγή των ίδιων λαθών σε άλλο αγώνα αντιλογίας.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ* ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ – 8 ώρες

1. Οι θεσμοί και η νομιμοποίησή τους - Η λαϊκή κυριαρχία
2. Πολιτικοί θεσμοί
3. Δήμοι - Οι τοπικές κοινωνίες
4. Αυτοτέλεια και αρμοδιότητες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ)
5. Περιφέρειες - Οι περιφερειακές κοινωνίες
6. Κεντρικό Κράτος - Φορείς κεντρικής κυβέρνησης - Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου
7. Η συμμετοχή του πολίτη στους θεσμούς αυτούς
8. Πολιτικές ταυτότητες: δημότης, πολίτης

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα των θεσμών για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη με γνώμονα το κοινό καλό.
- Να ερμηνεύουν τη λειτουργία των θεσμών και την αναγκαιότητα της χρησιμότητάς τους στην οργάνωση και τη λειτουργία της κοινωνίας.
- Να ερμηνεύουν τη σχέση Δήμου – Περιφέρειας – Πολιτείας.
- Να αναπτύξουν ικανότητα κοινωνικής εμπλοκής και δέσμευσης.
- Να αποκτούν προσανατολισμούς και να αναπτύσσουν πολιτικό γραμματισμό, ώστε να γίνουν οι μελλοντικοί δημοκρατικοί ενεργοί πολίτες μέσω των σχέσεών τους με τα μέλη της κοινωνίας τους (Δήμος, Πολιτεία).
- Να συσχετίζουν τους παράγοντες πολιτικής αποτελεσματικότητας, πολιτικής συμμετοχής και δημοκρατικού προσανατολισμού.

Βασική ορολογία

-θεσμός	-έλεγχος νομιμότητας	-συμμετοχή του πολίτη
-πολιτικοί θεσμοί	-περιφέρειες	-δημοψήφισμα
-δύναμη	-Πολιτεία - Κράτος	-λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία
-εξουσία	-συγκεντρωτικό σύστημα	-λαϊκή αρνησικυρία (veto)
-νόμιμη εξουσία	-αποκεντρωτικό σύστημα	-δημοτική επιτροπή διαβούλευσης
-νομιμοποίηση εξουσίας	-κεντρική κυβέρνηση	-συνέλευση κατοίκων τοπικής κοινότητας
-παραδοσιακή εξουσία	-αποκεντρωμένες διοικήσεις	-πολιτική απάθεια
-ορθολογική εξουσία	-Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου	-πολιτικός αναλφαβητισμός
-χαρισματική εξουσία	-Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου	-πολιτικός γραμματισμός
-αυτοτέλεια Δήμων		-ενεργός πολίτης

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ:
Κείμενο Συντάγματος: (ΜΑ)

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Πολιτικοί θεσμοί»

*Σημείωση: το ελληνικό Σύνταγμα χρησιμοποιεί πολλές φορές τις έννοιες Πολιτεία και Κράτος χωρίς διάκριση. Το ίδιο και εμείς στο παρόν βιβλίο, εκτός εάν από τα συμφραζόμενα προκύπτει διαφορετική σημασία. Η έννοια πολιτεία εμπεριέχει τη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, ενώ το κράτος σημαίνει την εξουσία-δύναμη.

1. Οι θεσμοί και η νομιμοποίησή τους-Η λαϊκή κυριαρχία

Η κοινωνία οργανώνεται και στηρίζεται σε θεσμούς. Η οικογένεια, ο γάμος, η εκκλησία, το Κράτος, το σχολείο, ο διευθυντής, η Κυβέρνηση, ο Δήμος, η Ε.Ε., η πώληση, το χρήμα, η επιχείρηση, ο διευθυντής, ο γραμματέας η αγορά, η γειτονιά, το καφενείο κτλ. Όλα είναι θεσμοί.

Οι άνθρωποι συνάπτουν **σχέσεις** για να επιτύχουν σημαντικούς σκοπούς. Όταν οι σχέσεις παγιωθούν, οδηγούν στη δημιουργία θεσμού. Οι σχέσεις μπορεί να είναι **παροδικές** (π.χ. σχέση αγοραστή και πωλητή) ή **μόνιμες** (π.χ. σχέση συζύγων). Επίσης, οι σχέσεις μπορεί να είναι ισότιμες ή άνισες, σχέσεις επίδρασης, εξάρτησης κτλ. Άρα, **Θεσμός** είναι οι σταθερές- παγιωμένες σχέσεις και ενέργειες, είτε ατομικές είτε συλλογικές, για την πραγματοποίηση σημαντικών σκοπών.

Οι θεσμοί δημιουργούνται για να ικανοποιήσουν **ανάγκες της κοινότητας**. Παράδειγμα: η ανάγκη για διατήρηση του είδους δημιούργησε την οικογένεια. Η ανάγκη για μόνιμη και νόμιμη συμβίωση δημιούργησε τον γάμο. Η ανάγκη για ανταλλαγή πολλών αγαθών δημιούργησε την αγορά. Η ανάγκη για ελευθερία και ισότητα γέννησε τη δημοκρατία. Η ανάγκη για να βρίσκει καθένας το δίκιο του δημιούργησε τη δικαιοσύνη. Η μεγάλη καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης και το μεγάλο κόστος δημιούργησε τη διαμεσολάβηση κτλ.

Οι ανάγκες διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία, γι' αυτό οι κοινωνίες έχουν διαφορετικούς θεσμούς ή υπάρχουν ίδιοι θεσμοί (π.χ. οικογένεια, σχολείο) αλλά λειτουργούν διαφορετικά. Επίσης, η ανάπτυξη της κοινωνίας συνεπάγεται αύξηση των αναγκών, που συνεπάγονται αύξηση των θεσμών. Γι' αυτό, οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν περισσότερους θεσμούς από τις παραδοσιακές.

Οι θεσμοί συμβολίζουν **αξίες και ιδανικά**. Παράδειγμα: η Βουλή συμβολίζει τη λαϊκή κυριαρχία και τη δημοκρατία, τα δικαστήρια τη δικαιοσύνη και το Κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ο στρατός την ασφάλεια από εξωτερικούς εχθρούς, το θέατρο την πολιτιστική δημιουργία κτλ.

Κάθε θεσμός επιτελεί **ορισμένες λειτουργίες**, που προσδιορίζονται από την κοινωνία. Οι λειτουργίες είναι **φανερές ή μη φανερές**. Επί παραδείγματι:

- Η παιδεία έχει ως φανερή λειτουργία τη μετάδοση γνώσεων, ενώ μη φανερή την κοινωνική άνοδο.
- Η συμμετοχή σε μια αθλητική ομάδα έχει ως φανερή λειτουργία την άθληση, ενώ ως μη φανερή την απόκτηση κοινωνικής προβολής.
- Η αγορά πολυτελούς αυτοκινήτου έχει ως φανερή λειτουργία τη μετακίνηση, ενώ ως μη φανερή την απόκτηση κοινωνικού status.

Οι θεσμοί συνήθως επιτελούν **πολλές λειτουργίες**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικογένεια, η οποία ανατρέφει τα παιδιά, προσφέρει στέγη και ασφάλεια στα μέλη της, φροντίζει τους υπερήλικες, προσφέρει τα μέσα για την εκπαίδευση των παιδιών κτλ.

Εκτός από τη λειτουργία υπάρχει και η **δυσλειτουργία**, δηλαδή μη αποτελεσματική λειτουργία του θεσμού. Ο θεσμός παρουσιάζει αδυναμία να επιτύχει τον σκοπό του, σε σχέση με τις προσδοκίες της κοινωνίας. Όπως η κοινωνία έτσι και **οι θεσμοί αλλάζουν**, στον χώρο και στον χρόνο. Ειδικότερα:

α) Στον χώρο. Οι θεσμοί αλλάζουν ανάλογα με τις κοινωνικές-οικονομικές-πολιτικές συνθήκες, τους κανόνες και τις αξίες που επικρατούν.

-Θεσμός είναι η επιδίωξη κοινωνικά σημαντικού σκοπού με κοινωνικά παραδεκτούς και παγιωμένους τρόπους ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς και δράσης (Δ. Τσαούσης, Η κοινωνία του ανθρώπου).

-Η λέξη «θεσμός» χρησιμοποιείται στην καθομιλουμένη για να χαρακτηρίσει ότι ο καθένας θέλει να αναδείξει ως σημαντικό (Δημήτρης Τσάτσος, Πολιτεία).

-Το **θεσμικό πλαίσιο** περιλαμβάνει τους νόμους αλλά και τους άλλους γραφτούς και άγραφους κανόνες, που προσδιορίζουν τον τρόπο δράσης και συμπεριφοράς στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή. Στη σύγχρονη εποχή, το θεσμικό πλαίσιο καθορίζεται κυρίως από την Πολιτεία.

-Ο **θεσμός της διαμεσολάβησης**: (επίσημη ιστοσελίδα)

Η διαμεσολάβηση είναι ένας **πανάρχαιος θεσμός** που υπάρχει μέχρι σήμερα. Ένας διαχρονικός θεσμός που έχει βοηθήσει στην επίλυση των ανθρώπινων διαφορών, άρα στη μείωση των συγκρούσεων και κατ'επέκταση στην ειρηνική συνύπαρξη. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μεγάλη ανάπτυξη, αφού έχει επεκταθεί σε όλες τις χώρες και εφαρμόζεται σε περισσότερες υποθέσεις. Στις ΗΠΑ το 90% των υποθέσεων δεν πηγαίνει στα δικαστήρια αλλά στη διαμεσολάβηση.

Στην Ελλάδα, η διαμεσολάβηση με τη σύγχρονη μορφή υπάρχει από το 2010. Έτσι οι πολίτες αντί να ξοδεύουν χρήμα και χρόνο και να ταλαιπωρούνται στα δικαστήρια, μπορούν να επιλύουν τις διαφορές τους με

Έτσι, κάθε κοινωνία μπορεί να έχει διαφορετικούς θεσμούς από κάποια άλλη. Και μία κοινωνική τάξη μπορεί να έχει διαφορετικούς θεσμούς από μία άλλη. Όμως, χρειάζεται να τονιστεί ότι στις σύγχρονες κοινωνίες **οι βασικοί θεσμοί αλλάζουν ενιαία στο πλαίσιο του κράτους**, διότι κάθε Κράτος έχει εξουσία σε όλη την επικράτεια.

β) Στον χρόνο. Οι θεσμοί μεταβάλλονται, αφού οι ανάγκες των ανθρώπων μεταβάλλονται. Ένας θεσμός συνεχίζει να υπάρχει, εφόσον συνεχίζει να ικανοποιεί ανάγκες της κοινωνίας. Όταν παύει να ικανοποιεί ανάγκες, όταν δεν υπηρετεί σκοπούς και λειτουργίες της κοινωνίας, τότε ο θεσμός διέρχεται κρίση και αλλάζει ή καταργείται (π.χ. παραδοσιακά έθιμα).

Άρα, σήμερα οι θεσμοί αλλάζουν στο πλαίσιο του κράτους. Το Κράτος, ορθότερα η κυβέρνηση, μέσω των εκλογών εκφράζει τη λαϊκή κυριαρχία. Έτσι, η κυβέρνηση έχει τη νομιμοποίηση του λαού να δημιουργεί και να καταργεί θεσμούς.

Η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα των θεσμών είναι αυτονόητη τόσο για την **κοινωνία**, όσο και για το **άτομο**. Δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία, αν δεν υπάρχουν θεσμοί, αν δεν υπάρχουν σταθερές σχέσεις και συνεργασία μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Όλες οι κοινωνίες, από την πιο παραδοσιακή μέχρι την πιο σύγχρονη, είναι οργανωμένες με βάση τους θεσμούς. Όσον αφορά το άτομο, γίνεται κοινωνικό χάρη στους θεσμούς (οικογένεια, σχολείο, κανόνες κτλ.). Οι θεσμοί με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του ατόμου και το εντάσσουν στην κοινωνία. Από την άλλη μεριά, και το άτομο έχει δυνατότητα αμφισβήτησης αλλά και διαμόρφωσης των θεσμών.

2. Πολιτικοί θεσμοί

Πολιτικοί θεσμοί είναι η **Πολιτεία** (ο θεσμός των θεσμών) και οι τρεις θεμελιώδεις λειτουργίες-εξουσίες της Πολιτείας. Δηλαδή, **η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική λειτουργία** και όσοι θεσμοί υπάγονται σε αυτές (Πρόεδρος Βουλής, Βουλευτής, Βουλευτικές Επιτροπές, Υπουργικό Συμβούλιο, Υπουργός, Γενικός Γραμματέας, κτλ.). Επίσης, πολιτικοί θεσμοί είναι τα πολιτικά κόμματα, τα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα, οι ομάδες πίεσης, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και όσοι (π.χ. πολίτης, αρχηγός κόμματος, επιτροπές) συμμετέχουν στις δημόσιες υποθέσεις.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η **λαϊκή κυριαρχία**, που **σημαίνει ότι**: όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα (Άρθρο1).

Οι έννοιες **δύναμη** και **εξουσία** είναι απαραίτητες για την κατανόηση των πολιτικών θεσμών. Οι πολιτικοί θεσμοί είναι μηχανισμοί που μετατρέπουν τη δύναμη σε εξουσία. **Η εξουσία είναι η νόμιμη άσκηση της δύναμης** (βλέπε κεφ.8.1). Η εξουσία δεν είναι αυτοσκοπός. Ασκείται για κάποιον σκοπό (π.χ. εφαρμογή προγράμματος). Η εξουσία χρειάζεται τουλάχιστον δύο άτομα. Αυτόν που επιτάσσει και αυτόν που υπακούει (τον κυρίαρχο και τον κυριαρχούμενο). Η **αποτελεσματική εξουσία** έχει τα εξής **χαρακτηριστικά**:

α) Είναι νόμιμη. Το Κράτος και οι άλλοι φορείς ασκούν εξουσία σύμφωνα με τους υπάρχοντες κανόνες (Σύνταγμα, νόμους κτλ.).

β) Έχει νομιμοποίηση. Οι αποδέκτες της εξουσίας (π.χ. οι πολίτες) αναγνωρίζουν το δικαίωμα στους φορείς εξουσίας να ασκούν εξουσία (π.χ. να

διαμεσολάβηση γρήγορα και με μικρό κόστος (Ν. 4640/2019).

-Η κοινωνία, η κοινωνική πραγματικότητα, οι κοινωνικές-οικονομικές-πολιτικές συνθήκες διαμορφώνουν τους σκοπούς και τις λειτουργίες των θεσμών. Έτσι, οι θεσμοί εκφράζουν, αποτυπώνουν την κοινωνία. Όχι μόνο εκφράζουν αλλά και τείνουν να αναπαράγουν την κοινωνία, τις συνθήκες, τους κανόνες, τις αξίες, τις σχέσεις της κοινωνίας.

Μαθήτριες με στολή σήμερα (Αγγλία) Και στην Ελλάδα οι μαθητές αρκετών ιδιωτικών σχολείων φορούν στολή.

Πηγή: Διαδίκτυο

-Το πρόβλημα στην ελληνική κοινωνία και Πολιτεία δεν είναι η ύπαρξη θεσμών αλλά ο σεβασμός των θεσμών από το Κράτος και τους πολίτες. Το Κράτος παραβιάζει τους θεσμούς και οι πολίτες αδιαφορούν. Ομοίως, οι πολίτες παραβιάζουν τους θεσμούς και το Κράτος αδιαφορεί. Αν δημοκρατία σημαίνει σεβασμός των θεσμών, η κοινωνία έχει χρέος να δημιουργήσει Κράτος και πολίτες, που θα σέβονται τους θεσμούς. Οι δημοκρατικοί θεσμοί, προστατεύουν τον πολίτη από την υπεροψία και την αλαζονεία των ασκούντων την κρατική εξουσία.

-Η πορεία εκσυγχρονισμού της κοινωνίας οδηγεί στην **αύξηση του αριθμού των θεσμών και στη μείωση των λειτουργιών** που επιτελεί κάθε θεσμός. Αυτό σημαίνει ότι οι παραδοσιακές κοινωνίες έχουν λίγους θεσμούς, ενώ οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν πολλούς θεσμούς. Παράδειγμα, το Κράτος: στα νεότερα χρόνια το Κράτος επιτελούσε τις κλασσικές λειτουργίες (άμυνα-ασφάλεια, υγεία, παιδεία) Και αυτές όχι εκτεταμένα. Στον 21^ο αιώνα δεν υπάρχει τομέας που να

νομοθετούν και να εφαρμόζουν τους νόμους). Η νομιμοποίηση δεσμεύει τους αποδέκτες αλλά και τους φορείς εξουσίας.

γ) Ασκή καταναγκασμό. Όταν οι πολίτες δεν εφαρμόζουν όσα προστάζουν οι φορείς εξουσίας, η εξουσία ασκεί έλεγχο με κυρώσεις. Όπως λέμε στο δίκαιο, οι νόμοι είναι αναγκαστικοί-υποχρεωτικοί για όλους. Και όποιος δεν τους εφαρμόζει υφίσταται κυρώσεις που προβλέπει ο νόμος. Ανέκαθεν η εξουσία, τόσο η διεκδίκηση όσο και η άσκηση της, στηρίχτηκε στον **φόβο και στη βία**. Βεβαίως, σε παλιότερες εποχές ο φόβος και η βία ήταν φανεροί, ενώ σήμερα ασκούνται με «πολιτισμένο» τρόπο, αρκεί η απειλή του φόβου και της βίας. Όταν μάλιστα η απειλή συνοδεύεται από εικόνα, τότε είναι περισσότερο αποτελεσματική.

Η εξουσία χρειάζεται να ασκείται με μέτρο, γιατί η υπέρβαση του μέτρου συνεπάγεται βία, η οποία οδηγεί στην αντι-βία, Δηλαδή **η βία γεννά βία**. Η επικράτηση λοιπόν του μέτρου, της λογικής, της ισορροπίας είναι απαραίτητα στη δημοκρατία, αλλιώς υπάρχουν προβλήματα.

Κάθε φορέας εξουσίας (άτομο ή ομάδα) επιδιώκει η εξουσία του να είναι νόμιμη και να έχει νομιμοποίηση. Με βάση τον τρόπο που η εξουσία διεκδικεί τη νομιμοποίησή της, ο **Max Weber**, ένας από τους μεγαλύτερους κοινωνιολόγους του 20^{ου} αιώνα, διακρίνει **τρία είδη εξουσίας**:
α) Παραδοσιακή εξουσία. Βασίζεται στην πίστη, στον σεβασμό και στην παράδοση. Επομένως, σύμφωνα με τις παραδόσεις, νομίμως κατέχουν την εξουσία π.χ. οι κληρονομικοί μονάρχες.

β) Ορθολογική εξουσία. Βασίζεται σε ορθολογικά στοιχεία, σε κανόνες που ισχύουν για όλους. Επομένως, όσοι αποκτούν εξουσία σύμφωνα με τους κανόνες αυτούς, νομίμως κατέχουν την εξουσία. Αυτό π.χ. συμβαίνει στις σύγχρονες δημοκρατίες, όπου όποιος κερδίζει τις εκλογές αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας.

γ) Χαρισματική εξουσία. Βασίζεται στο χάρισμα, στην εξαιρετική αγιότητα, στον ηρωισμό, στον παραδειγματικό χαρακτήρα, στις ιδιαίτερες ικανότητες ενός προσώπου. Επομένως, το πρόσωπο αυτό νομίμως έχει την εξουσία και θέτει κανόνες, όπως π.χ. ο Μ. Αλέξανδρος, ο Μαχάτμα Γκάντι.

Ο χαρισματικός ηγέτης εκφράζει την εποχή του, ανταποκρίνεται στα οράματα και στις προσδοκίες της κοινωνίας, οδηγεί τον λαό. Μερικοί σφράγισαν την εποχή τους και άλλαξαν την πορεία του κόσμου (π.χ. Μ. Αλέξανδρος, Ναπολέον, Γκάντι).

Σε εποχές αλλαγών ο χαρισματικός ηγέτης ξεπερνιέται. Τότε νιώθει ότι κινδυνεύει η εξουσία του και μπορεί να χάσει τα λογικά του. Το χάρισμα μετατρέπεται σε αλαζονεία και γίνεται επικίνδυνος. Ο 20^{ος} αιώνας αποδεικνύει ότι χαρισματικοί ηγέτες προξένησαν πολλά δεινά στον λαό τους αλλά και στην ανθρωπότητα. Παράδειγμα: ο Στάλιν εξόντωσε ακόμα και τους πιστούς συντρόφους του. Ο Χίτλερ αιματοκύλησε την ανθρωπότητα. Ο Μάο με την πολιτιστική επανάσταση εκκαθάρισε τους μη εκπολιτισθέντες, και μετά αυτούς που εφάρμοσαν την πολιτιστική επανάσταση. Οι **μη** χαρισματικοί ηγέτες είναι συνήθως **πιο αποτελεσματικοί**. Αντί για χάρισμα, έχουν συναίσθηση των ευθυνών τους, θέληση για σκληρή δουλειά, εμπιστοσύνη στους συνεργάτες τους, ορθολογική δράση. Αν ο 20^{ος} αιώνας υπήρξε ο αιώνας των χαρισματικών ηγετών ο 21^{ος} αιώνας σήμανε το τέλος τους.

μην παρεμβαίνει το Κράτος (άμυνα-ασφάλεια, υγεία, παιδεία, κοινωνική ασφάλιση, έργα υποδομής, γεωργία, τουρισμός, βιομηχανική πολιτική κτλ.). Το Κράτος στην Ευρωπαϊκή Ένωση παράγει, κατά μέσο όρο, το 30% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ).

-Σε οποιαδήποτε τέχνη, «το μέγιστο ζήτημα παραμένει και πάλι ένα: το ζήτημα της διοικήσεως των ανθρώπων· η διοικητική ικανότητα είναι το βασικό στοιχείο όλων των ανθρώπινων ενεργειών είτε γεωργικές είναι αυτές είτε πολιτικές είτε οικιακές είτε πολεμικές. Στη διοίκηση ανθρώπων χρειάζεται ο ηγέτης, ο άξιος, ο ικανός, αυτός που διοικεί με την θέληση και την ενθουσιώδη συγκατάθεσι των διοικουμένων, αυτός που ξέρει να εμπνέει την πρόθυμη εργασία και την ευγενική άμιλλα. Αυτό όμως δεν είναι μόνο γνώσις και μάθησις και πείρα και άσκησις, είναι πρώτα απ' όλα δώρημα θείον, που δίδεται σ' εκείνους, οι οποίοι έχουν πραγματικά αφιερώσει τον εαυτό τους στην σωφροσύνη» (Ξενοφών, Οικονομικός).

Μέγας Αλέξανδρος, χαρισματικός ηγέτης

Κόνραντ Αντενάουερ, Πρόεδρος της Δυτικής Γερμανίας (1949-1963), ορθολογικός ηγέτης που άλλαξε την ιστορία της Γερμανίας και της Ευρώπης.

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

3. Δήμοι- Οι τοπικές κοινωνίες

Προοργανωτής: Τι είδους Τοπική Αυτοδιοίκηση χρειάζεται; «Μα πάνω από όλα χρειαζόμαστε μία Τ.Α. με όραμα, με ευθύνη και ψυχολογία τοπικής εξουσίας, που θα πάρει τις τοπικές υποθέσεις στα χέρια της και θα εκφράσει αυθεντικά το μακροπρόθεσμο συμφέρον της πόλης, αρνούμενη να γίνει ουραγός και προέκταση της κεντρικής και κομματικής εξουσίας και διαχειριστής των μικροσυμφερόντων» (Σταύρος Μπένος, Άρθρο).

Η αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα υπάρχει από την αρχαιότητα. Συνέχισε να υπάρχει στο Βυζάντιο και στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Οι Τούρκοι διατήρησαν τις ελληνικές κοινότητες, κυρίως για είσπραξη των φόρων. Ο **Ιωάννης Καποδίστριας**, πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας, έθεσε τα θεμέλια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο νεοελληνικό Κράτος (1828). Λίγο αργότερα επί Όθωνος (1833) δημοσιεύτηκε ο νόμος «περί συστάσεως των Δήμων». Το Σύνταγμα ορίζει ότι **η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων** ανήκει στους οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού (Δήμοι και κοινότητες) και δεύτερου βαθμού (περιφέρειες). Υπέρ των οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων (Άρθρο 102 παρ.1). Εν προκειμένω, **τεκμήριον αρμοδιότητας** σημαίνει ότι: αν μια υπόθεση δεν αναφέρεται ή υπάρχει αμφιβολία για το ποιος είναι αρμόδιος, τεκμαίρεται ότι η αρμοδιότητα ανήκει στους ΟΤΑ.

Οι **Δήμοι και οι Κοινότητες** αποτελούν τον **πρώτο βαθμό** Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Κάθε Έλληνας πολίτης είναι δημότης ενός μόνο Δήμου ή μίας μόνο Κοινότητας. **Δημότες** είναι όσοι είναι εγγεγραμμένοι στο **δημοτολόγιο**. Το τέκνο που γεννήθηκε σε γάμο των γονέων του είναι δημότης του Δήμου ή της Κοινότητας, όπου είναι γραμμένος ο **πατέρας ή η μητέρα** του. Οι γονείς υποχρεούνται, εντός της προθεσμίας προς δήλωση της γέννησης του πρώτου τέκνου τους, να προσδιορίσουν με αμετάκλητη δήλωσή τους ενώπιον του ληξιάρχου του τόπου κατάρτισης της σχετικής ληξιαρχικής πράξης τη δημοτικότητά του. Η δήλωση αυτή προσδιορίζει τη δημοτικότητα και των τέκνων που θα γεννηθούν μεταγενέστερα. Αν για οποιονδήποτε λόγο δεν γίνει η παραπάνω δήλωση, το τέκνο αποκτά τη δημοτικότητα του πατέρα.

Η **απώλεια της δημοτικότητας** επέρχεται αυτοδικαίως, ανεξαρτήτως του χρόνου που συντελείται η σχετική διαγραφή:

- Με την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας.
- Με την απόκτηση νέας δημοτικότητας Δήμου ή Κοινότητας.

Όλοι οι δημότες του Δήμου έχουν το **δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι** στις δημοτικές εκλογές. Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι έχουν και **οι πολίτες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης**, καθώς και οι **ομογενείς** και οι νομίμως διαμένοντες **αλλοδαποί υπήκοοι τρίτων χωρών**, οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους.

Οι Δήμαρχοι, οι Δημοτικοί Σύμβουλοι, οι Σύμβουλοι των Δημοτικών Κοινοτήτων και οι Πρόεδροι των Δημοτικών Κοινοτήτων εκλέγονται **κάθε πέντε έτη** με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία.

Δήμαρχος μπορεί να εκλεγεί ο δημότης που έχει την ικανότητα να εκλέγει και έχει συμπληρώσει το **21ο έτος** της ηλικίας του κατά την ημέρα της διενέργειας των εκλογών. **Δημοτικός Σύμβουλος**, Σύμβουλος Δημοτικής ή Τοπικής Κοινότητας ή Εκπρόσωπος Τοπικής Κοινότητας μπορεί να εκλεγεί ο δημότης που έχει την ικανότητα να εκλέγει και έχει συμπληρώσει

Ιωάννης Καποδίστριας (1776-1831)
Πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας

-Πληροφορίες:

Στις ιστοσελίδες του Υπουργείου Εσωτερικών (www.ypes.gr) και της ΚΕΔΕ (www.kede.gr) υπάρχουν πληροφορίες για την αυτοδιοίκηση και αποκέντρωση στη χώρα μας.

-Δραστηριότητες:

α) Επίσκεψη στον Δήμο και ενημέρωση π.χ.: για τα έσοδα-έξοδα του Δήμου, για το έργο των διαφόρων επιτροπών, για τα 2-3 σημαντικά προβλήματα του Δήμου, β) Οργανώστε σε συνεργασία με τον Δήμο ημέρα δένδροφύτευσης ή καθαριότητας, γ) 2-3-4 μαθητές καλούνται να είναι «υποψήφιοι Δήμαρχοι» και να παρουσιάσουν το πρόγραμμά τους (π.χ. περιβάλλον, καθαριότητα). Οι μαθητές ψηφίζουν (προφορικά για κέρδος χρόνου) και ταυτοχρόνως αναφέρουν τα κριτήρια που ψήφισαν τον υποψήφιο, δ) Οι μαθητές ελέγχουν τον λογαριασμό του ρεύματος και ξεχωρίζουν πόσα χρήματα πληρώνουν για «Δημοτικά τέλη».

-Ν. 4804/2021: εκλογή δημοτικών και περιφερειακών αρχών και λοιπές διατάξεις.

-Ν. 5023/2023: ρυθμίσεις σχετικά με τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού και άλλες διατάξεις.

-Επισημαίνεται ότι αρκετές φορές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση λειτουργεί σε μεγαλύτερο βαθμό το **πελατειακό σύστημα**, η αδιαφάνεια, η διαφθορά. Επομένως, πριν από κάθε μεταφορά αρμοδιοτήτων και πόρων χρειάζονται **κανόνες διαφάνειας και ελέγχου**. Η τεχνολογία προσφέρει τις λύσεις, γι' αυτό δεν υπάρχουν δικαιολογίες. Πολιτική βούληση χρειάζεται για να διορθώνονται οι παθογένειες.

το 18^ο έτος της ηλικίας του κατά την ημέρα διενέργειας των εκλογών. Στις εκλογές των Δημάρχων και των Δημοτικών Συμβούλων θεωρείται επιτυχών ο συνδυασμός που πλειοψήφησε με ποσοστό μεγαλύτερο του 43% + 1 ψήφο του συνόλου των έγκυρων ψηφοδελτίων και επιλαχόντες συνδυασμοί του Δημοτικού Συμβουλίου αυτοί που έλαβαν έστω και μία έδρα. Δήμαρχος εκλέγεται ο επικεφαλής του επιτυχόντος συνδυασμού. Εάν κανένας συνδυασμός δεν συγκέντρωσε το ποσοστό αυτό, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται την επόμενη Κυριακή μεταξύ των υποψήφιων Δημάρχων των δύο συνδυασμών που έλαβαν τις περισσότερες ψήφους. Δήμαρχος εκλέγεται ο υποψήφιος Δήμαρχος, επικεφαλής του συνδυασμού που συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των έγκυρων ψηφοδελτίων.

Ο Δήμος διοικείται από το Δημοτικό Συμβούλιο, την οικονομική επιτροπή, την επιτροπή ποιότητας ζωής, την εκτελεστική επιτροπή και τον Δήμαρχο. Το Δημοτικό Συμβούλιο αποτελείται από 13 μέλη, σε Δήμους με πληθυσμό έως 2.000 κατοίκους και κλιμακωτά φθάνει στα 43 μέλη, σε Δήμους με πληθυσμό 150.001 και άνω κατοίκους.

Ο **Δήμαρχος** κατευθύνει τις δράσεις του Δήμου για την υλοποίηση του σχεδίου ανάπτυξης, διασφαλίζει την ενότητα της τοπικής κοινωνίας, προασπίζει τα τοπικά συμφέροντα, και ασκεί τα καθήκοντά του με γνώμονα τις αρχές της διαφάνειας και της αποτελεσματικότητας.

4. Αυτοτέλεια και αρμοδιότητες των ΟΤΑ

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) έχουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. **Αυτοτέλεια** σημαίνει ότι διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους με δική τους ευθύνη, ενεργούν ελεύθερα, χωρίς να υπόκεινται στις διαταγές άλλων οργάνων ή φορέων εξουσίας του κράτους. Όντως, για να επιτύχουν στο έργο τους οι ΟΤΑ έχουν: **Διοικητική αυτοτέλεια:** οι αποφάσεις για τις τοπικές υποθέσεις λαμβάνονται από τις αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης, χωρίς έγκριση από την κεντρική εξουσία. **Οικονομική αυτοτέλεια:** έχουν δικούς τους πόρους για να επιτελούν το έργο τους, τις αρμοδιότητές τους. **Πολιτική αυτοτέλεια:** τα όργανα των ΟΤΑ ασκούν άμεση τοπική εξουσία.

Το Κράτος λαμβάνει όλα τα νομοθετικά και δημοσιονομικά μέτρα που απαιτούνται για την εξασφάλιση της οικονομικής αυτοτέλειας και την άσκηση των αρμοδιοτήτων των ΟΤΑ με ταυτόχρονη διασφάλιση της **διαφάνειας** κατά τη διαχείριση των πόρων. Κάθε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από κεντρικά ή περιφερειακά όργανα του κράτους προς την τοπική αυτοδιοίκηση συνεπάγεται και τη **μεταφορά των αντίστοιχων πόρων**. Ο νόμος ορίζει τα σχετικά με τον **καθορισμό και την είσπραξη τοπικών εσόδων** απευθείας από τους ΟΤΑ, με βάση **τρεις κανόνες:**

- Διαφάνεια στη διαχείριση των οικονομικών πόρων.
- Μεταφορά αρμοδιοτήτων συνεπάγεται και μεταφορά αντίστοιχων πόρων.
- Δυνατότητα επιβολής και είσπραξης τοπικών εσόδων.

Το Κράτος ασκεί στους ΟΤΑ **εποπτεία**, που είναι αποκλειστικά **έλεγχος νομιμότητας** και δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους. Ο έλεγχος διέπεται από τις εξής **αρχές:**

- Είναι κατασταλτικός και όχι προληπτικός έλεγχος.
  - Είναι έλεγχος νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας.
  - Δεν μεταρρυθμίζει τις πράξεις ούτε υποκαθιστά τα όργανα των ΟΤΑ.
- Οι δημοτικές και οι κοινοτικές αρχές **ασκούν δύο είδη αρμοδιοτήτων:**

Κοινότητα Βασιλιτσίου, Δήμου Πύλου-Νέστορος Μεσσηνίας

Κοινότητα Ορμενίου, Δήμου Ορεστιάδας Έβρου

Δήμος Μεγίστης (Καστελόριζο), Νομός Δωδεκανήσων

-Θεσμοί συμμετοχής στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (Ν. 3852/2010) - Κείμενο (ΜΑ)

- α) Δημοτική επιτροπή διαβούλευσης.
- β) Συμπαραστάτης του δημότη και της επιχείρησης.
- γ) Συμβούλιο ένταξης μεταναστών.
- δ) Συνέλευση κατοίκων Τοπικής Κοινότητας.

-Συμπαραστάτης του δημότη και της επιχείρησης: Στους Δήμους άνω των είκοσι χιλιάδων (20.000) κατοίκων, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, επιλέγεται, κατόπιν προκηρύξεως που δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του Δήμου, πρόσωπο εγνωσμένου κύρους και εμπειρίας, ως συμπαραστάτης του δημότη και της επιχείρησης. Ως συμπαραστάτης του δημότη και της επιχείρησης δεν μπορεί να επιλεγεί αιρετός Δήμος, Περιφέρειας ή Βουλευτής. Ως προς το αξίωμα του συμπαραστάτη του δημότη ισχύουν τα κωλύματα και τα ασυμβίβαστα που προβλέπονται στο Άρθρο 14

Πρώτον, διευθύνουν και ρυθμίζουν τις **τοπικές υποθέσεις**, σύμφωνα με τις **αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας**, με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας. Κυρίως, ρυθμίζουν τους **τομείς:**

α) Ανάπτυξης, όπως π.χ. η προστασία, η αξιοποίηση και η εκμετάλλευση των τοπικών φυσικών πόρων και περιοχών, των ιαματικών πηγών και των ήπιων ή ανανεώσιμων μορφών ενέργειας, η κατασκευή, συντήρηση και διαχείριση των σχετικών έργων και εγκαταστάσεων.

β) Περιβάλλοντος, όπως π.χ. η εκπόνηση τοπικών προγραμμάτων για την προστασία και αναβάθμιση του φυσικού, αρχιτεκτονικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, στο πλαίσιο των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών.

γ) Ποιότητας ζωής και εύρυθμης λειτουργίας των πόλεων και των οικισμών, όπως π.χ. η κατασκευή και διαχείριση συστημάτων ύδρευσης, αφαλάτωσης, τηλεθέρμανσης, ο ηλεκτροφωτισμός κοινόχρηστων χώρων, η δημιουργία χώρων πρασίνου, πλατειών κτλ.

δ) Απασχόλησης, κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης, παιδείας, πολιτισμού και αθλητισμού, πολιτικής προστασίας.

Δεύτερον, ασκούν **κρατικές αρμοδιότητες**, οι οποίες τους έχουν ανατεθεί από το Κράτος για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών. Αυτές, μεταξύ άλλων, είναι:

-Η τήρηση του δημοτολογίου και του μητρώου αρρένων και η έκδοση των σχετικών πιστοποιητικών.

-Η τήρηση των ληξιαρχικών βιβλίων.

-Η τήρηση αρχείων επίσημων εγγράφων και η έκδοση αντιγράφων.

-Η χορήγηση άδειας πολιτικού γάμου και η τέλεση των γάμων αυτών.

-Η χορήγηση βεβαίωσης μόνιμης κατοικίας.

-Ο έλεγχος τήρησης των διατάξεων που αφορούν το Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό και τις οικοδομές που χαρακτηρίζονται επικίνδυνες.

-Η τήρηση των διατάξεων που αφορούν το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων.

-Η τήρηση των διατάξεων...καταστημάτων

Οι αρμοδιότητες των δήμων (τοπικές υποθέσεις και κρατικές αρμοδιότητες) είναι σημαντικές. Ζητούμενο είναι οι δήμοι να οργανωθούν καλύτερα, ώστε να προσφέρουν καλύτερες υπηρεσίες στους πολίτες, αλλά και να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην οικονομία της χώρας. Εκτός από τις αδυναμίες των δήμων, υπάρχουν δύο προβλήματα για την αποτελεσματική λειτουργία τους. Και αυτά είναι:

α) Ο σχεδιασμός, ο συντονισμός και η συνεργασία όλων των βαθμίδων διοίκησης (κυβέρνησης, περιφέρειας, δήμων).

β) Η εξάρτηση της τοπικής αυτοδιοίκησης από το κεντρικό κράτος.

Η σημασία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι **μεγάλη για πολλούς λόγους**: αποτελεί το κύτταρο της δημοκρατίας- ο πολίτης μπορεί να συμμετέχει και να ασκεί πολιτική. Το σύνολο των κατοίκων είναι τέτοιο, ώστε μπορεί να λειτουργήσει ως «κοινότητα», δηλαδή με κοινωνικούς δεσμούς και προσωπικές σχέσεις, με αισθήματα συνεργασίας και αλληλεγγύης. Καθένας αφενός μεν ζει ως γνωστός ανάμεσα σε γνωστούς και όχι στην ανωνυμία, αφετέρου δε ζει εν κοινωνία, στη δική του κοινότητα και όχι σε μια μαζική απρόσωπη κοινωνία, στην κοινωνία του μοναχικού πλήθους.

του παρόντος. Η θητεία του συμπαραστάτη ακολουθεί τη θητεία των δημοτικών αρχών (Ν. 3852/2010, Άρθρο 77).

-Συνέλευση κατοίκων Τοπικής Κοινότητας:

Στις Τοπικές Κοινότητες, με ευθύνη του εκπροσώπου της Τοπικής Κοινότητας ή του Προέδρου του Συμβουλίου της Τοπικής Κοινότητας σε συνεργασία με τον αρμόδιο Αντιδήμαρχο, καλούνται οι κάτοικοι και οι φορείς της Τοπικής Κοινότητας, **τουλάχιστον μία φορά κατ' έτος σε συνέλευση**, και προτείνουν στα αρμόδια όργανα του Δήμου, ανάλογα με το χαρακτήρα των αναγκών των κατοίκων της τοπικής κοινότητας και τις προτεραιότητες για την τοπική ανάπτυξη, τις δράσεις που πρέπει να αναλάβει ο Δήμος.

Συνέλευση Κοινότητας Ζιάς, Δήμου Κω

-Ο λαός λέει: «τα παράπονά σου στον Δήμαρχο». Και αυτό σημαίνει ότι στην τοπική αυτοδιοίκηση (Δήμο και Κοινότητα) δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες για καθημερινή διαπροσωπική επικοινωνία και για άσκηση πολιτικής. Όντως, η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι το μέγεθος εκείνο της κοινότητας που επιτρέπει στους πολίτες να αναπτύξουν σχέσεις με τους συνανθρώπους τους και με το περιβάλλον και να ασκούν πολιτική, καθ' εκάστη ημέρα και όχι κάθε τέσσερα χρόνια.

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

5. Περιφέρειες- Οι περιφερειακές κοινωνίες

Οι δεκατρείς Περιφέρειες της χώρας αποτελούν τον δεύτερο βαθμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ως ανεξάρτητες και αυτοδιοικούμενες, συστάθηκαν το 2011 με το πρόγραμμα «Καλλικράτης», όταν έγινε η νέα διοικητική διαίρεση της χώρας.

Κάθε Περιφέρεια έχει συσταθεί σε μια ευρύτερη περιοχή της χώρας, διαθέτει δικά της όργανα και δικές της αυτοτελείς υπηρεσίες. Επίσης, έχει ορισμένη γεωγραφική έκταση, έδρα και συγκεκριμένο πληθυσμό.

Οι Περιφέρειες σχεδιάζουν, προγραμματίζουν και υλοποιούν **πολιτικές** σε περιφερειακό επίπεδο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, **σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη και τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές.**

Οι περιφέρειες **διοικούνται** από τον Περιφερειάρχη, το Περιφερειακό Συμβούλιο και διάφορες επιτροπές.

Σε κάθε Περιφέρεια τον περιφερειάρχη επικουρούν Αντιπεριφερειάρχες που εκλέγονται άμεσα κατ' αντιστοιχία προς τον αριθμό των περιφερειακών ενοτήτων και οι οποίοι δεν καταλαμβάνουν θέση Περιφερειακού συμβούλου. Ειδικά στις περιφέρειες Βορείου, Νοτίου Αιγαίου και Ιονίων Νήσων οι ανωτέρω Αντιπεριφερειάρχες εκλέγονται ανά έναν σε κάθε νομό. Ο Περιφερειάρχης, οι Αντιπεριφερειάρχες και τα μέλη του Περιφερειακού Συμβουλίου εκλέγονται με **άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία**. Οι εκλογές γίνονται **κάθε πέντε χρόνια, ταυτοχρόνως με τις δημοτικές εκλογές**, στα ίδια εκλογικά τμήματα, με τις ίδιες εφορευτικές επιτροπές και τους ίδιους αντιπροσώπους της δικαστικής αρχής και εφόρους αντιπροσώπων, αλλά η ψηφοφορία διενεργείται σε **διαφορετικές κάλπες**. Οι εκλογές διενεργούνται ταυτοχρόνως σε ολόκληρη την επικράτεια.

Στις εκλογές των περιφερειαρχών και των περιφερειακών συμβούλων θεωρείται επιτυχών ο συνδυασμός που πλειοψήφησε με ποσοστό μεγαλύτερο του 43% + 1 ψήφο του συνόλου των έγκυρων ψηφοδελτίων και επιλαχόντες συνδυασμοί του Περιφερειακού Συμβουλίου, αυτοί που έλαβαν έστω και μία έδρα. Περιφερειάρχης εκλέγεται ο επικεφαλής του επιτυχόντος συνδυασμού.

Εάν κανένας συνδυασμός δεν συμπλήρωσε το ποσοστό αυτό, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται την επόμενη Κυριακή μεταξύ των υποψήφιων περιφερειαρχών των δύο συνδυασμών που έλαβαν τις περισσότερες ψήφους. Περιφερειάρχης εκλέγεται ο υποψήφιος περιφερειάρχης, που συγκέντρωσε την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των έγκυρων ψηφοδελτίων.

Γενικά για τους Δήμους και τις Περιφέρειες

Οι Δήμοι και οι Περιφέρειες είναι **αυτοδιοικούμενα κατά τόπο νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου** και αποτελούν αντιστοίχως τον **πρώτο και δεύτερο βαθμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης**. Αποτελούν θεμελιώδη θεσμό του δημόσιου βίου των Ελλήνων και εκφράζουν την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπως κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα και τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας.

Μεταξύ των δύο βαθμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης **δεν υφίστανται σχέσεις ελέγχου και ιεραρχίας, αλλά συνεργασίας και συναλληλίας**, οι οποίες αναπτύσσονται βάσει του νόμου, κοινών συμφωνιών και με τον συντονισμό κοινών δράσεων.

Οι περιφερειακές, δημοτικές, και κοινοτικές αρχές ασκούν τις αρμοδιότητές τους σύμφωνα με τις **αρχές της διαφάνειας, της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας**. Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων

Οι 13 περιφέρειες της Ελλάδας:

α. Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

β. Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας.

γ. Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.

δ. Η Περιφέρεια Ηπείρου.

ε. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας.

στ. Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.

ζ. Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

η. Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.

θ. Η Περιφέρεια Αττικής.

ι. Η Περιφέρεια Πελοποννήσου.

ια. Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

ιβ. Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.

ιγ. Η Περιφέρεια Κρήτης.

Επισημαίνεται ότι κάθε **νομός αποτελεί μία περιφερειακή ενότητα** και κάθε πρωτεύουσα νομού είναι έδρα της αντίστοιχης περιφερειακής ενότητας.

Περιφέρειες της Ελλάδας

Περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

τους θα πρέπει να λαμβάνονται **υπόψη**:

α) Οι εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές που σχετίζονται με τις αρμοδιότητές τους.

β) Η συνεργασία και ο συντονισμός με άλλες τοπικές ή δημόσιες αρχές και οργανισμούς.

γ) Οι διαθέσιμοι πόροι για την κάλυψη των αρμοδιοτήτων και η ανάγκη να διασφαλισθεί η επωφελής και αποτελεσματική χρήση τους, καθώς και η ισόρροπη κατανομή τους.

δ) Η οργάνωση των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επάρκεια και η ποιότητά τους, η διαφάνεια και η ισονομία, με στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών.

ε) Η ανάγκη αιεφόρου ανάπτυξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στους Δήμους και τις Περιφέρειες ασκείται **εποπτεία από το Κράτος**, η οποία συνίσταται αποκλειστικά σε **έλεγχο νομιμότητας** των πράξεών τους και σε **πειθαρχικό έλεγχο των αιρετών**. Η εποπτεία δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση των οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ούτε να θίγει τη διοικητική και την οικονομική αυτοτέλειά τους.

6. Κεντρικό Κράτος-Φορείς κεντρικής κυβέρνησης-Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

Η Πολιτεία-το Κράτος είναι ο **κατ' εξοχήν πολιτικός θεσμός**, είναι «ο θεσμός των θεσμών». Το κεντρικό Κράτος-η δημόσια διοίκηση μπορεί να οργανώνεται με βάση δύο συστήματα, το συγκεντρωτικό και το αποκεντρωτικό. Σύμφωνα με το **συγκεντρωτικό σύστημα**, η δημόσια διοίκηση ασκείται από **κεντρικά** όργανα (υπουργεία), που έχουν αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια. Σύμφωνα με το **αποκεντρωτικό σύστημα**, η δημόσια διοίκηση ασκείται από **κεντρικά** και **περιφερειακά** όργανα. Τα κεντρικά έχουν γενική αρμοδιότητα σε όλη την επικράτεια, ενώ τα περιφερειακά υπάγονται στην κεντρική διοίκηση και έχουν επιμέρους αρμοδιότητες σε ένα τμήμα της επικράτειας.

Το Σύνταγμα καθιερώνει το **αποκεντρωτικό σύστημα**, ορίζοντας ότι: η διοίκηση του κράτους οργανώνεται σύμφωνα με το αποκεντρωτικό σύστημα. Η διοικητική διαίρεση της χώρας διαμορφώνεται με βάση τις γεωοικονομικές, κοινωνικές και συγκοινωνιακές συνθήκες. Τα περιφερειακά όργανα του κράτους έχουν γενική αποφασιστική αρμοδιότητα για τις υποθέσεις τις Περιφέρειάς τους. Τα κεντρικά όργανα του κράτους, εκτός από ειδικές αρμοδιότητες, έχουν τη γενική κατεύθυνση, τον συντονισμό και τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των περιφερειακών οργάνων. Τέλος, ο νομοθέτης και η διοίκηση έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών περιοχών (Άρθρο 101, Σ.). Με βάση το Σύνταγμα, **το Κράτος ή δημόσιο** περιλαμβάνει τρία υποσύνολα: την Κεντρική Κυβέρνηση, τους Οργανισμούς τοπικής Αυτοδιοίκησης και τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης.

Η Κεντρική Κυβέρνηση περιλαμβάνει: την Προεδρία της Δημοκρατίας, τις ανεξάρτητες δημόσιες υπηρεσίες, τις ανεξάρτητες αρχές, τα υπουργεία και τις αποκεντρωμένες διοικήσεις. Κάθε υπουργείο εποπτεύει τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου της αρμοδιότητάς του. Παράδειγμα: το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και Αθλητισμού εποπτεύει Πανεπιστήμια, Βιβλιοθήκες, Ερευνητικά Κέντρα κτλ.

-Σύμφωνα με τον Ν. 5043/2023 το Περιφ. Συμβούλιο αποτελείται από: 35 μέλη, σε Περιφέρειες με πληθυσμό έως 300.000 κατοίκους,

45 μέλη, σε Περιφέρειες με πληθυσμό από 300.001 έως 800.000 κατοίκους,

61 μέλη, σε περιφέρειες με πληθυσμό από 800.001 κατοίκους και άνω. Το Περιφερειακό Συμβούλιο της Περιφ. Αττικής αποτελείται από 85 μέλη.

-Ευρωπαϊκός Χάρτης Τοπικής Αυτοδιοίκησης:

Με τον όρο «αυτονομία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης» νοείται το δικαίωμα και η πραγματική ικανότητα των ΟΤΑ να ρυθμίζουν και να διαχειρίζονται, στο πλαίσιο του νόμου, υπ' ευθύνη τους και προς όφελος του πληθυσμού τους, σημαντικό μέρος των δημοσίων υποθέσεων.

-<https://cor.europa.eu/el>

Αγνήωρ Αστεριάδης,
Πολιτεία,
Δημοτική Πινακοθήκη
Λάρισα
Μουσείο Κ.Ι. Κασιγγρα

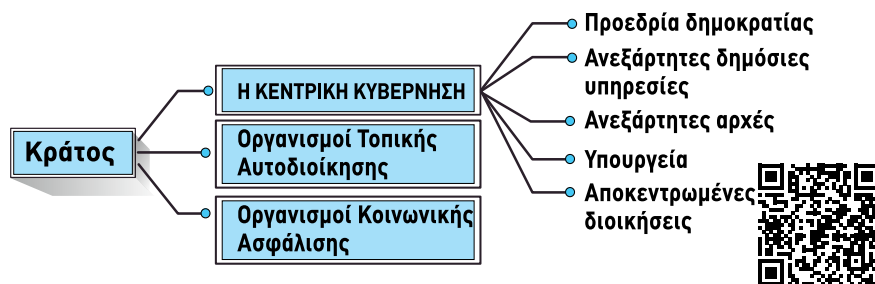

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

Να εμβαθύνετε σε αυτό που απεικονίζει η εικόνα και να σχολιάσετε τις απόψεις σας με τους συμμαθητές σας.

-Η δημόσια διοίκηση για να επιτελέσει το έργο της, με εξουσιοδότηση του Συντάγματος ή του νόμου, θέτει κανόνες δικαίου, δηλαδή **κανονιστικές διοικητικές πράξεις**, (π.χ. οι αστυνομικές ή οι υγειονομικές διατάξεις). Επίσης, για να ρυθμίσει πλείστες όσες ατομικές περιπτώσεις εκδίδει **ατομικές διοικητικές πράξεις**, (π.χ. η μετάθεση υπαλλήλου).

Διάγραμμα: Το Κράτος- Η Κεντρική Κυβέρνηση   Γράφημα (ΜΑ)

Οι αποκεντρωμένες διοικήσεις είναι αποκεντρωμένες υπηρεσίες του κράτους. Συστάθηκαν το 2011, όταν έγινε νέα διοικητική διαίρεση της χώρας και δημιουργήθηκαν νέοι Δήμοι και νέες Περιφέρειες, για να αναλάβουν βασικές αρμοδιότητες των περιφερειών που καταργήθηκαν. Πρόκειται για αρμοδιότητες που, είτε λόγω των διατάξεων του Συντάγματος είτε λόγω του χαρακτήρα τους, αποφασίστηκε να μην περάσουν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, αλλά να παραμείνουν στην ευθύνη του κράτους.

Εκτός από την αποκέντρωση της κεντρικής εξουσίας **κατά τόπο** (αποκεντρωμένες διοικήσεις), υπάρχει και η **κατά ύλη** αποκέντρωση. Στην κατά ύλη αποκέντρωση ορισμένοι τομείς του κράτους αυτοδιοικούνται, είτε ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), είτε ως Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ).

Τα **ΝΠΔΔ** ιδρύονται από την Πολιτεία, διέπονται από κανόνες δημοσίου δικαίου και επιδιώκουν το δημόσιο συμφέρον. Τέτοια είναι η εκκλησία της Ελλάδος, τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, το Ταμείο Παρακαταθηκών, η επιτροπή κεφαλαιαγοράς κτλ.

Τα **ΝΠΙΔ** που επιδιώκουν το δημόσιο συμφέρον ιδρύονται από την Πολιτεία αλλά διέπονται από **κανόνες δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου**, για να έχουν μεγαλύτερη αυτονομία και να αποφεύγουν τη γραφειοκρατία (Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής- ΙΕΠ κτλ.). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το Κράτος είναι ένας μεγάλος, πολύπλοκος οργανισμός. Η δημόσια διοίκηση καλείται να εφαρμόσει τις αποφάσεις της κυβέρνησης, σε όλους τους τομείς (παιδεία, δημόσια έργα, γεωργική πολιτική κτλ.). Βεβαίως, το ελληνικό Κράτος χαρακτηρίζεται από **παθογένειες**, όπως η πολυνομία, η μη εφαρμογή των νόμων, η γραφειοκρατία, η διαφθορά, η κομματικοποίηση κτλ., οι οποίες δημιουργούν προβλήματα στο Κράτος και στους πολίτες.

Υπόψη ότι τα περισσότερα Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου ιδρύονται από ιδιώτες, διέπονται από κανόνες του ιδιωτικού δικαίου και επιδιώκουν ιδιωτικούς σκοπούς, κυρίως κοινωνικούς και οικονομικούς. Αυτά προβλέπονται περιοριστικά από τον Αστικό Κώδικα (σωματεία, ιδρύματα, επιτροπές εράνων, αστική εταιρεία) και τους Εμπορικούς Νόμους (ομόρρυθμη εταιρεία, ετερόρρυθμη εταιρεία, ανώνυμη εταιρεία, εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, συνεταιρισμός).

Δύο βασικές αρχές λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης είναι: **η αρχή της συνέχειας και η αρχή της συνέπειας**. Η διοίκηση χρειάζεται να λειτουργεί απρόσκοπτα, εκφράζοντας τη **συνέχεια και συνέπεια του κράτους**. Τα πρόσωπα έρχονται και παρέρχονται, ενώ η διοίκηση παραμένει και συνεχίζεται με άλλα πρόσωπα. Όμως, η δημόσια διοίκηση δεν λειτουργεί ορθολογικά, γιατί υπάρχουν παθογένειες. Επίσης, υπάρχουν μικροσυμφέροντα (π.χ. ομάδες που αγωνίζονται για προνόμια και κεκτημένα) που δεν θέλουν ή και εμποδίζουν τις μεταρρυθμίσεις.

-Στο πλαίσιο της εθνικής στρατηγικής για την ανοιχτή δημόσια διοίκηση και διακυβέρνηση, η χώρα συμμετέχει ενεργά στη διεθνή πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση (Open Government Partnership-OGP). Η OGP αποσκοπεί να διασφαλίσει συγκεκριμένες κυβερνητικές δεσμεύσεις για την προώθηση της διαφάνειας, την ενδυνάμωση των πολιτών, την καταπολέμηση της διαφθοράς και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στη σύγχρονη διακυβέρνηση.

-Η δράση της δημόσιας διοίκησης δεν είναι ανεξέλεγκτη. Αντιθέτως, ρυθμίζεται από ένα σύνολο βασικών αρχών, οι οποίες αποτελούν τις **βασικές αρχές της δημόσιας διοίκησης**, αρχές οι οποίες πρέπει να διέπουν τις σχέσεις Πολιτείας και πολίτη, και οι κυριότερες είναι οι εξής: η αρχή της νομιμότητας, η αρχή της διακριτικής ευχέρειας, η αρχή της προηγούμενης ακρόασης, η αρχή της αιτιολόγησης των αποφάσεων, η αρχή της ισότητας κτλ.

-Το Κράτος και οι δημόσιοι υπάλληλοι, ως εκφραστές της βούλησης του κράτους, υπάρχουν για τον λαό και υπηρετούν τον λαό. Σκοπός του κράτους και υποχρέωση των υπαλλήλων είναι να υπηρετούν το **δημόσιο συμφέρον**.

-«Ελάχιστοι από τους πολιτικούς ή διοικητικούς προϊσταμένους των ελληνικών δημοσίων υπηρεσιών θα δέχονταν να αξιολογηθούν με βάση ένα διαφανές και αντικειμενικό σύστημα κρίσης» (Π. Καρκατσούλης, Εφ. Ημερησία, 14/15 Δεκ. 2002).

7. Η συμμετοχή του πολίτη στους θεσμούς αυτούς

Προοργανωτής: «Στον Αριστοτέλη, ο ηλίθιος είναι ο **ιδιώτης**, ο άνθρωπος που κάθεται στο σπίτι του και επιτρέπει στους απατεώνες να κυβερνάνε. Οι απατεώνες καταλαμβάνουν την **αγοράν** (τη μεγάλη πλατεία της αγοράς, το κέντρο της ελληνικής δημοκρατίας), επειδή εκείνος θέλει να διατηρήσει την ιδιωτική ζωή του. Δεν νοιάζεται αρκετά. Επομένως, δεν έχει κανένα δικαίωμα να διαμαρτύρεται. Αν μας κυβερνά η μαφία, ο λόγος είναι ότι δεν θελήσαμε να εμπλακούμε με την πολιτική. Αυτό είναι το μεγάλο παράδοξο της αποτυχίας της δημοκρατίας» (Τζωρτζ Στάϊνερ, Ένα μακρύ Σαββάτο).

Στην αρχαία Ελλάδα της άμεσης δημοκρατίας, **πολίτης** είναι εκείνος που έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση συμμετοχής στα κοινά, εκείνος που μετέχει στην εξουσία και στην απονομή της δικαιοσύνης. Εκείνος που γνωρίζει να κυβερνά και να κυβερνιέται. Ο πολίτης, κυρίως στην κλασική Αθήνα, αναλαμβάνει διάφορα αξιώματα και ασκεί πολιτική. Σύμφωνα με τον **Αριστοτέλη**, πατέρα της πολιτικής, η έννοια «**πολίτης**» είναι **τίτλος τιμής, είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια.**

Ο πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι της Πολιτείας, αλλά και η Πολιτεία έχει απαιτήσεις και υποχρεώσεις έναντι του πολίτη. Ένα συγκεκριμένο συμβόλαιο ενώνει τον πολίτη με την Πολιτεία, Στην κλασική Ελλάδα αυτό το συμβόλαιο αποτυπωνόταν στον **όρκο του πολίτη** που έδινε όταν ενηλικιώνόταν και αποκτούσε πολιτικά δικαιώματα. Σήμερα, αυτό το συμβόλαιο αποτυπώνεται στο **Σύνταγμα.**

Η συμμετοχή του πολίτη, από τον Δήμο μέχρι την παγκόσμια κοινότητα, προσφέρει **νομιμοποίηση στην εξουσία** αλλά και αποτελεί μία **πράξη ευθύνης**. Ο πολίτης ενδιαφέρεται για το κοινό μέλλον, που είναι και δικό του μέλλον. Η «μετοχή» στα κοινά προσφέρει μια χαρά και πληρότητα. Είναι η χαρά της συνεύρεσης και της προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο. Είναι **η χαρά της πολιτικής.**

Η συμμετοχή εκφράζει την **αρχή της λαϊκής κυριαρχίας** που κατοχυρώνει το Σύνταγμα. Συγκεκριμένα, οι πολίτες συμμετέχουν:

α) Στον Δήμο. Οι πολίτες εκλέγουν τους δημοτικούς άρχοντες. Συνήθως, οι πολίτες έχουν ενδιαφέρον για τον Δήμο, για τις τοπικές υποθέσεις. Συμμετέχοντας γίνονται **συμπαράγωγοι της πολιτικής** σε διάφορα θέματα, όπως στην κοινωνική πολιτική, στην κατανομή των δημοτικών τελών, στην ανάπτυξη περιοχών κτλ.

β) Στην Περιφέρεια. Οι πολίτες εκλέγουν τους περιφερειακούς άρχοντες. Και ανάλογα με την ψήφο τους και τη συμμετοχή τους επηρεάζουν την πορεία της Περιφέρειας.

γ) Στην Πολιτεία. Η ελληνική Πολιτεία είναι αντιπροσωπευτική δημοκρατία και, όπως ορίζει το Σύνταγμα, θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία. Οι Έλληνες πολίτες εκλέγουν τους αντιπροσώπους-βουλευτές.

δ) Στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πολίτες εκλέγουν τους Έλληνες ευρωβουλευτές. Κάθε ευρωπαίος πολίτης μπορεί να συμμετέχει και να επηρεάζει το πολιτικό γίγνεσθαι και την πορεία της Ε.Ε.

Βεβαίως, δεν αρκεί ο πολίτης να συμμετέχει μόνο στις εκλογές. **Δικαιούται και υποχρεούται** να συμμετέχει στο κοινωνικό-πολιτικό γίγνεσθαι του Δήμου, της Περιφέρειας, της Πολιτείας, της Ευρώπης. Διαφορετικά άλλοι θα αποφασίζουν γι' αυτόν, πριν απ' αυτόν. Ήδη έχουν δημιουργηθεί διάφοροι **θεσμοί άμεσης συμμετοχής**, όπως:

-Το δημοψήφισμα. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, ύστερα από απόφαση της απόλυ-

-Η ουσία της αθηναϊκής δημοκρατίας έγκειται στη **συμμετοχή των πολιτών**, που αποτελεί συνάμα **δικαίωμα και υποχρέωση**. Και όποιος δεν συμμετείχε τον θεωρούσαν άχρηστο, ιδιώτη (με την αρχαιοελληνική έννοια). Η συμμετοχή είναι η «μετοχή» του πολίτη στα κοινά, στα αξιώματα, στις τιμές, στη διακυβέρνηση, στην εξουσία, στις αποφάσεις. Ειδικότερα, όσον αφορά τη συμμετοχή στην εξουσία, ο πολίτης **συμμετείχε**: στη Βουλή, στη Βουλή του Αρείου Πάγου, στη δικαιοσύνη, στα δημόσια αξιώματα.

-Στα νεότερα χρόνια ο Ρουσσώ και σήμερα ο Barber υποστηρίζουν ένθερμα τη συμμετοχική δημοκρατία, στην οποία τονίζεται η σημασία του ενεργού πολίτη, η αξία της πολιτικής συμμετοχής, η παιδαγωγική λειτουργία της δημοκρατίας. Βασική θέση είναι: «η πολιτική συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων σε όσο το δυνατόν περισσότερα».

-«Και ο πιο ενεργός πολίτης δεν μπορεί να συμμετέχει στην πολιτική διαδικασία πάνω από είκοσι τέσσερις ώρες τη μέρα» (M.G. Schmidt, Θεωρίες της δημοκρατίας).

Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές

Ευρωεκλογές

-Οι Δημοτικές/Περιφερειακές εκλογές και οι Ευρωεκλογές γίνονται κάθε πέντε χρόνια.

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

της πλειοψηφίας του όλου αριθμού των Βουλευτών, που λαμβάνεται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου.

-Η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία. Ορισμένος αριθμός πολιτών έχει τη δυνατότητα να υποβάλει πρόταση νόμου, ή αίτηση προς τη Βουλή για την ψήφιση, κατάργηση, τροποποίηση ενός νόμου.

-Η λαϊκή αρνησικυρία (veto). Οι πολίτες, εντός ορισμένης προθεσμίας από την ψήφιση ενός νόμου από τη Βουλή, (για σοβαρά εθνικά και κοινωνικά θέματα), μπορούν να ματαιώσουν την εφαρμογή του, εφόσον συγκεντρωθεί ορισμένος αριθμός υπογραφών και το αίτημά τους υποβληθεί στη Βουλή.

-Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης. Σε κάθε Δήμο συγκροτείται δημοτική επιτροπή διαβούλευσης ως όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες και αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας και δημότες.

-Η συνέλευση τοπικής κοινότητας. Οι κάτοικοι και οι φορείς της τοπικής κοινότητας, τουλάχιστον μία φορά κατ' έτος, καλούνται σε συνέλευση, και προτείνουν τις δράσεις που πρέπει να αναλάβει ο Δήμος.

-Η συμμετοχή στα πολιτικά κόμματα. Προϋπόθεση αποτελεί ότι τα κόμματα είναι οργανωμένα και λειτουργούν δημοκρατικά (εσωκομματική δημοκρατία).

Επίσης, προσφέρονται **πολλές και νέες δυνατότητες συμμετοχής**, όπως: κοινωνικός έλεγχος, συνελεύσεις πολιτών, ηλεκτρονικά δημοψηφίσματα, εθελοντισμός, θέματα πολιτικής άμυνας και προστασίας κτλ. Βεβαίως, δεν αρκεί η τυπική ύπαρξη, αλλά χρειάζεται η τακτική και ουσιαστική λειτουργία των θεσμών άμεσης συμμετοχής.

8. Πολιτικές ταυτότητες: δημότης, πολίτης

Όπως έχει αναφερθεί (κεφ. 5.3), κάθε Έλληνας πολίτης είναι δημότης ενός μόνο Δήμου ή μίας μόνο Κοινότητας. **Δημότης** είναι όποιος είναι εγγεγραμμένος στο **δημοτολόγιο**.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, Έλληνας πολίτης είναι όποιος έχει την ελληνική ιθαγένεια. Επίσης, το Σύνταγμα της Ε.Ε. καθιερώνει την ιθαγένεια της Ένωσης ορίζοντας: 1) Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται στην εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά, 2) Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Επομένως, ο Έλληνας πολίτης έχει τις εξής πολιτικές ταυτότητες: του δημότη, του πολίτη Περιφέρειας, του Έλληνα πολίτη και του πολίτη της Ε. Ε. Οι εν λόγω ταυτότητες συνεπάγονται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Μεταξύ των δικαιωμάτων συγκαταλέγεται το δικαίωμα συμμετοχής στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι και πρωτίστως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε διαφορά αξιώματα σε αυτούς τους θεσμούς.

Με τη συμμετοχή στα κοινά αναπτύσσεται ο διάλογος, η συνεργασία, η εμπιστοσύνη, η συναίνεση κτλ. μεταξύ των πολιτών. Ο πολίτης αναπτύσσει ικανότητες/δυνατότητες διάγνωσης και ιεράρχησης των κοινών αναγκών, αλλά και αξιολόγησης και επίλυσης των κοινών προβλημάτων. Αντιλαμβάνεται ότι η συν-ύπαρξη απαιτεί τον διάλογο και την **αποφυγή ακραίων θέσεων**.

Η σύγχρονη βιομηχανική και μεταβιομηχανική κοινωνία είχε ως αποτέλεσμα την αστικοποίηση, δηλαδή τη συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις. Όμως, οι μεγαλουπόλεις, μαζοποιούν το άτομο και δυσκολεύουν τη συμμετοχή. Αλλά και το σύγχρονο Κράτος, αφενός με την επικράτηση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και αφετέρου με τη συγκέντρωση της κρατικής εξουσίας, δεν διευκολύνει την ουσιαστική και υπεύθυνη

-Για να υπάρχει υψηλό ποσοστό συμμετοχής του πολίτη στα κοινά, στις δημόσιες υποθέσεις, χρειάζονται οι εξής προϋποθέσεις, οι οποίες συνήθως δεν υπάρχουν:

α) Οι μικρές κοινότητες.

β) Ο μικρός αριθμός υποθέσεων για λήψη αποφάσεων.

γ) Η διάθεση χρόνου εκ μέρους των πολιτών.

δ) Η πεποίθηση ότι η συμμετοχή του πολίτη μπορεί να έχει αποτέλεσμα, δηλαδή ότι μπορεί να επηρεάσει τις δημόσιες υποθέσεις.

Επειδή δεν υπάρχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις ασκείται **κριτική στη συμμετοχική δημοκρατία**, όπως:

α) Η υπερεκτίμηση των ικανοτήτων του πολίτη, αφού ο μέσος πολίτης δεν έχει την απαιτούμενη υπευθυνότητα, ούτε τις γνώσεις και τον χρόνο για να συμμετέχει υπεύθυνα.

β) Όταν ως συμμετοχή θεωρούνται μόνο οι διαδηλώσεις ακυρώνεται η ουσία της συμμετοχής και δυσχεραίνεται η συναίνεση.

Εργασία (ατομική):

Κάθε μαθητής να γράψει δύο ελευθερίες που επιθυμεί και δύο υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτές (διάρκεια δύο λεπτά). Μετά οι μαθητές διαβάζουν τις επιθυμίες τους και γίνεται συζήτηση.

-Αντλώντας από την κλασική Ελλάδα, ο πολίτης ανήκει τόσο στον εαυτό του, όσο και στην Πολιτεία. Η ύπαρξή του συνδέεται άρρηκτα με την Πολιτεία. Ύψιστη αρετή του πολίτη είναι η ικανότητα του **άρχειν και άρχεσθαι**. Ακριβώς αυτή η εναλλαγή στην εξουσία αποτρέπει τη δυνατότητα κυριαρχίας κάποιου. Γι' αυτό είχε και συνεχίζει να έχει μεγάλη σημασία η **«Αγωγή Πολίτη»**, που έχει στόχο τη διάπλαση ελεύθερων, υπεύθυνων και ενεργών πολιτών. Ζητούμενο κάθε φορά είναι η ισορροπία ανάμεσα στο ατομικό (στον πολίτη), και στο συλλογικό (στην Πολιτεία). Ο πολίτης εκτός από το «Εγώ» ενδιαφέρεται και για το «Εμείς». Περιορίζει τον εγωισμό του χάρη του συνόλου. Προτάσσει το γενικό έναντι του ατομικού συμφέροντος. Η πολιτική δράση και συμπεριφορά του, η συμμετοχή του στα κοινά,

συμμετοχή του πολίτη στα «κοινά».

Αποτέλεσμα αυτής της πορείας είναι η «**αποχή**» από την πολιτική, η οποία εκδηλώνεται είτε ως **πολιτική απάθεια**, είτε ως πολιτική απέχθεια. Και στις δύο περιπτώσεις ο πολίτης βρίσκεται στη γωνιά, είναι θεατής των εξελίξεων. Η **δημοκρατία της συμμετοχής αντικαταστάθηκε από τη δημοκρατία των θεατών**.

Η αποχή από την πολιτική οδηγεί στον **πολιτικό αναλφαβητισμό**. Ο πολίτης δεν έχει τις απαραίτητες κοινωνικές και πολιτικές γνώσεις για να μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά, ελεύθερα και υπεύθυνα στα πολιτικά δρώμενα. Δεν γνωρίζει, δεν κατανοεί, δεν συνειδητοποιεί. Είναι ή νιώθει ανίκανος να συμμετέχει, από τα πιο μικρά έως τα πιο μεγάλα ζητήματα της Πολιτείας.

Παρά την ανάγκη και τη χρησιμότητα της συμμετοχής, εν τούτοις αρκετοί πολίτες **δεν μετέχουν στα κοινά για διάφορους λόγους**, όπως:

- Το χάσμα ανάμεσα στα λόγια και στα έργα των πολιτικών.
- Η διαπλοκή και η διαφθορά των κομμάτων.
- Η αντικατάσταση της πολιτικής από την επικοινωνία.
- Η μαζοποίηση στις μεγαλουπόλεις και ο αγώνας για επιβίωση.

Μια Πολιτεία με τέτοιους πολίτες είναι επόμενο να διέρχεται κρίση. Κρίση νομιμοποίησης, η οποία οδηγεί στην ανάγκη και στο αίτημα για τη συμμετοχή του πολίτη. Η Πολιτεία οφείλει να εκπαιδεύει τον πολίτη, ώστε να είναι ικανός να συμμετέχει ελεύθερα και υπεύθυνα στα κοινά. Και να γνωρίζει ότι **ελευθερία σημαίνει ευθύνη**.

Στη σημερινή κοινωνία της πολιτικής αποχής και της πολιτικής απάθειας ζητούμενο είναι ο ενεργός πολίτης. **Ενεργός πολίτης** δεν θεωρείται απλώς ο ενημερωμένος πολίτης, αλλά αυτός που συμμετέχει ενεργά στις δημόσιες υποθέσεις, σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο και έχει στόχο μια καλύτερη κοινωνία.

Ποιος είναι ικανός να μετέχει στα κοινά και να ασκεί πολιτική; Η απάντηση έχει ήδη δοθεί από την ελληνική αρχαιότητα και συνεχίζει να ισχύει και σήμερα. Όλοι οι πολίτες μπορούν και οφείλουν να συμμετέχουν στην πολιτική. Δεν χρειάζεται να είναι κάποιος ειδικός για να συμμετέχει στο πολιτικό γίγνεσθαι. Οι πολλοί, ως σύνολο, είναι καλύτεροι από τους λίγους. Χωρίς πολιτική συμμετοχή όχι μόνο δεν στέκεται η Πολιτεία, αλλά οι πολίτες γίνονται εχθροί της Πολιτείας.

Η καλλιέργεια βασικών **κοινωνικών και πολιτικών αξιών** κρίνεται απαραίτητη, γιατί βοηθούν τον μαθητή να διαμορφώσει συνείδηση και συμπεριφορά σύμφωνα με αυτές τις αξίες και να αναπτύξει πολιτικό γραμματισμό. Δηλαδή, συμπεριφορά ελεύθερη, υπεύθυνη, έντιμη, με συνέπεια, ακεραιότητα, θάρρος, ήθος κτλ.

Επίσης, η καλλιέργεια **διαχρονικών και συγχρόνως παγκόσμιων αξιών** είναι απαραίτητη στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, που ο κόσμος όλος είναι ένα **παγκόσμιο χωριό**. Αν κανείς σκεφτεί την απεραντοσύνη του σύμπαντος, η δημιουργία παγκόσμιων πολιτών, δηλαδή πολιτών με οικουμενική συνείδηση, δεν είναι ουτοπία, αλλά ανάγκη. Η **δημιουργία του παγκόσμιου πολίτη δεν αναιρεί τον πολίτη με τοπική, εθνική, ευρωπαϊκή συνείδηση**, αλλά προϋποθέτει όλες αυτές τις επιμέρους ταυτότητες. Επιπλέον, ο παγκόσμιος πολίτης προϋποθέτει την παγκόσμια Πολιτεία, αλλά η συγκρότησή της δεν είναι εύκολη.

δεν γίνεται για προσωπικό όφελος, αλλά για όφελος της Πολιτείας.

-Στη σύγχρονη εποχή η **ιδιότητα του πολίτη** συνδέεται με τη δημιουργία και την εξέλιξη του έθνους-κράτους, από τον 19^ο αιώνα και εφεξής. Η **δημιουργία του έθνους-κράτους** συνεπάγεται τη δημιουργία μιας πολιτικής κοινότητας με κοινά χαρακτηριστικά (κουλτούρα, θρησκεία, γλώσσα, ταυτότητα). Η ιδιότητα του πολίτη αποτελεί δικαίωμα και υποχρέωση, προνόμιο και καθήκον.

Α. Φασιανός,
Ο φέρων
την πόλη του,
Εθν. Πινακοθήκη

-Τι συναισθήματα σάς δημιουργεί αυτή η εικόνα; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

-«Ακόμα και αν υποθέσουμε ότι μια δημοκρατία τέλεια, ολοκληρωμένη κτλ. μας πέφτει από τον ουρανό, είναι σίγουρο ότι δεν θα μπορέσει να επιζήσει περισσότερο από μερικά χρόνια, αν δεν δημιουργήσει τα άτομα που της αντιστοιχούν και που είναι, πρώτα και πάνω απ' όλα, ικανά να την κάνουν να λειτουργήσει και να την αναπαραγάγουν. Δεν μπορεί να υπάρξει δημοκρατική κοινωνία χωρίς δημοκρατική παιδεία» (Κορν. Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας).

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Οι θεσμοί ικανοποιούν ανάγκες της κοινωνίας.
- ___ Οι Δήμοι αποτελούν τον πρώτο και οι Κοινότητες τον δεύτερο βαθμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- ___ Οι παθογένειες του κράτους δημιουργούν προβλήματα στους πολίτες.
- ___ Η Ευρώπη εκλέγει τους ευρωβουλευτές.
- ___ Πολιτική απάθεια σημαίνει αποχή από την πολιτική.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Ο ενεργός πολίτης:

- α. συμμετέχει στο κόμμα
- β. είναι δημότης
- γ. είναι πολίτης
- δ. είναι ελεύθερος
- ε. συμμετέχει στα «κοινά»

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. Θεσμός
- β. Εξουσία
- γ. Αυτοτέλεια
- δ. Εποπτεία

Β' στήλη

- ___ Νομιμοποίηση
- ___ Πολιτικό κόμμα
- ___ Διοικητική
- ___ Αρχή νομιμότητας

- 4. Να αναφέρετε μερικές λειτουργίες ενός θεσμού και να εξηγήσετε τί σημαίνει δυσλειτουργία του θεσμού.
- 5. Αναλύστε τη φράση «Οι θεσμοί αλλάζουν στον χώρο και στον χρόνο».
- 6. Να αναπτύξετε τα χαρακτηριστικά της αποτελεσματικής εξουσίας.
- 7. Αναλύστε τα τρία είδη εξουσίας σύμφωνα με τον Max Weber.
- 8. Ποιος είναι δημότης και πότε επέρχεται η απώλεια της ιδιότητας του δημότη;
- 9. Να εξηγήσετε την αυτοτέλεια των οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- 10. Να αναφέρετε τέσσερις παθογένειες του κράτους και να εξηγήσετε τις αρχές της συνέχειας και της συνέπειας στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.
- 11. Να εξηγήσετε τους θεσμούς άμεσης συμμετοχής του πολίτη.
- 12. Άσκηση: Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα να προτείνει έναν καινούργιο θεσμό χρήσιμο για τους μαθητές και να αναφέρει τον σκοπό/ σκοπούς του θεσμού. Η Β' ομάδα να προτείνει έναν καινούργιο θεσμό χρήσιμο για τους δημότες και να αναφέρει τον σκοπό/ σκοπούς του θεσμού.
- 13. Άσκηση (ατομική ή ομαδική): είσθε Πρωθυπουργός της Ελλάδας. Να αναφέρετε δύο σημαντικά έργα που θα πραγματοποιούσατε ή προβλήματα που θα επιλύατε στη χώρα και με ποια μέσα, ποιο τρόπο (ρεαλιστικό) θα τα πραγματοποιούσατε ή θα τα επιλύατε.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
- 15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος** σχετικό με τους πολιτικούς θεσμούς (ΜΑ).

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ – 5 ώρες

1. Τα δικαιώματα- Διάκριση των δικαιωμάτων
2. Αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων
3. Τα δικαιώματα του παιδιού - το δημοκρατικό σχολείο
4. Προστασία των δικαιωμάτων
5. Ανθρώπινα δικαιώματα

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αξιολογούν και να υπερασπίζονται τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις κάθε μέλους της ομάδας ή της κοινωνίας.
- Να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ «δικαιώματος» και «προνομίου» και ότι το δικαίωμα και η υποχρέωση προσδιορίζεται το ένα από το άλλο.
- Να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται ότι όλα τα μέλη της ομάδας έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις ανεξάρτητα από οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές.
- Να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν αναφαίρετα δικαιώματα, τα οποία η Πολιτεία με τους θεσμούς και τα όργανά της πρέπει να διασφαλίζει και να προστατεύει.
- Να αναγνωρίζουν ιδιαίτερα τα δικαιώματα του παιδιού και να διεκδικούν ένα σχολείο που τα προωθεί και τα υπερασπίζεται.

Βασική ορολογία

-δικαίωμα	-δικαιώματα του παιδιού	-καταχρηστική άσκηση δικαιώματος
-ατομικά δικαιώματα	-σύμβαση για τα	-θεσμός διαμεσολάβησης
-πολιτικά δικαιώματα	δικαιώματα του παιδιού	-ανθρώπινα δικαιώματα:
-κοινωνικά δικαιώματα	-εθνικό σχέδιο δράσης για	-Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ
-αντιστοιχία δικαιωμάτων	τα δικαιώματα του παιδιού	-Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων
και υποχρεώσεων	-προστασία δικαιωμάτων	της Ευρωπαϊκής Ένωσης
-καθήκοντα	-αυτοδύναμη προστασία	
	-δικαστική προστασία	

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Δικαιώματα και υποχρεώσεις»

1. Τα δικαιώματα- Διάκριση των δικαιωμάτων

Προοργανωτής: Κάποιοι έφτασαν στο σημείο να υποστηρίζουν ότι η ουσία της δημοκρατίας συνίσταται στην απαίτηση και στην απόκτηση όλο και περισσότερων δικαιωμάτων. Αυτή η τάση οδηγεί στην αποσάθρωση της κοινωνίας, αφού μετατρέπεται σε άθροισμα, συνήθως αντικρουόμενων, συμφερόντων. Όλοι απαιτούν από το Κράτος να τους δώσει τα πάντα. Και αυτό είναι τέλειος παραλογισμός (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η ελληνική ιδιαιτερότητα, τ. Α).

Δικαίωμα είναι η εξουσία που αναγνωρίζει ο νόμος στο πρόσωπο ως μέλους της κοινωνίας, να ικανοποιεί τα βιοτικά του συμφέροντα και να αναπτύσσει δραστηριότητα ωφέλιμη για τον εαυτόν του και την κοινωνία. Κάθε άνθρωπος μπορεί να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή, την ιθαγένεια, τη θρησκεία κτλ. Η βασική αυτή αρχή θεμελιώνεται στην **ανθρώπινη αξία** και συνδέεται με τις **αξίες της ελευθερίας και της ισότητας**.

Εκτός από το δικαίωμα υπάρχει και το προνόμιο. Το προνόμιο είναι ένα δικαίωμα που παρέχεται κατ' εξαίρεση σε ορισμένα πρόσωπα ή κατηγορίες προσώπων. Παραδείγματα: το προνόμιο των Βουλευτών, των Δημάρχων, των συνδικαλιστών, των υψηλόβαθμων στελεχών του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα κτλ. για ειδικές αποζημιώσεις, άδειες, απαλλαγές, ασφάλιση, κτλ. Βεβαίως, όσο πιο δημοκρατική είναι η κοινωνία, τόσο λιγότερα προνόμια παρέχονται σε πρόσωπα και ομάδες.

Με **κριτήριο το περιεχόμενό τους** τα δικαιώματα διακρίνονται σε: **ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά**. Τα δικαιώματα αυτά τα **αναγνωρίζει και τα προστατεύει το Σύνταγμα της Ελλάδας**. Ειδικότερα:

α) Ατομικά δικαιώματα. Προστατεύουν την ιδιωτική ζωή του ατόμου έναντι της κρατικής εξουσίας. Παρέχονται σε όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται στην Ελλάδα και όχι μόνο τους Έλληνες. Ατομικά δικαιώματα είναι: η ισότητα των Ελλήνων, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, το απαραβίαστο της κατοικίας και της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα του φυσικού δικαστή, το δικαίωμα αναφοράς, το δικαίωμα συνάθροισης, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, η ελευθερία της έκφρασης και του τύπου, η προστασία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και περιουσίας κτλ.

β) Πολιτικά δικαιώματα. Παρέχονται **μόνο στους Έλληνες πολίτες**, δηλαδή σε αυτούς που έχουν την **ελληνική ιθαγένεια**, εφόσον πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις (π.χ. ορισμένη ηλικία). Είναι συνυφασμένα με την ιδιότητα του ατόμου ως πολίτη του κράτους. Είναι **δικαιώματα συμμετοχής** στη διαμόρφωση της πολιτικής βούλησης της Πολιτείας. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα πολιτικά δικαιώματα παρέχονται, με ορισμένες προϋποθέσεις, σε όλους τους πολίτες των κρατών-μελών της Ε.Ε.

Τα **πολιτικά δικαιώματα** είναι τα εξής:

- Το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
- Ο διορισμός σε δημόσιες θέσεις.
- Η εκλογή ως ένορκος.
- Η ίδρυση και συμμετοχή σε πολιτικό κόμμα.

γ) Κοινωνικά δικαιώματα. Αφορούν αξιώσεις των πολιτών έναντι της Πολιτείας. Εκφράζουν την κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της κοινωνίας με στόχο τη σμίκρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Οι άνθρωποι γεννιούνται άνισοι. Από τη φύση τους έχουν άνισες δυνατότητες ανάπτυξης, αφού η φύση τους προικίζει με διαφορετικές ικανότητες/δεξιότητες. Εκτός από τις φυσικές υπάρχουν και οι κοινωνικές

Κορνήλιος Καστοριάδης |
Πηγή: Διαδίκτυο

-Όμως, το δικαίωμα ως ατομική εξουσία και απαίτηση έναντι του κράτους και της κοινωνίας προϋποθέτει τη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ ατόμου και συνόλου, δηλαδή ότι το άτομο βρίσκεται «απέναντι». Αυτό προϋποθέτει ότι το άτομο απειλείται από την απρόσωπη εξουσία του κράτους και την προσωπική αυθαιρεσία των αρχόντων. Η θεσμική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων έναντι τέτοιων απειλών είναι επίτευγμα των νεότερων χρόνων, αλλά είναι επίτευγμα προ-πολιτικό (Χρήστος Γιανναράς, Η απανθρωπία του δικαιώματος).

-Ισότητα φύλων: το να υπάρχει εξουσία του άντρα επί της γυναίκας ή της γυναίκας επί του άντρα είναι παράλογο. Διότι «Ούτε το σύρμα μπορεί να έχει εξουσία επί του ηλεκτρισμού τον οποίον μεταφέρει, ούτε ο ηλεκτρισμός επί του σύρματος. Συνδυασμός των λειτουργιών του σύρματος και του ηλεκτρισμού, είναι η συμβίωση ανδρός και γυναικός» (Πλάτων Δρακούλης, Στοιχεία βιονομίας).

-Το θέμα της ισότητας χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Ο Πλάτων διέκρινε την αληθινή ισότητα ως ανισότητα των ανίσων. Αλλά και ο Αριστοτέλης θεωρεί πως η αληθινή ισότητα είναι η ανισότητα των ανίσων. Αν αυτά είναι ορθά, τότε, υπάρχει κίνδυνος, εν ονόματι της ισότητας, να κρίνονται ως ίσα τα άνισα.

-Όλοι είναι ίσοι απέναντι στα αντικείμενα ως αντικείμενα χρήσης,

ανισότητες, δηλαδή οι ανισότητες που δημιουργεί ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας. Η φτώχεια, η ανεργία, η έλλειψη κατοικίας, οι άνισες ευκαιρίες κτλ. είναι δημιουργήματα της κοινωνίας.

Το σύγχρονο Κράτος με την **κοινωνική πολιτική** επιδιώκει να προσφέρει αγαθά και υπηρεσίες σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων, για να αμβλύνει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες. Όμως, αρκετές φορές στην πράξη δεν ωφελούνται οι φτωχοί και οι πάσχοντες, αλλά οι διαχειριστές του κράτους και οι οργανωμένες ομάδες συμφερόντων.

Τα **κοινωνικά δικαιώματα** είναι τα εξής:

- Η παιδεία, η υγεία και η εργασία.
- Η κατοικία και η κοινωνική ασφάλιση.
- Η προστασία της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας.
- Η προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για αυτονομία, κοινωνική ένταξη, συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

Πάντως, οι «**ίσες ευκαιρίες**» αντί να λύσουν το πρόβλημα, οδηγούν στο αντίθετο αποτέλεσμα, οδηγούν στην όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Επομένως, η κοινωνική πολιτική της Πολιτείας πρέπει να έχει στόχο τις «**ίδιες αφετηρίες**», να λαμβάνει μέτρα ώστε όλα τα άτομα, ανεξάρτητα από φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, να ξεκινούν από την ίδια αφετηρία. Βεβαίως, στην πορεία θα υπάρξει διαφοροποίηση και ανισότητα, αυτό είναι φυσιολογικό και λογικό. Κάποιοι θα φτάσουν πρώτοι και κάποιοι άλλοι θα μείνουν πίσω. Αλίμονο στην Πολιτεία που δεν επιτρέπει να ανθίσουν όλα τα λουλούδια, που δεν ενδιαφέρεται τόσο για τα άτομα που υστερούν, όσο και για τα χαρισματικά άτομα.

2. Αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων

Το δικαίωμα είναι εξουσία που αναγνωρίζει ο νόμος στο άτομο για να ικανοποιεί τα βιοτικά του συμφέροντα. Εξουσία ως μέλους της κοινωνίας και όχι ως ατομικό-εγωιστικό όν. Γι' αυτό τα δικαιώματα έχουν ως όριο τα δικαιώματα των άλλων και τον σεβασμό της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι στο δικαίωμα αντιστοιχεί κάποια υποχρέωση-καθήκον έναντι άλλων ατόμων ή της κοινωνίας.

Σε μια εποχή που υπάρχει πληθώρα δικαιωμάτων, υπάρχει και πληθώρα υποχρεώσεων. Γενικά, **σε κάθε δικαίωμα αντιστοιχεί μία υποχρέωση**. Ως εξαίρεση υπάρχουν δικαιώματα στα οποία δεν αντιστοιχούν υποχρεώσεις. Αυτά, στο δίκαιο ονομάζονται διαπλαστικά δικαιώματα (π.χ. δικαίωμα καταγγελίας, επιλογής, υπαναχώρησης).

Οι υποχρεώσεις δεν αντιστρατεύονται τα δικαιώματα, αλλά αποτελούν αναγκαίο συμπλήρωμά τους. Η αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων φαίνεται από το περιεχόμενο και τον σκοπό των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το **δικαίωμα και συγχρόνως υποχρέωση** συμμετοχής του πολίτη στο κοινωνικό-πολιτικό γίγνεσθαι.

Άλλο παράδειγμα είναι το **δικαίωμα της ελευθερίας**: η ελευθερία του ατόμου σταματά εκεί που αρχίζει η ελευθερία του άλλου. Τα όρια και την έκταση αυτής της ελευθερίας την προσδιορίζουν **δύο αξιώματα**: 1) Το άτομο δεν είναι υπόλογο στην κοινωνία για πράξεις, που αφορούν αποκλειστικά και μόνο δικά του συμφέροντα. 2) Το άτομο είναι υπόλογο στην κοινωνία για όλες εκείνες τις πράξεις που βλάπτουν τα συμφέροντα άλλων. Άρα, διεκδικούμε όλα μας τα δικαιώματα και εκπληρώνουμε όλες

αλλά δεν είναι ίσοι ως σημεία διάκρισης. Το επιβεβαιώνουν τα γεγονότα. Παράδειγμα: ένας εμπορικός αντιπρόσωπος αγόρασε την ίδια Μερσεντές με το αφεντικό του και απολύθηκε. Προσέφυγε στη δικαιοσύνη, πήρε αποζημίωση, αλλά δεν ξαναπροσλήφθηκε. (Ζαν Μπωντριγιάρ, Η καταναλωτική κοινωνία).

-Ο πολίτης δεν μπορεί να προσφύγει στα δικαστήρια και να αξιώσει από το Κράτος να προσφέρει τα κοινωνικά αγαθά, γιατί αποτελούν απλώς κατευθύνσεις και επιδιώξεις προς τις οποίες οφείλει να τείνει η συντεταγμένη Πολιτεία.

6. Rouault, Γλυκιά μου Πατρίδα πού είσαι; Εθνική Πινακοθήκη Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

-Ο Αμερικανός Πρόεδρος John F. Kennedy όταν ανέλαμβανε την προεδρία, τον Ιανουάριο του 1961 είπε τη διάσημη φράση: «Μην ρωτάτε τι κάνει η πατρίδα σας για σας. Αναρωτηθείτε τι μπορείτε να κάνετε εσείς για την πατρίδα σας».

-Ο **χρυσός κανόνας συμπεριφοράς**, ο οποίος ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές είναι: καθένας πρέπει να συμπεριφέρεται στους άλλους, όπως θα ήθελε οι άλλοι να συμπεριφέρονται σε αυτόν. Δηλαδή, συμπεριφορά σύμφωνα με την **αρχή της αμοιβαιότητας**.

-Οι κανόνες ηθικής και οι κανόνες δικαίου επιβάλλουν καθήκοντα. Μάλιστα, κάποιες φορές υπάρχει σύγκρουση καθηκόντων και τότε το άτομο καλείται να επιλέξει. Σε γενικές γραμμές ισχύουν οι εξής **αρχές**:

- Τα θεμελιώδη καθήκοντα υπερισχύουν των μη θεμελιωδών.

μας τις υποχρεώσεις-τα καθήκοντα.

Τα **καθήκοντα είναι υποχρεώσεις** που πηγάζουν από τη συνείδηση, τη θρησκεία, την κοινωνία, την Πολιτεία, την ηθική, το έθιμο κτλ. Συνήθως, τα καθήκοντα συνδέονται με κάποια θέση. Αυτό αφορά κυρίως τα πρόσωπα των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών (Βουλευτής, Υπουργός, Δήμαρχος, δημόσιος υπάλληλος κτλ.). Επίσης, αφορά αυτούς που ασκούν λειτουργήματα (εκπαιδευτικός, γιατρός κτλ.). Βεβαίως, υπάρχουν και **καθήκοντα των πολιτών**, όπως π.χ.:

- Το καθήκον συνδρομής όσων τελούν σε κατάσταση κινδύνου.
- Το καθήκον αποφυγής πρόκλησης βλάβης ή ζημίας στον άλλον.
- Το καθήκον αποφυγής πρόκλησης περιττού πόνου στον άλλο.
- Το καθήκον προστασίας του περιβάλλοντος.

Το **Σύνταγμα**, εκτός από δικαιώματα, καθιερώνει και υποχρεώσεις των πολιτών. Και αυτές είναι:

α) Η υποχρέωση στράτευσης-Η υπεράσπιση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της πατρίδας. Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων (Άρθρο 4 παρ. 6).

β) Ο σεβασμός του Συντάγματος και η τήρηση των νόμων. Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους νόμους που συμφωνούν με αυτό και η αφοσίωση στην πατρίδα και τη δημοκρατία αποτελούν θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων (Άρθρο 120 παρ.2).

γ) Η υποχρέωση κοινωνικής ευθύνης και εθνικής αλληλεγγύης. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης (Άρθρο 25, παρ.4).

δ) Η φορολογική υποχρέωση. Η υποχρέωση όλων των Ελλήνων πολιτών να συνεισφέρουν στα δημόσια βάρη, χωρίς διακρίσεις, ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα (Άρθρο 4 παρ. 5).

ε) Η υποχρεωτική εκπαίδευση. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα (Άρθρο 16 παρ. 3). Με νόμο έχουν προστεθεί δύο υποχρεωτικά έτη στο νηπιαγωγείο.

Ο σεβασμός των δικαιωμάτων και η τήρηση των υποχρεώσεων είναι πράξη αμοιβαίου σεβασμού των πολιτών. Είναι ένδειξη πολιτικής και κοινωνικής καλλιέργειας και απόδειξη ατομικής και κοινωνικής ευθύνης. Αντιθέτως, η παραβίασή τους δημιουργεί πικρία και παράπονο για μη σωστή κοινωνική συμπεριφορά, διαρρηγγύνει τον κοινωνικό δεσμό και κάνει προβληματικές τις κοινωνικές σχέσεις.

Υπάρχουν και άλλες **υποχρεώσεις που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες**. Η μη εκπλήρωση των εν λόγω υποχρεώσεων δεν επισύρει ποινές από την Πολιτεία. Όμως, ανάλογα με την περίπτωση, επισύρει κοινωνική αποδοκιμασία, όπως π.χ.:

- Ο μη σεβασμός των αναπήρων και των ηλικιωμένων.
- Η μη προστασία του δημόσιου χώρου και της δημόσιας περιουσίας.
- Η μη εθελοντική προσφορά έργων και υπηρεσιών.
- Η έλλειψη αμοιβαίας εμπιστοσύνης και καλής πίστης στις συναλλαγές.
- Η μη συμμετοχή του πολίτη στο κοινωνικό-πολιτικό γίγνεσθαι.

Δηλαδή, υπάρχουν υποχρεώσεις, οι οποίες εάν δεν εκπληρωθούν, επισύρουν ποινές από την Πολιτεία, και υποχρεώσεις που επισύρουν κοινωνική αποδοκιμασία.

- Τα γενικά καθήκοντα υπερισχύουν των ειδικών.
- Τα καθήκοντα φιλανθρωπίας υπερισχύουν των καθηκόντων της δικαιοσύνης.
- Αυτά που αφορούν τη ζωή είναι ανώτερα από αυτά που αφορούν την περιουσία και την ελευθερία.
- Αυτά που αφορούν τους πολλούς υπερισχύουν αυτών που αφορούν τους λίγους.
- Αυτά που αφορούν τους οικείους υπερισχύουν αυτών που αφορούν τους ξένους.

-Θεμελιώδες καθήκον που δεσμεύει όλους τους ανθρώπους είναι το καθήκον της δικαιοσύνης, δηλαδή το καθήκον να υποστηρίξουμε και να εφαρμόζουμε τους δίκαιους θεσμούς. (Τζών Ρωλς, Θεωρία της δικαιοσύνης).

-Μπορεί να μην υπάρχει ποινή αλλά υπάρχει κοινωνική αποδοκιμασία στην απρεπή ή/και αντικοινωνική συμπεριφορά, όπως η ενόχληση γειτόνων, το πέταγμα σκουπιδιών στον δημόσιο χώρο, η αδιαφορία για τις ακαθαρσίες του ζώου μας στον δημόσιο χώρο, η μη τήρηση της σειράς προτεραιότητας, η κατάληψη δημόσιου χώρου, η μη παροχή βοήθειας σε πάσχοντες κτλ.

Εκπαίδευση Ρομά. Πηγή: Διαδίκτυο **Άσκηση με θέμα:**

«Εκπαίδευση Ρομά». Παρά τα προγράμματα εκπαίδευσης και ένταξης από την Πολιτεία, τα αποτελέσματα είναι πενιχρά. Και η ευθύνη των γονιών Ρομά μεγάλη. Να διατυπώσετε τις απόψεις σας.

Δραστηριότητα (ατομική ή ομαδική):

Οι μαθητές καταγράφουν δέκα πινακίδες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας στη γειτονιά τους, που είναι γραμμένες-καταστραμμένες. Αναζητούν τα αίτια και τις επιπτώσεις της καταστροφής και προτείνουν λύσεις.

3. Τα δικαιώματα του παιδιού - το δημοκρατικό σχολείο

Ο άνθρωπος περνάει από **διάφορα στάδια ανάπτυξης**: βρέφος, παιδί, έφηβος, ώριμη ηλικία, τρίτη ηλικία. Η ψυχολογία μάς λέει ότι ο άνθρωπος αναπτύσσεται σε όλα τα στάδια της ζωής του. Είναι η «**Διά βίου ανάπτυξη**» του ανθρώπου.

Η ανάπτυξη του ανθρώπου επηρεάζεται από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Όπως αναφέρθηκε στο κεφ. 2.6 σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού διαδραματίζει η **οικογένεια**.

Κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη του παιδιού είναι η **ηλικία από 0 έως 6 ετών**, γιατί τότε τίθενται τα θεμέλια για την ανάπτυξή του. Επίσης, κρίσιμη ηλικία είναι η **περίοδος της εφηβείας**. Βεβαίως, η εφηβεία δεν βιώνεται με τον ίδιο τρόπο από όλους. Κάποιοι έφηβοι επαναστατούν εναντίον των γονέων τους, κάποιοι ενηλικιώνονται χωρίς μεγάλες αναταραχές, ενώ άλλοι αναπτύσσουν μια σχέση εμπιστοσύνης με τους γονείς τους. Παρεμπιπτόντως, δεν χρειάζεται να επηρεαζόμαστε π.χ. από ταινίες του ελληνικού και ξένου κινηματογράφου που δείχνουν έφηβους με υπερβολικές συμπεριφορές. Σε κάποιες περιπτώσεις πρόκειται για επινόηση και όχι για πραγματικότητα.

Τα παιδιά είναι το μέλλον αλλά έχουν και παρόν. Η ευημερία των παιδιών είναι τόσο ζωτικής σημασίας για ένα έθνος όσο μια υγιής κοινωνία και οικονομία, αλλά σπάνια δίνεται η ίδια προτεραιότητα. Επομένως, χρειάζεται μέριμνα για όλα τα παιδιά από τους γονείς και από την Πολιτεία. Τα δικαιώματα του παιδιού υπάγονται στα δικαιώματα του ανθρώπου. Τα παιδιά αποτελούν μια **ευαίσθητη και ευάλωτη κοινωνική ομάδα**, η οποία δικαιούται σεβασμό και καθολική προστασία χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς. Επειδή τα δικαιώματα των παιδιών προσβάλλονται συχνά, η Πολιτεία και η οικογένεια έχουν χρέος να μεριμνούν για την προστασία τους.

Υπάρχουν εθνικά και διεθνή κείμενα που θεμελιώνουν τις κύριες κατευθύνσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών. Τα πιο σημαντικά κείμενα είναι:

α) Η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του ΟΗΕ (1989). Αναγνωρίζει ότι η παιδική ηλικία είναι μια ευάλωτη περίοδος και ότι τα παιδιά χρειάζονται ειδική φροντίδα και προστασία. Θέτει τα πρότυπα για την ευημερία των παιδιών σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής τους. Περιλαμβάνει δικαιώματα για την επιβίωση, την ανάπτυξη, την προστασία των παιδιών από κάθε μορφή εκμετάλλευσης, τη συμμετοχή στην εκπαίδευση κ.ά. Σύμφωνα με τη σύμβαση, **παιδί θεωρείται κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα**, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία της χώρας. Η σύμβαση καθιερώνει **τέσσερις βασικές αρχές** που ισχύουν για κάθε παιδί:

- Όχι στις διακρίσεις.
- Το καλύτερο συμφέρον του παιδιού.
- Επιβίωση, ανάπτυξη και προστασία.
- Ελευθερία γνώμης και συμμετοχή.

β) Ο χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. Εκτός από τον χάρτη, το 2021 εγκρίθηκε η στρατηγική της Ε.Ε. για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία εδράζεται στη σύμβαση του ΟΗΕ. Σύμφωνα με τη **στρατηγική της Ε.Ε.**, κάθε παιδί στην Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο θα πρέπει να απολαμβάνει τα ίδια δικαιώματα και να μπορεί να ζει χωρίς διακρίσεις, χωρίς φόβο αντιποίνων και χωρίς εκφοβισμό κανενός είδους. Πρόκειται

-Η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού αναφέρει ότι τα **συμβαλλόμενα κράτη** (Άρθρο 2): Υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

Παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στη νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του.

Θεόφραστος
Τριανταφυλλίδης,
Δύο παιδιά στην
παραλία,
Εθνική Πινακοθήκη

-Άσκηση: Οι μαθητές διαβάζουν στους γονείς τους τα παρακάτω:
-Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. αναφέρει (Άρθρο II-24):

«Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους. Τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν, λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από

για κοινωνική, ηθική και ανθρωπίνη επιταγή από την οποία εξαρτώνται τόσο τα παιδιά αλλά και η ευρύτερη κοινότητα. Επίσης, η συμμετοχή των παιδιών **στον δημοκρατικό βίο πρέπει να ξεκινά από την παιδική ηλικία**. Όλα τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν τις απόψεις τους για θέματα που τα αφορούν και να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις τους. **γ) Το «εθνικό σχέδιο δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού»** (2021). Αποτελεί μια εθνική στρατηγική που καλύπτει ένα ευρύ πεδίο της κυβερνητικής πολιτικής και διασφαλίζει τον συντονισμό και τη συμβολή όλων των αρμόδιων φορέων στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των σχετικών δράσεων. Επιπλέον, ορίζει τους στόχους και τα χρονοδιαγράμματα για την προαγωγή και προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών.

Το εθνικό σχέδιο αναφέρει τα **μέτρα και τις δράσεις κάθε υπουργείου**, όπως π.χ. μέτρα για την καταπολέμηση της φτώχειας, την προστασία της υγείας, την παροχή εκπαίδευσης, την προστασία των παιδιών προσφύγων, την παρέμβαση για παιδιά με αναπηρία, την ενδοοικογενειακή βία, τα σχολικά γεύματα κτλ. **Στόχος** είναι μια κοινωνία ανοικτή σε όλα τα παιδιά, χωρίς διακρίσεις. Μια κοινωνία η οποία παρέχει τη δυνατότητα στα παιδιά να αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους και να αναλάβουν καθοριστικό ρόλο εντός της κοινωνίας, τόσο σε επίπεδο δικαιοσύνης και ισότητας όσο και σε επίπεδο ενίσχυσης της δημοκρατίας.

Το δημοκρατικό σχολείο σέβεται και προστατεύει τα δικαιώματα του παιδιού. Βεβαίως, τα παιδιά δεν έχουν μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις. Και αυτά χρειάζεται να μαθαίνονται από την οικογένεια από τη νηπιακή ηλικία και αργότερα από το σχολείο. Μάλιστα, όσο μεγαλώνουν τόσο μεγαλώνουν και οι υποχρεώσεις τους.

4. Προστασία των δικαιωμάτων

Η αναγνώριση και η προστασία των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών είναι κατάκτηση των νεότερων χρόνων. Σύμφωνα με το **Σύνταγμα**, τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και οι αρχές του κοινωνικού κράτους και του κράτους δικαίου τελούν υπό την **εγγύηση του κράτους**. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη (Άρθρο 25).

Αν κάποιος πολίτης υποστεί προσβολή στα δικαιώματά του είτε από το Κράτος, είτε από άλλους πολίτες, μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος έχει το **δικαίωμα της αυτοδύναμης προστασίας**, δηλαδή να πάρει το δίκιο με το χέρι του. Αυτές οι περιπτώσεις προβλέπονται στο δίκαιο και είναι: η αυτοδικία, η άμυνα και η κατάσταση ανάγκης. Στις άλλες περιπτώσεις πρέπει να ζητήσει **από τα δικαστήρια προστασία**, δηλαδή ο πολίτης να **ζητήσει**:

- Να κριθεί η υπόθεσή του και να εκδοθεί απόφαση σύμφωνα με τον νόμο.
  - Να παράσχει η Πολιτεία τα μέσα για να εκτελεστεί η δικαστική απόφαση.
- Αν κάθε πολίτης μπορούσε να πάρει τον νόμο στα χέρια του για να προστατεύσει τα δικαιώματά του, τότε θα καταλυόταν κάθε έννοια δικαίου και δικαιοσύνης, αφού θα επικρατούσε το δίκιο του ισχυροτέρου. Γι' αυτό χρειάζεται ένας ανεξάρτητος κριτής, όπως είναι τα δικαστήρια. Η κρίση

δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικές προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του.

- Η Ε.Ε. καταβάλλει προσπάθειες για να διασπαστούν οι κύκλοι της φτώχειας και της μειοεξίας μεταξύ των γενεών. Η θέσπιση της νέας ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά έχει στόχο να διασφαλίσει ότι τα παιδιά που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού έχουν πρόσβαση σε υγιεινά γεύματα, εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη και κατάλληλη στέγαση».

- Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού-Κείμενο (ΜΑ)

- Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ιστοσελίδα της UNICEF)

-Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε (ιστοσελίδα)

πηγή: Διαικίτιου

-«Το όραμα της Οργάνωσης είναι για μια κοινωνία που δίνει ίσες ευκαιρίες για ομαλή εξέλιξη στη ζωή όλων των παιδιών χωρίς αδικία, όπου, θα απολαμβάνουν τα θεμελιώδη δικαιώματά τους και θα λειτουργούν αύριο ως ενεργοί αυτοδύναμοι πολίτες» (Δήμητρα Καλαντώνη, ΜΚΟ «Εξέλιξη Ζωής»).

Εξέλιξη Ζωής, ΜΚΟ (ιστοσελίδα)

τους είναι–πρέπει να είναι–αδιάβλητη, να μην επηρεάζεται ούτε από την κρατική εξουσία, ούτε από τους ενδιαφερόμενους πολίτες, δηλαδή να είναι αντικειμενικά δίκαιη και αμερόληπτη.

Αλλά χρειάζεται προσοχή, γιατί οι Έλληνες για «ασήμαντον αφορμήν» τρέχουν στα δικαστήρια. Αν, όπως λένε οι νομικοί, ο χειρότερος συμβιβασμός είναι το καλύτερο δικαστήριο, τότε, δεν χρειάζεται να στοιβάζονται και να συγκρούονται στα δικαστήρια. Αλλά να επιλύουν τις διαφορές τους εκτός δικαστηρίων με διάλογο και συμβιβασμό. Από το 2010 υπάρχει και στην Ελλάδα ο **θεσμός της διαμεσολάβησης**, με ελάχιστο κόστος (ψυχικό, οικονομικό, χρόνου).

Βεβαίως, η άσκηση του δικαιώματος δεν είναι ανεξέλεγκτη. Το κοινό περί δικαίου αίσθημα επιβάλλει φραγμούς σε κάθε δικαίωμα. Το δικαίωμα πρέπει να ασκείται σύμφωνα με ορισμένο τρόπο και μέσα σε ορισμένα όρια. Αλλιώς υπάρχει **κατάχρηση δικαιώματος**, και αυτό απαγορεύεται. Καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος υπάρχει όταν ο δικαιούχος του δικαιώματος υπερβεί ορισμένα όρια. Δηλαδή, δεν απαγορεύεται αυτό τούτο το δικαίωμα αλλά ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος. Η απαγόρευση αυτή τίθεται για να προστατευθεί άλλο ανώτερο αγαθό (π.χ. περιορισμός στο δικαίωμα πληροφόρησης για θέματα εθνικής ασφάλειας).

Τα Σύνταγμα αναφέρει: **η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται** (Άρθρο 25 παρ. 3). Και ο κοινός νομοθέτης εξειδικεύοντας τη συνταγματική επιταγή αναφέρει: η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται εάν αυτή υπερβαίνει προφανώς τα όρια τα επιβαλλόμενα εκ της καλής πίστης ή των χρηστών ηθών, ή εκ του κοινωνικού ή οικονομικού σκοπού του δικαιώματος (Αστικός Κώδικας, Άρθρο 281).

Πολλές φορές, εν ονόματι των ατομικών δικαιωμάτων παραβιάζονται τα δικαιώματα του συνόλου. Υπάρχει μια αντικοινωνική συμπεριφορά, μια ιδιοτέλεια και αδιαφορία για τον άλλον, για την κοινωνία. Όμως, αυτό που κάνει τον άνθρωπο να είναι άνθρωπος είναι η παραίτηση από το «Εγώ» χάριν της κοινωνίας. Παράδειγμα: στο πλαίσιο της ανταγωνιστικής κοινωνίας η απεργία και η διαδήλωση αποτελούν δικαίωμα κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα. Όμως, το πρόβλημα δεν είναι η άσκηση αλλά η κατάχρηση των εν λόγω δικαιωμάτων. Το πρόβλημα υπάρχει, όταν ελάχιστοι άνθρωποι αποκλείουν τους δρόμους ή τις πόρτες επιχειρήσεων αδιαφορώντας για τους άλλους, για το κοινωνικό σύνολο, και έτσι γίνονται δυνάστες της Πολιτείας και των πολιτών.

Στη δημοκρατία η άσκηση δικαιωμάτων χρειάζεται να γίνεται χωρίς να θίγονται–προσβάλλονται τα δικαιώματα των άλλων, διότι το δικαίωμα του καθενός φθάνει μέχρι εκεί που αρχίζει το δικαίωμα του άλλου. Η αντίληψη των δικαιωμάτων με «κέντρο» το άτομο οδηγεί σε εγωιστική και αντικοινωνική συμπεριφορά, σε διάσπαση της κοινωνικής συνοχής. Αντιθέτως, η αντίληψη των δικαιωμάτων με «κέντρο» την κοινωνία δίνει προτεραιότητα στις κοινωνικές σχέσεις. Η κατοχύρωση ανθρωπίνων δικαιωμάτων **υπέρ των ατόμων και σε βάρος της κοινωνίας συνεπάγεται την απανθρωπία των δικαιωμάτων** (Χρήστος Γιανναράς).

–Η προστασία των δικαιωμάτων συνδέεται με την προστασία βασικών αξιών, όπως:

Η ελευθερία. Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ελεύθερος. Ο αδικαιολόγητος περιορισμός της ελευθερίας, ή ο εξαναγκασμός κάποιου να πράξει κάτι παρά τη θέλησή του, αποτελεί παραβίαση της ανθρωπίνης αξίας/αξιοπρέπειας. Ελευθερία δεν σημαίνει ασυδοσία. Η ελευθερία κάθε ανθρώπου φθάνει μέχρι εκεί που αρχίζει η ελευθερία του άλλου.

Η ισότητα. Όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους είναι ίσοι. Επομένως, οποιαδήποτε διάκριση παραβιάζει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Η δικαιοσύνη. Επειδή όλοι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι και ίσοι, δικαιούνται δίκαιης αντιμετώπισης.

Η υπευθυνότητα. Κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του και για τις παραλείψεις του (π.χ. όφειλε να πράξει κάτι και δεν το έπραξε). Η μετάθεση της ευθύνης στους άλλους είναι απόδειξη ανωριμότητας και ανευθυνότητας.

Ο σεβασμός για όλους. Κάθε άνθρωπος δικαιούται τον σεβασμό μας, επειδή ακριβώς είναι άνθρωπος. Ο σεβασμός μόνο σε αυτούς που έχουν αξιώματα ή δύναμη και η περιφρόνηση των κατατρεγμένων, των μειονοτικών κτλ. αποδεικνύει τη δική μας πνευματική μας φτώχεια.

-Στατιστικά στοιχεία αστυνομίας: κατά τη διάρκεια του έτους 2019 πραγματοποιήθηκαν τρεις χιλιάδες εκατόν μία (3.101) διαδηλώσεις και συγκεντρώσεις πολιτών σε όλη τη χώρα, στις οποίες διατέθηκαν συνολικά (96.409) αστυνομικοί. Όμως, όπως αναφέρθηκε, **απαγορεύεται η καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων.** Έτσι π.χ., όταν γίνεται διαδήλωση εκατό ανθρώπων και κλείνει το κέντρο της Αθήνας παραβιάζονται τα δικαιώματα χιλιάδων ανθρώπων (καταστηματαρχών, ελεύθερων επαγγελματιών, καταναλωτών, πεζών κτλ.). Σε όλες σχεδόν τις χώρες αυτές οι διαδηλώσεις γίνονται στο πεζοδρόμιο ή στη δεξιά λωρίδα κυκλοφορίας.

5. Ανθρώπινα δικαιώματα

Ως **ανθρώπινα δικαιώματα** θεωρούνται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες όλων των ανθρώπων, που διασφαλίζονται από την οικουμενική διακήρυξη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αξίες, που προστατεύουν την αξία του ανθρώπου. Αποτελούν τα **θεμέλια της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης**. Κεντρική ιδέα τους είναι η **ελευθερία και η ισότητα**. Ο σεβασμός της ανθρώπινης ελευθερίας και ισότητας είναι προϋπόθεση για αρμονική συνύπαρξη και συνεργασία ανάμεσα στα άτομα, στις ομάδες, στα κράτη.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι **σύμφυτα με την ανθρώπινη ύπαρξη**. Και αυτό σημαίνει ότι:

Πρώτον, είναι αναπαλλοτρίωτα και αδιαπραγμάτευτα. Δηλαδή, δεν μπορεί κανένας να τα καταργήσει (απαλλοτριώσει), ούτε μπορεί να γίνει συζήτηση (διαπραγμάτευση) και να αποφασιστεί με πλειοψηφία η κατάργησή τους. Πιθανή κατάργησή τους συνεπάγεται κατάργηση της δημοκρατίας.

Δεύτερον, είναι θεμελιώδη. Επειδή ακριβώς θεωρούνται θεμελιώδη για την ανάπτυξη του ανθρώπου και τη λειτουργία της δημοκρατίας. Είναι κατοχυρωμένα και προστατεύονται και από το Σύνταγμα και η προστασία τους σημαίνει προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της δημοκρατίας.

Τρίτον είναι οικουμενικά. Δηλαδή, ισχύουν για όλους τους ανθρώπους όπου γης, χωρίς καμιά εξαίρεση. Ο σεβασμός τους αποτελεί δείγμα πολιτισμού. Η οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου ορίζει: **όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα.**

Όσον αφορά τη **διάκριση των ανθρώπινων δικαιωμάτων**, διακρίνονται ως εξής:

α) Φυσικά δικαιώματα. Συνδέονται κατ' εξοχήν με την ανθρώπινη υπόσταση. Απορρέουν από το φυσικό δίκαιο. Είναι υπεράνω χρονικών και κοινωνικών προσδιορισμών. Αναγνωρίζονται και γίνονται σεβαστά παντού και πάντοτε (π.χ. δικαίωμα της ζωής, σεβασμός των νεκρών, δικαίωμα ελευθερίας και ισότητας).

β) Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Τα ατομικά αφορούν την ιδιωτική ζωή του ατόμου, που πρέπει να είναι ελεύθερη και απαραβίαστη από την εξουσία (π.χ. άσυλο κατοικίας, ελευθερία λόγου και έκφρασης). Τα πολιτικά αναφέρονται στη συμμετοχή και άσκηση της πολιτικής εξουσίας και στον καθορισμό του τύπου διακυβέρνησης. Συνδέονται με τη συμμετοχή του πολίτη στις δημόσιες υποθέσεις (π.χ. δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι, ίδρυση πολιτικού κόμματος). Πολιτικά δικαιώματα έχουν όσοι έχουν την ιθαγένεια του κράτους στο οποίο διαβιούν.

γ) Κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα. Τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα είναι αξιώσεις των πολιτών από το Κράτος. Αξιώσεις για ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης και ευημερίας (π.χ. δικαίωμα κατοικίας, υγείας, παιδείας). Το Κράτος με την κοινωνική πολιτική προσπαθεί να ανταποκριθεί σε αυτά τα δικαιώματα.

δ) Πολιτιστικά δικαιώματα. Τα αδιέξοδα του μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθήθηκε, η μόλυνση του περιβάλλοντος, οι κίνδυνοι καταστροφής από την αλόγιστη χρήση της πυρηνικής τεχνολογίας, η σμίκρυνση των αποστάσεων κτλ. οδήγησαν στην ανάπτυξη δικαιωμάτων παγκόσμιας

Ο Νέλσον Μαντέλα και ο υπερασπιστής δικηγόρος του Γεώργιος Μπίζος. «Κανένας δεν γεννιέται μισώντας έναν άλλον άνθρωπο για το χρώμα του δέρματός του ή την καταγωγή του ή τη θρησκεία του. Οι άνθρωποι μαθαίνουν να μισούν και, εάν μπορούν να μαθαίνουν να μισούν, μπορούν να διδαχθούν και να αγαπούν, διότι η αγάπη βγαίνει πιο φυσικά από την ανθρώπινη καρδιά απ' ότι το αντίθετό της» (Νέλσον Μαντέλα). -Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, που ψήφισε την **Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** το 1948, «Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη Διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών, και να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους».

Φιλιά Γκόρλια,
Δεν είμαστε
τόσο διαφορετικοί-
Εικόνα-
Έργο τέχνης (ΜΑ)

Οικουμενική
Διακήρυξη
για τα ανθρώπινα
δικαιώματα-
Κείμενο (ΜΑ)

διάστασης. Τα δικαιώματα αυτά είναι **δικαιώματα αλληλεγγύης**. Τέτοια δικαιώματα είναι: η διεθνής αλληλεγγύη, η προστασία των θυμάτων από φυσικές καταστροφές, η καταπολέμηση της πείνας και των βασανιστηρίων, η προστασία των μνημείων της ανθρωπότητας, η συμμετοχή όλων στον πλούτο της ανθρωπότητας, η προστασία της διεθνούς ειρήνης, η προστασία του περιβάλλοντος κτλ.

Να σημειωθεί ότι τα δικαιώματα της τέταρτης κατηγορίας (πολιτιστικά δικαιώματα) σχετίζονται με τον άνθρωπο, την κοινωνία, το περιβάλλον και βρίσκονται εν εξελίξει. Ήδη, στο πλαίσιο του ΟΗΕ, με διάφορα προγράμματα προωθείται η δημοκρατική διακυβέρνηση, οι γνήσιες εκλογές και η δημοκρατία. Επίσης, γίνονται προσπάθειες ενιαίας αντιμετώπισης της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της χρηστής διακυβέρνησης. Τελικός **στόχος των ανθρώπινων δικαιωμάτων** είναι η ατομική και κοινωνική ύπαρξη και πρόοδος, ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου και η προστασία της κοινωνίας. Εν τέλει, στόχος είναι η ανθρωπιά του ανθρώπου.

Διεθνή κείμενα (οικουμενική διακήρυξη του ΟΗΕ, χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. κτλ.) και το Σύνταγμα προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όσον αφορά το **Σύνταγμα**, αναγνωρίζει ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν **πρωταρχική υποχρέωση** της Πολιτείας. Μεταξύ άλλων, αναφέρει:

-Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, **εφόσον** δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη (Άρθρο 5 παρ.1).

-Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους (Άρθρο 25 παρ.1).

Μαχάτμα Γκάντι: αγώνας χωρίς χρήση βίας

Πηγή: Διαδίκτυο

Μαχάτμα Γκάντι - Πρέπει να είσαι η αλλαγή που θέλεις να έρθει - Εικόνα - Φωτογραφία (ΜΑ)

-Διεθνή κείμενα που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα:

-Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί δήλωση αρχών με μεγάλη επιρροή σε όλο τον κόσμο. Παρότι η Διακήρυξη δεν είναι από μόνη της δεσμευτική ως προς την εφαρμογή της στα κράτη-μέλη του ΟΗΕ, σταδιακά έχει αποκτήσει δεσμευτικότητα, επειδή έχει ενταχθεί στα Συντάγματα πολλών κρατών.

-Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών Ελευθεριών (Ρώμη, 1950).

-Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

-«Ανθρώπινα δικαιώματα θα μπορούσε να εξαγγείλει και να εκχωρήσει μόνο ένα παγκόσμιο Κράτος, του οποίου όλοι οι άνθρωποι θα ήσαν άμεσοι υπήκοοι, ήτοι θα έπαιρναν τα δικαιώματά τους από αυτό άμεσα και όχι με τη διαμεσολάβηση ενός ξεχωριστού κράτους: γιατί μόνον όποιος εκπροσωπεί ολόκληρη την ανθρωπότητα μπορεί να θεωρήσει τον άνθρωπο απλώς με την ιδιότητα του ανθρώπου, πέρα από κάθε εθνικό γνώρισμα». (Παναγιώτης Κονδύλης, Από τον 20ο στον 21ο αιώνα-Τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000).

-Κινηματογραφική ταινία «Race»: ο Αφροαμερικανός Τζέσε Όουενς στους Ολυμπιακούς αγώνες το 1936 στο Βερολίνο πήρε τέσσερα χρυσά μετάλλια και έκανε τον Χίτλερ να αποχωρήσει από το στάδιο.

Χρήσιμες ιστοσελίδες:

-Εθνικό σχέδιο για τα δικαιώματα του παιδιού:

www.ministryofjustice.gr

-Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών: www.unhcr.org

-Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε.:

www.europarl.europa.eu

Διεθνής αμνηστία, www.amnesty.org

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Δικαιώματα και υποχρεώσεις»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Προνόμια έχουν όλοι οι άνθρωποι.
- Η στρατιωτική θητεία είναι πολιτικό δικαίωμα.
- Η κοινωνική πολιτική έχει στόχο τις «ίσες ευκαιρίες».
- Υπάρχει εθνικό σχέδιο δράσης για τα δικαιώματα του παιδιού.
- Με τη διαμεσολάβηση οι διαφορές επιλύονται εκτός δικαστηρίων.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Ο πολίτης έχει τις παρακάτω υποχρεώσεις:

- α. Υποχρέωση στράτευσης
- β. Υποχρέωση τήρησης των νόμων
- γ. Υποχρέωση εθνικής αλληλεγγύης
- δ. Υποχρέωση εκπαίδευσης
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. ατομικό δικαίωμα
- β. πολιτικό δικαίωμα
- γ. κοινωνικό δικαίωμα
- δ. ανθρώπινο δικαίωμα

Β' στήλη

- δικαίωμα στράτευσης
- δικαίωμα ισότητας
- δικαίωμα ζωής
- δικαίωμα εργασίας

- 4. Τι είναι δικαίωμα; Να αναφέρετε από δύο ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.
- 5. Να εξηγήσετε τα πολιτικά δικαιώματα και να αναφέρετε ποια είναι αυτά.
- 6. Ποια η διαφορά μεταξύ ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων;
- 7. Ποιες υποχρεώσεις καθιερώνει το Σύνταγμα για τους πολίτες;
- 8. Εξηγήστε με δύο παραδείγματα την αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.
- 9. Μέχρι ποια ηλικία ο άνθρωπος θεωρείται παιδί και ποιες βασικές αρχές καθιερώνει για το παιδί η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του ΟΗΕ;
- 10. Να εξηγήσετε τη διαφορά αυτοδύναμης και δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων.
- 11. Τι σημαίνει η φράση «τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι σύμφυτα με την ανθρώπινη ύπαρξη» και ποιος είναι ο στόχος των ανθρώπινων δικαιωμάτων;
- 12. Άσκηση: Οι μαθητές με τη βοήθεια του καθηγητή επιλέγουν δύο δικαιώματα. Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα θα αναπτύξει επιχειρήματα υπέρ των δυο δικαιωμάτων. Η Β' ομάδα θα αναπτύξει επιχειρήματα υπέρ των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτά τα δύο δικαιώματα (διάρκεια: 5 λεπτά για συνεργασία και 5 λεπτά για παρουσίαση). Εναλλακτικά: μπορεί να γίνει «αγώνας αντιλογίας» με θέμα: δύο δικαιώματα και δύο υποχρεώσεις, με την απαραίτητη προετοιμασία.
- 13. Στην αρχαία Ελλάδα, ο πολίτης για να καταλάβει οποιοδήποτε δημόσιο αξίωμα θα έπρεπε να έχει εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Να διερευνήσετε το αντίστοιχο καθεστώς που ισχύει σήμερα και να διατυπώσετε τις απόψεις σας.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ – 7 ώρες

1. Το Σύνταγμα: έννοια, σημασία και αρχές του Συντάγματος
2. Οι νόμοι
3. Οι αξίες της δημοκρατίας
4. Δημοκρατία: το Κράτος των νόμων
5. Η σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία
6. Η διαφάνεια στη δημοκρατία
7. Δημοκρατία και λειτουργία των πολιτικών θεσμών

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να τεκμηριώνουν ότι η δημοκρατία προϋποθέτει νόμους και οι νόμοι τη δημοκρατία.
- Να ανατρέχουν στις αρχές του Συντάγματος που διασφαλίζουν τον θεσμό της δημοκρατίας και ελέγχουν τη νομοθετική εξουσία.
- Να έχουν επίγνωση των θεσμικών διαδικασιών που συγκροτούν το πλαίσιο κοινωνικής δράσης (τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται να κάνει κανείς), να αναγνωρίζουν την παραβίαση της ισότητας και να γνωρίζουν εναλλακτικούς νόμιμους τρόπους παρέμβασης όταν αυτή καταπατάται.
- Να αποδέχονται τη σημασία των νόμων σε όλη τη διάρκεια του κοινωνικού τους βίου.
- Να αποδέχονται την αναγκαιότητα των κυρώσεων, όταν δεν τηρούνται οι νόμοι.
- Να υποστηρίζουν ότι η δημοκρατία ως πολιτικό σύστημα, ως κοινωνικό σύστημα, ως τρόπος ζωής και ως αξία βασίζεται στη συνεργασία κοινωνικά υπεύθυνων ατόμων.
- Να αποδέχονται ότι η δημοκρατία διατηρείται, ευημερεί και ευδοκimei, όταν υπάρχει ένας υψηλός βαθμός συμμετοχής και εμπιστοσύνης των πολιτών και όταν οι θεσμοί είναι διαλλακτικοί και συμπεριληπτικοί (Συνεργασία και αλληλεπίδραση, Ισότητα ευκαιριών, Σεβασμός και αποδοχή του άλλου στον βαθμό που αποδέχεται τις αρχές της δημοκρατίας και των ατομικών δικαιωμάτων, Συμμετοχή όλων στις δράσεις/διαδικασίες συζήτησης, Επίγνωση των προκαταλήψεών τους και αυτοέλεγχος).
- Να αναγνωρίζουν τις μορφές διαφθοράς και να στέκονται κριτικά απέναντι σε κάθε μορφή κακοδιαχείρισης στον δημόσιο βίο.
- Να αναγνωρίζουν τα ζητήματα διαφθοράς και να υπερασπίζονται θέματα διασφάλισης της διαφάνειας μέσω της λογοδοσίας και της ακεραιότητας.
- Να επιχειρηματολογούν υπέρ των παραγόντων πολιτικής αποτελεσματικότητας, πολιτικής συμμετοχής και δημοκρατικού προσανατολισμού.

Βασική ορολογία

-Σύνταγμα	-πολυνομία	-πλουραλισμός
-καταστατικός χάρτης	-αρχές καλής νομοθέτησης	-εσωκομματική δημοκρατία
-λαϊκή κυριαρχία	-δημοκρατία	-πολιτική, οικονομική, κοινωνική ισότητα
-Κράτος δικαίου	-αξίες της δημοκρατίας	-διαφάνεια
-κοινωνικό Κράτος	-ισοπολιτεία, ισονομία, ισηγορία	-διαύγεια
-διάκριση λειτουργιών	-φιλελεύθερη δημοκρατία	-διεθνής διαφάνεια
-νόμοι, άγραφοι και γραπτοί	-μετα-αντιπροσωπευτική δημοκρατία	-κουλτούρα διαφάνειας
-νόμιμη βία		-εθνική αρχή διαφάνειας

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ- ΚΕΙΜΕΝΟ (ΜΑ)

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Δημοκρατία – Το κράτος των νόμων»

1. Το Σύνταγμα: έννοια, σημασία και αρχές του Συντάγματος

Σύνταγμα (Σ.) είναι ο **ανώτατος γραπτός νόμος** της Πολιτείας, ο οποίος καθορίζει τη μορφή του πολιτεύματος, τις βασικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της Πολιτείας και τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Είναι ο **καταστατικός χάρτης της χώρας**, δηλαδή εμπεριέχει τις καταστατικές-γενικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της Πολιτείας. Οι ρυθμίσεις του Συντάγματος είναι **γενικές**. Στη συνέχεια η Βουλή ψηφίζει **νόμους**, που πρέπει να συμφωνούν με το Σύνταγμα. Αλλά και οι νόμοι δεν ρυθμίζουν εξειδικευμένα ένα θέμα γι' αυτό προβλέπουν την έκδοση **προεδρικών διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων και διοικητικών πράξεων**, που ρυθμίζουν λεπτομερέστερα ένα θέμα.

Η **σημασία του Συντάγματος** είναι αναντίρρητη, διότι ρυθμίζει την κοινωνική πραγματικότητα, εκφράζει τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις, αποτελεί έναν συμβιβασμό και μια ισορροπία δυνάμεων. Ειδικότερα:

Εκφράζει τις ηθικές και κοινωνικές αρχές και αντιλήψεις του λαού, αποτυπώνει την ψυχή και τη συνειδήσή του.

Αποτελεί το πλαίσιο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, που εξασφαλίζει τη συνύπαρξη και δράση κάθε ιδεολογίας, κοινωνικής ομάδας, ατόμου. Σημαίνει περιορισμό της κρατικής εξουσίας, υπεράσπιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών και προστασία κάθε μειοψηφίας (εντός του πλαισίου του Συντάγματος).

Είναι σημείο αναφοράς και επίκλησης των πολιτών, όταν η εξουσία ή άλλοι δεν το εφαρμόζουν ή το παραβιάζουν.

Το Σύνταγμα **επιβεβαιώνεται ή όχι καθημερινά στην πράξη** από τη Βουλή, την κυβέρνηση, τα δικαστήρια, τη διοίκηση, τους πολίτες. Καθένας επικαλείται το Σύνταγμα για να νομιμοποιήσει την επιλογή και δράση του. Και όταν υπάρχει όξυνση πολιτικών ανταγωνισμών, οι πολιτικοί, τα κόμματα κτλ. επικαλούνται το Σύνταγμα για να δείξουν ότι η δική τους συμπεριφορά είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα (συνταγματική), ενώ των αντιπάλων τους είναι αντίθετη με το Σύνταγμα (αντισυνταγματική).

Η εύρυθμη ή προβληματική λειτουργία του πολιτεύματος, αλλιώς **η ποιότητα της δημοκρατίας**, εξαρτάται από την εύρυθμη ή προβληματική λειτουργία όλων των πολιτικών θεσμών. Δηλαδή, εξαρτάται από τον τρόπο λειτουργίας του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού, της Βουλής, της Κυβέρνησης, των δικαστηρίων, της δημόσιας διοίκησης, της αξιωματικής αντιπολίτευσης, των πολιτικών κομμάτων, των μέσων μαζικής επικοινωνίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης, του συνδικαλισμού, της κοινωνίας πολιτών, των πολιτών και όχι μόνο.

Οι **βασικές αρχές του Συντάγματος της Ελλάδας** είναι οι εξής:

α) Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Το πρώτο άρθρο του Συντάγματος αναφέρει: **θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία**. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα. Επισημαίνεται ότι οι εξουσίες **πηγάζουν** από τον λαό, ειδικότερα από το εκλογικό σώμα, αλλά **ασκούνται** για τον λαό και για το Έθνος, δηλαδή και για τον απόδημο Ελληνισμό. Το Κράτος λοιπόν οφείλει να μεριμνά για τη ζωή του απόδημου Ελληνισμού και τη διατήρηση των δεσμών του με τη μητέρα πατρίδα (Άρθρο 108).

β) Η αρχή του κράτους δικαίου. Κράτος δικαίου είναι εκείνο που ασκεί **εξουσία σύμφωνα με τους κανόνες δικαίου**, που εφαρμόζει το Σύνταγμα και τους νόμους. Μάλιστα οι νόμοι, όχι μόνο δεν θα πρέπει να είναι αντίθετοι στο Σύνταγμα, αλλά θα πρέπει να υλοποιούν τις αξίες του Συντάγματος

Το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδος (1822)

Το ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδας

–«Από την ίδια του τη φύση και την αποστολή το Σύνταγμα καλείται να ρυθμίσει, με προοπτική συνέχειας και σταθερότητας, την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα μέσα από την οποία αναδύεται. Και με τη σειρά του στο πλαίσιο της σχετικής αυτονομίας που διακρίνει κάθε κανόνα δικαίου καλείται να ασκήσει την ευεργετική του επίδραση στη γονιμοποίηση της ίδιας αυτής πραγματικότητας». (Προκόπης Παυλόπουλος, τ. Πρόεδρος Δημοκρατίας).

–Από την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας προκύπτουν δύο βασικές

(ελευθερία, ισότητα, παιδεία, κοινωνική δικαιοσύνη κτλ.). Όλα τα όργανα του κράτους και οι πολίτες υποχρεούνται να εφαρμόζουν το Σύνταγμα και τους νόμους και να σέβονται τη λειτουργία των θεσμών. Εάν τα όργανα του κράτους και οι πολίτες εφαρμόζουν ή όχι τους νόμους κρίνεται από τα ανεξάρτητα δικαστήρια και όχι από οποιονδήποτε.

γ) Η αρχή του κοινωνικού κράτους. Κοινωνικό Κράτος ή Κράτος πρόνοιας είναι εκείνο που εξασφαλίζει σε όλους τους πολίτες του ορισμένα **βασικά κοινωνικά αγαθά**. Τέτοια αγαθά είναι η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ίδια αφετηρία κτλ.

δ) Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών. Οι εξουσίες ή λειτουργίες του κράτους (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) κατανέμονται σε διάφορα όργανα για τρεις κυρίως **λόγους**: **πρώτον**, η συγκέντρωση εξουσίας σε ένα όργανο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας. **Δεύτερον**, η κατανομή συνεπάγεται καλύτερη οργάνωση και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. **Τρίτον**, εξασφαλίζεται αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους.

Μεταπολεμικά παρατηρούνται δύο εξελίξεις στη διάκριση των εξουσιών του κράτους: **1) η κυριαρχία της εκτελεστικής εξουσίας.** Ο παρεμβατισμός του κράτους, η εμπλοκή του σε προβλήματα της καθημερινότητας, η ανάγκη για γρήγορη και αποτελεσματική λύση είναι μερικοί λόγοι που έχουν γιγαντώσει την εκτελεστική εξουσία και έχουν περιθωριοποιήσει τις δύο άλλες. **2) η ταύτιση σχεδόν της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας.** Η κυβέρνηση ασκεί την εκτελεστική εξουσία, αλλά την κυβέρνηση την καθοδηγεί το κόμμα που έχει την πλειοψηφία στη Βουλή.

2. Οι νόμοι

Οι νόμοι είναι **γραπτοί κανόνες δικαίου** που θέτει η Πολιτεία και **ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις**, συμβάλλουν στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια και ισχύουν για όλους αδιακρίτως, άρχοντες και αρχομένους. Υπάρχουν και **άγραφοι νόμοι**. Οι άγραφοι νόμοι απορρέουν από την ηθική και από τα ήθη και έθιμα της κοινωνίας, ενώ οι γραπτοί τίθενται από την Πολιτεία. Γενικά, οι νόμοι οριοθετούν το δίκαιο από το άδικο, το καλό από το κακό, το ηθικό από το ανήθικο.

Οι νόμοι **ψηφίζονται από τη Βουλή** σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζει το Σύνταγμα και ο κανονισμός της Βουλής. Σύμφωνα με το Σύνταγμα **κανόνες δικαίου θεσπίζουν και άλλα κρατικά όργανα**. Συγκεκριμένα, π.χ.:

- Προεδρικά Διατάγματα εκδίδει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.
- Πράξεις νομοθετικού περιεχομένου εκδίδει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου.
- Υπουργικές αποφάσεις εκδίδουν οι Υπουργοί.
- Κανονιστικές πράξεις διοίκησης εκδίδει η διοίκηση (γενικός γραμματέας, διευθυντής κτλ.).

Όλοι οι κανόνες δικαίου δεν έχουν την ίδια δύναμη. Υπάρχει ιεραρχία μεταξύ τους. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι κανόνες δικαίου αλλάζουν, γίνεται κατανοητή η ανάγκη ιεράρχησής τους. Υπάρχουν τρία αξιώματα ιεράρχησης:

α) Ο ανώτερος κανόνας δικαίου υπερισχύει του κατωτέρου. Παράδειγμα: το προεδρικό διάταγμα υπερισχύει της υπουργικής απόφασης.

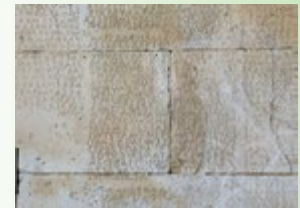
β) Ο νεότερος νόμος κανόνας δικαίου υπερισχύει του παλαιότερου. Παράδειγμα: η φετινή υπουργική απόφαση για τις σχολικές εκδρομές υπερισχύει της αντίστοιχης προηγούμενης υπουργικής απόφασης.

γ) Ο ειδικός κανόνας δικαίου υπερισχύει του γενικού. Ένας κανόνας δικαίου είναι ειδικότερος από κάποιον άλλον όταν: 1) αφορά ορισμένες

συνέπειες: πρώτον, το **τεκμήριο αρμοδιότητας** ανήκει στον λαό. Δηλαδή, αν υπάρχει διαφωνία μεταξύ των οργάνων του κράτους (π.χ. Προέδρου της Δημοκρατίας και Βουλής), αρμόδιος να κρίνει τελικά είναι ο λαός, με εκλογές. Δεύτερον, ο **αυτοπεριορισμός του λαού**. Δηλαδή, όταν ο λαός θεσπίζει ή αναθεωρεί το Σύνταγμα αυτοπεριορίζεται, αφού δεσμεύεται να δρα μέσα στο πλαίσιο που ορίζει το Σύνταγμα.

- Το περιεχόμενο του κοινωνικού κράτους, δηλαδή η εξασφάλιση στους πολίτες βασικών κοινωνικών αγαθών, προσδιορίζεται από τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Υποστηρίζεται ότι «άριστη δημοκρατία είναι αυτή που έχει πολίτες ούτε πολύ πλούσιους ούτε πολύ φτωχούς». Βεβαίως, κοινωνικό Κράτος δεν είναι αυτό που προσφέρει πρόνοια και παροχές σε οργανωμένες ομάδες πίεσης, σε οποιονδήποτε, για λόγους πολιτικού κόστους.

- Εκτός από τις τέσσερις βασικές αρχές του Συντάγματος που αναφέρθηκαν, υπάρχουν και άλλες όπως: ο κοινοβουλευτισμός, η αντιπροσώπευση, το αιρετό των αρχόντων, ο πολυκομματισμός, κτλ.

Η Επιγραφή της Γόρτυνας, γραμμένη βουστροφηδόν, αποτελεί τον πρώτο κώδικα της Ευρώπης, αστικού, οικογενειακού, κληρονομικού δικαίου.

Η Δωδεκάδελτος της Γόρτυνας (Κρήτη).
Εικόνα - Φωτογραφία (ΜΑ)

Ένα βίντεο κριτικής σκέψης για την έννομη τάξη.

κατηγορίες προσώπων (π.χ. εμπόρους, ναυτικούς), 2) είναι ορισμένης χρονικής ισχύος (π.χ. διάρκειας ενός έτους).

Η ιεράρχηση των κανόνων δικαίου έχει **μεγάλη σημασία** για δύο κυρίως λόγους: **πρώτον**, κάθε κανόνας δικαίου πρέπει να είναι σύμφωνος, ως προς το περιεχόμενό του, με όλους τους ανώτερους κανόνες δικαίου. Παράδειγμα: η υπουργική απόφαση πρέπει να είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα, τον νόμο, το προεδρικό διάταγμα. **Δεύτερον**, πρέπει να εκδίδεται με νόμιμο τρόπο, δηλαδή από το αρμόδιο όργανο και με την προβλεπόμενη διαδικασία.

Η Βουλή ψηφίζει και η **κυβέρνηση εφαρμόζει τους νόμους**. Η εφαρμογή δεν γίνεται τυχαία ή όπως επιθυμεί η Κυβέρνηση, αλλά σύμφωνα με τους νόμους που έχει θέσει η Βουλή. Δηλαδή, **η Κυβέρνηση ενεργεί αν και όπως ο νόμος ορίζει**. Η Κυβέρνηση εφαρμόζοντας τους νόμους μπορεί να ασκεί «**νόμιμη βία**».

Οι νόμοι σε σύγκριση με τους κανόνες ηθικής, τα ήθη και έθιμα της κοινωνίας έχουν ορισμένα **χαρακτηριστικά**, τα εξής:

- Ρυθμίζουν την εξωτερική συμπεριφορά, τις πράξεις, δεν ενδιαφέρονται για τις σκέψεις των ανθρώπων.
- Είναι υποχρεωτικοί- αναγκαστικοί, τόσο για τους πολίτες όσο και για τους φορείς της Πολιτείας που θέτουν και επιβάλλουν τους νόμους.
- Προβλέπουν κυρώσεις για αυτούς που τους παραβιάζουν.

Ο νόμος και μάλιστα ο γραπτός νόμος αποτελεί **κατάκτηση για τον πολιτισμό**. Ο νόμος **ενδιαφέρει όλους, ισχύει για όλους, προστατεύει όλους**. Και ωφελεί περισσότερο τους αδύνατους παρά τους δυνατούς. Είναι προτιμότερο να κυβερνά ο νόμος παρά οποιοσδήποτε πολίτης, διότι ο νόμος ρυθμίζει τις σχέσεις «ουδέτερα», είναι απαλλαγμένος από τις επιθυμίες και τις αυθαιρεσίες των ανθρώπων. Ο νόμος υπηρετεί το γενικό συμφέρον. Όχι απλώς είναι το θεμέλιο της Πολιτείας, αλλά και διαπαιδαγωγεί τους πολίτες (Πλάτων).

Γενικά, **οι νόμοι έχουν μεγάλη σημασία**, διότι:

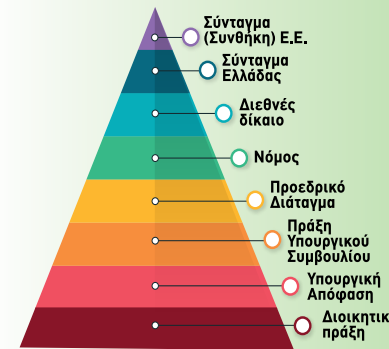
- Θεμελιώνουν την Πολιτεία-το Κράτος.
- Ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις.
- Συμβάλλουν στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια.
- Διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.

Βεβαίως, οι νόμοι της Πολιτείας δεν είναι πάντοτε δίκαιοι, ούτε αποβλέπουν πάντοτε στο γενικό συμφέρον. Υπάρχουν πολιτικοί που υπηρετούν κάποια συμφέροντα και ομάδες πολιτών που επιδιώκουν τα δικά τους συμφέροντα.

Επίσης, ένα από τα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών είναι η **πολυνομία**. Υπάρχει πληθώρα κανόνων (νόμοι, διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις) και αρκετοί από αυτούς χρειάζονται ερμηνεία. Η πολυνομία έχει **σημαντικές συνέπειες**, όπως: **1) η «άγνοια των νόμων»** από όλους, τους πολίτες, τους νομικούς, τους δικαστές. Ακόμα και ο νομοθέτης αγνοεί τι θεσπίζει, τι τροποποιεί, τι καταργεί, **2) η έλλειψη κύρους των νόμων**. Οι νόμοι χάνουν το κύρος τους, κυρίως, γιατί δεν εφαρμόζονται.

Πώς αντιμετωπίζεται αυτό το πρόβλημα: Προβλέπεται η εφαρμογή **αρχών καλής νομοθέτησης**, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των νόμων. Έτσι, κατά την κατάρτιση των νόμων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη π.χ.: η αναγκαιότητα της ρύθμισης, η απλότητα, η σαφήνεια και η αποφυγή αντιφατικών ρυθμίσεων, η διαφάνεια και η ασφάλεια δικαίου.

Διάγραμμα:
Ιεραρχία κανόνων Δικαίου,
Γράφημα (ΜΑ)

-Η ανάγκη για δίκαιο υπάρχει από τότε που οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνία. Το δίκαιο δεν συμπίπτει με τη δικαιοσύνη. Το δίκαιο τίθεται από την Πολιτεία, γι' αυτό λέγεται και **θετό δίκαιο**. Η δικαιοσύνη είναι έννοια ευρύτερη, ταυτίζεται με το **φυσικό δίκαιο**, δηλαδή το δίκαιο που είναι αιώνιο, αμετάβλητο και ισχύει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές. Αιώνιο σύμβολο επίκλησης του φυσικού δικαίου, των άγραφων νόμων, αποτελεί η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή. Ο βασιλιάς Κρέων απαγορεύει την ταφή του νεκρού αδελφού. Η Αντιγόνη αντιδρά στην απαγόρευση και επικαλείται τους άγραφους νόμους που επιτάσσουν την ταφή των νεκρών. Γι' αυτό αψηφά τη διαταγή του βασιλιά και θάβει τον νεκρό αδελφό.

-Ο νόμος αποτελεί συμφωνία και ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων. Η συμφωνία αυτή δεσμεύει όλους τους πολίτες, και αυτό είναι προς το συμφέρον της Πολιτείας και των πολιτών.

-Γενικά, οι νόμοι είναι:

Φυσικοί. Καθορίζουν την κίνηση, εξέλιξη του κόσμου.

Κοινωνικοί. Αφορούν τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις της κοινωνίας.

Ηθικοί. Απορρέουν από την ηθική συνείδηση του ατόμου.

Πολιτικοί. Είναι γραπτοί κανόνες δικαίου, που θέτει η Πολιτεία και ρυθμίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων.

Άσκηση: Αναλαμβάνεις Υπουργός Παιδείας. Να προτείνεις έναν ρεαλι-

3. Οι αξίες της δημοκρατίας

Αξία είναι αυτό που επιθυμούμε και θέλουμε να εφαρμόσουμε στην καθημερινή ζωή μας. Οι αξίες εκφράζουν ανάγκες και επιδιώξεις της κοινωνίας. Κάθε κοινωνία έχει τις αξίες της. Αυτό σημαίνει ότι οι αξίες είναι σχετικές, έχουν σχετική ισχύ. Όμως, υπάρχουν και κάποιες αξίες, οι οποίες έχουν γενική ισχύ, δηλαδή είναι οικουμενικές αξίες (π.χ. η ανθρώπινη ζωή, η ειρήνη, ο σεβασμός των νεκρών).

Η καλλιέργεια αξιών στην πολιτική είναι απαραίτητη για να έχει νόημα η πολιτική. Η δημοκρατία είναι **μία αξία της Πολιτείας και της πολιτικής**. Ένα ιδανικό, που ποτέ δεν θα φτάσουμε, αλλά ποτέ δεν παύουμε να προσπαθούμε να το φτάσουμε. Η δημοκρατία συμπεριλαμβάνει πολλές αξίες, όπως η ελευθερία, η ισότητα, ο νόμος, η δικαιοσύνη, η συμμετοχή, ο διάλογος, η ομόνοια, η συναίνεση κτλ. Δύο είναι **θεμελιώδεις και αδιαπραγμάτευτες αξίες**, και αυτές είναι:

α) Η ελευθερία. Η ελευθερία είναι συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης, πηγή δημιουργικότητας και ηθικότητας. Είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Για την ελευθερία αξίζει να θυσιάσει κάποιος και τη ζωή του. Και αυτή η στάση από την αρχαία Ελλάδα φτάνει μέχρι τις μέρες μας. Για τους αρχαίους προγόνους **«τίποτα δεν είναι πιο σπουδαίο για τους Έλληνες, από την ελευθερία»** (Ψήφισμα της Πριήνης).

Η ελευθερία συνεπάγεται εξουσία, και η εξουσία συνεπάγεται ευθύνη. Επομένως, **η ελευθερία συνεπάγεται ευθύνη**. Είμαι ελεύθερος επειδή είμαι υπεύθυνος. Πρόκειται για μια εσωτερική κατάσταση, για μια στάση ζωής και συμπεριφοράς που αρνείται το ψέμα, την υποκρισία, τη βία, την δουλοπρέπεια. Ελευθερία σημαίνει αυτό-περιορισμός. Δεν σημαίνει ασυδοσία. Δεν νοείται ελευθερία με απειθαρχία, αταξία, αναρχία, ασέβεια. Η δίχως όρια και φραγμούς ελευθερία οδηγεί στην τυραννία. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ελευθερία αποτελεί το μέτρον, αφού βρίσκεται μεταξύ δύο άκρων, της ανελευθερίας και της ασυδοσίας (ανελευθερία-ελευθερία-ασυδοσία).

Η ελευθερία παράγει αποτελέσματα που δεν μπορούν να διαγραφούν ανάλογα με τη θέλησή μας ή τα συμφέροντά μας. Παράδειγμα: είμαι ελεύθερος να πω αλήθεια ή ψέματα. Άπαξ και πω ψέματα, δεν μπορώ εκ των υστέρων να τα σβήσω. Ίσως αισθάνομαι τύψεις ή ενοχές για τα ψέματα, αλλά αυτό συμβαίνει επειδή ακριβώς είμαι ελεύθερος, γι' αυτό πρέπει να αναλαμβάνω τις συνέπειες των πράξεών μου. Η μετάθεση της ευθύνης σε άλλους ή γενικά στην κοινωνία, στην τύχη κτλ. είναι απόδειξη ανωριμότητας, ανεντιμότητας, ανελευθερίας.

β) Η ισότητα. Στη δημοκρατία όλοι οι πολίτες είναι ίσοι, έχουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις. Υπάρχουν διάφορα είδη ισότητας: πολιτική, κοινωνική, οικονομική, ισότητα ευκαιριών κτλ. Η **ισότητα ευκαιριών** έχει μεγάλη σημασία και περιλαμβάνει: 1) ίση αφετηρία, 2) ίση πρόσβαση στις ευκαιρίες, δηλαδή άρση εμποδίων και αξιοκρατία στη σταδιοδρομία για όλους.

Άλλες **βασικές αξίες** της δημοκρατίας είναι π.χ.:

α) Η δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη αποτελεί θεμελιώδη θεσμό της κοινωνίας. Το δίκαιο κάθε Πολιτείας πρέπει να έχει ως οδηγό την ιδέα της δικαιοσύνης. Η δικαιοσύνη είναι αξία σε αντίθεση με την αδικία που είναι απαξία. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι **η δικαιοσύνη λάμπει** τόσο που ούτε ο αυγερινός ούτε ο αποσπερίτης έχει τη λάμψη της, γιατί είναι η εφαρμογή της τέλει αρετής. Ίσως, γι' αυτό κάποιους την υπερασπίζονται χωρίς να υπολογίζουν το κόστος. Παράδειγμα, ο Σωκράτης προτιμούσε να αδικείται παρά να αδικεί.

στικό νόμο που θα βελτιώσει τη λειτουργία του σχολείου (να μπορεί να εφαρμοστεί και να μην έχει ή να έχει ελάχιστο οικονομικό κόστος).

–«Τίποτα δεν είναι πιο σπουδαίο για τους Έλληνες, από την ελευθερία»
Ψήφισμα της Πριήνης

Έκθεση: **«Αντικρίζοντας την Ελευθερία!»**,

Στη Βουλή των Ελλήνων
δύο αιώνες
μετά (ιστοσελίδα)

–Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα οι περισσότεροι πολίτες μάλλον παραδέχονται ότι η μεσότητα, το μέτρο, είναι το άριστο («μέτρον άριστον»). Ο πολίτης του μέτρου και όχι των άκρων είναι αυτός που εμπνέει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη. Η μεσότητα είναι αξιέπαινη ενώ οι ακρότητες είναι άξιες κατηγορίας, διότι συνήθως οδηγούν σε διενέξεις και συγκρούσεις (Αριστοτέλης).

–Ο Απόστολος Παύλος αναφέρει για την ισότητα: «Ουκ ένι Ιουδαίος ουδέ Έλλην, ουκ ένι άρσεν και θήλυ· πάντες γαρ υμείς εις έστε εν Χριστώ Ιησού» (Προς Γαλάτας, γ, 28).

–Η δημοκρατία φθάνει στο ύψιστο σημείο στην αρχή, στην αφετηρία, όταν όλοι ξεκινούν από την ίδια γραμμή. Αμέσως μετά την εκκίνηση αρχίζουν οι διαφοροποιήσεις, υπάρχει ανισότητα, γιατί καθένας είναι ελεύθερος να «τρέξει» ανάλογα με τις ικανότητες και δυνατότητές του. Ισότητα δεν σημαίνει «πετάει κεφάλι, κόβει κεφάλι», αλλά «αφήστε όλα τα λουλούδια να ανθίσουν».

–Οι Αρχαίοι Έλληνες ασκούσαν **έντονη κριτική και στη δημοκρατία**, κυρίως για δύο λόγους: πρώτον επειδή υπήρχαν παραβιάσεις και καταχρήσεις. Δεύτερον, γιατί ήθελαν τη βελτίωσή της. Θουκυδίδης, Δημοσθένης, Ισοκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης-και όχι μόνο-στηλιτεύουν πολίτες και πολιτικούς, κυρίως τους δημαγωγούς, που δεν σέβονται τη δημοκρατία.

β) Ο νόμος. Ο νόμος ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις, συμβάλλει στην κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια. Είναι προτιμότερο να κυβερνά ο νόμος παρά οποιοσδήποτε πολίτης, διότι ο νόμος ρυθμίζει τις σχέσεις «ουδέτερα», είναι απαλλαγμένος από τις επιθυμίες και τις αυθαιρεσίες των ανθρώπων. Οι νόμοι υπηρετούν το γενικό συμφέρον. Αποτελούν τα θεμέλια της Πολιτείας. Εάν επιτυγχάνεται αυτό, είναι υπόθεση των πολιτικών και των πολιτών. Δηλαδή, είναι υπόθεση όλων.

γ) Η μεσότητα-το μέτρο. Η έννοια του μέτρου ξεκίνησε ως ιατρική αρχή. Ο Ιπποκράτης αναφέρει ότι για να υπάρχει υγεία πρέπει να αποφεύγονται οι υπερβολές και να επιδιώκεται το μέτρο. Ως **μέτρο θεωρείται εκείνο που δεν είναι ούτε υπερβολή ούτε έλλειψη**. Ο Αριστοτέλης ανέπτυξε τη θεωρία της μεσότητας και συνέδεσε το μέτρο με την αρετή. Επειδή πολλοί φιλόσοφοι, ποιητές κτλ. μιλούσαν για μέτρο, δεν σημαίνει ότι οι αρχαίοι Έλληνες ήταν λαός του μέτρου. Επειδή υπήρχε υπερβολή σε πολλές εκφάνσεις του βίου, γι' αυτό ζητούμενο ήταν το μέτρο. Τόσο έντονο ήταν το αίτημα αυτό, ώστε όποιος υπερέβαινε το μέτρο διέπραττε ύβρη.

δ) Ο διάλογος. Ο διάλογος είναι βασική πολιτική αρετή, αφού υπάρχουν διαφορετικές ανάγκες, ιεραρχήσεις, συμφέροντα, επιλογές κτλ. Ο διάλογος γίνεται με βάση τον ορθό λόγο και με επιχειρήματα, τόσο για την υπεράσπιση μιας άποψης ή πράξης, όσο και ως μέσο επίλυσης των διαφορών. Διάλογος σημαίνει **σύνθεση επιμέρους απόψεων και όχι επιμέρους μονόλογοι**. Οι μονόλογοι είναι εύκολοι, ενώ ο διάλογος είναι δύσκολος, γιατί εκτός των άλλων, απαιτεί κανόνες και επιχειρήματα.

4. Δημοκρατία: το Κράτος των νόμων

Ιστορικά, η αδικία και η αυθαιρεσία των ισχυρών δημιούργησε το αίτημα για νόμους, ώστε να διορθωθούν τα κακώς κείμενα. Η ανάγκη για νομοθεσία πηγάζει από την επιθυμία για δικαιοσύνη και ισότητα. Η εφεύρεση της γραφής βοήθησε στην καθιέρωση νόμων, αφού **η γραφή θεωρείται το όχημα του νόμου**.

Τρεις ήταν οι **παράγοντες** που οδήγησαν **από το άγραφο στο γραπτό δίκαιο**, στον νόμο: η δημιουργία των πόλεων, η εφεύρεση της γραφής και η μετάβαση στη δημοκρατία. Ο 7ος π.Χ. αιώνας θεωρείται **ο νομοθετικός ελληνικός αιώνας**. Στον αιώνα αυτό υπάρχουν, μεταξύ άλλων, μεγάλοι νομοθέτες, όπως: ο Ζάλευκος στους Λοκρούς, ο Χαρώνδας στην Κατάνη της Σικελίας, ο Δράκων και ο Σόλων στην Αθήνα κτλ. Βεβαίως, είχε προηγηθεί ο Λυκούργος στη Σπάρτη (8ος π.Χ. αιώνας).

Με τον Σόλωνα και κυρίως μετά την μεταρρύθμιση του **Κλεισθένη** (508-507 π.Χ.) και την επικράτηση της δημοκρατίας, επικρατεί ο νόμος. Από τότε, **ο γραπτός νόμος αποτελεί θεμέλιο και αποτέλεσμα της Πολιτείας και της δημοκρατίας**. Ο γραπτός νόμος «ενσάρκωνε για τους Έλληνες τον αγώνα κατά της τυραννίας και το δημοκρατικό ιδεώδες, αλλά και τον αγώνα κατά των βαρβάρων και το ιδεώδες μιας εξευγενισμένης ζωής» (J.D. Romilly). Ο νόμος είναι «βασιλιάς όλων, θνητών τε και αθανάτων». Υποχρέωση όλων είναι ο σεβασμός στους νόμους.

Δημοκρατία είναι το **Κράτος του Δήμου**. Και Δήμος είναι ο λαός. Δηλαδή, ο λαός έχει την εξουσία. Ταυτοχρόνως, η δημοκρατία είναι το **Κράτος του νόμου**. Δεν ισχύει πλέον η βούληση των ισχυρών και το άγραφο δίκαιο, αλλά η βούληση του Δήμου και ο γραπτός νόμος. Στην αθηναϊκή δημοκρατία οι νόμοι αρχίζουν με τη φράση: **«Έδοξεν τη βουλή και τω δήμω»**.

Ο νόμος, και μάλιστα ο γραπτός νόμος αποτελεί **κατάκτηση για τη**

-Όσον αφορά τον διάλογο, την αντιπαράθεση, ο **Αριστοτέλης** θέτει τη **βασική αρχή του διαλόγου**: «Δεν αντιδικούμε με κάποιον που αμφισβητεί τις βασικές αρχές...{της λογικής}...Επιλέγουμε να αντιπαραθεθούμε όχι με τον πρώτο τυχόντα αλλά με ανθρώπους γνωστούς που διαθέτουν επαρκή ευφυΐα και αυτοσεβασμό, έτσι ώστε να μην καταφεύγουν σε παραλογισμούς, να επικαλούνται τη λογική και όχι την αυθεντία, να ακούν τα λογικά επιχειρήματα και να τα αποδέχονται· και τελικά να αγαπούν την αλήθεια, να είναι πρόθυμοι να δεχτούν τον ορθό λόγο, ακόμα και από έναν αντίπαλο, και να μπορούν να παραδεχτούν ότι έχουν άδικο, όταν το δίκιο βρίσκεται εμφανώς στην πλευρά του αντιπάλου» (Αριστοτέλους, Τοπικά, στο Α. Σοπενχάουερ, Η τέχνη να έχεις πάντα δίκιο).

-Αρκετοί φιλόσοφοι της ελληνικής αρχαιότητας (Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης κ.ά.) υποστηρίζουν τους νόμους της πόλης με στόχο να διαμορφώσουν ενάρετους πολίτες. Για τον **Πλάτωνα**, τόσο η Πολιτεία, όσο και **οι νόμοι έχουν παιδαγωγικό χαρακτήρα**, μπορούν να είναι ιδεώδες σύστημα εκπαίδευσης. Καθήκον του νομοθέτη είναι να ορίζει το καλό και το κακό, να ιεραρχεί τα αγαθά και τις αξίες και να έχει στόχο τη διαμόρφωση ηθικών πολιτών. Ο νόμος οφείλει να αναζητεί όχι μόνο τον καταναγκασμό, αλλά και την πειθώ.

-Κλασικό παράδειγμα συμμόρφωσης προς τους νόμους της Πολιτείας αποτελεί ο **Σωκράτης**, ο οποίος, από σεβασμό προς τους νόμους, προτίμησε να πιεί το κώνειο παρά να διαφύγει, δηλαδή να παραβεί τον νόμο. Με τον θάνατό του υπερασπίζεται τον νόμο εν ονόματι του συμφέροντος της πόλης και του πολίτη.

δημοκρατία. Η δημοκρατία προϋποθέτει τους νόμους και οι νόμοι τη δημοκρατία. Οι νόμοι περιορίζουν την εξουσία των δυνατών και προστατεύουν τους αδύνατους. Η δημοκρατία έχει ανάγκη τους νόμους, γιατί όπου κυβερνούν οι νόμοι δεν κυβερνά η αυθαιρεσία, το συμφέρον, ο ισχυρός. Και οι νόμοι ισχύουν έναντι πάντων (erga omnes). Η δημοκρατία με τους νόμους θεσπίζει την **ισότητα, ως ισοπολιτεία, ισονομία, ισηγορία.** Ειδικότερα:

Η ισοπολιτεία. Η Πολιτεία αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες με ισότητα, δεν υπάρχουν αποκλεισμοί. Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να τιμηθεί με καθήκοντα κυβερνητικά, διοικητικά, δικαστικά, αλλά ταυτοχρόνως έχει υποχρέωση να συμμετέχει ανάλογα με τις δυνάμεις του στα δημόσια βάρη (στη φορολογία, στη στράτευση κτλ.). Κανένας δεν αποκλείεται λόγω ταπεινής κοινωνικής καταγωγής και κοινωνικής θέσης.

Η ισονομία. Οι νόμοι που θέτει η Πολιτεία αντιμετωπίζουν όλους τους πολίτες με ισότητα, δίνουν σε όλους τα ίδια δικαιώματα. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Οι πολίτες σέβονται τους νόμους όχι επειδή φοβούνται αλλά επειδή είναι δίκαιοι νόμοι.

Η ισηγορία. Η συζήτηση στην εκκλησία του Δήμου άρχιζε με την ερώτηση: «**τις αγορεύειν βούλεται;**». Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να λάβει τον λόγο και να εκφράσει τη γνώμη του για οποιοδήποτε ζήτημα. Δηλαδή, έχει το δικαίωμα να μετέχει στη λήψη σημαντικών αποφάσεων, στη Βουλή, στη κυβέρνηση, στα δικαστήρια.

Ο **Πλάτων**, στο έργο του «Νόμοι», αναφέρει για τους νόμους ορισμένες αρχές πρωταρχικής σημασίας, οι οποίες ενδιαφέρουν, πρωτίστως, όσους ασχολούνται με τη νομική επιστήμη, όπως:

-Οι νόμοι πρέπει να ρυθμίζουν τα σημαντικά ζητήματα.

-Οι νόμοι δεν πρέπει να μεταβάλλονται συχνά.

-Οι νόμοι διαπαιδαγωγούν τους πολίτες.

-Η επιβολή των νόμων πρέπει να γίνεται με την πειθώ και όχι με τη βία. Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι οι μεγάλοι φιλόσοφοι της κλασικής Ελλάδας (Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης κ.ά.) ασχολούνται με τους νόμους της πόλης με στόχο να διαμορφώσουν ενάρετους πολίτες. Υποχρέωση του πολίτη είναι ο σεβασμός στους νόμους. Κλασικό παράδειγμα συμμόρφωσης προς τους νόμους της Πολιτείας αποτελεί ο Σωκράτης, ο οποίος, από σεβασμό προς τους νόμους, προτίμησε να πεθάνει παρά να διαφύγει, δηλαδή να παραβεί τον νόμο. Υπερασπίζεται τον νόμο εν ονόματι του συμφέροντος της πόλης και του πολίτη.

Ο νόμος **γεννήθηκε στη δημοκρατία, αποτελεί θεμέλιο και σύμβολο της δημοκρατίας.** Ο νόμος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την ελευθερία και την ισότητα, θεσπίζεται ελεύθερα και ισχύει για όλους. Επομένως, ο νόμος οφείλει να υπηρετεί τις αξίες της δημοκρατίας. Κρίση του νόμου σημαίνει κρίση της δημοκρατίας και της Πολιτείας. Βεβαίως «το μεγαλύτερο των νόμων μιας ελεύθερης κοινωνίας είναι ότι ποτέ δε μας λένε **τι θα 'πρεπε** να κάνουμε, αλλά **τι δεν πρέπει να κάνουμε**» (Χάνα Άρεντ). Σήμερα, όλες οι δημοκρατικές κοινωνίες ακολουθούν αυτή την παράδοση, την παράδοση της αρχαίας Ελλάδας. Οι νόμοι ψηφίζονται στη Βουλή, από τους Βουλευτές, οι οποίοι είναι αντιπρόσωποι του λαού. Η Βουλή ψηφίζει τους νόμους και η Βουλή είναι αρμόδια για να καταργήσει οποιονδήποτε νόμο, ενεργώντας σύμφωνα με το Σύνταγμα. Η Κυβέρνηση εφαρμόζει τους νόμους. Η εφαρμογή δεν γίνεται τυχαία ή όπως επιθυμεί η Κυβέρνηση, αλλά σύμφωνα με τους κανόνες που έχει θέσει η Βουλή, δηλαδή σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους. Η Κυβέρνηση **ενεργεί αν και όπως ο νόμος ορίζει.** Άρα, **δημοκρατία είναι το Κράτος των νόμων.**

Ο Σωκράτης | Πηγή: Διαδίκτυο

«Οι άνθρωποι είναι ανάγκη να δημιουργούν νόμους και να ζουν σύμφωνα με τους νόμους, αλλιώς υπάρχει φόβος να μη διαφέρουν καθόλου από τα άγρια θηρία». (Πλάτων, Νόμοι).

-Οι **σοφιστές** υποστήριζαν την απολυτότητα του φυσικού δικαίου και αμφισβήτησαν την σχετικότητα του νόμου, ο οποίος αποτελεί επιβολή των ισχυρών επί των αδυνάτων. Υποστήριζαν ότι:

Ο νόμος είναι ο τύραννος των ανθρώπων.

Το γραπτό δίκαιο είναι το δίκαιο του ισχυροτέρου.

-Ο **Δημοσθένης** υποστηρίζει την ωφελιμότητα των νόμων. Οι νόμοι παρέχουν σε όλους την ασφάλεια και την ελευθερία. Πρωτίστως, προστατεύουν τους αδύνατους έναντι των ισχυρών, αφού η δύναμη είναι προνόμιο των ολίγων, ενώ ο νόμος είναι προνόμιο όλων χωρίς εξαίρεση.

-Η «**ευνομία**» προέρχεται από τη Σπάρτη. Είναι η κατάσταση εκείνη στην οποία υπάρχουν καλοί νόμοι και, επιπλέον, οι νόμοι αυτοί γίνονται σεβαστοί από τους πολίτες (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η ελληνική ιδιαιτερότητα, Τόμος Α. Από τον Όμηρο στον Ηράκλειτο).

-Σήμερα, η πολυνομία και η κακονομία συνεπάγονται:

Ανασφάλεια δικαίου, ο πολίτης δεν γνωρίζει ποιος νόμος ισχύει. Καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης.

Τροχοπέδη στην ανάπτυξη.

«Σεβόμαστε τους νόμους και αυτό μας δίνει την ηθική υπεροχή να επιχειρούμε να τους αλλάξουμε. Έτσι ιδρύθηκε η δημοκρατία» (Στέφανος Τραχανάς, καθηγητής).

5. Η σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία

Προοργανωτής: Η **μετα-αντιπροσωπευτική δημοκρατία**, είναι κάτι επιπλέον από την αντιπροσωπευτική. Είναι δημοκρατική και δικαιοκρατική, συναινετική και όχι συντησιακή. Είναι μια δημοκρατία της συμμετοχής και της συν-απόφασης, της κοινωνικής συνοχής και της αλληλεγγύης, της διαφάνειας και του γενικού συμφέροντος (Ευάγγελος Βενιζέλος). Η σύγχρονη **φιλελεύθερη αντιπροσωπευτική δημοκρατία** είναι εφεύρεση των νεότερων χρόνων. Καθιερώθηκε στην **Αγγλία το 1688** με την ένδοξη επανάσταση.

Σήμερα, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η φιλελεύθερη δημοκρατία θεωρείται αγαθό, που απολαμβάνουν λίγες χώρες και λίγος πληθυσμός του πλανήτη. Πολλά αυταρχικά καθεστώτα αυτοχαρακτηρίζονται δημοκρατικά, αλλά δεν είναι δημοκρατικά. Η δημοκρατία υπάρχει κυρίως στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ, στον Καναδά, στην Αυστραλία κτλ., δηλαδή σε χώρες που έχουν βασικά κοινά πολιτισμικά στοιχεία. Αλλά συνεχίζει να εξαπλώνεται σε όλο τον κόσμο, όπως στη Λατινική Αμερική, στην Αφρική, στην Ινδία, στη Νέα Ζηλανδία, στην Ιαπωνία, στη Νότια Κορέα κτλ.

Επειδή όλα τα καθεστώτα αυτοχαρακτηρίζονται δημοκρατικά, υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που το αποδεικνύουν. Ο βαθμός ύπαρξής τους αποδεικνύει και τον βαθμό δημοκρατικότητας του καθεστώτος. Τέτοια **χαρακτηριστικά** είναι:

- Η ύπαρξη κράτους δικαίου και κοινωνικού κράτους.
- Η διάκριση των εξουσιών, ουσιαστικά και όχι τυπικά.
- Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ουσιαστική και όχι τυπική.
- Η ύπαρξη πολλών και ανεξάρτητων κομμάτων.
- Οι εκλογές σε τακτά χρονικά διαστήματα (4-5 χρόνια).
- Η εφαρμογή του Συντάγματος και των νόμων.
- Η ανεξαρτησία του Τύπου.
- Ο σεβασμός των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η φιλελεύθερη δημοκρατία είναι **πλουραλιστική**. **Πλουραλισμός** σημαίνει συνύπαρξη πολλών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που δρουν ανταγωνιστικά, εκπροσωπούν διαφορετικά συμφέροντα, και διαφορετικές ιδεολογίες. Επομένως, παρέχεται η δυνατότητα σε πολλές και διαφορετικές δυνάμεις να συμμετέχουν στην κοινωνική και πολιτική ζωή και να εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο. Όμως, η φιλελεύθερη δημοκρατία συναντάει δυσκολίες παντού. Όχι μόνο στις χώρες που πρόσφατα έγιναν δημοκρατικές, αλλά και στις χώρες από τις οποίες προέρχεται (Ευρώπη, Αμερική). Αρκετοί πολίτες είναι δυσαρεστημένοι από το κομματικό σύστημα και άλλοι μένουν αδιάφοροι, πολιτικά απαθείς.

Γιατί οι πολίτες είναι δυσαρεστημένοι από ένα σύστημα που εξαπλώνεται σε όλο τον κόσμο; Διότι οι εθνικές κυβερνήσεις είναι **πολύ μεγάλες και δυσκίνητες** για να αντιμετωπίσουν τα μικρά καθημερινά προβλήματα που έχουν οι πολίτες και οι πόλεις (ανεργία, εγκληματικότητα κτλ.). Αλλά είναι και **πολύ μικρές** για να αντιμετωπίσουν τα μεγάλα προβλήματα (καταστροφή περιβάλλοντος, τρομοκρατία κτλ.). Επιπλέον, η διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων δεν γίνεται με κριτήρια ορθολογικά αλλά ψηφοθηρικά (π.χ. ίδρυση πανεπιστημιακών σχολών σε κάθε πόλη της Ελλάδας). Έτσι μειώνεται η εμπιστοσύνη των πολιτών στη δημοκρατία. Η δημοκρατία είναι πρωτίστως ένας **τρόπος ζωής** και έχει πολλά **πλεονεκτήματα**, όπως π.χ.:

- Στηρίζεται στη λαϊκή κυριαρχία, υπάρχει νόμιμη άσκηση της εξουσίας.
- Εγγυάται την ελευθερία και την ισότητα.

Δημοκρατία

Πηγή: Διαδίκτυο

-Η άριστη δημοκρατία είναι ζητούμενο και για τους αρχαίους Έλληνες. Τρεις από τους επτά σοφούς της αρχαίας Ελλάδος αναφέρουν: **Πιττακός**: άριστη δημοκρατία είναι εκείνη όπου δεν επιτρέπεται στους κακούς να άρχουν και στους καλούς να μην άρχουν.

Θαλής: άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που δεν έχει ούτε πάρα πολύ πλούσιους, ούτε πάρα πολύ φτωχούς.

Χίλων: άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που εισακούει πάρα πολύ στους νόμους και πάρα πολύ λίγο στους ρήτορες.

-Ο πλουραλισμός χρειάζεται την ανοχή του διαφορετικού, τη συνύπαρξη των διαφορών και των αντιθέσεων. Να χαλιναγωγηθούν ορθολογικά οι ιδεολογικοί φανατισμοί και οι κοινωνικές συγκρούσεις, ώστε να υπάρχει κοινωνική συναίνεση. Όσοι ασκούν κριτική στον πλουραλισμό, υποστηρίζουν ότι ο πολυκερματισμός της κοινωνίας οδηγεί στην υποβάθμιση της δημοκρατίας. Δεν αρκεί η διασπορά της εξουσίας, η εκπροσώπηση πολλών και διαφορετικών συμφερόντων. Η δημοκρατία χρειάζεται έναν πολίτη αυτόνομο και μη εξουσιαζόμενο από ομάδες συμφερόντων, έναν πολίτη με ατομική και κοινωνική οντότητα, με ουσιαστική συμμετοχή στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι.

- Προσφέρει δυνατότητες πολιτικής συμμετοχής.
 - Προστατεύει από την τυραννία της πλειοψηφίας και την τυραννία της μειοψηφίας.

Όμως, η δημοκρατία έχει και **μειονεκτήματα** όπως π.χ.:

- Η κατάχρηση της ελευθερίας.
 - Η δημαγωγία, ο λαϊκισμός και ο φανατισμός.
 - Η εκλογή μέτρων πολιτικών.
 - Η διαπλοκή πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων.

Η δημοκρατία δεν είναι «ιδανικό» πολίτευμα, έχει ελαττώματα, αλλά συγκριτικά υπερτερεί έναντι όλων των άλλων πολιτευμάτων. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι «**η δημοκρατία είναι το λιγότερο κακό πολίτευμα**». Το ίδιο επαναλαμβάνει και ο Τσώρτσιλ, «είναι το χειρότερο από όλα τα συστήματα διακυβέρνησης, αλλά με εξαίρεση όλων των άλλων».

Η **κρίση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας** είναι, κυρίως, **κρίση των κομμάτων**. Η **έλλειψη εσωκομματικής δημοκρατίας** ευτελίζει τα μέλη του κόμματος, αφού μετατρέπονται σε παθητικούς δέκτες εντολών. Τα κόμματα αποτελούν βασικό και απαραίτητο πολιτικό θεσμό της δημοκρατίας. Γι' αυτό χρειάζεται να λειτουργούν δημοκρατικά, με διαφάνεια και συμμετοχή των μελών τους στη διαμόρφωση των αποφάσεων.

Στη δημοκρατία σημασία έχει τόσο η διαδικασία λήψης των αποφάσεων όσο και η ικανότητα επίλυσης των προβλημάτων. Δηλαδή, **δεν αρκεί η συμμετοχή του πολίτη** αλλά η δημοκρατία πρέπει να είναι και **αποτελεσματική**, να επιλύει τα προβλήματα της κοινωνίας. Επίσης, δεν αρκεί η πολιτική ισότητα. Χρειάζεται **πολιτική, οικονομική και κοινωνική ισότητα**.

6. Η διαφάνεια στη δημοκρατία

Προοργανωτής: Το πρόγραμμα **Δι@ύγεια** στοχεύει στην επίτευξη της **μέγιστης δυνατής δημοσιότητας** της κυβερνητικής πολιτικής και της διοικητικής δραστηριότητας, στη **διασφάλιση της διαφάνειας** και στην εμπέδωση της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από την πλευρά των φορέων άσκησης της δημόσιας εξουσίας. Με τη Διαύγεια: 1) Εισάγεται η **υποχρέωση ανάρτησης** των αποφάσεων των κυβερνητικών οργάνων και της διοίκησης στο διαδίκτυο. Όλες οι αποφάσεις εκτελούνται εφόσον αναρτηθούν στον δικτυακό τόπο diavgeia.gov.gr. 2) Ο πολίτης μπορεί να έχει **πρόσβαση στο σύνολο των νόμων και αποφάσεων** που εκδίδουν τα κυβερνητικά όργανα, οι φορείς του στενού και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, οι ανεξάρτητες αρχές και οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ν. 3861/2010).

Ο οργανισμός «**Διεθνής Διαφάνεια**» διενεργεί κάθε χρόνο έρευνες για το φαινόμενο της διαφθοράς σε όλο τον κόσμο. Έρευνα που βασίστηκε στη γνώμη των πολιτών από όλο τον κόσμο έδειξε ότι **οι πλέον διεφθαρμένοι θεσμοί σε παγκόσμιο επίπεδο** είναι τα **πολιτικά κόμματα**, τα κοινοβούλια, η αστυνομία και οι δικαστικές αρχές. Στην **Ελλάδα**, οι πλέον διεφθαρμένοι κλάδοι του δημόσιου τομέα θεωρούνται οι ΜΚΟ, οι τοπικοί άρχοντες, τα μέλη του Κοινοβουλίου (έτος 2021).

Επίσης, στην κοινωνία κυριαρχεί η αντίληψη ότι υπάρχουν **φαινόμενα αδιαφάνειας και διαφθοράς** στη λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών και στη **συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων**. Οι όροι «λάδωμα», «γρηγορόσημο» κτλ. μαρτυρούν αυτή την κατάσταση.

Επίσης, φαινόμενα διαφθοράς αναπτύσσονται μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας για εξυπηρέτηση αμοιβαίων συμφερόντων. Έτσι αναπτύ-

- Η φιλελεύθερη δημοκρατία χρειάζεται να αντιμετωπίσει **νέες προκλήσεις**, όπως:

Η αποχή πολιτών από τη πολιτική, αφού χωρίς τη συμμετοχή των πολιτών δεν μπορεί να σταθεί η δημοκρατία.

Η δυνατότητα να κυριαρχήσουν οι εχθροί της δημοκρατίας, αφού η δημοκρατία αφήνει ελεύθερους και τους εχθρούς της.

Η παγκοσμιοποίηση, αφού έχει οδηγήσει στην κυριαρχία της οικονομίας σε βάρος της πολιτικής. Η σπατάλη πόρων της τωρινής γενιάς εις βάρος των μελλοντικών γενιών, αφού η τωρινή γενιά καταναλώνει άπληστα και χρεώνεται δυσβάσταχτα.

Άσκηση διαλόγου με θέμα: «Τα μειονεκτήματα της δημοκρατίας». Μετά από έναν εποικοδομητικό διάλογο, να προτείνετε τρόπους για να μειωθούν ή να εξαλειφθούν τα μειονεκτήματα της δημοκρατίας. Ανατρέξτε στην ενότητα 3, και συμβουλευτείτε τα όσα λέει ο Αριστοτέλης για τον διάλογο.

- Η «**Διεθνής Διαφάνεια**» είναι ο παγκόσμιος οργανισμός της κοινωνίας των πολιτών που ηγείται στην καταπολέμηση της διαφθοράς. Ιδρύθηκε στο Βερολίνο από πρώην στελέχη της Παγκόσμιας Τράπεζας και αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη για τη θέσπιση **Παγκόσμιας Ημέρας κατά της διαφθοράς** από τον ΟΗΕ.

Η «**Διεθνής Διαφάνεια**» έχει όραμα έναν κόσμο όπου οι κυβερνήσεις, η πολιτική, ο επιχειρηματικός κόσμος, οι κοινωνίες και η καθημερινή ζωή των ανθρώπων θα είναι απαλλαγμένα από τη διαφθορά. Αποστολή του είναι να καταπολεμήσει τη διαφθορά και να προωθήσει τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και την ακεραιότητα σε όλους τους τομείς της κοινωνίας.

- Το Πρόγραμμα Διαύγεια
<https://diavgeia.gov.gr>

σονται **σχέσεις διαπλοκής** μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Οι διεφθαρμένοι φτιάχνουν ή ανέχονται ένα διεφθαρμένο σύστημα και ένα διεφθαρμένο σύστημα φτιάχνει και ανέχεται διεφθαρμένους. Χρειάζεται ένα σύστημα διαφάνειας και αξιοκρατίας που θα εμποδίζει τη διαφθορά. Έτσι, σπάει ο κύκλος της διαφθοράς.

Η συμπεριφορά πολλών πολιτών είναι **αντιφατική**. Κάθε πολίτης οποιουδήποτε επαγγέλματος (γιατρός, εφοριακός, ελεύθερος επαγγελματίας κτλ.) κατηγορεί τους άλλους και το σύστημα για διαφθορά, αλλά αγνοεί τη διαφθορά τη δική του και του κλάδου που ανήκει.

Το πρόβλημα της διαφθοράς συνδέεται με την **έλλειψη εμπιστοσύνης** στο κομματικό σύστημα και μεταξύ κράτους-πολίτη. Επειδή στην πολιτική κυριαρχούν η κομματοκρατία και οι πελατειακές σχέσεις, η πολιτική θεωρείται από αρκετούς πολίτες μια «αμφιλεγόμενη» δραστηριότητα. Γι' αυτό, δυσπιστούν έναντι της πολιτικής και των πολιτικών και στρέφονται:

α) Είτε σε λαϊκιστές ηγέτες και σε μεσσίες κάθε λογής, που καλλιεργούν τα ένστικτα και τις αδυναμίες του λαού για να στραφούν τελικά εναντίον του.

β) Είτε απέχουν από την πολιτική, επειδή δεν θέλουν να συμμετέχουν σε μια τέτοια πολιτική ή νιώθουν ότι δεν μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις.

Πολιτικοί και πολίτες χρειάζεται να αποκτήσουν **κουλτούρα διαφάνειας**. Η διαφάνεια, το φαίνεσθαι, έχει μεγάλη σημασία για τον πολιτικό και γενικότερα τον δημόσιο τομέα. Η δράση όλων, πολιτικών, δημοσίων υπαλλήλων και πολιτών οφείλει να κινείται στο φως της ημέρας και να είναι διαφανής σαν το γάργαρο νερό. Αθέατες και σκοτεινές πλευρές δημιουργούν υπόνοιες. Όλοι οφείλουν να δρουν με διαφάνεια. Αυτό απαιτεί η δημοκρατία. Απαιτεί το κομματικό σύστημα να επιβάλει **μη-δενική ανοχή στην πολιτική και οικονομική διαφθορά**.

Για την αντιμετώπιση της διαφθοράς δημιουργήθηκε η **Εθνική Αρχή Διαφάνειας με σκοπό**: 1) την ενίσχυση της διαφάνειας, της ακεραιότητας και της λογοδοσίας στη δράση των κυβερνητικών οργάνων, διοικητικών αρχών, κρατικών φορέων, και δημόσιων οργανισμών και 2) την πρόληψη, αποτροπή, εντοπισμό και αντιμετώπιση των φαινομένων και των πράξεων απάτης και διαφθοράς στη δράση των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και οργανισμών (Ν. 4622/2019).

Όπως αναφέρθηκε, η δημοκρατία δεν είναι «ιδανικό» πολίτευμα, αλλά συγκριτικά υπερτερεί έναντι όλων των άλλων πολιτευμάτων. Η καλή λειτουργία των πολιτικών θεσμών συνεπάγεται και καλή λειτουργία της δημοκρατίας. Αλλά μην ξεχνάμε πως τα πρόσωπα στελεχώνουν τους θεσμούς. Γι' αυτό, χρειάζονται **υπεύθυνοι πολιτικοί και πολίτες**, που θα έχουν ήθος και μέτρο και θα αγαπούν την πολιτική και τη δημοκρατία.

Συμπέρασμα: η ποιότητα της δημοκρατίας εξαρτάται από την ικανότητα του λαού να επιλέγει τους αντιπροσώπους του και από τον τρόπο που οι αντιπρόσωποι θα ασκήσουν την εξουσία τους. Έτσι, **η καλή λειτουργία της δημοκρατίας είναι εξαρτημένη από την πολιτική και ηθική αγωγή εκείνων που εκλέγουν και εκείνων που εκλέγονται** (Κωνσταντίνος Τσάτσος).

Βιργινία Τσουδερού, Ιδρύτρια Διεθνούς Διαφάνειας-Ελλάς
Πηγή: Διαδίκτυο

-Η «**Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς**» συμβάλλει σημαντικά στην αποκάλυψη και τη δημοσιοποίηση σημαντικών περιστατικών διαφθοράς. Η διαφθορά μπορεί να λάβει πολλές μορφές και μπορεί να περιλαμβάνει συμπεριφορές όπως:

- Δημόσιοι υπάλληλοι που απαιτούν ή παίρνουν χρήματα ή χάρες σε αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους.
- Πολιτικοί που κάνουν κατάχρηση δημόσιου χρήματος ή παραχωρούν δημόσιες θέσεις και αξιώματα ή συμβάσεις στους χορηγούς και στους φίλους τους.
- Εταιρείες που δωροδοκούν αξιωματούχους για να επιτύχουν προσοδοφόρες συμφωνίες.

-«Μην ανεχθείτε κανενός είδους παρέμβαση ή εξωτερική πίεση από οποιονδήποτε θελήσει να σας επηρεάσει. Αυτή η κοινωνία υπέφερε στο παρελθόν από παρόμοιες πρακτικές που διέχυσαν ένα καθεστώς αδιαφάνειας και διαφθοράς στις δημόσιες συμβάσεις, με αποτέλεσμα να πληγεί ο ανταγωνισμός και να κατακυλήσει η χώρα μας στα πιο χαμηλά επίπεδα της διεθνούς κατάταξης για τη διαφθορά» (Βασίλειος Φλωρίδης, αντιπρωθυπουργός Αρείου Πάγου.).

-Διεθνής Διαφάνεια
www.transparency.org
Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς
www.transparency.gr
-Εθνική Αρχή Διαφάνειας
<https://aead.gr>

7. Δημοκρατία και λειτουργία των πολιτικών θεσμών

Όπως στη φύση, έτσι και στην κοινωνία «**τα πάντα ρει**». Τι είναι αυτό που κάνει τη Δανία μια ειρηνική, πλούσια και με τη μικρότερη διαφθορά χώρα; Τι είναι αυτό που έκανε την Ελλάδα να πτωχεύσει επτά φορές και στη διαφθορά να βρίσκεται στην 51^η θέση, σε σύνολο 180 χωρών (έτος 2022); Είναι οι **πολιτικοί θεσμοί**. Η πολιτική και η θρησκεία (προτεσταντισμός) έκανε τους Δανούς να φτιάξουν και να σέβονται τους πολιτικούς θεσμούς και η καλή λειτουργία των θεσμών συνέβαλε, ώστε οι Δανοί να προστατεύουν τους πολιτικούς θεσμούς και να γίνουν αδιάφθοροι και συναινετικοί. Οι άνθρωποι δημιουργούν και καταστρέφουν τους θεσμούς. Από τις επιλογές των πολιτικών και των πολιτών, εξαρτάται η επιτυχής ή αποτυχημένη λειτουργία των θεσμών. **Όλα είναι υπόθεση επιλογής, όλα είναι υπόθεση πολιτικής.**

Κάθε χώρα ανάλογα με την ιστορία της, τον πολιτισμό της και τις επιλογές της διαμορφώνει τους δικούς της κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς. Το δικό της κοινωνικό και πολιτικό σύστημα. Βεβαίως, μπορεί να αντιγράψει κάποια στοιχεία από άλλες χώρες, αλλά δεν μπορεί να μεταφύτψει ένα σύστημα, διότι κάθε σύστημα διαμορφώνεται σε συγκεκριμένες ιστορικές, γεωγραφικές, πολιτισμικές συνθήκες και επιλογές. **Παράδειγμα διαφορετικής επιλογής:** η Βόρεια και η Νότια Κορέα.

Τα δημοκρατικά κράτη **δεν μπορούν να προσφέρουν δημοκρατία**, αλλά τα πλούσια κράτη **μπορούν να προσφέρουν αγαθά** (τρόφιμα, ρούχα, τεχνολογία κτλ.), που τους περισσεύουν, για να μειωθούν οι ανισότητες. Οι ανισότητες είτε σε εθνικό είτε σε παγκόσμιο πλαίσιο δεν είναι μόνο πολιτικό αλλά και ηθικό πρόβλημα.

Η πολιτική μπορεί να αυξάνει ή να μειώνει τις ανισότητες. Όμως, η πολιτική μπορεί να δημιουργεί πολλά, αλλά όχι τα πάντα. Τα καλά αγροτικά προϊόντα που παράγουν οι Έλληνες (λάδι, κρασί, τυρί κτλ.) δεν είναι δημιούργημα της πολιτικής αλλά αποτελεί μια παράδοση αιώνων για τους Έλληνες. Επίσης, οι δичόνοιες, τα πολλά παιδιά στην οικογένεια, τα εγκλήματα, οι φυσικές καταστροφές κτλ., δεν τα δημιουργεί η πολιτική. Αλλά μπορεί να τα επηρεάσει. Επί παραδείγματι, μια καλή γεωργική πολιτική μπορεί να αυξήσει τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων. Μια καλή οικοδομική πολιτική μπορεί να δημιουργήσει καλύτερες πόλεις και κατοικία για όλους. Η πολιτική διαμορφώνει το πλαίσιο (θεσμούς και νόμους), όπου φορείς και πρόσωπα (οικογένεια, σχολείο, επιχειρήσεις, αγρότες, πολίτες κτλ.) μπορούν να δράσουν θετικά ή αρνητικά για τον εαυτό τους και για την κοινωνία.

Τα παραπάνω βεβαιώνουν ότι η **δυσλειτουργία των πολιτικών θεσμών** (Βουλής, Κυβέρνησης, Δικαστηρίων, Πολιτικών Κομμάτων κτλ.) **συνεπάγεται δυσλειτουργία της δημοκρατίας**. Γι' αυτό η ευθύνη, τόσο των αιρετών (Βουλευτών, Δημάρχων, συνδικαλιστών κτλ.) όσο και των υπαλλήλων που στελεχώνουν τους πολιτικούς θεσμούς, είναι μεγάλη. Ασφαλώς, ευθύνη έχουν και οι πολίτες, αφού επηρεάζουν τους πολιτικούς θεσμούς. Τελικά, όπως η αλήθεια νικάει το ψέμα, έτσι και η δημοκρατία επικρατεί της αυταρχίας. Οφείλουμε να μην ξεχνάμε ότι η πολιτική και η δημοκρατία γεννήθηκαν στην αρχαία Ελλάδα. Γι' αυτό έχουμε χρέος να καλλιεργούμε και να είμαστε πρωτοπόροι στην πολιτική και στη δημοκρατία. Μια πολιτική και μια δημοκρατία που υπηρετούν αξίες και σέβονται τους πολιτικούς θεσμούς.

«Οι πολιτικοί θεσμοί διαμορφώνονται από τις ανθρώπινες επιλογές και οι άνθρωποι διατηρούν τη δυνατότητα να τους κάνουν άνω κάτω...Ακόμα και στη Δανία η επιτυχημένη λειτουργία των πολιτικών θεσμών εξαρτάται από τις επιλογές των ανθρώπων: τις επιλογές των πολιτικών και των ψηφοφόρων, επιλογές σχετικά με το ποιοι νόμοι πρέπει να ισχύουν και σχετικά με το αν πρέπει να συμμορφώνεται κανείς με αυτούς» (D. Runciman, Πολιτική, Μια μικρή ιστορία).

-Στη δημοκρατία οι αποφάσεις λαμβάνονται με βάση την **αρχή της πλειοψηφίας**. Η πλειοψηφία κυβερνά και η μειοψηφία ελέγχει. Ασφαλώς, υπάρχει ο κίνδυνος για **τυραννία της πλειοψηφίας**. Όμως, ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος από την **τυραννία της μειοψηφίας**.

-Μια επιπλέον αδυναμία της δημοκρατίας είναι ότι κάτω από την πολιτική πίεση λείπει η ορθολογική επίλυση των προβλημάτων. Συνήθως, προτάσσεται το βραχυπρόθεσμο όφελος έναντι του μακροπρόθεσμου οφέλους. Και αυτό σημαίνει ότι ωφελείται η τωρινή γενιά εις βάρος των επόμενων γενιών.

Μαρμάρινη στήλη - Η Δημοκρατία στεφανώνει τον Δήμο, Αρχαιολογικό μουσείο αρχαίας αγοράς Αθηνών

Εικόνα - Έργο τέχνης (ΜΑ)

Η Δημοκρατία στεφανώνει τον Δήμο, κείμενο (ΜΑ)

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Δημοκρατία- Το κράτος των νόμων»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις - Δραστηριότητες

- Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:
  - ___ Το Σύνταγμα είναι ο ανώτατος άγραφος νόμος της χώρας.
  - ___ Οι νόμοι ψηφίζονται από την Κυβέρνηση.
  - ___ Δημοκρατία είναι το Κράτος του Δήμου, το Κράτος του νόμου.
  - ___ Η κρίση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας είναι, κυρίως, κρίση των κομμάτων.
  - ___ Η δυσλειτουργία των πολιτικών θεσμών συνεπάγεται και δυσλειτουργία της δημοκρατίας.
- Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Βασικές αρχές του Συντάγματος είναι:
  - Η λαϊκή κυριαρχία
  - Το Κράτος δικαίου
  - Το κοινωνικό Κράτος
  - Η διάκριση των λειτουργιών
  - Όλα τα παραπάνω
- Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- Σύνταγμα
- νόμος
- πολυνομία
- δημοκρατία

Β΄ στήλη

- ___ άγραφος ή γραπτός κανόνας
- ___ γραπτός κανόνας
- ___ ελευθερία
- ___ αρχές καλής νομοθέτησης

- Ποια είναι η σημασία του Συντάγματος;
- Αναπτύξτε τις τέσσερις βασικές αρχές του Συντάγματος.
- Ποια είναι τα αξιώματα ιεράρχησης των νόμων και ποια η σημασία αυτής της ιεράρχησης;
- Η ελευθερία ως αξία της δημοκρατίας.
- Το μέτρο και ο διάλογος ως αξίες της δημοκρατίας.
- Γιατί ο νόμος αποτελεί θεμέλιο και σύμβολο της δημοκρατίας και πώς αυτό επιβεβαιώνεται σήμερα;
- Πού οδηγεί η διαφθορά και η έλλειψη εμπιστοσύνης στο κομματικό σύστημα και γιατί;
- Να εξηγήσετε γιατί η δυσλειτουργία των πολιτικών θεσμών συνεπάγεται δυσλειτουργία της δημοκρατίας.
- Η δημοκρατία είναι ιδανικό πολίτευμα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
- Άσκηση (ατομική ή ομαδική): «Η πείρα μάς διδάσκει ότι, αν οι άνθρωποι δεν μπορούν να αγωνιστούν για χάρη κάποιας δίκαιης υπόθεσης, επειδή αυτή η δίκαιη υπόθεση έχει κερδηθεί από προηγούμενη γενιά, τότε οι άνθρωποι θα αγωνιστούν εναντίον αυτής της δίκαιης υπόθεσης. Και θα αγωνιστούν απλά για χάρη του ίδιου του αγώνα τους. Θα αγωνιστούν, με άλλα λόγια, ωθούμενοι από μια συγκεκριμένη αίσθηση πλήξης: διότι δεν μπορούν να φανταστούν ότι θα ζήσουν σ' έναν κόσμο χωρίς αγώνες. Και αν το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου στον οποίο ζουν καλύπτεται από ειρηνικές και ευημερούσες φιλελεύθερες δημοκρατίες, τότε θα πολεμήσουν εναντίον αυτής της ειρήνης και της ευημερίας και εναντίον της δημοκρατίας» (Francis Fukuyama, Το τέλος της ιστορίας και ο τελευταίος άνθρωπος). Πώς κρίνετε τις θέσεις του συγγραφέα;
- Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.
- Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος**
σχετικό με τη δημοκρατία (ΜΑ).

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – 5 ώρες

1. Εξουσία και δύναμη
2. Τέσσερις μορφές της «κοινωνικής εξουσίας»: πολιτική, οικονομική, ιδεολογική, στρατιωτική-διπλωματική
3. Η εξουσία της Πολιτείας- Διάκριση της εξουσίας
- 3.1 Η νομοθετική εξουσία/λειτουργία
4. Η εκτελεστική εξουσία/λειτουργία
- 4.1 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας
- 4.2 Η Κυβέρνηση
5. Η δικαστική εξουσία/λειτουργία

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να διακρίνουν την εξουσία από τη δύναμη και να τεκμηριώνουν την αναγκαιότητα της πολιτικής εξουσίας.
- Να διακρίνουν τους τέσσερις τύπους «κοινωνικής εξουσίας» (πολιτική, ιδεολογική, οικονομική και στρατιωτική-διπλωματική) και να αναγνωρίζουν τη σημασία της κρατικής εξουσίας στη διαμόρφωση του βίου τους.
- Να διακρίνουν τη σημασία τους για την κοινωνική και πολιτική ανάπτυξή τους.
- Να μπορούν να τεκμηριώνουν την αναγκαιότητα της διάκρισης των πολιτειακών εξουσιών.
- Να αναγνωρίζουν τον ρόλο των Βουλευτών, της κυβέρνησης και των δικαστηρίων.
- Να γνωρίζουν ποιος ασκεί τη νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία.
- Να διακρίνουν τον ρόλο του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Πρωθυπουργού.
- Να διακρίνουν τις τρεις κατηγορίες δικαστηρίων και τις υποθέσεις που δικάζουν.

Βασική ορολογία

-εξουσία	-πολιτική εξουσία	-Συμβούλιο της Επικρατείας
-δύναμη	-οικονομική εξουσία	-Άρειος Πάγος
-φορείς της εξουσίας	-ιδεολογική εξουσία	-Ελεγκτικό Συνέδριο
-αποδέκτες της εξουσίας	-στρατιωτική εξουσία	-διοικητικά, πολιτικά, ποινικά δικαστήρια
-τρόπος άσκησης της εξουσίας	-διπλωματική εξουσία	-έφεση
-νόμιμη εξουσία	-διάκριση λειτουργιών	-αναίρεση
-νομιμοποίηση εξουσίας	-νομοθετική λειτουργία	-λειτουργική ανεξαρτησία
	-εκτελεστική λειτουργία	-προσωπική ανεξαρτησία
	-δικαστική λειτουργία	

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)-
«Η εξουσία και η εξουσία του κράτους»

1. Εξουσία και δύναμη

Προοργανωτής: Οι αρχαίοι Έλληνες γελούσαν με ό,τι αγαπούσαν. Απόδειξη ο Αριστοφάνης. Η διακωμώδηση θεσμών, προσώπων, καταστάσεων, παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή μας. Με το γέλιο ο άνθρωπος άλλοτε ξεσπά κι άλλοτε ξεφεύγει από τις δυσχέρειες της καθημερινότητας, γι' αυτό είναι απαραίτητο για άτομα και κοινωνίες. Οι γελοιογράφοι, αυτοί οι διακωμωδοί της εξουσίας, προσφέροντας γέλιο, με ένα σκίτσο ενημερώνουν τον λαό και προειδοποιούν ή και κατακεραυνώνουν την εξουσία.

Η εξουσία αποτελεί **αρχέγονη ανάγκη** των ανθρώπων για τη **διασφάλιση των όρων και των κανόνων της κοινωνικής συνύπαρξης**. Η σύσταση της εξουσίας συμπεριλαμβάνει και την αμφισβήτησή της, ακόμα και την ανατροπή της, όταν δεν ικανοποιεί την ανάγκη για την οποία συστάθηκε, δηλαδή δεν εξασφαλίζει τους όρους και τους κανόνες της κοινωνικής συνύπαρξης.

Εξουσία σημαίνει δύναμη, αλλά η δύναμη εμπεριέχει μια **αντίφαση**: για να υπάρξει χρειάζεται να χρησιμοποιηθεί, αλλά όταν χρησιμοποιείται παύει να υπάρχει. Η δύναμη απαιτεί να γίνει γνωστή και πολλές φορές σεβαστή η ύπαρξή της. Αν οι άλλοι δεν αντιληφθούν ότι υπάρχει είναι σαν να μην υπάρχει. Η ύπαρξή της συνδέεται με τη δράση-πράξη. Απραξία σημαίνει ανυπαρξία.

Σε ποιον κατευθύνεται και με ποιο τρόπο εκδηλώνεται η δύναμη: Η δύναμη δεν κατευθύνεται στον αδύναμο. Η άσκηση εξουσίας επί του αδύναμου δεν επιβεβαιώνει τη δύναμη αλλά την αδυναμία. Η δύναμη επιβεβαιώνεται με τη σύγκρουση σε μια άλλη δύναμη. Και εδώ βρίσκεται η αντίφαση. Η χρήση της δύναμης συνεπάγεται τη μείωσή της, παύει να είναι τόσο ισχυρή (αναλώνεται). Όσον αφορά τον τρόπο εκδήλωσης της δύναμης, αυτός **ποικίλει**, μπορεί να είναι αυστηρός ή ήπιος, νόμιμος ή παράνομος κτλ. Αν ο τρόπος εμφάνισης και δράσης της δύναμης-εξουσίας είναι υπερβολικός (π.χ. αλαζονεία, βία), τότε αυτή γίνεται μισητή. Η εξουσία είναι παγκόσμιο φαινόμενο, υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες, σε όλες τις εποχές. Υπάρχει σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής, στην οικογένεια, στο σχολείο, στην εργασία, στον σύλλογο, στο Κράτος κτλ. Η ύπαρξη της εξουσίας διακρίνεται από **τρία στοιχεία**:

Πρώτον, οι **φορείς** της εξουσίας (κυρίαρχοι).

Δεύτερον, οι **αποδέκτες** της εξουσίας (κυριαρχούμενοι).

Τρίτον, ο **τρόπος άσκησης** της εξουσίας (δημοκρατική, αυταρχική).

Η εξουσία έχει **δύο χαρακτηριστικά**: **πρώτον, έχει την τάση να επεκτείνεται**. Από την εξουσία του θυρωρού μέχρι την εξουσία του κράτους και από την εξουσία του μεγαλύτερου προς τον μικρότερο μέχρι την εξουσία των πολυεθνικών επιχειρήσεων, όλες οι εξουσίες, έχουν την τάση να επεκτείνονται. **Δεύτερον, έχει την τάση να επιβεβαιώνεται**. Δηλαδή, θέλει να κάνει αισθητή την παρουσία της για να επιβεβαιώνει την ύπαρξή της. Παράδειγμα: ο μεγαλύτερος σε ηλικία προς τον μικρότερο: «θα κάνεις αυτό που λέω εγώ». Επίσης, κάποιοι δημόσιοι υπάλληλοι δεν θεωρούν τον εαυτό τους υπηρέτη των πολιτών, αλλά αφεντικό τους. Παράδειγμα: ο υπάλληλος με αυστηρό ύφος λέει «σας είπα κύριε να περάσετε αύριο», ενώ θα μπορούσε να εξυπηρετήσει τον πολίτη σήμερα. Αυτό συνήθως δηλώνει επιβεβαίωση της εξουσίας του.

Η εξουσία είναι **αισθητή έστω κι αν είναι απύουσα**. Μάλιστα, μερικές φορές είναι τόσο περισσότερο αισθητή, όσο λιγότερο εμφανίζεται. Αν και δεν χρειάζεται να εμφανίζεται είναι πανταχού παρούσα, στο σπίτι, στο σχολείο, στον δρόμο, στην υπηρεσία, και όχι μόνο. Η ίδια, δηλαδή οι φορείς της, επιζητούν την εμφάνιση, την επιβεβαίωσή της.

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

–«Ας γίνει αντιληπτό και από τη δική μας πολιτική ηγεσία ότι στις σύγχρονες δημοκρατίες η νομιμοποίησή της δεν εξαντλείται με τις εκλογές. Είναι πράξη καθημερινή, και η γελοιογραφία υπηρετεί και αυτή τη διαδικασία της αδιάλειπτης νομιμοποίησής της. Τελικά, λειτουργεί θετικά γι' αυτήν, ενώ συγχρόνως της μεταβιβάζει τα 'κατάλληλα μηνύματα', της 'ανοίγει τα μάτια' σ' αυτά που οι γύρω της κόλακες, και δυστυχώς είναι πολλοί, προσπαθούν ν' αποκρύψουν» (Γεώργιος Δασκαλάκης, Άρθρο).

–Τρία είναι και τα βασικά **χαρακτηριστικά** της εξουσίας: Η ιεραρχία, το δικαίωμα επιβολής κυρώσεων, η υπακοή και υποταγή. (Kurt Lenk, Πολιτική κοινωνιολογία).

–Εγκύκλιος Νομάρχη (1975): «Οφείλετε να υποδέχεσθε ημάς απαραίτητως εις την είσοδο του χώρου ένθα λαμβάνει χώρα η εκδήλωσις και εν συνεχεία να συνοδεύητε ημάς μέχρι της προκαθρισμένης θέσεως ένθα θα παραμένωμεν κατά την διάρκειαν της εκδηλώσεως, μετά το πέρας της οποίας θα συνοδεύητε πάλιν ημάς μέχρι του Νομαρχιακού αυτοκινήτου. Η παρούσα δέον όπως τηρηθεί αυστηρώς και μετά σχολαστικότητας». (Κυριάκος Σιμόπουλος, Η διαφθορά της εξουσίας).

–Η εξουσία φθείρει και διαφθείρει. Και η απόλυτη εξουσία φθείρει και διαφθείρει απόλυτα.

Τσώρτσιλ, Τρούμαν, Στάλιν

Σε ποια χρονική περίοδο εντάσσονται τα εικονιζόμενα πρόσωπα; Ποιες πολιτικές ακολούθησαν; Σχολιάστε τις απόψεις σας με τους συμμαθητές σας.

Από τη στιγμή που οι φορείς εξουσίας (κυρίαρχοι) και οι αποδέκτες της εξουσίας (κυριαρχούμενοι) αποδεχθούν και θεωρήσουν απαραίτητη την εξουσία, από τη στιγμή αυτή γίνεται λόγος για **πολιτική εξουσία**.

Η **πολιτική εξουσία περιορίζει την εξουσία**. Έτσι διασφαλίζονται οι όροι και οι κανόνες της κοινωνικής συνύπαρξης. Αυτό κατορθώνεται με τους θεσμούς, τους άγραφους και γραπτούς κανόνες. Οι θεσμοί, έργο κυρίως της πολιτικής εξουσίας, συντηρούν αλλά και περιορίζουν την εξουσία. Έτσι η πολιτική εξουσία δεσμεύει τους πολίτες αλλά και τον εαυτό της (τους φορείς της), έτσι είναι **νόμιμη και νομιμοποιημένη**. Ειδικότερα: **Νόμιμη**. Είναι η εξουσία όταν ασκείται σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους και δεσμεύει τόσο τους φορείς εξουσίας όσο και τους πολίτες. **Νομιμοποίηση, εξωτερική και εσωτερική**. Εξωτερική νομιμοποίηση σημαίνει σεβασμός των συνόρων του κράτους από άλλα κράτη και αναγνώριση εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχικών δικαιωμάτων εντός των συνόρων αυτών, σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Η εσωτερική νομιμοποίηση αναφέρεται στην Κυβέρνηση κι αν αυτή αντιπροσωπεύει την πλειοψηφία του λαού, σύμφωνα με τις εκλογές (βλέπε και κεφ. 5.2).

Ο πολίτης με τη συμμετοχή του στην πολιτική μπορεί να επηρεάσει την πολιτική εξουσία και κατ' επέκταση και τις άλλες μορφές εξουσίας. Και το κυριότερο: επηρεάζει τη ζωή του και τις ζωές των άλλων.

2. Τέσσερις μορφές «κοινωνικής εξουσίας»: πολιτική, οικονομική, ιδεολογική, στρατιωτική-διπλωματική

A. Η πολιτική εξουσία

Η ανάγκη περιορισμού της εξουσίας και η διασφάλιση των όρων και των κανόνων της κοινωνικής συνύπαρξης, γέννησε την **πολιτική εξουσία**. Η πολιτική είναι συνυφασμένη με την εξουσία. **Δεν νοείται πολιτική χωρίς εξουσία**. Η πολιτική εξουσία είναι νομιμοποιημένη δύναμη, δηλαδή το δικαίωμα κάποιων να εξουσιάζουν και η υποχρέωση κάποιων άλλων να υπακούουν.

Η κύρια πολιτική εξουσία είναι η εξουσία του Κράτους. Είναι η **υπέρτατη εξουσία**, γιατί με τη **νομοθετική της εξουσία** ορίζει το πλαίσιο δράσης όλων των άλλων εξουσιών και θεσμών. Ισχυρή πολιτική εξουσία σημαίνει ισχυρό Κράτος και ισχυρή κυβέρνηση που μπορεί να δρα έγκαιρα, ορθολογικά και αποτελεσματικά. Ασφαλώς, υπάρχουν διαφορές στον τρόπο άσκησης της εξουσίας από τα διάφορα πολιτικά καθεστώτα (π.χ. αυταρχικά, δημοκρατικά). Επίσης, υπάρχουν διαφορές στην άσκηση της εξουσίας από ένα δημοκρατικό καθεστώς (π.χ. Δανία, Ελλάδα).

B. Η οικονομική εξουσία

Η οικονομία μιας χώρας ασκείται από το Κράτος και τους ιδιώτες (άτομα και επιχειρήσεις). Το σύγχρονο Κράτος παρεμβαίνει στην οικονομία ιδρύοντας δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς και ασκώντας έλεγχο στην οικονομική δραστηριότητα των ιδιωτών (ίδρυση επιχειρήσεων, μισθοί, φορολογία κτλ.). Επομένως, **οικονομική εξουσία ασκούν το Κράτος και οι ιδιώτες**. Οι ιδιώτες ιδρύουν μικρές ή μεγάλες επιχειρήσεις. Κάποιοι συγκεντρώνουν μεγάλη οικονομική εξουσία και θέλουν να επηρεάζουν την πολιτική εξουσία.

Μια **ισχυρή οικονομία** παρέχει ευημερία στον λαό της χώρας. Επιπλέον, **επηρεάζει θετικά τις άλλες μορφές εξουσίας** και κυρίως προσφέρει τα

-Η αυταρχική εξουσία θέλει τον λαό αμόρφωτο για να μπορεί να τον εξουσιάζει. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα: το 1784 ο Γεώργιος Βεντότης προσπαθεί να εκδώσει στη Βιέννη εφημερίδα για να ενημερώσει τον υπόδουλο ελληνισμό. Επεμβαίνει ο Μέγας Βεζύρης και αξιώνει από τον Αυστριακό πρεσβευτή να απαγορεύσει την έκδοση αναφέροντας: «Η τουρκική κυβέρνηση έχει ως αρχήν να κρατή τον λαόν εις άγνοιαν, να αποτρέπη την προσοχήν του από τας κρατικές υποθέσεις και να αποκρύπη παν ό,τι συζητείται εν Ευρώπη δια το τουρκικόν Κράτος, δια τους κυρίαρχούς του και δια τους επισημότερους υπουργούς του καθ' ό,τι δεν συμφέρει εις τον κυρίαρχον να τηρείται ο λαός ενήμερος των σκέψεων της κυβέρνησεως, πολύ δε ολιγώτερον να κρίνει αυτάς» (Γ. Λάιος, Ο ελληνικός Τύπος της Βιέννης, 1784-1821, Βιέννη 1961).

-Κάποιες φορές η πολιτική εξουσία μαζοποιεί τον λαό. Τον στρέφει προς το ποδόσφαιρο και όχι προς την πολιτική. Τον θέλει οπαδό. Έτσι, οι πολίτες-οπαδοί στρέφουν το μίσος τους και την αγανάκτησή τους, όχι εναντίον των υπευθύνων της δυστυχίας τους, αλλά εναντίον των οπαδών του άλλου κόμματος ή της άλλης ομάδας.

Ο κ. Τσίπρας παραδίδει την εξουσία στον κ. Μητσοτάκη

Οικονομική εξουσία
Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

αναγκαία χρήματα για τη στρατιωτική και διπλωματική ισχύ της χώρας. Παράλληλα, ενισχύει τη θέση της χώρας διεθνώς και της επιτρέπει να καταστεί αξιόλογος «παίκτης» σε πολλά επίπεδα και να επηρεάσει τους συσχετισμούς δύναμης μεταξύ των χωρών.

Γ. Η ιδεολογική εξουσία

Η ιδεολογία διακρίνεται σε επιμέρους ιδεολογίες: θρησκευτική, οικονομική, αισθητική, πολιτική κτλ. Αλλά και κάθε επιμέρους ιδεολογία διακρίνεται ειδικότερα. Έτσι π.χ. πολιτικές ιδεολογίες είναι ο φιλελευθερισμός, ο σοσιαλισμός, ο φασισμός, ο κομμουνισμός, ο αναρχισμός κτλ. Σήμερα, **κυρίαρχη** πολιτική ιδεολογία είναι η **φιλελεύθερη δημοκρατία** (Ευρώπη, ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία κτλ.).

Στα **δημοκρατικά καθεστώτα**, όπου υπάρχει ελεύθερη κυκλοφορία ιδεών, υπάρχουν **πολλές πολιτικές ιδεολογίες**, από την άκρα δεξιά έως την άκρα αριστερά. Σχεδόν όλες επικαλούνται τη δημοκρατία. Κάποια απ' αυτές είναι γενικότερα αποδεκτή από την πλειοψηφία του λαού (όπως εκφράζεται στις εκλογές) και χαρακτηρίζεται ως κυρίαρχη ιδεολογία.

Η ιδεολογική εξουσία αποτελεί σημαντικό κίνητρο για δράση. Ενεργοποιεί άτομα και ομάδες. Εάν και σε ποιο βαθμό κατορθώνει να κυριαρχήσει εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως το περιβάλλον που απευθύνεται, το κύρος των φορέων της, οι μηχανισμοί που χρησιμοποιεί κτλ. Κατά καιρούς, διάφορες ιδεολογίες για να επικρατήσουν χρησιμοποίησαν βία, φυσική και ψυχολογική. Η ανθρωπότητα έχει πληρώσει ακριβά ιδεολογίες που ευαγγελίζονται τον παράδεισο και φέρνουν την κόλαση. Κάποιες φορές, **όταν η ιδεολογία γίνει εξουσία, γίνεται μέσο για εξαπάτηση** των πιστών της και των άλλων. Τότε οι πραγματικά ιδεολόγοι γίνονται αιρετικοί, και επειδή θεωρούνται περισσότερο επικίνδυνοι, γι' αυτό διώκονται περισσότερο από τους μέχρι τώρα ομοϊδεάτες τους.

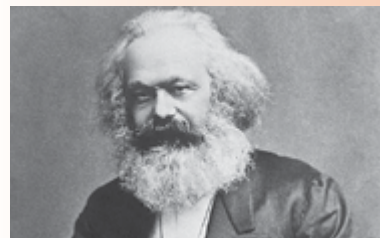
Δ. Η στρατιωτική-διπλωματική εξουσία

Ισχύς είναι η ικανότητα να επηρεάζεις τους άλλους για να επιτύχεις τους στόχους σου. Στις διεθνείς σχέσεις διακρίνονται τρία είδη ισχύος: **σκληρή, ήπια, έξυπνη**. Η σκληρή ισχύς εξαναγκάζει τον άλλον. Η ήπια αφορά τις οικονομικές κυρώσεις, τη διπλωματία, τον πολιτισμό. Η έξυπνη ισχύς είναι ένας συνδυασμός σκληρής και ήπιας, ώστε η μία να ενισχύει την άλλη.

Η επιβίωση, η εθνική ανεξαρτησία και η εδαφική ακεραιότητα της χώρας αποτελεί το πρώτο μέλημα κάθε κράτους. Και αυτό εξασφαλίζεται με την στρατιωτική-διπλωματική εξουσία. Η στρατιωτική περιλαμβάνει τις ένοπλες δυνάμεις, την αμυντική βιομηχανία, τους εξοπλισμούς, αλλά και τον λαό, αν παραστεί ανάγκη (παλλαϊκή άμυνα). Η διπλωματική περιλαμβάνει το υπουργείο εξωτερικών που χειρίζεται τις διεθνείς σχέσεις και μεριμνά για την εξασφάλιση και προώθηση των συμφερόντων της χώρας στον διεθνή χώρο.

Στο διεθνές περιβάλλον υπάρχει αυξημένος βαθμός ανασφάλειας και αβεβαιότητας εξαιτίας διαφορών μεταξύ χωρών. Επιπλέον, υπάρχουν **υβριδικές απειλές**, από κράτη που χρησιμοποιούν διάφορα μέσα, όπως μέσα κοινωνικής δικτύωσης, fake λογαριασμούς, κυβερνοεπιθέσεις, κατασκοπεία μέσω ίντερνετ, προπαγάνδα κτλ.

Συμπέρασμα: όταν μια χώρα έχει ισχυρή πολιτική, οικονομική, ιδεολογική και στρατιωτική-διπλωματική εξουσία, είναι μια ανεπτυγμένη χώρα, που μπορεί να προσφέρει στον λαό ευημερία και ασφάλεια και να αποτρέπει σε μεγάλο βαθμό τις εξωτερικές απειλές.

Ιδεολογική εξουσία - Κάρλ Μαρξ

Πηγή: Διαδίκτυο

-Ο Μάρξ, μεταξύ άλλων, υποστήριξε ότι η μεγάλη εκμετάλλευση των εργατών (προλετάρειων) από τους καπιταλιστές θα οδηγήσει στην ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος.

-«Πιστεύω ότι η καλύτερη αμυντική ασπίδα για τη χώρα είναι, πρώτον, ότι έχει καταφέρει σε αυτά τα 200 χρόνια της ελεύθερης πορείας της νέας Ελλάδας σφέστατα να μείνει από αυτήν τη μεριά του φράχτη. Αυτή είναι η καλύτερη άμυνα. Ο γεωπολιτικός φράχτης είναι δεδομένος. Εμείς έχουμε επιλέξει εδώ και 200 χρόνια να είμαστε από εδώ και αυτό από μόνο του είναι μια μεγάλη κατάκτηση. Η επιλογή αυτή φέρνει τη Δύση σε όλο της το εύρος δίπλα μας» (Μαργαρίτης Σχοινάς, αντιπρόεδρος της Ευρ. Επιτροπής).

-«Η ελληνική ναυτιλία, που είναι γνωστή από οικονομική σκοπιά, είναι ένας σημαντικότερος παράγων ισχύος για τη χώρα. Παράγει ισχύ για το ελληνικό Κράτος, που με τη σειρά του διαμορφώνει ή οφείλει να διαμορφώνει τις συνθήκες εκείνες που βοηθούν τη ναυτιλία να προκόβει και να προσδίδει στη χώρα μας στρατηγικό πλεονέκτημα. Επίσης, η ναυτιλία είναι ένας ευαίσθητος δέκτης των διεθνών εξελίξεων». (Θ. Βενιάμης, Πρόεδρος Ένωσης Ελλήνων Εφοπλιστών).

-Η Ελλάδα βρίσκεται μεταξύ τριών Ηπείρων και πέντε θαλασσών. Η θέση της προσδιορίζεται από τη γεωγραφία και την ιστορία, έχει μεγάλη **γεωπολιτική** αξία και επηρεάζει τέσσερις βασικές περιοχές: Βαλκάνια, Μαύρη θάλασσα, Ανατολική Μεσόγειο, Βόρεια Αφρική. Η Ελλάδα δέχεται πολλές επιρροές, αλλά και οι επιρροές της Ελλάδας είναι σημαντικές.

Δύο κείμενα για την εξωτερική πολιτική - Κείμενο (ΜΑ)

3. Η εξουσία της Πολιτείας - Διάκριση της εξουσίας

3.1 Η νομοθετική εξουσία/λειτουργία

Προργανωτής: Η Βουλή είναι δημόσιος χώρος αντιπαράθεσης. Όμως, θα έπρεπε να είναι και χώρος συναίνεσης και πραγματικού διαλόγου, όπου κάθε Βουλευτής θα είναι ικανός να πείθει και να πείθεται. Θα ήταν κέρδος για τον πολιτικό πολιτισμό, εάν ο Βουλευτής έλεγε στον αντίπαλό του: αγαπητέ συνάδελφε με πείσατε, ψηφίζω την πρότασή σας (Φ. Σαβατέρ, Μιλώντας στον γιό μου για την πολιτική και τη δημοκρατία).

Στην Ελληνική Πολιτεία, η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της δημοκρατίας. Για να εκλεγεί κάποιος **Βουλευτής** πρέπει να πληροί δύο **τρεις προϋποθέσεις: 1) Να είναι Έλληνας πολίτης, 2) Να έχει συμπληρώσει το 25ο έτος της ηλικίας του.**

Οι Βουλευτές αντιπροσωπεύουν **το έθνος** και όχι την εκλογική περιφέρεια ή την επαγγελματική κατηγορία τους. Ο νόμος ορίζει ότι κάθε εκλογική περιφέρεια, ανάλογα με τον πληθυσμό της, εκλέγει ορισμένο αριθμό Βουλευτών. Στη Βουλή δεν εκπροσωπούνται πολλές επαγγελματικές κατηγορίες, κυριαρχούν ορισμένα επαγγέλματα (δικηγόροι, μηχανικοί, γιατροί κτλ.). Σύμφωνα με το Σύνταγμα, οι Βουλευτές έχουν απεριόριστο **το δικαίωμα γνώμης και ψήφου κατά συνείδηση**. Στην πράξη το δικαίωμα αυτό καταστρατηγείται, αφού τα κόμματα θέτουν θέμα **κομματικής πειθαρχίας**. Η κομματική πειθαρχία δικαιολογείται, διότι οι Βουλευτές εκλέγονται με τη «σημαία» και το πρόγραμμα κάποιου κόμματος, το οποίο οφείλουν να υπηρετούν.

Η Βουλή έχει τις **σημαντικότερες και σπουδαιότερες αρμοδιότητες**, σε σύγκριση με τα άλλα κρατικά όργανα, οι οποίες διακρίνονται σε νομοθετικές, διοικητικές, δικαστικές, άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου. Η **κυριότερη αρμοδιότητα** της Βουλής είναι η **νομοθετική**, δηλαδή η **ψήφιση των νόμων**. Η **διαδικασία** που ακολουθείται είναι η εξής:

α) Υποβολή στη Βουλή πρότασης νόμου ή νομοσχεδίου. Η διαφορά πρότασης νόμου και νομοσχεδίου έγκειται στο όργανο που έχει τη νομοθετική πρωτοβουλία. Αν η πρωτοβουλία προέρχεται από τη Βουλή καλείται **πρόταση νόμου**, ενώ αν προέρχεται από την κυβέρνηση καλείται **νομοσχέδιο**. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να συνοδεύεται υποχρεωτικά από **αιτιολογική έκθεση**, που περιέχει τους λόγους και τους σκοπούς των προτεινόμενων ρυθμίσεων. Αν συνεπάγεται επιβάρυνση του προϋπολογισμού, συνοδεύεται από **έκθεση του γενικού λογιστηρίου του κράτους**, η οποία καθορίζει τη δαπάνη και από **έκθεση** για τον τρόπο που θα καλυφθεί η δαπάνη.

β) Συζήτηση και ψήφιση του νόμου στη Βουλή. Κάθε νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου παραπέμπεται στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή για συζήτηση. Η **συζήτηση και η ψήφιση** γίνεται: **1) κατ' αρχήν**, δηλαδή συζητείται και ψηφίζεται ο σκοπός και το περιεχόμενο, **2) κατ' άρθρο**, δηλαδή κάθε άρθρο ξεχωριστά, **3) στο σύνολο**, δηλαδή όπως τελικά διαμορφώθηκε, μετά από τη συζήτηση, ο υπό ψήφιση νόμος. Οι νόμοι ψηφίζονται είτε από την Ολομέλεια της Βουλής είτε από τις αρμόδιες διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές. Το Σύνταγμα αναφέρει ποιοι νόμοι ψηφίζονται μόνο από την ολομέλεια (Άρθρον 72).

γ) Έκδοση και δημοσίευση. Εφόσον ψηφιστεί ο νόμος, ο **αρμόδιος Υπουργός** οφείλει να φροντίσει για την έκδοση και δημοσίευσή του από τον Πρόεδρο της δημοκρατίας. Οι νόμοι ισχύουν, συνήθως, **από τη δημοσίευσή τους στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως**, εκτός αν οι ίδιοι ορίζουν την έναρξη της ισχύος τους.

Το κτήριο της Βουλής

Ορκωμοσία, ολομέλεια Βουλής
www.hellenicparliament.gr

-Πρώτος ο **Αριστοτέλης** στο έργο του «Πολιτικά» διέκρινε την εξουσία της Πολιτείας σε τρία μέρη: στο βουλευόμενο, στο περί τας αρχάς και στο δικάζον.

Στα νεότερα χρόνια ο **Μοντεσκιέ**, στο έργο του «Το πνεύμα των νόμων» (1748) είναι αυτός που ανέπτυξε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

-Βουλευτές Επικρατείας: Μέρος της Βουλής, όχι μεγαλύτερο από το ένα εικοστό του όλου αριθμού των βουλευτών, μπορεί να εκλέγεται ενιαίως σε ολόκληρη την Επικράτεια, σε συνάρτηση με τη συνολική εκλογική δύναμη του κάθε κόμματος στην Επικράτεια, όπως νόμος ορίζει.

-«Η κοινωνία των πολιτών πρέπει να αναδεχθεί το βάρος ανάδειξης των αντιπροσώπων εκείνων οι οποίοι, μακριά από τη νοοτροπία του λαϊκισμού και της δημαγωγίας που ευτελίζει τη δημοκρατία, θα μπορούσαν να αντισταθούν στην 'επέλαση' του νέου αυταρχισμού και δεσποτισμού. Αντιπροσώπων οι οποίοι είναι έτοιμοι να υπηρετήσουν το δημόσιο συμφέρον δίχως κανέναν υπολογισμό του λεγόμενου 'πολιτικού κόστους' διεκδικώντας, χωρίς συμβιβασμούς, το πεδίο λήψης των προς τούτο αναγκαίων αποφάσεων. Αντιπροσώπων οι οποίοι αντιμετωπίζουν την πολιτική ως δημοκρατικό λειτουργήμα και όχι ως επάγγελμα για την επιβίωση και για την εφήμερη κοινωνική αναγνώριση» (Προκόπης Παυλόπουλος, τ. ΠτΔ, Το «μετέωρο βήμα» της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας).

Ο **Πρόεδρος της Δημοκρατίας** εκδίδει και δημοσιεύει τους νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή μέσα **σε ένα μήνα** από την ψήφισή τους. Αν διαφωνεί, μέσα στην προθεσμία αυτή έχει το **δικαίωμα να ασκήσει veto**, δηλαδή να αναπέμψει στη Βουλή τον νόμο που ψήφισε η Βουλή εκθέτοντας και τους λόγους της διαφωνίας του. Στην περίπτωση αυτή το θέμα απασχολεί την **Ολομέλεια της Βουλής**, αλλά αν ψηφιστεί πάλι με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών (δηλαδή 151 ψήφοι), ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος να εκδώσει και να δημοσιεύει τον νόμο μέσα σε δέκα μέρες από την επιψήφισή του. Οι αρμοδιότητες της Βουλής είναι σημαντικές αλλά στην πράξη σχεδόν ακυρώνονται από την **κυριαρχία της κυβέρνησης**. Ειδικότερα, η απόφαση για τους σημαντικούς νόμους λαμβάνεται συνήθως από τον Πρωθυπουργό, δύο-τρεις Υπουργούς και δύο-τρεις συμβούλους τεχνοκράτες. Για τους υπόλοιπους νόμους, η απόφαση λαμβάνεται από τους αρμόδιους Υπουργούς. Στη συνέχεια, η ψήφιση του νόμου από τη Βουλή είναι συνήθως μια τυπική διαδικασία, αφού η Κυβέρνηση έχει την πλειοψηφία στη Βουλή και λόγω κομματικής πειθαρχίας οι Βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος ψηφίζουν πάντοτε ναι, ενώ οι Βουλευτές της αντιπολίτευσης ψηφίζουν σχεδόν πάντοτε όχι. Αλλά, ας μην ξεχνάμε ότι **η Κυβέρνηση έχει τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής, άρα δικαιούται και υποχρεούται να κυβερνήσει**.

4. Η εκτελεστική εξουσία/λειτουργία

4.1 Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, για να εκλεγεί κάποιος Πρόεδρος της Δημοκρατίας πρέπει να έχει τα εξής **προσόντα** (Άρθρο 31):

- Να είναι Έλληνας πολίτης, τουλάχιστον πριν από πέντε έτη και να έχει ελληνική καταγωγή, από πατέρα ή μητέρα.
- Να έχει συμπληρώσει το 40ό έτος της ηλικίας του.
- Να έχει νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται **από τη Βουλή για περίοδο πέντε ετών**. Επιτρέπεται η επανεκλογή του ίδιου προσώπου **άλλη μία πενταετία**. Η εκλογή γίνεται με ονομαστική (**δηλαδή φανερή**) ψηφοφορία σε ειδική συνεδρίαση της Βουλής. Πριν αναλάβει την άσκηση των καθηκόντων του, δίνει **ενώπιον της Βουλής τον καθιερωμένο όρκο**. Ο **ρόλος** του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι **σημαντικός**. Είναι **ο ανώτατος άρχων της χώρας, ρυθμιστής του πολιτεύματος, επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, συμβολίζει τον λαό και το έθνος και εκπροσωπεί τη χώρα διεθνώς**. Γι' αυτό χρειάζεται να είναι μια προσωπικότητα κύρους με καθολική αποδοχή και να υπάρχει **συναίνεση** των κομμάτων για την εκλογή του. Ο νομοθέτης απαιτεί αυξημένη πλειοψηφία για την εκλογή του (πρώτη ψηφοφορία με 200 ψήφους). Αν μετά από αλληπάλληλες ψηφοφορίες δεν μπορεί να υπάρξει συναίνεση, και επειδή η διαδικασία δεν μπορεί να συνεχίζεται επ' αόριστον, επιτρέπεται στην τελευταία ψηφοφορία, εκλογή με σχετική πλειοψηφία.

Η φιλοσοφία και η λογική του Σ. απαιτεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να είναι το **πρότυπο του Έλληνα**, να προβάλλει τα θετικά και ενοποιητικά στοιχεία του λαού, να ασκεί τα καθήκοντά του στο πλαίσιο της νομιμότητας, του δικαίου και του εθνικού συμφέροντος. Απαιτεί **ως ρυθμιστής του πολιτεύματος**, να προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες πράξεις για να λειτουργεί σωστά και να αποφεύγει όλες τις πράξεις

«Κανονικά θα έπρεπε ο κόσμος να παρακαλεί τους εκλεκτούς του να αναλάβουν τη διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων, και εκείνοι, με φρόνιμη σκέψη, να αρνούνται σταθερά. Κάτι που θα άξιζε κανείς όχι μόνον από τον χώρο της πολιτικής, αλλά και σε κάθε άλλον τομέα διαχείρισης συλλογικών υποθέσεων» (Κώστας Μπέης, Η Ελλάδα που αγάπησα, Η Ελλάδα της χρεοκοπίας).

-Σήμερα η εξουσία του κράτους περιορίζεται. Το Κράτος παραχωρεί μέρος της εξουσίας του σε άλλους φορείς. Αυτό γίνεται προς τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις: Τις υπερεθνικές ενώσεις (πχ. Ε.Ε., ΟΗΕ). Την τοπική αυτοδιοίκηση (πχ. Δήμοι/κοινότητες, περιφέρειες). Τις διάφορες κοινωνικές οργανώσεις, κοινωνικά κινήματα κτλ.

-Προεδρία Δημοκρατίας (επίσημη ιστοσελίδα)

-Προεδρία Κυβέρνησης: επίσημη ιστοσελίδα

Παύλος Κουντουριώτης, πρώτος Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας (1924)

Κωνσταντίνος Τσάτσος (1975-1980)

που θα μπορούσαν να βλάψουν το πολίτευμα. Αλλά και αν το πολίτευμα κλονιστεί, οφείλει να το επαναφέρει στην κανονικότητα, στη νομιμότητα, ώστε ο λαός να έχει εμπιστοσύνη στο πολίτευμα και στην Κυβέρνηση. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **ασκεί νομοθετική και εκτελεστική λειτουργία**. Όμως, επειδή οφείλει να αποδέχεται και να εγκρίνει τις αποφάσεις της Βουλής και της Κυβέρνησης, λογικό είναι να μην φέρει ευθύνη γι' αυτές τις πράξεις. Άλλωστε, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων και για πράξεις ήσσονος σημασίας, **ουδεμία πράξη του Προέδρου ισχύει, ούτε εκτελείται χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού**, ο οποίος με μόνη την υπογραφή του γίνεται υπεύθυνος, έστω κι αν δεν έχει δημοσιευθεί στην εφημερίδα της κυβερνήσεως.

Το Σ. αναφέρει ρητά ότι ο Πρόεδρος της δημοκρατίας **δεν ευθύνεται** οπωσδήποτε για πράξεις που έχει ενεργήσει κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Μόνο **κατ' εξαίρεση** ευθύνεται σε δύο περιπτώσεις: 1) **για εσχάτη προδοσία** και 2) **για παραβίαση με πρόθεση του Συντάγματος**.

4.2 Η Κυβέρνηση

Την Κυβέρνηση αποτελεί το **Υπουργικό Συμβούλιο**, το οποίο απαρτίζεται από τον **Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς**. Κανένας δεν μπορεί να διοριστεί μέλος της Κυβέρνησης ή Υφυπουργός αν δεν συγκεντρώνει τα προσόντα που ορίζονται για τον Βουλευτή, δηλαδή χρειάζεται: να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει την ικανότητα του εκλέγειν και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτον έτος της ηλικίας του.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **διορίζει τον Πρωθυπουργό και, με πρόταση του Πρωθυπουργού, διορίζει και παύει τα λοιπά μέλη της Κυβέρνησης** και τους Υφυπουργούς. **Πρωθυπουργός** διορίζεται ο αρχηγός του κόμματος το οποίο διαθέτει στη Βουλή την **απόλυτη πλειοψηφία** των εδρών. Αν κανένα κόμμα δεν διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει στον αρχηγό του κόμματος που διαθέτει **σχετική πλειοψηφία** διερευνητική εντολή για να σχηματίσει Κυβέρνηση. Αν δεν μπορέσει να σχηματίσει αυτός Κυβέρνηση δίνεται διερευνητική εντολή στον αρχηγό του δεύτερου κόμματος κ.ο.κ.

Ο Πρωθυπουργός εξασφαλίζει την ενότητα της Κυβέρνησης και κατευθύνει τις ενέργειές της καθώς και των δημοσίων υπηρεσιών για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής εντός του πλαισίου των νόμων. Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου και οι Υφυπουργοί είναι **συλλογικώς υπεύθυνοι** για τη γενική πολιτική της Κυβέρνησης και κάθε μέλος για τις πράξεις ή παραλείψεις της αρμοδιότητάς του.

Η Κυβέρνηση σύμφωνα με το Σ. έχει τις εξής **αρμοδιότητες**:

- Ασκεί την εκτελεστική εξουσία.
- Καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας.
- Προτείνει και προσυπογράφει τα προεδρικά διατάγματα.
- Διοικεί τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας.
- Αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στην περίπτωση που δεν υπάρχει ή αρνείται ο Πρόεδρος της Βουλής.

Εάν για κάποιο θέμα δεν προβλέπεται ποιος έχει αρμοδιότητα, τότε τεκμαίρεται, δηλαδή το **τεκμήριο αρμοδιότητας** το έχει: η Κυβέρνηση, εφόσον το θέμα αφορά την εκτελεστική εξουσία, η Βουλή, εφόσον το θέμα αφορά τη νομοθετική λειτουργία. Εάν δεν προβλέπεται αρμοδιότητα της εκτελεστικής ή της νομοθετικής λειτουργίας, ή υπάρχει αμφιβολία, το τεκμήριο αρμοδιότητας το έχει η Βουλή, η οποία λειτουργεί ως αντιπρόσωπος του λαού, ο οποίος είναι το **ανώτατο όργανο του κράτους**.

Κωνσταντίνος Καραμανλής
(1980-1985, 1990-1995)

Χρήστος Σαρτζετάκης (1985-1990)

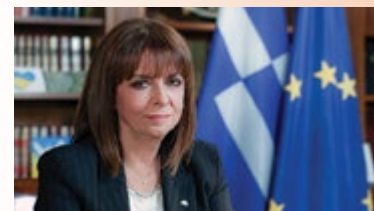
Κωστής Στεφανόπουλος (1995-2005)

Κάρολος Παπούλιας (2005-2015)

Προκόπης Παυλόπουλος (2015-2020)

Κατερίνα Σακελλαροπούλου
(2020-2025)

Πρόεδροι Ελληνικής Δημοκρατίας από την μεταπολίτευση έως σήμερα - Εικόνα (ΜΑ)

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

5. Η δικαστική εξουσία/λειτουργία

Προργανωτής: Ο Δημοσθένης εξυμνεί το δικαστήριο του Αρείου Πάγου και αναφέρει: «Κατά τους μεταγενέστερους χρόνους είναι το μόνο δικαστήριο, από το οποίο ούτε η τυραννία, ούτε η ολιγαρχία, ούτε η δημοκρατία ετόλμησαν να αφαιρέσουν την αρμοδιότητα της εκδικάσεως των φονικών δικών. Και τούτο, διότι όλοι είναι πεπεισμένοι ότι το δίκαιο, που θα βρουν σε παρόμοιες υποθέσεις απ' αυτό, είναι το καλύτερο δυνατό, που θα τύχουν από οπουδήποτε αλλού θα προσφύγουν. Εκτός δε των τόσο σημαντικών αυτών τίτλων του, είναι το μόνο δικαστήριο, το οποίο κανένας, ούτε κατηγορούμενος, που καταδικάστηκε, ούτε κατηγορος που ηττήθηκε, κατηγορήσε ποτέ ότι εξέδωσε εσφαλμένη απόφαση. Έτσι, ο Άρειος Πάγος ως δικαστήριο είναι το ισχυρότερο και δικαιότερο εχέγγυο ασφαλείας δικαίου των πολιτών» (Π. Κυριακόπουλος, Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο).

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η δικαστική λειτουργία ασκείται από τα δικαστήρια και οι αποφάσεις τους εκτελούνται **στο όνομα του ελληνικού λαού**. Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, οι οποίοι κατά την άσκηση των καθηκόντων τους **υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους**.

Τα δικαστήρια **ανάλογα με τις υποθέσεις** που δικάζουν **διακρίνονται σε:**
α) Διοικητικά. Είναι εκείνα που δικάζουν τις **διαφορές μεταξύ κράτους και πολίτη**. Όταν ένας πολίτης θίγεται από μια πράξη της διοίκησης (π.χ. ο έφορος βάζει περισσότερο φόρο), μπορεί να προσφύγει στα διοικητικά δικαστήρια. Αυτά είναι το πρωτοδικείο, το εφετείο και το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ). Το **ΣτΕ** είναι το **ανώτατο διοικητικό δικαστήριο** της χώρας και ο ρόλος του είναι σημαντικός, γιατί κυρίως προστατεύει τον πολίτη από τις αυθαιρέσεις της διοίκησης και συμβάλλει στην εμπέδωση του κράτους δικαίου.

β) Πολιτικά. Είναι εκείνα που δικάζουν **διαφορές μεταξύ πολιτών** (π.χ. διαζύγιο, κληρονομικά, δάνειο). **Προσοχή:** τα πολιτικά δικαστήρια δεν δικάζουν θέματα πολιτικά, αλλά θέματα που αφορούν διαφορές μεταξύ πολιτών. Αυτά είναι: το Πρωτοδικείο, το Εφετείο, ο Άρειος Πάγος.

γ) Ποινικά. Είναι εκείνα που δικάζουν τους πολίτες, που παραβίασαν τον ποινικό νόμο, που διέπραξαν έγκλημα. Αυτά είναι: το Πλημμελειοδικείο, το Εφετείο, το Κακουργιοδικείο, ο Άρειος Πάγος. Ο **Άρειος Πάγος** είναι το **ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο** της χώρας.

Υπάρχει και το **Ελεγκτικό Συνέδριο**, που έχει **διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες**. Κύρια διοικητική αρμοδιότητα είναι ο έλεγχος των κρατικών δαπανών και των δαπανών των ΟΤΑ. Κύρια δικαστική αρμοδιότητα είναι η εκδίκαση διαφορών σχετικά με τις συντάξεις.

Η δικαιοσύνη απονέμεται σε δύο βαθμούς. Στον **πρώτο βαθμό** η υπόθεση εκδικάζεται από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Εφόσον το ζητήσει ο διάδικος, δηλαδή αν ασκήσει **έφεση**, η υπόθεση εκδικάζεται σε **δεύτερο βαθμό από το Εφετείο**. Ο διάδικος ζητά από το Εφετείο να ελέγξει την ορθότητα της απόφασης, με στόχο να την εξαφανίσει ή να την τροποποιήσει. Αν δεν ικανοποιηθεί στο Εφετείο, μπορεί να ασκήσει **αναίρεση στον Άρειο Πάγο**. Σημειώνεται ότι το Εφετείο κρίνει ξανά την **ουσία** της υπόθεσης, ενώ ο Άρειος Πάγος δεν εξετάζει την ουσία της υπόθεσης, αλλά μόνο αν έγινε **σωστή ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου** στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Η δικαιοσύνη έχει τα μάτια κλειστά για να μην επηρεάζεται. Στο ένα χέρι κρατάει τη ζυγαριά, που συμβολίζει την αθωότητα ή την ενοχή του κατηγορουμένου και στο άλλο χέρι κρατάει το σπαθί που συμβολίζει την ενοχή του κατηγορουμένου, τον πέλεκυ της δικαιοσύνης που πίπτει επί του ενόχου.

-Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, από τις δύο άλλες εξουσίες, νομοθετική και εκτελεστική, αποτελεί βασικό στοιχείο του κράτους δικαίου και εμπεδώνει το αίσθημα δικαίου στην κοινωνία. Έτσι εξασφαλίζεται η ουδετερότητα και η αμεροληψία των δικαστών. Έτσι, οι μεν πολίτες προσφεύγουν στη δικαιοσύνη για να βρουν το δίκιο τους και δεν καταφεύγουν στην αυτοδικία, τα δε κρατικά όργανα δεν κάνουν κατάχρηση εξουσίας, γιατί γνωρίζουν ότι θα τιμωρηθούν.

-Πέρα από τις όποιες εγγυήσεις υπέρ των δικαστών, χρειάζεται φρόνημα ανεξαρτησίας από πολίτες και πολιτικούς. Κι αυτό δεν επιβάλλεται με νόμους, αλλά είναι θέμα ήθους, παιδείας, συνολικής προσωπικότητας. Βεβαίως, η διάκριση των λειτουργιών συνεπάγεται και την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, όμως αυτή παραβιάζεται από τις παρεμβάσεις της νομοθετικής και της εκτελεστικής λειτουργίας, δηλαδή από πολιτικές παρεμβάσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν οι δικαστικές αποφάσεις είναι συμφέρουσες, γίνεται λόγος για ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, ενώ αν δεν είναι συμφέρουσες γίνεται λόγος για πολιτικοποίηση της δικαιοσύνης.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας παρέχει ορισμένες **εγγυήσεις υπέρ των ατόμων** για την απονομή της δικαιοσύνης. Οι εγγυήσεις αυτές είναι:

-Η παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια. Καθένας δικαιούται νόμιμη προστασία από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σε αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του.

-Η αρχή του νόμιμου δικαστή. Κανένας δεν στερείται χωρίς τη θέλησή του τον δικαστή που έχει ορίσει ο νόμος. Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια, με οποιοδήποτε όνομα, δεν επιτρέπεται να συσταθούν.

-Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων. Οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφαση του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής για τα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων.

-Η αρχή της αιτιολόγησης των αποφάσεων. Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικά.

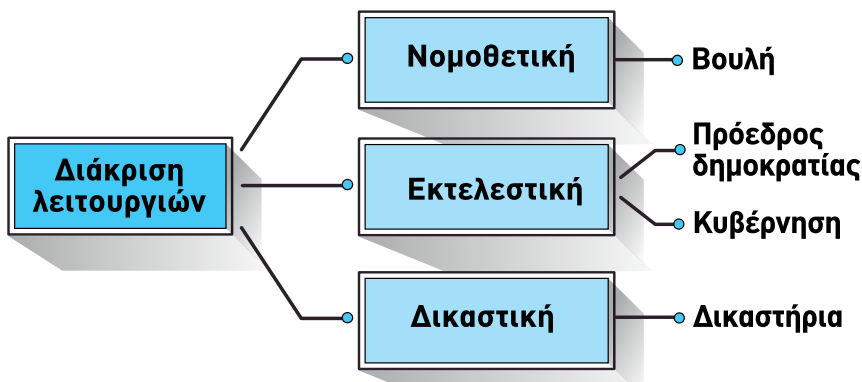
-Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.

Εκτός από τις παραπάνω εγγυήσεις υπέρ του ατόμου, το Σ. καθιερώνει και **εγγυήσεις υπέρ των δικαστών**. Οι εγγυήσεις αυτές **αποβλέπουν** στην κατοχύρωση της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών. **Λειτουργική ανεξαρτησία** σημαίνει ότι οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους. **Προσωπική ανεξαρτησία** σημαίνει κατοχύρωση της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστών απέναντι στη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, ούτως ώστε να ασκούν τα καθήκοντα τους απερίσπαστοι και να μην εξαρτώνται από έξωθεν πιέσεις, δεσμεύσεις, εξαρτήσεις. **Οι εγγυήσεις υπέρ των δικαστών**, που καθιερώνει το Σύνταγμα είναι:

- Η διάκριση των λειτουργιών.
- Η απονομή της δικαιοσύνης από τακτικούς δικαστές.
- Η ισοβιότητα των δικαστών.
- Οι υπηρεσιακές μεταβολές των δικαστών.
- Η προνομιακή μισθολογική μεταχείριση των δικαστών.
- Τα ασυμβίβαστα έργα με το δικαστικό λειτούργημα.

Διάγραμμα: Διάκριση των λειτουργιών

Γράφημα (ΜΑ)

Η Ζυγαριά της δικαιοσύνης

-Η διοίκηση έχει συνταγματική υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Η παράβαση της υποχρέωσης αυτής γεννά ευθύνη για κάθε αρμόδιο όργανο.

-«Ένας δικαστής χρειάζεται προσωπικότητα, χρειάζεται αισθητή καθήκοντος, χρειάζεται να καταλαβαίνει ότι αυτό που κάνει είναι εξαιρετικά ευαίσθητο για τη ζωή, την τιμή, την περιουσία, τον οικογενειακό βίο, την υπόσταση, το μέλλον των ανθρώπων που έρχονται ενώπιόν του» (Ευάγγελος Βενιζέλος).

-Η δυσλειτουργία της δικαιοσύνης συνεπάγεται καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης και τροχοπέδη στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Και γι' αυτή την κατάσταση υπεύθυνοι είναι οι δικαστές.

Δραστηριότητες:

α) Αναπαράσταση της διαδικασίας ψήφισης ενός νομοσχεδίου στη Βουλή, β) Προγραμματισμός για επίσκεψη σε απογευματινή συνεδρίαση της Βουλής.

Δραστηριότητα:

Επίσκεψη στο Συμβούλιο της Επικρατείας ή στον Άρειο Πάγο και ενημέρωση για τη λειτουργία της δικαιοσύνης ή προγραμματισμός και επίσκεψη στα δικαστήρια, σε δίκη.

-Υπ. Δικαιοσύνης:

www.ministryofjustice.gr

-Ένα βίντεο κριτικής σκέψης για την έννομη τάξη.

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Η εξουσία και η εξουσία του Κράτους»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Η άσκηση της δύναμης απευθύνεται στον αδύναμο.
- ___ Η πολιτική εξουσία περιορίζει την εξουσία.
- ___ Η οικονομική εξουσία είναι η υπέρτατη εξουσία.
- ___ Η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από την κυβέρνηση και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.
- ___ Το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Οι λειτουργίες/εξουσίες του κράτους είναι:

- α. Νομοθετική εξουσία
- β. Πολιτική εξουσία
- γ. Οικονομική εξουσία
- δ. Ιδεολογική εξουσία
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. ψήφιση νόμων
- β. δημοσίευση νόμων
- γ. έλεγχος συνταγματικότητας νόμων
- δ. πρόταση για προεδρικό διάταγμα

Β' στήλη

- ___ Πρόεδρος Δημοκρατίας
- ___ Βουλή
- ___ δικαστήρια
- ___ Κυβέρνηση

- 4. Ποια στοιχεία χρειάζονται για να υπάρχει εξουσία και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της εξουσίας;
- 5. Ποια η σχέση εξουσίας και πολιτικής εξουσίας και γιατί η πολιτική εξουσία θεωρείται υπέρτατη;
- 6. Εξηγείστε τη σημασία της οικονομικής και στρατιωτικής εξουσίας.
- 7. Τι γνωρίζετε για τους Βουλευτές και ποιες προϋποθέσεις πρέπει να πληροί κάποιος για να εκλεγεί Βουλευτής;
- 8. Να εξηγήσετε τη διαδικασία ψήφισης ενός νόμου.
- 9. Γιατί ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι σημαντικός;
- 10. Ποιες είναι οι αρμοδιότητες της Κυβέρνησης;
- 11. Ποιες διαφορές εκδικάζουν τα διοικητικά και τα πολιτικά δικαστήρια;
- 12. Άσκηση (ατομική ή ομαδική): «Αγώνας αντιλογίας». Ένας μαθητής ή η Α' ομάδα αναλαμβάνει να παρουσιάσει και να υποστηρίξει ότι η πολιτική εξουσία είναι σπουδαιότερη συγκριτικά με τις άλλες, ενώ ένας άλλος μαθητής ή η Β' ομάδα αναλαμβάνει να παρουσιάσει και να υποστηρίξει ότι η οικονομική εξουσία είναι σπουδαιότερη.
- 13. Άσκηση: Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα αναλαμβάνει να βρει από τον ιστότοπο της Κυβέρνησης, πόσα Υπουργεία έχει η Κυβέρνηση και να συγκρίνει τον αριθμό τους με τα αντίστοιχα της Γαλλίας και της Γερμανίας, αιτιολογώντας την απόφασή της. Η Β' ομάδα αναλαμβάνει να βρει από τον ιστότοπο της κυβέρνησης πόσους Υπουργούς, αναπληρωτές Υπουργούς και Υφυπουργούς έχει η Κυβέρνηση και να συγκρίνει τον αριθμό τους με τους αντίστοιχους της Γαλλίας και της Γερμανίας.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – 7 ώρες

1. Κοινωνικά προβλήματα
2. Η φτώχεια
3. Η ανεργία
4. Ο κοινωνικός αποκλεισμός
5. Η παραβατικότητα
6. Η κακοποίηση - Βία κατά των γυναικών
7. Ο σχολικός εκφοβισμός

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αναγνωρίζουν τα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα και να αναζητούν τις αιτίες στις κοινωνικές παθογένειες.
- Να συμβάλλουν στην πρόληψη των κοινωνικών παθογενειών.
- Να αναζητούν τα αίτια και τις συνέπειες της φτώχειας και της ανεργίας.
- Να αναζητούν τα αίτια και τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού και να διακρίνουν διάφορες κατηγορίες αποκλεισμένων.
- Να αναζητούν τα αίτια και τις συνέπειες της παραβατικότητας.
- Να διακρίνουν τα είδη κακοποίησης και της βίας κατά των γυναικών και τις συνέπειές τους.
- Να διακρίνουν τα αίτια της σχολικής βίας και τους τρόπους αντιμετώπισής της.

Βασική ορολογία

-κοινωνικό πρόβλημα	-απόλυτη φτώχεια	-παραβατικότητα ανηλίκων
-φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας	-σχετική φτώχεια	-αποκλίνουσα συμπεριφορά
-ατομικό και κοινωνικό κόστος	-ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης	-εξαρτησιογόνες ουσίες
-κοινωνική πολιτική	-οικονομική ύφεση	-έγκλημα
-αντεγκληματική πολιτική	-έλλειψη ανταγωνιστικότητας	-πταίσμα
-πρόληψη	-εργατικό δυναμικό	-πλημμέλημα
-προληπτικά μέτρα	-κοινωνικός αποκλεισμός	-κακούργημα
-καταστολή	-κοινωνικό περιθώριο	-κακοποίηση
-κατασταλτικά μέτρα	-κατηγορίες αποκλεισμένων	-βία κατά γυναικών
	-κατηγορίες ευάλωτων	-σχολικός εκφοβισμός
	-ομάδες υψηλού κινδύνου	-ενδοσχολική βία

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)- «Κοινωνικά Προβλήματα»

1. Κοινωνικά προβλήματα

Προοργανωτής: «Να συγκεντρώσουμε σε έναν τόμο όλες τις κρίσεις αυτοσυνειδησίας που περνάμε μετά τις μεγάλες καταστροφές (φυσικές ή ανθρωπογενείς), και να καταστήσουμε υποχρεωτική την ανάγνωσή του σε ιδιώτες, κρατικούς υπαλλήλους και πολιτικούς. Εκεί θα ιδούμε συγκεντρωμένα όσα χρειάζεται να κάνουμε όλοι, για να μην ξαναζήσουμε τραγωδίες από πυρκαγιές, πλημμύρες, σεισμούς, επιδημίες και συγκρούσεις σιδηροδρόμων ή αυτοκινήτων» (Θεοδόσης Τάσιος, Άρθρο).

Κοινωνικό πρόβλημα σημαίνει μια **δύσκολη κατάσταση** για ένα σημαντικό τμήμα ή για ολόκληρη την κοινωνία, που επηρεάζει αρνητικά την κοινωνική ζωή και τις κοινωνικές σχέσεις. Ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή, μπορούμε να διακρίνουμε προβλήματα: τοπικά, περιφερειακά, εθνικά, ευρωπαϊκά, παγκόσμια. Αλλά και στην ίδια γεωγραφική περιοχή όλοι οι κάτοικοι δεν έχουν τα ίδια προβλήματα. Γενικά, τα κοινωνικά προβλήματα διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Πάντως, **το ατομικό πρόβλημα δεν είναι κοινωνικό πρόβλημα**. Παράδειγμα: το διαζύγιο ενός ζευγαριού είναι πρόβλημα για την οικογένεια και τους συγγενείς του ζευγαριού, αλλά όχι για την κοινωνία. Όμως, όταν υπάρχουν πολλά διαζύγια, τότε το πρόβλημα είναι κοινωνικό.

Στις σημερινές, πολυπληθείς, πολύπλοκες και υλιστικές κοινωνίες υπάρχουν πολλά κοινωνικά προβλήματα, όπως φτώχεια, ανεργία, μεταδοτικές ασθένειες, ναρκωτικά, εκμετάλλευση παιδιών, πόλεμος, τρομοκρατία, καταστροφή περιβάλλοντος, πυρηνικά-χημικά-βιολογικά όπλα, υπερπληθυσμός, υπογεννητικότητα κτλ.

Κάθε κοινωνία, συνήθως στο πλαίσιο του κράτους, έχει τα δικά της προβλήματα. Έτσι π.χ. χώρες της Αφρικής αντιμετωπίζουν πρόβλημα υπερπληθυσμού, ενώ η Ευρώπη-και η Ελλάδα-έχουν πρόβλημα υπογεννητικότητας. Βεβαίως, κάποια προβλήματα (π.χ. υπερπληθυσμός, περιβάλλον, φτώχεια,) έχουν παγκόσμια διάσταση. Όμως, το ίδιο πρόβλημα (π.χ. καταστροφή περιβάλλοντος) αλλιώς γίνεται αντιληπτό και αντιμετωπίζεται στην παγκόσμια κοινωνία, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην Ελλάδα, στην Αθήνα, στο χωριό.

Ποια είναι τα **αίτια** των κοινωνικών προβλημάτων;

α) Η ατομική συμπεριφορά. Πολλά άτομα επιδιώκουν να ικανοποιούν μόνο τα ατομικά τους συμφέροντα και αδιαφορούν, αν η δράση τους έχει επιπτώσεις στο κοινωνικό σύνολο. Αυτή η συμπεριφορά **εν δυνάμει** δημιουργεί προβλήματα.

β) Η οργάνωση της κοινωνίας. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας δημιουργεί τα κοινωνικά προβλήματα. Βεβαίως, κάθε κοινωνία διαμορφώνει διαφορετικούς θεσμούς, αξίες, συμφέροντα, συμπεριφορές κτλ. Όμως, όλα αυτά μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα.

Τα κοινωνικά προβλήματα έχουν **συνέπειες στο άτομο και στην κοινωνία**. Αποτελούν κίνδυνο για το άτομο και την κοινωνία. Αναπτύσσονται **φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας** που αποδιοργανώνουν την κοινωνία, κάμπτουν την κοινωνική συνοχή, διαλύουν την κοινωνία. Υπάρχει **ατομικό και κοινωνικό κόστος**.

Το σύγχρονο παρεμβατικό Κράτος παρεμβαίνει για να επιλύει κοινωνικά προβλήματα. Εφαρμόζει **πολιτικές** σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (υγεία, παιδεία, ανεργία, εγκληματικότητα κτλ.), με στόχο να προλάβει ή να επιλύσει κοινωνικά προβλήματα.

Επειδή τα κοινωνικά προβλήματα είναι πολλά και διαφορετικά, χρειάζεται και διαφορετική αντιμετώπιση εκ μέρους του κράτους. Έτσι για παρά-

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Θεοδόσης Τάσιος, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ, από τους μεγαλύτερους στοχαστές της εποχής μας

Άσκηση (ατομική ή ομαδική):

Να εντοπίσετε δύο κοινωνικά προβλήματα, τα οποία είναι συγχρόνως τοπικά, εθνικά, παγκόσμια.

Δραστηριότητα (ομαδική):

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες 2-3-5 ατόμων (ανάλογα με τη δράση που θα αναλάβουν) και επιλέγουν να συνδράμουν με οποιονδήποτε τρόπο στην επίλυση ενός κοινωνικού προβλήματος που αντιμετωπίζουν άτομα ή ομάδες ή η γειτονιά ή ο Δήμος τους.

Δραστηριότητα (ομαδική):

Οι μαθητές αναλαμβάνουν μόνοι τους να οργανωθούν σε ομάδες, να βρουν τα μέσα και τους τρόπους να καθαρίσουν το σχολείο, (εκτός ωρών μαθήματος), ώστε αυτό να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση -Εκτός από τις κρατικές υπηρεσίες και οργανισμούς, υπάρχουν πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (**ΜΚΟ**), που δραστηριοποιούνται στην αντιμετώπιση πολλών προβλημάτων. Επί παραδείγματι:

Αποστολή: οργάνωση της εκκλησίας της Ελλάδος με ποικίλο και πλούσιο κοινωνικό έργο.

www.mkoapostoli.com

Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός
www.redcross.gr

Για το περιβάλλον:
Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση WWF
www.wwf.gr

Επίσημες ιστοσελίδες των παραπάνω οργανώσεων

δειγμα, **το Κράτος εφαρμόζει: 1) κοινωνική πολιτική** για προβλήματα φτώχειας, ανεργίας, αποκλεισμού κτλ. δίνοντας επιδόματα και λαμβάνοντας μέτρα για απασχόληση και οικονομική ανάπτυξη και **2) αντεγκληματική πολιτική** για προβλήματα εγκληματικότητας, ναρκωτικών, οπαδικής βίας κτλ., λαμβάνοντας μέτρα περιορισμού της εγκληματικότητας (σωφρονισμός, κέντρα θεραπείας εξαρτημένων κτλ.).

Τα μέτρα που λαμβάνει η Πολιτεία για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

α) Προληπτικά μέτρα. Περιλαμβάνουν όλα τα μέτρα **πριν εκδηλωθεί** το πρόβλημα και αποσκοπούν στην **πρόληψη** των κοινωνικών προβλημάτων, όπως, η εκπαίδευση, η κοινωνική πολιτική, ο προληπτικός έλεγχος κτλ.

β) Κατασταλτικά μέτρα. Περιλαμβάνουν όλα τα μέτρα **μετά την εκδήλωση** του προβλήματος και αποσκοπούν να **περιορίσουν** το πρόβλημα, όπως, οικονομική βοήθεια, έργα υποδομής, ποινές στους παραβάτες κτλ. Η ύπαρξη κοινωνικών προβλημάτων ενεργοποιεί άτομα, ομάδες, Κράτος, κοινωνίες. Εκδηλώνεται **δυσφορία και αντίδραση** σε αυτή την κατάσταση. Οι εκδηλώσεις μπορεί να ξεκινούν από απλές διαμαρτυρίες και να φθάνουν μέχρι την εξέγερση, ανάλογα με το **είδος και την έκταση** του προβλήματος. Στις σύγχρονες κοινωνίες, όταν πρόκειται για σημαντικά προβλήματα, οι εκδηλώσεις παίρνουν τη μορφή κοινωνικών κινημάτων. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων εξαρτάται κυρίως από την **οργάνωση και λειτουργία του κράτους**.

2. Η Φτώχεια

Φτώχεια είναι η έλλειψη εισοδήματος και μέσων για την εξασφάλιση ενός **ικανοποιητικού** επιπέδου ζωής. Η φτώχεια είναι **ατομικό και κοινωνικό πρόβλημα**. Ατομικό, γιατί τη βιώνει το ίδιο το άτομο και, επιπλέον, εμποδίζει την εκπαιδευτική και επαγγελματική του σταδιοδρομία. Όμως, οι κοινωνιολόγοι ανέδειξαν τη φτώχεια ως «κοινωνικό ζήτημα», που συνδέεται με την έλλειψη εργασίας και τις κοινωνικές αλλαγές.

Η φτώχεια διακρίνεται σε απόλυτη και σχετική. **Απόλυτη φτώχεια** είναι η αδυναμία του ατόμου να εξασφαλίσει τα **απολύτως αναγκαία** για τη συντήρησή του (τροφή, ένδυση, κατοικία κτλ.). **Σχετική φτώχεια** είναι η αδυναμία του ατόμου να εξασφαλίσει ένα, ποιοτικά και ποσοτικά, **ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης**, όπως αυτό ορίζεται από τη συγκεκριμένη κοινωνία. Η φτώχεια προσδιορίζεται από κάποιο **όριο-μέγεθος** του εισοδήματος και αυτό είναι **το 60% του μέσου ετήσιου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών**. Έτσι, όποιος βρίσκεται κάτω από το όριο αυτό είναι φτωχός.

Βεβαίως, το όριο εισοδήματος, έχει **σχετική σημασία**, διότι: 1) Το όριο εισοδήματος διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή, 2) Το κόστος κάλυψης των αναγκών διαφέρει από χώρα σε χώρα, αλλά και μέσα στην ίδια χώρα (π.χ. πόλη, χωριό).

Τα **αίτια της φτώχειας** είναι τα εξής:

α) Οι φυσικές καταστροφές και οι πόλεμοι. Φυσικές καταστροφές και πόλεμοι προξενούν πολλά δεινά και αλλάζουν τη μοίρα ατόμων και ομάδων. Ακολουθεί ανεργία και φτώχεια σε μεγάλη έκταση. Μπορεί το Κράτος και η διεθνής κοινωνία να απαλύνουν κάπως την κατάσταση, αλλά τα προβλήματα παραμένουν.

β) Η έλλειψη πόρων και οι κοινωνικές ανισότητες. Η έλλειψη πόρων και οι κοινωνικές ανισότητες έχουν ως συνέπεια και άλλες ανισότητες, όπως στη μόρφωση, στο επάγγελμα, στα πολιτιστικά αγαθά κτλ. Και όλα

-Οργανώσεις για τα παιδιά:

Unisef- WWW.unisef.gr

Χαμόγελο του παιδιού

www.hamogelo.gr

Εξέλιξη ζωής

www.exelixizois.org

ΕΛΠΙΔΑ: σύλλογος φίλων για τα παιδιά με καρκίνο, ο οποίος ίδρυσε την ογκολογική μονάδα παιδών «Μαριάννα Βαρδινογιάννη».

-Ελπίδα» www.elpida.org

Μαριάννα Βαρδινογιάννη

-Ιδιαίτερα έντονο είναι το πρόβλημα της φτώχειας στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις των εκατομμυρίων κατοίκων, σε Δύση και Ανατολή, Βορρά και Νότο. Πληθυσμός από την ύπαιθρο συγκεντρώνεται είτε στο κέντρο (σλάμς), είτε στην περιφέρεια (παρapiγγματα) της πόλης. Είναι τα κατώτερα στρώματα της κοινωνίας, οι απόκληροι, το λούμπεν προλεταριάτο, είναι ο τρίτος και ο τέταρτος κόσμος. Σήμερα στον κόσμο διακρίνονται οι εξής «κόσμοι»: 1^{ος}:τον αποτελούν οι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες (Ευρώπη, ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Ιαπωνία), 2^{ος}:τον αποτελούν οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες (Ρωσία, Ανατ. Ευρώπη κτλ.), 3^{ος}:τον αποτελούν οι λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες (Αφρική, Ασία, Λ. Αμερική), 4^{ος}:τον αποτελούν οι «νησίδες» ανάπτυξης του τρίτου κόσμου, 5^{ος}:τον αποτελούν οι «νησίδες» υπανάπτυξης του πρώτου κόσμου.

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

αυτά έχουν ως συνέπεια την ανεργία και τη φτώχεια.

γ) Το κομματικό-πολιτικό σύστημα. Οι πολιτικές επιλογές των κυβερνήσεων μπορούν να οδηγήσουν μια χώρα στην ανάπτυξη ή στη στασιμότητα και στη φτώχεια. Τα ιστορικά παραδείγματα είναι πολλά.

δ) Η ατομική ευθύνη. Το άτομο είναι υπεύθυνο για την πορεία του. Επομένως, η καλή εκπαίδευση, η επιλογή επαγγέλματος με μέλλον, η «Διά βίου μάθηση», η προσαρμογή στις τεχνολογικές εξελίξεις, η εργατικότητα και η εντιμότητα αποτελούν χρήσιμα εφόδια για καλή επαγγελματική σταδιοδρομία. Αποτελούν εφόδια για να ξεφύγει καθένας από την ανεργία και τη φτώχεια.

Έντονο είναι το πρόβλημα της φτώχειας **μεταξύ των χωρών**, το οποίο θεωρείται ένα από τα μεγάλα παγκόσμια προβλήματα. Πολλοί είναι οι παράγοντες που κάποιες χώρες δυσκολεύονται να ακολουθήσουν την πορεία των ανεπτυγμένων χωρών. Οι παράγοντες αυτοί (γεωγραφικοί, πολιτικοί, οικονομικοί, πολιτισμικοί) οφείλονται τόσο στις ίδιες τις χώρες, όσο και στις επεμβάσεις και στην εκμετάλλευσή τους από άλλες χώρες.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, τα **Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας** μεταδίδουν τους όρους και τους τρόπους ζωής των πλούσιων χωρών σε όλο τον κόσμο. Οι πεινασμένοι και οι απόκληροι του κόσμου δεν πιστεύουν στα μάτια τους. Όνειρό τους είναι να μεταναστεύσουν με κάθε τρόπο στη γη της επαγγελίας. Βεβαίως, όχι λίγες φορές, το όνειρο το πληρώνουν με την ζωή τους. Και όσοι φτάνουν στον προορισμό τους αρχίζουν μια καινούρια Οδύσσεια.

Η λύση δεν βρίσκεται στη **μετανάστευση** των λαών, αλλά στην **αλληλοβοήθεια** των λαών. Οι πλούσιες χώρες έχουν χρέος-αν θέλετε και συμφέρον-να βοηθήσουν τις φτωχές χώρες. Η λύση βρίσκεται στον **μακροχρόνιο σχεδιασμό**, όπως ορίζει και η κινεζική σοφία (βλ. παραπλεύρως).

Η Πολιτεία μπορεί να αντιμετωπίσει τη φτώχεια με διάφορα **μέτρα κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής**, όπως η αναδιανομή του εισοδήματος, το επίδομα ανεργίας, το εγγυημένο εισόδημα, η επανεκπαίδευση των ανέργων, οι δημόσιες επενδύσεις κτλ. Η φτώχεια **αντιμετωπίζεται με την καταπολέμηση των αιτιών** που την προκαλούν. Η Πολιτεία οφείλει να αναπτύξει ένα **δίκτυο προστασίας εναντίον της φτώχειας**. Επιπλέον, υπάρχει και η αλληλεγγύη. Αν ζητούμενο κάθε ανθρώπου είναι η ευτυχία, ευτυχισμένοι είναι εκείνοι που έχουν αισθήματα αλληλεγγύης, που ενδιαφέρονται για την ευτυχία όλων των ανθρώπων.

Πίνακας: κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κατά ομάδες ηλικιών (ΕΛΣΤΑΤ 2021)

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο
Ηλικία: 0-17	23,7%
Ηλικία: 18-64	20,6%
Ηλικία: 65+	13,5%
Μ.Ο. Συνόλου	19,6%

Συγκρίνοντας μια παραδοσιακή και μια σύγχρονη κοινωνία, δεν σημαίνει άνευ άλλου πως οι άνθρωποι στην πρώτη ζουν φτωχά, ενώ στη δεύτερη ζουν πλούσια, επειδή έχουν πολλαπλάσιο εισόδημα. Η φτώχεια είναι περισσότερο **πολιτισμικό** παρά **οικονομικό** φαινόμενο. σχετίζεται περισσότερο με τις παραδόσεις και τον τρόπο ζωής παρά με την ποσότητα αγαθών και το ύψος του εισοδήματος. Έτσι π.χ. ένα άτομο της παραδοσιακής κοινωνίας δεν αισθάνεται φτωχό, επειδή δεν έχει **ρολόι**, ενώ ένα άτομο της σύγχρονης κοινωνίας αισθάνεται φτωχό, επειδή δεν έχει **χρυσό ρολόι**. Επομένως, η φτώχεια προσδιορίζεται περισσότερο από την **αίσθηση της έλλειψης παρά από την ίδια την έλλειψη**.

-Η κινέζικη σοφία στο ποίημα:
 Όποιος σπέρνει σιτάρι, θερίζει μια χρονιά.
 Όποιος φυτεύει δέντρα, παίρνει καρπούς δέκα χρονιές.
 Όποιος μορφώνει τον λαό, απολαμβάνει καρπούς εκατό χρονιές.
 Αν δώσεις στον φτωχό ένα ψάρι, θα έχει τροφή για μια μέρα.
 Αν τον μάθεις να ψαρεύει, θα έχει τροφή σ' όλη του τη ζωή.

Νικόλαος Γύζης, εσωτερικό κατοικίας, Εθν. Πινακοθήκη Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

- Δύο διαδραστικές παρουσιάσεις (ΜΑ) για τη φτώχεια: «Φωτογραφίες- Η Ελλάδα μέσα από τον φακό», «Φτώχεια και παιδική εργασία».

3. Η ανεργία

Η εργασία αποτελεί βασική ανθρώπινη δραστηριότητα, πηγή πολιτισμού και προόδου, έκφραση της προσωπικότητας και συνδέεται με την παραγωγή συγκεκριμένου αποτελέσματος. Οποιοδήποτε ανθρώπινο δημιούργημα είναι αποτέλεσμα της εργασίας. Με την εργασία ο άνθρωπος **ικανοποιεί τις ανάγκες του**, βιολογικές και κοινωνικές. Ιδιαίτερη σημασία έχει το **είδος εργασίας**, δηλαδή το είδος επαγγέλματος, και η **αμοιβή της εργασίας**, γιατί προσδιορίζουν τον βαθμό ικανοποίησης των αναγκών μας. Αν είναι τόσο σπουδαία η εργασία για το άτομο και την κοινωνία, εξ αντιθέτου συμπεραίνεται πόσο σπουδαίο πρόβλημα είναι η ανεργία. Ως **ανεργία** ορίζεται η αδυναμία εξεύρεσης αμειβόμενης απασχόλησης, ανάλογης με τα προσόντα και τις δεξιότητες, εκ μέρους εκείνου που ζητάει εργασία. Υπάρχει ανεργία, γιατί η προσφορά εργασίας είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση εργασίας.

Ποια είναι τα **αίτια της ανεργίας**; Είναι τα εξής:

α) Η οικονομική ύφεση. Η οικονομική ύφεση οφείλεται είτε στη μείωση της ζήτησης, είτε στη μείωση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών. Στην Ελλάδα, σημαντικός παράγοντας οικονομικής ύφεσης αποτελεί η **έλλειψη ανταγωνιστικότητας** των παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών. Δηλαδή, το προϊόν που παράγεται πρέπει να είναι τόσο **καλής ποιότητας και καλής τιμής**, ώστε να ανταγωνίζεται το προϊόν που παράγει μια άλλη χώρα. Αν δεν συμβαίνει αυτό, ο καταναλωτής θα αγοράζει τα ξένα προϊόντα, με αποτέλεσμα, να κλείσουν επιχειρήσεις και να απολυθούν εργαζόμενοι, δηλαδή να υπάρξει ανεργία.

β) Η εφαρμογή νέας τεχνολογίας. Αν μια επιχείρηση θέλει να είναι ανταγωνιστική, οφείλει να εκσυγχρονίζεται διαρκώς. Εκσυγχρονισμός σημαίνει και **εφαρμογή νέας τεχνολογίας** (π.χ. νέος τρόπος παραγωγής, νέο σύστημα διοίκησης, νέα τεχνολογία). Αναπόφευκτο αποτέλεσμα για την επιχείρηση, είναι η **μείωση των εργαζομένων**. Βεβαίως, η τεχνολογία δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας σε άλλους τομείς, αλλά βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον υπάρχει αύξηση της ανεργίας.

γ) Η δυσαρμονία οικονομίας–εκπαίδευσης. Η οικονομία τρέχει σαν τον λαγό, προσαρμόζεται γρήγορα στις εξελίξεις, στις νέες συνθήκες. Αντιθέτως η εκπαίδευση, παρά τις διακηρύξεις, βαδίζει σαν τη χελώνα. Το αποτέλεσμα είναι η δυσαρμονία οικονομίας και εκπαίδευσης. Σήμερα, σε πολλές χώρες–και στην Ελλάδα–πολλές επιχειρήσεις ζητούν εργαζόμενους σε νέες ειδικότητες αλλά δεν βρίσκουν, γιατί η εκπαίδευση δεν παράγει ή δεν παράγει το ζητούμενο αριθμό αυτών των ειδικοτήτων. Από την άλλη μεριά, η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα παράγει χιλιάδες πτυχιούχους διαφόρων ειδικοτήτων που δεν πρόκειται να εργαστούν στο αντικείμενο της επιστήμης τους. Και όμως, η εκπαίδευση οφείλει να **προσανατολίζει τον μαθητή** με βάση την πραγματικότητα. Η διαρκής προσαρμογή της εκπαίδευσης στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και ο **επαγγελματικός προσανατολισμός** είναι απαραίτητα.

δ) Η αύξηση του εργατικού δυναμικού. Η αύξηση αυτή μπορεί να προέρχεται είτε από την αύξηση του πληθυσμού (αύξηση των γεννήσεων), είτε από αύξηση ομάδων πληθυσμού που ζητούν εργασία. Παράδειγμα, μια εργατική διάταξη νόμου μπορεί να δελεάσει αρκετές γυναίκες να θέλουν να εργαστούν, ενώ δεν ήθελαν μέχρι τώρα. Επίσης, η αύξηση της μετανάστευσης, όπως συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στην χώρα μας, οδηγεί στην αύξηση του εργατικού δυναμικού. Και όμως, στην Ελλάδα υπάρχει έλλειψη εργατικών χεριών, γιατί δεν υπάρχει οργανωμένη μετανάστευση.

–Το **Σύνταγμα της Ελλάδας**, Άρθρο 22, αναφέρεται στην προστασία της εργασίας και ορίζει τα εξής:

1. Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.

2. Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία.

3. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημόσιους υπαλλήλους και τους υπαλλήλους οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

4. Οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας απαγορεύεται.

Ειδικό νόμο ρυθμίζουν τα σχετικά με την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης ή για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας ή επείγουσας κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία, καθώς και τα σχετικά με την προσφορά προσωπικής εργασίας στους οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την ικανοποίηση τοπικών αναγκών.

5. Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει.

–Η εργασία αποτελεί και έκφραση της προσωπικότητας. Και αυτό δεν αφορά μόνο τους καλλιτέχνες αλλά και όσους δεν κάνουν «αναγκαστική» εργασία. Παράδειγμα, οι επιχειρηματίες: πολλοί έχουν χρήματα για να ζήσουν και τα εγγόνια τους και «λογιστικά» δεν θα έπρεπε να εργάζονται. Όμως, το «επιχειρείν» είναι δημιουργία, γι' αυτό εργάζονται μέχρι τα γεράματά τους.

Η ανεργία είναι πρόβλημα πολύπλοκο και έχει **αρνητικές συνέπειες στο άτομο και στην κοινωνία**. Επισημαίνονται οι εξής **συνέπειες**:

α) οικονομικές. Υπάρχει υποαπασχόληση των συντελεστών παραγωγής (παραγωγικοί συντελεστές: έδαφος, εργασία, κεφάλαιο, επιχειρηματικότητα). Αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις σε όλη την οικονομία.

β) κοινωνικές. Η ανεργία είναι αιτία κοινωνικών ανισοτήτων. Υπάρχουν οι εργαζόμενοι που έχουν εισόδημα και οι άνεργοι που φυτοζωούν ή εφόσον έχουν τις προϋποθέσεις παίρνουν κάποιο βοήθημα.

γ) ατομικές. Η ανεργία δεν υποφέρεται από τον άνεργο, ειδικότερα τον μακροχρόνια άνεργο. Ανασφάλεια, απογοήτευση, αίσθηση αδικίας, εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών είναι καταστάσεις που βιώνει και εκδηλώνει ο άνεργος. Επίσης, δεδομένου ότι η εργασία αποτελεί έκφραση της προσωπικότητας, η ανεργία ωθεί τον άνθρωπο στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και πολλές φορές στην εξαθλίωση. Η ανέχεια οδηγεί στην παραίτηση ή στον θυμό και στην οργή. Ο άνεργος αισθάνεται περιττός και τίθεται στο περιθώριο. Έτσι αυξάνονται τα φαινόμενα μελαγχολίας και κατάθλιψης.

Και αφού το κοινωνικό Κράτος δεν μπορεί να στηρίξει τους ανέργους, δεν μπορεί να προστατέψει και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Αυτές τις καταστάσεις εκμεταλλεύονται οι κάθε λογής αυταρχικοί και λαϊκιστές πολίτες και πολιτικοί και επιτίθενται κατά της δημοκρατίας.

4. Ο κοινωνικός αποκλεισμός

Ο **κοινωνικός αποκλεισμός** αναφέρεται στον αποκλεισμό ατόμων ή ομάδων πληθυσμού, για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, αλλά και στη στέρηση δικαιωμάτων, ευκαιριών και δυνατοτήτων για ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή. Αποκλεισμός από **κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα**. Η έλλειψη της ιδιότητας του πολίτη αποκλείει τους μετανάστες και τους πρόσφυγες από τα πολιτικά δικαιώματα.

Συνήθως, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται μόνο στα **κοινωνικά δικαιώματα**, στην κοινωνική περιθωριοποίηση. Και είναι φαινόμενο που συναντάται σε όλες τις χώρες του κόσμου. **Κοινωνικό περιθώριο σημαίνει:**

- Μειονεκτική θέση σε σχέση με τους υπόλοιπους ανθρώπους.
- Λεκτική και φυσική βία κατά των περιθωριοποιημένων ατόμων.
- Αδυναμία εύρεσης εργασίας και δημιουργίας οικογένειας.
- Αδυναμία δημιουργίας προσωπικών και φιλικών σχέσεων.
- Αδυναμία ικανοποίησης βασικών αναγκών (διατροφή, στέγη κτλ.).

Συνήθως, ο κοινωνικός αποκλεισμός **ταυτίζεται με τη φτώχεια**, που σημαίνει έλλειψη πόρων για την ικανοποίηση βασικών αναγκών. Όμως, δεν περιλαμβάνει μόνο την έλλειψη πόρων αλλά και την κοινωνική-πολιτισμική κατάσταση των ατόμων καθώς και το επίπεδο ζωής τους. Αφορά την έλλειψη στέγης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, τη λειψή εκπαίδευση, την εγκληματικότητα, τη χρήση ναρκωτικών ουσιών κτλ.

Υπάρχουν πολλές **κατηγορίες κοινωνικά αποκλεισμένων**, όπως φτωχοί, άνεργοι, άστεγοι, μετανάστες, πρόσφυγες, εξαρτημένοι από διάφορες ουσίες (ναρκωτικά, αλκοόλ κτλ.). Επίσης, υπάρχουν πολλές **κατηγορίες ευάλωτων** που είναι αποκλεισμένοι, όπως αναλφάβητοι, ανεπάγγελτοι, μακροχρόνια άνεργοι, ηλικιωμένοι και συνταξιούχοι, άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ), κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, ανήλικοι παραβάτες και κτλ..

Οι κατηγορίες αυτές αποδεικνύουν ότι στον κοινωνικό αποκλεισμό

-Η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), γνωστή ως Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), είναι ΝΠΔΔ. Οι κυριότεροι στόχοι της είναι να προωθήσει την απασχόληση, να ασφαλιστούν οι άνεργοι και να προστατευτούν η οικογένεια και η μητρότητα.

-Πληροφορίες: <https://dypa.gov.gr>

Γ.Σ.Ε.Ε
ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ιστοσελίδα Γ.Σ.Ε.Ε

Κίμων Αξασόπουλος,
Η άλλη Ελλάδα
Εικόνα-
Έργο τέχνης (ΜΑ)

Ευκαιρίες για όλους-Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο:

Η απασχόληση είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για να δώσεις στους ανθρώπους ανεξαρτησία, οικονομική ασφάλεια και την αίσθηση ότι ανήκουν σε ένα σύνολο. Το ΕΚΤ χρηματοδοτεί πολλές χιλιάδες έργα που βοηθούν όσους αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή προέρχονται από μειονεκτούσες ομάδες, να αποκτήσουν δεξιότητες, να βρουν εργασία και να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με όλους τους άλλους.

οδηγούνται άτομα και ομάδες που είτε προέρχονται από πληθυσμιακά στρώματα κοινωνικά αποκλεισμένα είτε οδηγούνται μετά από αποτυχίες στην προσωπική, επαγγελματική, κοινωνική ζωή τους. Μάλιστα, ορισμένα άτομα συγκεντρώνουν χαρακτηριστικά πολλών από τις παραπάνω κατηγορίες και γι' αυτό κατατάσσονται σε **ομάδες υψηλού κινδύνου**. Και ως τέτοιες ομάδες απειλούνται με **διαρκή οικονομικό και κοινωνικό αποκλεισμό**.

Ποια είναι τα **αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού**; Κατ' αρχάς, αν κάποιος ανήκει σε μια κατηγορία αποκλεισμένων ή ευάλωτων, αυτό αποτελεί και αίτιο αποκλεισμού. Άλλα αίτια είναι π.χ.:

- Η χαλάρωση των οικογενειακών δεσμών και η παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης.
- Η μόνιμη ανεργία, λόγω οικονομικής κρίσης, αντικατάστασης των εργαζομένων από μηχανές και η μη επανεκπαίδευσή τους.
- Οι μετακινήσεις πληθυσμών, οι νέες μορφές μετανάστευσης και ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση.
- Η εξάρτηση από διάφορες ουσίες (ναρκωτικά, αλκοόλ, τυχερά παιχνίδια κτλ.).

Ποιες είναι οι **συνέπειες κοινωνικού αποκλεισμού**; Τα άτομα που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ουσιαστικά δεν έχουν κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Διαβιούν σε συνθήκες εξαθλίωσης. Συγκεκριμένα: **-Φτώχεια**. Ανάλογα με τον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίσταται το άτομο ή η ομάδα, μπορεί να υπάρχει κατάσταση απόλυτης ή σχετικής φτώχειας. **-Κοινωνικές διακρίσεις**. Υπάρχει ένας «κοινωνικός ρατσισμός», υπάρχουν στερεότυπα και προκαταλήψεις για τα κατώτερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα, τους μετανάστες, τις μειονότητες. Όλες αυτές οι κατηγορίες βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό σε μεγαλύτερο βαθμό. Οι διακρίσεις οδηγούν σε παραβατικές και επιθετικές συμπεριφορές. Και αυτές ενισχύουν περισσότερο τις εις βάρος τους διακρίσεις.

-Ψυχολογικές συνέπειες. Άγχος, φόβος, απόρριψη ανασφάλεια κτλ. είναι συναισθήματα που βιώνουν οι κοινωνικά αποκλεισμένοι. Τα όνειρά τους σπάνια πραγματοποιούνται, γι' αυτό δεν έχουν όνειρα. Οδηγούνται σε κοινωνική απομόνωση και δημιουργούν τα δικά τους **γκέτο**.

Τον 21 ον αιώνα το αίτημα είναι μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς. Και όμως, ο κοινωνικός αποκλεισμός συνεπάγεται και πολιτικό αποκλεισμό. Πολιτικός αποκλεισμός υπάρχει π.χ.:

- Στην εκλογή ή ανάληψη δημόσιων αξιωματών (Βουλευτής, Δήμαρχος κτλ.).
- Στη συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα, πολιτικές οργανώσεις κτλ.
- Στη συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες (εκλογές, διαβούλευση κτλ.).
- Στην αδυναμία άσκησης των δικαιωμάτων του πολίτη.

Το Κράτος με μέτρα **κοινωνικής πολιτικής** προσπαθεί να προστατέψει άτομα και ομάδες από τον κοινωνικό αποκλεισμό. Όμως, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι **πολυδιάστατο φαινόμενο**, γι' αυτό δύσκολα αντιμετωπίζεται. Χρειάζονται πολλές παρεμβάσεις σε πολλούς τομείς. Και όταν οι πόροι-τα μέσα είναι περιορισμένα, περιορισμένες θα είναι και οι παρεμβάσεις.

Η **Ευρωπαϊκή Ένωση** χρηματοδοτεί έργα που βοηθούν όσους αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή προέρχονται από μειονεκτούσες ομάδες. Ένα μεγάλο τμήμα των χρημάτων απευθύνεται στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Βοηθώντας τα άτομα και τις ομάδες που μειονεκτούν να αποκτήσουν καλή εκπαίδευση ή να βρουν μια θέση εργασίας, το ΕΚΤ τους βοηθάει να παίξουν ενεργό ρόλο στην κοινωνία. Οι δραστηριότητες του ΕΚΤ σε αυτό τον τομέα εντάσσονται σε **τέσσερις προτεραιότητες**:

Καταπολέμηση της περιθωριοποίησης.

Πρώτωση κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Υποστήριξη τοπικών συμπράξεων. Καταπολέμηση του αποκλεισμού.

Καταπολέμηση του αποκλεισμού:

Ορισμένες ομάδες της κοινωνίας αντιμετωπίζουν διακρίσεις όχι μόνο στον χώρο εργασίας, αλλά και στην εξεύρεση εργασίας. Σε αυτές τις ομάδες περιλαμβάνονται οι γυναίκες, οι εργαζόμενοι μεγάλης ηλικίας, οι μειονότητες, οι μετανάστες κτλ. Για να βοηθήσουν τις ομάδες αυτές, το ΕΚΤ προωθεί μέτρα ενεργού ένταξης, τα οποία περιλαμβάνουν μια σειρά βημάτων που τους συνοδεύουν στην πορεία προς την απασχόληση.

Ένα μεγάλο τμήμα των δαπανών του ΕΚΤ είναι αφιερωμένο στην καταπολέμηση του «κοινωνικού αποκλεισμού».

-Η εθνική στρατηγική για την κοινωνική ένταξη και τη μείωση της φτώχειας εισάγει ένα νέο μοντέλο «ενεργητικών πολιτικών» κοινωνικής προστασίας, οι οποίες προσανατολίζονται ιδίως στην πρόληψη και αντιμετώπιση των συνεπειών που δημιουργούνται από τα φαινόμενα της ανεργίας, της φτώχειας και του αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία.

Ένα νέο, ισχυρότερο ΕΚΤ+

-Περισσότερες πληροφορίες για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ): (ΕΚΤ), στον αντίστοιχο ιστότοπο.

5. Η παραβατικότητα

Παραβατικότητα είναι όρος της εγκληματολογίας που χαρακτηρίζει την παραβατική συμπεριφορά, αυτή που παραβιάζει κανόνες ή αξίες. Γενικά, **παραβατική ή αποκλίνουσα συμπεριφορά** έχουν τα άτομα που δεν ζουν σύμφωνα με τους κανόνες, σύμφωνα με τα αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία (εγκληματίες, τοξικομανείς, χούλιγκανς, συμμορίες δρόμων κτλ.).

Η **παραβατικότητα των ανηλίκων** ως έναν βαθμό είναι αποτέλεσμα του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντός τους και της «κρίσης» κατά την εφηβεία, που συντελείται η φυσική, πνευματική και συναισθηματική ωρίμανση. Ο ανήλικος είναι μια **προσωπικότητα εν τω γίνεσθαι**, γι' αυτό χρειάζεται ειδική αντιμετώπιση. Επειδή οι όροι «εγκληματίας» και «εγκληματικότητα» είναι αρνητικά φορτισμένοι, για τους ανήλικους χρησιμοποιούνται οι όροι «**παραβάτης**» και «**παραβατικότητα**». Γιατί μόνο ορισμένα άτομα έχουν παραβατική, δηλαδή αντικοινωνική συμπεριφορά: Τα **αίτια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς** είναι πολλά, όπως π.χ.:

α) Η ελλιπής κοινωνικοποίηση. Αφού το άτομο δεν έμαθε και πολύ περισσότερο δεν εσωτέρικε τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας, επόμενο είναι να τους παραβιάζει με ευκολία.

β) Η επιβεβαίωση-η αυτοπραγμάτωση. Συνήθως, ο ανήλικος παραβάτης βρίσκεται στο περιθώριο. Οι άλλοι τον αγνοούν. Η παραβατικότητα είναι ένας τρόπος να βγει από την αφάνεια στην επιφάνεια, ένας τρόπος αυτοεπιβεβαίωσης. Αντί να επιλέξει αποδεκτούς τρόπους για να διακριθεί, επιλέγει αντικοινωνικούς τρόπους.

Τα αίτια που συμβάλλουν στην παραβατική συμπεριφορά λειτουργούν διαφορετικά σε κάθε άτομο. Για παράδειγμα, η οικογένεια διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των νέων. Η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά (π.χ. ασυδοσία και αυστηρότητα), η έλλειψη αγάπης και ασφάλειας, η μη τιμωρία όταν χρειάζεται, η κάθε είδους μειονεξία των γονιών, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στον ψυχισμό των νέων.

Στις ανεπτυγμένες οικονομικά κοινωνίες, τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζεται μια τάση αύξησης της νεανικής παραβατικότητας. Δύο σύγχρονες **κατηγορίες παραβατικών συμπεριφορών** είναι οι εξής:

Οι επιθετικές συμπεριφορές (λεκτικές, σωματικές, ψυχολογικές). Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι χούλιγκανς, η οπαδική βία, οι συμμορίες δρόμων, οι μικροκλοπές, το bullying κτλ.

Οι εξαρτησιογόνες ουσίες. Τέτοιες ουσίες που δημιουργούν εξάρτηση είναι κυρίως τα **ναρκωτικά και το αλκοόλ**. Βεβαίως και άλλες εξαρτήσεις (τυχερά παιχνίδια, διαδίκτυο κτλ.) οδηγούν σε παραβατική συμπεριφορά. Επισημαίνεται ότι η συμμετοχή σε παραβατικές ομάδες προσφέρει στο άτομο: απόκτηση ταυτότητας, αίσθηση του ανήκειν, αναγνώριση/ επιβεβαίωση εαυτού, διάχυση ευθύνης της παραβατικής συμπεριφοράς. Η χρήση ναρκωτικών **οδηγεί σε εθισμό με καταστρεπτικές συνέπειες**. Η υπερβολική χρήση και οι μολύνσεις, κυρίως στα άτομα που μοιράζονται σύριγγες, οδηγούν σε ασθένειες (AIDS κτλ.), ακόμη και στον θάνατο. Μεγάλος κίνδυνος υπάρχει από τα «**ναρκωτικά του δρόμου**». Σε αυτά γίνεται αραίωση π.χ. με τριμμένο γυαλί, ταλκ και άλλες διαλυτικές ουσίες. Οι έμποροι αυτών των ναρκωτικών βασίζονται στην αφέλεια και στη μεγάλη εξάρτηση ατόμων που δεν έχουν χρήματα.

Η κατάχρηση του αλκοόλ οδηγεί στον **αλκοολισμό**. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μεγάλη αύξηση της χρήσης αλκοόλ, κυρίως από νέους. Η χρήση αλκοόλ είναι άμεσα συνδεδεμένη με **επιθυμίες και προσδοκίες**.

–«Οι γονείς προσπαθούν, συνήθως, σ' αυτές τις παραβατικές περιπτώσεις, να αντισταθμίσουν τα αισθήματα ενοχής τους, γι' αυτή την αποξένωση από τα παιδιά τους, με την προσφορά σ' αυτά διαφόρων δώρων ή χρημάτων. Όμως, αυτό δεν αποτελεί ασφαλώς τον καλύτερο τρόπο επικοινωνίας μαζί τους» (Ιάκωβος Φαρσεδάκης, Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων).

–Ο ανήλικος δεν αποτελεί σμικρογραφία του ενήλικου, αλλά διαφέρει από αυτόν, γι' αυτό και αντιδρά διαφορετικά στα ερεθίσματα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Υπάρχουν ερωτήματα για την κοινωνικοποίηση του ανήλικου με ορισμένες αξίες και για την τιμωρία του σε περίπτωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Από την άλλη μεριά, μήπως η μη παρέμβαση παρακάμπτει το πρόβλημα και το μεταθέτει στους ανήλικους; Ίσως, η φρόνιμη λύση είναι η υποχρέωση κοινωνικοποίησης και όχι το δικαίωμα τιμωρίας. Οι μεγαλύτεροι οφείλουν να διδάξουν στους νέους να είναι υπεύθυνοι.

Ειρήνη Βαζούκου,
Καταφύγιο

Εικόνα-
Έργο τέχνης (ΜΑ)

–«Ο σκοπός μου στη ζωή δεν ήταν να ζω...ήταν να φτιάχνω. Μέσα σε αυτά τα χρόνια στράφηκα στην κοκαΐνη, τη μαριουάνα και το αλκοόλ, έχοντας τη λανθασμένη εντύπωση ότι θα μου επέτρεπαν να δραπετεύσω από τα προβλήματα μου. Απλά έκανε τα πράγματα χειρότερα. Συνέχιζα να λέω στον εαυτό μου ότι θα σταματήσω οριστικά μετά από μια ακόμα τελευταία χρήση. Ποτέ δε συνέβη» (ένας χρήστης).

Συνήθως, οι νέοι πίνουν, γιατί νομίζουν ότι γίνονται πιο ελκυστικοί, πιο καλοί, πιο επιθυμητοί κτλ. Εκτός από το πρόβλημα της εξάρτησης, η χρήση αλκοόλ κατατάσσεται πρώτη στη λίστα παραγόντων που προκαλούν θάνατο ή αναπηρία στις προηγμένες χώρες. Επίσης, σύμφωνα με έρευνες «η κατανάλωση αλκοόλ εξακολουθεί να αποτελεί τη **δεύτερη αιτία πρόκλησης ατυχημάτων** στην περίπτωση των μοτοσυκλετιστών, με τα θανάσιμα δυστυχήματα να αυξάνονται όσο μειώνεται η ηλικία του μοτοσυκλετιστή».

Όλοι σχεδόν οι άνθρωποι μπορεί να παρουσιάσουν **αποκλίνουσα και εγκληματική συμπεριφορά**. Όμως, κανένας δεν παραβιάζει όλους τους κανόνες. Χρειάζεται λοιπόν μεγάλη προσοχή, διότι, σύμφωνα με τον **ποινικό νόμο**, εγκληματίας θεωρείται π.χ. ο οδηγός που απλώς υπερβαίνει ελάχιστα το όριο ταχύτητας (πταίσμα), αλλά και ο οδηγός που τρέχει σαν τρελός και τραυματίζει κάποιον (πλημμέλημα). Βεβαίως, κάθε μια από αυτές τις δύο πράξεις έχει **διαφορετική απαξία**.

Για το δίκαιο, **έγκλημα** είναι κάθε πράξη που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο, δηλαδή κάθε αξιόποινη πράξη. Με **κριτήριο τη βαρύτητα της ποινής** που προβλέπεται από τον νόμο **το έγκλημα διακρίνεται σε:**

-Πλημμέλημα: η πράξη που τιμωρείται με φυλάκιση (10 ημέρες έως 5 έτη) ή χρηματική ποινή (300 έως 40.000 ευρώ), π.χ. κλοπή, συκοφαντική δυσφήμιση.

-Κακούργημα: με κάθειρξη, πρόσκαιρη ή ισόβια. Πρόσκαιρη: 5 έως 20 έτη (π.χ. ληστεία, βιασμός). Ισόβια (π.χ. ανθρωποκτονία).

Κάθε άνθρωπος από μικρή ηλικία χρειάζεται πάντοτε να έχει υπόψη το απόφθεγμα: μην κάνεις «σήμερα» πράξεις για τις οποίες θα ντρέπεται «αύριο» και οι οποίες μπορεί να σε καταστρέψουν; Επιπλέον, κάθε βράδυ πριν κοιμηθεί, να κάνει απολογισμό πεπραγμένων με τα ερωτήματα: τι καλό έκαμα; Τι κακό έκαμα; Και για τα καλά να χαίρεται και για τα κακά να επιπλήττει τον εαυτό του (Πυθαγόρας).

6. Η Κακοποίηση - Βία κατά γυναικών

Κακοποίηση ονομάζεται η ακατάλληλη μεταχείριση ενός ενήλικου ατόμου ή παιδιού για την επίτευξη άδικων ή ακατάλληλων σκοπών. Υπάρχουν τρία **είδη κακοποίησης: σωματική, λεκτική, ψυχολογική**. Η κακοποίηση απευθύνεται σε αδύναμους (παιδιά, γυναίκες, ηλικιωμένους κτλ.). Η **κακοποίηση-βία κατά των γυναικών** εκφράζει την ανισότητα στις σχέσεις ισχύος μεταξύ ανδρών και γυναικών, που οδήγησε στην κυριαρχία των ανδρών και στις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Περιλαμβάνει: 1) Τη βία μέσα στην οικογένεια (ενδοοικογενειακή βία) και 2) Τη βία γενικά μέσα στην κοινωνία (βιασμός, σεξουαλική κακοποίηση, σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία, trafficking/σωματεμπορία). Όλα αυτά είναι εγκλήματα που τιμωρούνται από τον νόμο.

Η πιο συχνή μορφή βίας προέρχεται από τον **ερωτικό σύντροφο**. Μία στις τρεις γυναίκες κάποια στιγμή στη ζωή της θα ξυλοκοπηθεί, θα βιασθεί ή θα κακοποιηθεί από τον σύντροφό της. Οι μισές από τις γυναίκες θύματα ανθρωποκτονίας έχουν δολοφονηθεί από (νυν ή πρώην) σύζυγο ή σύντροφο. Επισημαίνεται ότι ο δυνατός, σωματικά και ψυχικά, δεν χρησιμοποιεί βία εις βάρος αδύνατου, γιατί θέλει κάποιον δυνατό για να επιβεβαιώσει τη δύναμή του. Αν ο δυνατός χρησιμοποιήσει βία εναντίον αδύνατου, τότε, ξευτιλίζεται. Βία χρησιμοποιούν οι αδύναμοι. Η βίαιη συμπεριφορά συνδέεται με συμπλέγματα κατωτερότητας και διαταραχές προσωπικότητας.

-Η ανοικτή τηλεφωνική γραμμή SOS του **OKANA: 1031** Πληροφορίες: <https://okana.gr/el> Ενημερώνει, παραπέμπει, συμβουλεύει, υποστηρίζει.

Νικηφόρος Λύτρας, Παιδί που καπνίζει, Εθνική Πινακοθήκη Εικόνα- Έργο τέχνης (ΜΑ)

Σχολιάστε την εικόνα. Ανταλλάξετε απόψεις με τους συμμαθητές/συμμαθήτριες σας.

-Σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα, άρθρο 14:

1. Έγκλημα είναι πράξις άδικος και καταλογιστή εις τον πράξαντα τιμωρουμένη υπό του νόμου.
2. Ο όρος πράξις στις διατάξεις των ποινικών νόμων περιλαμβάνει και τις παραλείψεις.

-Το **metoogreece.gr** είναι μια ιστοσελίδα της Πολιτείας που συλλέγει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για θέματα σεξουαλικής παρενόχλησης, κακοποίησης και εξουσιαστικής βίας και τις δράσεις καταπολέμησής τους. Από σήμερα, μπορεί να σε βοηθήσει να σπάσεις τη σιωπή! Εάν χρειάζεσαι βοήθεια υπάρχουν άνθρωποι εδώ για εσένα!

24ωρη τηλεφωνική γραμμή κατά της βίας. Τώρα, μπορείς να μιλήσεις και συ! Μη διστάσεις! Είμαστε κοντά σου, σε όλη την Ελλάδα.

Πάντως, τα νέα κορίτσια χρειάζεται να ενημερώνονται από μικρή ηλικία για τις **βιολογικές και ψυχολογικές διαφορές** με τους άντρες. Μερικές πρακτικές **συμβουλές αντιμετώπισης** για όλες τις γυναίκες είναι:

- Να θυμούνται ότι οι άντρες έχουν μεγαλύτερο όγκο και δύναμη.
- Να αποφεύγουν τις «κακοτοπιές».
- Να αποφεύγουν βίαιους, επιθετικούς, δύστροπους, νάρκισσους, χειριστικούς, αυτούς που έχουν έλλειμμα ενσυναίσθησης.
- Να διακόπτουν τη σχέση, αν ο σύντροφός τους χρησιμοποιήσει βία, γιατί έστω και αν ζητήσει χίλια συγγώμη, θα ξαναχρησιμοποιήσει βία. Ειδικότερα, **η σεξουαλική κακοποίηση και ο βιασμός** αποτελούν ειδικές και απεχθείς πράξεις. **Βιασμός** ονομάζεται η σεξουαλική επαφή χωρίς τη συγκατάθεση του άλλου ατόμου. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ παιδιά θεωρούνται τα άτομα μέχρι την ηλικία των 18 ετών. Επειδή ο βιασμός είναι προσωπικό θέμα, τα περισσότερα θύματα το αποκρύπτουν, ντρέπονται γι' αυτό που τους συνέβη και φοβούνται να το συζητήσουν ακόμα και με τα πρόσωπα της οικογένειάς τους. Ελάχιστα περιστατικά καταγγέλλονται στην αστυνομία και γίνονται γνωστά.

Συνήθως, **ο θύτης είναι πρόσωπο γνωστό στο θύμα**. Γι' αυτό το θύμα εγκλωβίζεται ακόμη περισσότερο. Αν ο θύτης είναι συγγενής, υπάρχει περισσότερος φόβος. Αν ο θύτης έχει κύρος και εξουσία (υψηλή θέση, χρήματα) μπορεί να εκφοβίσει ή να εμποδίσει ή να χρηματίσει το θύμα για να μην προβεί σε μήνυση. Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις που γυναίκες θύματα βιασμού δεν θέλησαν να προβούν σε καταγγελία για να μην στιγματιστούν.

Ασφαλώς, **η αποσιώπηση ή απόκρυψη** αυτού του εγκλήματος **δεν είναι λύση**, ούτε για το θύμα ούτε για την οικογένεια. **Λύση είναι:** η συζήτηση στην οικογένεια, η στήριξη του θύματος από την οικογένεια και η καταγγελία στις αρχές για να συλληφθεί και να τιμωρηθεί ο δράστης. Έστω και αν σπανίζει, είναι ιδιαίτερα **ειδεχθής, απεχθής και καταδικαστέα** η σεξουαλική κακοποίηση μαθητών από «δάσκαλο» κάθε εκπαίδευσης. Διότι υπάρχει ένας ιδιαίτερος **παιδαγωγικός δεσμός** μεταξύ δασκάλου-μαθητή, ιδίως στις μικρές ηλικίες. Η αγάπη του δασκάλου προς τα παιδιά και των παιδιών προς τον δάσκαλο είναι απαραίτητη για να αγαπήσουν και τη μάθηση. Ασφαλώς, ο δάσκαλος που εκμεταλλεύεται αυτή τη σχέση είναι ακατάλληλος και **δεν έχει θέση στο σχολείο**. Τελεία. Όμως, χρειάζεται προσοχή, διότι στην παιδική ηλικία υπάρχουν απαραίτητες παιδαγωγικές επαφές μεταξύ δασκάλου-μαθητή. Δεν χρειάζεται να στιγματιστεί το ενδιαφέρον, η αγάπη, ο έπαινος, η προσωπική επαφή του δασκάλου με τον μαθητή.

Οι **συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης** μπορεί να είναι καταστροφικές και μακροχρόνιες και επηρεάζουν το θύμα και την οικογένεια. Η κακοποίηση επηρεάζει ολόκληρη την καθημερινή ζωή του ατόμου. Το άτομο μπορεί να υποφέρει από κατάθλιψη, διαταραχή μετατραυματικού στρες, άγχος, απομόνωση, διατροφικές διαταραχές, εξάρτηση κάθε είδους (ναρκωτικά, αλκοόλ κτλ.).

Κάποια παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση, ως ενήλικες μπορεί να έχουν παρόμοια συμπεριφορά ή **δυσκολία να δημιουργήσουν κοινωνικές και προσωπικές σχέσεις**. Αν έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση, ίσως έχουν δυσκολία να εμπιστευθούν τους άλλους και να αναπτύξουν προσωπικές σχέσεις.

-Για τον βιασμό ο ποινικός κώδικας ορίζει, (Ν. 4619/2019, Άρθρο 336):

1. Όποιος με σωματική βία ή με απειλή σοβαρού και άμεσου κινδύνου ζωής ή σωματικής ακεραιότητας εξαναγκάζει άλλον σε επιχείρηση ή ανοχή γενετήσιας πράξης τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα (10) ετών.
2. Γενετήσια πράξη είναι η συνουσία και οι ίσης βαρύτητας με αυτήν πράξεις.
3. Αν η πράξη της παρ. 1 έγινε από δύο ή περισσότερους δράστες που ενεργούσαν από κοινού ή είχε ως συνέπεια τον θάνατο του παθόντος ή αν ο παθών είναι ανήλικος, επιβάλλεται ισόβια κάθειρξη.
4. Όποιος, εκτός από την περίπτωση της παρ. 1, τελεί γενετήσια πράξη χωρίς τη συναίνεση του παθόντος, τιμωρείται με κάθειρξη έως δέκα (10) έτη.

-19 Νοεμβρίου: παγκόσμια ημέρα ενάντια στην κακοποίηση των παιδιών

-25 Νοεμβρίου: παγκόσμια ημέρα για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών.

Όχι στην κακοποίηση
Πηγή: Διαδίκτυο

Ειρήνη Βαζούκου,
«ΟΧΙ»
Εικόνα-
Έργο τέχνης (ΜΑ)

Η βία είναι βία, βία κατά προσώπων, ζώων, περιουσίας, αντικειμένων. Οποιαδήποτε βία είναι απαράδεκτη και τιμωρητέα.

7. Ο σχολικός εκφοβισμός

Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του κοινωνικό ον. Αναπτύσσει σχέσεις με τους άλλους. Οι σχέσεις μας μπορεί να είναι **σχέσεις αγάπης ή μίσους αλλά είναι σχέσεις**. Οι σχέσεις μαθαίνονται μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, από πολύ μικρή ηλικία στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινωνία και καθένας είναι υπεύθυνος για τις σχέσεις του.

Μικροί και μεγάλοι βιώνουμε μια **αντίφαση**: από τη μια αναζητούμε τις σχέσεις και από την άλλη χρησιμοποιούμε βία που εμποδίζει ή ακυρώνει τις σχέσεις. Γιατί άραγε χρησιμοποιούμε βία; Τα βαθύτερα **αίτια της επιθετικής και βίαιης συμπεριφοράς** είναι τα ανικανοποίητα ένστικτα και οι ανικανοποίητες συναισθηματικές ανάγκες. Είναι και η έλλειψη αγάπης και αξιών των γονέων που διαμορφώνουν τα παιδιά. Ειδικότερα, η **σχολική βία** εμφανίζεται ως βία:

-Μεταξύ μαθητών.

-Μεταξύ εκπαιδευτικών.

-Από τους εκπαιδευτικούς προς τους μαθητές και αντίστροφο.

-Από τους εκπαιδευτικούς προς την εξουσία (διοίκηση, διεύθυνση).

-Από τους γονείς προς εκπαιδευτικούς ή μαθητές και το αντίστροφο.

-Από εξωσχολικούς παράγοντες προς μέλη της σχολικής κοινότητας.

Για ποιους λόγους χρησιμοποιούν βία; Για να βρουν το δίκιο τους; Να λύσουν το πρόβλημά τους; Να αποδείξουν ότι είναι δυνατοί; Πάντως, οι άνθρωποι σε μια πολιτισμένη κοινωνία επιλύουν τις διαφορές τους με διάλογο. Μόνο οι προβληματικές προσωπικότητες χρησιμοποιούν βία. Ιδιαίτερη σημασία έχει η **βία μεταξύ μαθητών (bullying)**. Αυτή είναι **σωματική ή ψυχολογική** και περιλαμβάνει χτυπήματα, εξευτελισμούς κοροϊδίες και απειλές **από έναν ή περισσότερους μαθητές προς έναν ή περισσότερους μαθητές**. Επίσης, υπάρχει ο **ηλεκτρονικός εκφοβισμός**, όπως: ηλεκτρονική παρενόχληση, δυσφήμιση, εμπαιγμός, επικοινωνία με αγνώστους, δημοσιοποίηση προσωπικών στοιχείων, πλαστοπροσωπία. Ποιοι εμπλέκονται και ποια είναι τα **αίτια της ενδοσχολικής βίας**:

-Οι θύτες. Είναι αυταρχικές προσωπικότητες. Θέλουν να επιβάλλονται και να προκαλούν την προσοχή. Η επιθετική τους συμπεριφορά γίνεται αντικοινωνική, παραβατική (ψέμα, απάτη, κλεψιά, χρήση βίας κτλ.). Βασικά **αίτια που οδηγούν στη βία** είναι: η έλλειψη αγωγής, η ζήλια, η μαγκιά, η μοναξιά, ο ρατσισμός, η ανασφάλεια, η χαμηλή επίδοση στο σχολείο, η επίλυση διαφορών, η έλλειψη αυτοπεποίθησης, η επίδειξη.

-Τα θύματα. Είναι αδύναμοι σωματικά ή/και ψυχικά. Αλλά, θύματα είναι και καλοί μαθητές. Συνήθως, έχουν άγχος, είναι δειλοί, ντροπαλοί, μοναχικοί, νοιώθουν ανασφάλεια, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση.

-Οι παρατηρητές. Παρατηρούν τα συμβαίνοντα μεταξύ θύτη και θύματος, χωρίς να παρεμβαίνουν. Ίσως, γιατί δεν θέλουν να μπλέξουν, ίσως γιατί φοβούνται, ίσως για άλλους λόγους. Και όμως, έχουν ηθική υποχρέωση να παρεμβαίνουν.

Ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης της σχολικής βίας είναι η **πρόληψη**. Οι κανόνες του σχολείου δεν αρκεί να τίθενται, αλλά και να εφαρμόζονται.

Οι **κανόνες πρέπει να είναι**:

- Σαφείς και κατανοητοί από τους μαθητές.
- Να τίθενται στην αρχή της σχολικής χρονιάς.
- Να τηρούνται από όλους, μαθητές και εκπαιδευτικούς.

«Είναι φανερό ότι ένας έφηβος εξαρτημένος από τα ναρκωτικά ή από το αλκοόλ μπορεί εύκολα να γίνει μέλος υπάκουο στον αρχηγό μιας σχολικής ομάδας βίας. Ειδικά ο χρήστης χασίς μπορεί να εμφανίζεται πιο εριστικός και επιθετικός, όταν τελεί υπό την επηρέασή του. Ευκολότερα μπορεί να γίνει όργανο διάδοσης τοξικών ουσιών, ιδίως σε συμμαθητές του, που θα τον βοηθήσουν οικονομικά να προμηθευτεί ο ίδιος τη δόση του» (Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία»).

-Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός συμβαίνει τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου. Αναφέρεται «σε οποιαδήποτε αυθαίρετη, επαναλαμβανόμενη και επιθετική ενέργεια που προέρχεται είτε από ένα άτομο, είτε από μια ομάδα ατόμων, με στόχο να βλάψει κάποιο άλλο άτομο (το θύμα) και η οποία επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης της τεχνολογίας και των σύγχρονων ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας» Θ. Τουλούπης-Χρ. Αθανασιάδου, Άρθρο).

Συμμορίες ανηλίκων

Πηγή: Διαδίκτυο

-Για τον μαθητή- θύμα:

Μη φοβάσαι να μιλήσεις για το πρόβλημά σου.

Κοίταξε τον δράστη κατά πρόσωπο και δες πόσο αδύναμος είναι.

Μη ντρέπεσαι γι' αυτό που είσαι.

Μην υποκύπτεις στις απειλές του δράστη.

Πίστεψε στον εαυτό σου και στη δύναμή σου.

-Για την αντιμετώπιση προβλημάτων κακοποίησης και βίας-και σχολικής βίας- είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη «**διαχείριση κρίσεων στο σχολείο**».

-Ελληνική Αστυνομία

www.astynomia.gr

www.stop-bullying.gov.gr

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Κοινωνικά προβλήματα»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Τα ατομικό πρόβλημα δεν είναι κοινωνικό πρόβλημα
- ___ Η εργασία αποτελεί έκφραση της προσωπικότητας
- ___ Η παραβατική συμπεριφορά είναι ένας τρόπος αυτοεπιβεβαίωσης
- ___ Η εξάρτηση από ουσίες οδηγεί σε παραβατική συμπεριφορά
- ___ Η πιο συχνή μορφή βίας κατά των γυναικών προέρχεται από τον ερωτικό σύντροφο

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Κοινωνικό πρόβλημα είναι:

- α. Η φτώχεια δύο-τριών οικογενειών στο χωριό
- β. Η ανεργία του πτυχιούχου καθηγητή
- γ. Ο αλκοολισμός των μαθητών
- δ. Ο βιασμός μιας γυναίκας
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. φτώχεια
- β. ανεργία
- γ. παραβατικότητα
- δ. κοινωνικός αποκλεισμός

Β΄ στήλη

- ___ κοινωνική πολιτική
- ___ αποκλίνουσα συμπεριφορά
- ___ οικονομική ύφεση
- ___ κοινωνικό περιθώριο

- 4. Τι σημαίνει κοινωνικό πρόβλημα; Να αναφέρετε δύο κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Δήμος σας και η χώρα.
- 5. Ποια είναι τα αίτια των κοινωνικών προβλημάτων και με ποιες πολιτικές αντιμετωπίζονται από το Κράτος;
- 6. Ποια η διαφορά προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων αντιμετώπισης ενός κοινωνικού προβλήματος;
- 7. Να εξηγήσετε την απόλυτη και τη σχετική φτώχεια και να αναφέρετε δύο αίτια που την προκαλούν.
- 8. Να αναπτύξετε δύο από τα αίτια της ανεργίας.
- 9. Αναπτύξτε τις συνέπειες από την εξάρτηση ναρκωτικών και αλκοόλ.
- 10. Από ποιον συνήθως προέρχεται η βία κατά των γυναικών και πώς αντιμετωπίζεται;
- 11. Αναπτύξτε την άποψή σας για τους μαθητές που είναι θύτες, θύματα και παρατηρητές και εμπλέκονται σε φαινόμενα ενδοσχολικής βίας.
- 12. Άσκηση: «Ευαισθητοποίηση μαθητών για την προστασία του δημόσιου χώρου». Ο δημόσιος χώρος (δημόσια κτήρια, πλατείες, παγκάκια, στάσεις λεωφορείων, πινακίδες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, κάδοι απορριμμάτων κτλ.) βανδαλίζεται από λίγους, αλλά το κόστος το υφίστανται όλοι. Οι μαθητές καλούνται με εποικοδομητική συζήτηση να διερευνήσουν: ποιοι και γιατί προβαίνουν σε αυτές τις ενέργειες; Ποιες ζημιές υφίστανται άτομα και σύνολο; Πώς μπορούν να περιοριστούν ή και να εξαλειφθούν αυτά τα φαινόμενα;
- 13. Άσκηση: Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α΄ ομάδα θα εντοπίσει 2-3 κοινωνικά προβλήματα που έχει η γειτονιά της. Η Β΄ ομάδα θα εντοπίσει 2-3 κοινωνικά προβλήματα που έχει ο Δήμος της. Στη συνέχεια κάθε ομάδα να προτείνει ρεαλιστικούς τρόπους αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων.
- 14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Ο ΕΥΡΥΤΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ – 8 ώρες

1. Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
2. Βασικοί θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης
3. Αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης
4. Η Ευρώπη του πολιτισμού και της ειρήνης
5. Ο Ευρωπαίος πολίτης: δικαιώματα και υποχρεώσεις
6. Η συμμετοχή του Ευρωπαίου πολίτη
7. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην καθημερινή μας ζωή
8. Σπουδές και επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αξιολογούν τη σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην (καθημερινή) ζωή τους και να διαμορφώνουν μια εμπειριστατωμένη άποψη απέναντι στην Ε.Ε., την Ευρώπη και τους θεσμούς της.
- Να αναγνωρίζουν τις βάσεις του κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού.
- Να αξιολογούν τους παράγοντες που συντέλεσαν στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του ευρωπαϊκού/δυτικού πολιτισμού.
- Να διακρίνουν και να αξιολογούν τις αξίες γύρω από τις οποίες διαμορφώθηκε η ιδέα της ενωμένης Ευρώπης και δομήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Να αναγνωρίζουν τη σημασία της Ε.Ε. στην (καθημερινή) ζωή τους.
- Να διατυπώνουν μια εμπειριστατωμένη άποψη απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρώπη και τους θεσμούς της.
- Να έχουν συνολική κριτική στάση και άποψη σχετικά με θέματα της ευρωπαϊκής επικαιρότητας.

Βασική ορολογία

-Σύνταγμα (Συνθήκη) Ε.Ε.	-εμβάθυνση	-Ευρωπαίος πολίτης
-Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	-διεύρυνση	-Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε
-Ευρωπαϊκή Επιτροπή	-σημαία της Ένωσης	-ιθαγένεια της Ένωσης
-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	-ύμνος της Ένωσης	-συμμετοχή του Ευρωπαίου πολίτη
-Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης	-σύνθημα της Ένωσης	-Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία
-Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης	-αξίες της Ένωσης	-επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε.
-Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα	-πολιτισμική πολυμορφία	
-Ελεγκτικό Συνέδριο	-πολιτισμική ενότητα	
	-ενωμένοι στην πολυμορφία	

1. Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ιστορία της Ευρώπης αρχίζει πριν από 4.000 χρόνια. Σύμφωνα με την μυθολογία, η Ευρώπη ήταν κόρη του Αγήνορα και της Τηλέφασσας. Ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο έφερε την Ευρώπη στην Κρήτη και την παντρεύτηκε. Από αυτή πήρε το όνομά της η Ήπειρος «Ευρώπη».

Στη σύγχρονη εποχή, ο **Ιωάννης Καποδίστριας** είναι ο πρώτος Ευρωπαίος που επεσήμανε την ανάγκη μιας ενωμένης Ευρώπης. Όταν ήταν Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, το 1818 με υπόμνημα στον τσάρο Αλέξανδρο Α΄ υποστήριξε τη δημιουργία μιας συμμαχίας όλων των ευρωπαϊκών κρατών. Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ο **Jean Monnet** συνέλαβε την ιδέα της ενωμένης Ευρώπης και ο **Robert Schuman** ανέλαβε την υλοποίησή της. Οι βασικοί λόγοι ίδρυσης της ενωμένης Ευρώπης ήταν:

α) Πολιτικοί λόγοι. Ο 20^{ος} αιώνας έφερε στην Ευρώπη δύο παγκόσμιους πολέμους με μύριες καταστροφές. Όλα τα κράτη συνειδητοποίησαν ότι θα είχαν όφελος από τη συνεργασία και όχι από τη σύγκρουση. Πράγματι, στα εβδομήντα και πλέον χρόνια λειτουργίας της η Ε. Έ. έγινε παράγοντας ειρήνης και προόδου και παράδειγμα για όλο τον κόσμο.

β) Οικονομικοί λόγοι. Η ύπαρξη συνόρων μεταξύ των κρατών δημιουργεί προβλήματα στην κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων. Η μικρή αγορά που έχει κάθε Κράτος εμποδίζει την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και στοιχίζει ακριβά σε παραγωγούς και καταναλωτές. Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και ο ανταγωνισμός που επιβάλλει δεν αφήνουν περιθώρια για «μοναχικές» πορείες των κρατών. Κανένα ευρωπαϊκό Κράτος δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ, την Κίνα, την Ινδία κτλ.

Από το 1957 που ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) ορίστηκε ως στόχος η δημιουργία μιας κοινής αγοράς και η προοδευτική προσέγγιση της οικονομικής πολιτικής των κρατών-μελών. **Κοινή αγορά** σήμαινε την **κατοχύρωση τεσσάρων βασικών ελευθεριών:**

- Ελεύθερη κυκλοφορία **προσώπων.**
- Ελεύθερη κυκλοφορία **εμπορευμάτων.**
- Ελεύθερη κυκλοφορία **υπηρεσιών.**
- Ελεύθερη κυκλοφορία **κεφαλαίων.**

γ) Πολιτισμικοί λόγοι. Όπως το έθνος «Ελλάδα», έτσι και η Ε.Ε. ως μία ένωση εθνών, αποτελεί μία αξία. Το κοινό πολιτισμικό παρελθόν αλλά και το κοινό όραμα για ένα κοινό μέλλον είναι το κοινό ιδανικό της Ευρώπης. Βεβαίως, κάθε Κράτος έχει τη δική του ιστορία (πολιτισμό, αξίες, επιδιώξεις κτλ.). Όμως, όλα αυτά εδράζονται σε μία κοινή **ευρωπαϊκή** ιστορία. Οι Ευρωπαίοι πολίτες χρειάζεται να μάθουν ότι αυτά που τους ενώνουν είναι περισσότερα και ουσιαστικότερα από αυτά που τους χωρίζουν. Και χρειάζεται να είναι περήφανοι για τον πολιτισμό τους.

Η Ελλάδα υπήρξε το **πρώτο συνδεδεμένο Κράτος** της ΕΟΚ. Πρωτεργάτης της σύνδεσης και της ένταξης υπήρξε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Το 1961 υπογράφηκε η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας-ΕΟΚ και το 1981 έγινε η ένταξη στην ΕΟΚ.

Βασικοί σταθμοί στην πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι:

- 1951: **έξι χώρες** (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο) ιδρύουν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα.
- 1957: οι έξι χώρες ιδρύουν την ΕΟΚ και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Euratom).
- 1981: η Ελλάδα γίνεται το δέκατο μέλος της Ε.Ε.**

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

-Η ιστορία-Χρονολόγιο της Ε.Ε.

-Πρωτεργάτες της Ε.Ε.

Η αρπαγή της Ευρώπης
Ελληνικό αγγείο

Ιωάννης Καποδίστριας

Jean Monnet

Robert Schuman

-1989-1990: πτώση τείχους Βερολίνου- Ενοποίηση Γερμανίας.
 -1992: ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μετονομάζεται σε Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη Μάαστριχτ).
 -2002: κυκλοφορία του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος (ευρώ) και απόσυρση των εθνικών νομισμάτων.

-2004: είσοδος έντεκα νέων χωρών στην Ε.Ε. συμπεριλαμβανομένης της **Κύπρου**.

-2004: 25 κράτη υπογράφουν τη **θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης**, αλλά δεν επικυρώθηκε από δύο κράτη.

-2013: τίθεται σε ισχύ το «**δημοσιονομικό σύμφωνο**» με στόχο τα κράτη της ευρωζώνης να εφαρμόζουν τον «κανόνα του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού», δηλαδή ίσα έσοδα και έξοδα. Όχι ελλείμματα.

-2019: αποχώρηση της Αγγλίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σήμερα στην Ε.Ε. μεταξύ των λαών και των κρατών υπάρχουν δύο βασικές απόψεις για την πορεία της Ε.Ε. Συγκεκριμένα:

α) Η εμβάθυνση, που σημαίνει περισσότερη πολιτική ενοποίηση, δημιουργία της «Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας».

β) Η διεύρυνση, που σημαίνει ένταξη νέων χωρών στην Ένωση. Όλα τα κράτη της Ευρώπης μπορούν να γίνουν μέλη της Ένωσης, εάν πληρούν τις θεμελιώδεις αρχές της.

Ποια θα είναι η πορεία της Ευρώπης; Οι δυνάμεις που θα επικρατήσουν θα προσδιορίσουν και την πορεία εμβάθυνσης και διεύρυνσης. Αλλά, **οι δυνάμεις αυτές είμαστε «Εμείς», οι χώρες και οι λαοί της Ευρώπης.**

2. Βασικοί θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης

α) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Βρίσκεται στην κορυφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελείται από τους **αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων**, τον **Πρόεδρό του και τον Πρόεδρο της Επιτροπής**. Στις εργασίες του συμμετέχει και ο **Υπουργός Εξωτερικών** της Ένωσης. Λαμβάνει τις μεγάλες αποφάσεις και δίνει τις απαραίτητες λύσεις. Οι αποφάσεις του είναι **ομόφωνες**. Αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα της Ε.Ε. ως **πολιτικό όργανο** με τις εξής **λειτουργίες**:

-Δίνει την αναγκαία ώθηση στην ανάπτυξη της Ένωσης και καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς της.

-Καθορίζει τις αρχές και τους γενικούς προσανατολισμούς της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

β) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αποτελεί την **Κυβέρνηση της Ένωσης**. Ο Πρόεδρος και οι επίτροποι εκλέγονται **για πέντε χρόνια**. Ο Πρόεδρος εκλέγεται από τους αρχηγούς των κρατών ή κυβερνήσεων, μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Οι Επίτροποι διορίζονται από τις κυβερνήσεις των κρατών σε συνεργασία με τον νέο Πρόεδρο. Ο διορισμός τους πρέπει να εγκριθεί από το Κοινοβούλιο. Δεσμεύονται να είναι εντελώς ανεξάρτητοι από τις εθνικές κυβερνήσεις και να **δρουν μόνο με βάση το συμφέρον της Ε.Ε.**

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ασκεί τις αρμοδιότητές της με **πλήρη ανεξαρτησία** και προάγει το κοινό ευρωπαϊκό συμφέρον. Διαχειρίζεται και εκτελεί τις αποφάσεις της Ένωσης. Έχει **και νομοθετική εξουσία**. Η οποιαδήποτε νομοθετική διαδικασία ξεκινά με πρόταση της επιτροπής. Αυτή και μόνο έχει το δικαίωμα πρωτοβουλίας, αρμόδιο όμως να αποφασίσει είναι το Συμβούλιο και ανάλογα με την περίπτωση το Κοινοβούλιο.

γ) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αποτελείται από αντιπροσώπους των

-«Οι αρχηγοί των 15 κρατών μελών αποφασισμένοι να συνεχίσουν την πορεία τους προς μια ολοένα στενότερη ένωση των λαών της Ευρώπης, όπου οι αποφάσεις θα λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στους πολίτες...Αποφάσισαν να ιδρύσουν την Ευρωπαϊκή Ένωση» (Από το προοίμιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ, 1992).

-«Δεν ήταν η Ελλάδα που εντάχθηκε στην Κοινότητα αλλά ο Καραμανλής» (Βαλερί Ζισκάρ Ντ' Εστάν, Πρόεδρος Γαλλίας).

-«Ο Καραμανλής ήταν ο σωστός άνθρωπος στη σωστή θέση τη σωστή ώρα» (Φρήντριχ Γκένσερ, Υπουργός Εξωτερικών Γερμανίας).

-Ο Δημήτρης Τσάτσος έχει προτείνει τον όρο «**Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία**». Όπως αναφέρει, ο όρος «Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία» δεν εκτοπίζει τους κατοχυρωμένους όρους «Ευρωπαϊκή Κοινότητα», «Ευρωπαϊκή Ένωση» και, επιπλέον, μπορεί να υποδεχτεί την αέναη εξέλιξη της Ευρωπαϊκής ενοποίησης (Δημήτρης Τσάτσος, Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία).

Βασικοί θεσμοί Ε.Ε.:

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
 Ευρωπαϊκή Επιτροπή
 Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
 Συμβούλιο της Ε.Ε.
 Δικαστήριο της Ε.Ε.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ευρωπαίων πολιτών που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν. Οι Ευρωβουλευτές εκλέγονται με άμεση, μυστική και καθολική ψηφοφορία. Οι **Ευρωεκλογές γίνονται κάθε πέντε χρόνια** την ίδια περίοδο σε όλα τα κράτη της Ε.Ε. Κάθε Κράτος, ανάλογα με τον πληθυσμό του εκλέγει ορισμένο αριθμό Ευρωβουλευτών. Η Ελλάδα π.χ. εκλέγει 21 Ευρωβουλευτές. Οι **αρμοδιότητες** του Ε.Κ είναι οι εξής:

- Ασκήν νομοθετική διαδικασία, δηλαδή εγκρίνει τους νόμους της Ε.Ε.
- Ασκήν έλεγχο στις δραστηριότητες του Συμβουλίου και της Επιτροπής.
- Εκλέγει τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

δ) Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελείται από **έναν υπουργό κάθε κράτους-μέλους**. Η σύνθεσή του ποικίλλει ανάλογα με το θέμα που εξετάζεται (π.χ. Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών, Παιδείας, γεωργίας). Έχει **νομοθετική και εκτελεστική** εξουσία. Αποφασίζει για τους νόμους της Ένωσης στους περισσότερους τομείς. Προετοιμάζει τις συνεδριάσεις, συμβιβάζει τις διάφορες προτάσεις, εξασφαλίζει συνέχεια και συνέπεια στις αποφάσεις. Οι αποφάσεις λαμβάνονται συνήθως με **ειδική πλειοψηφία**, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά.

ε) Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει έδρα το Λουξεμβούργο και περιλαμβάνει τρία δικαιοδοτικά όργανα:

- Το Δικαστήριο. Έχει ως αποστολή να εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου και την εφαρμογή των Συνθηκών.
  - Το Γενικό Δικαστήριο. Είναι αρμόδιο να εκδικάζει, μεταξύ άλλων, τις προσφυγές που ασκούνται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατά των πράξεων ή παραλείψεων των οργάνων και οργανισμών της Ε.Ε.
  - Το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης. Είναι αρμόδιο να εκδικάζει τις διαφορές μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της.
- Συνοπτικά για τους βασικούς θεσμούς της Ε.Ε:

- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο: **η φωνή των ηγετών.**
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: **η διακυβέρνηση της Ε.Ε.**
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: **η φωνή των πολιτών.**
- Συμβούλιο της Ε.Ε. (υπουργών): **η φωνή των κρατών-μελών.**
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο: **η φωνή των θεσμών και του νόμου.**

στ) Άλλοι θεσμοί της Ε.Ε., π.χ.:

-Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Η ΕΚΤ είναι **ανεξάρτητη** από τα άλλα όργανα της Ε.Ε. και είναι υπεύθυνη για την άσκηση της **νομισματικής πολιτικής** στις χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ. Η δημιουργία του ευρώ αποτέλεσε βασικό στάδιο στη πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Το βασικό καθήκον της ΕΚΤ είναι **η διαφύλαξη της αξίας του ευρώ**, δηλαδή να διατηρεί την αγοραστική δύναμη του ευρώ και, συνεπώς, τη σταθερότητα των τιμών.

-Το Ελεγκτικό Συνέδριο. Έχει τόσα μέλη όσα τα κράτη της Ένωσης, τα οποία ασκούν τα καθήκοντά τους με πλήρη ανεξαρτησία. Αποστολή του είναι ο **έλεγχος της χρηστής διαχείρισης των οικονομικών της Ένωσης**. Ελέγχει αν τα έσοδα και τα έξοδα έγιναν σύμφωνα με τις δημοσιονομικές και λογιστικές αρχές της Ένωσης, από τα όργανα της Ένωσης αλλά και από τα κράτη-μέλη. Επιπλέον, ελέγχει αν έγιναν παρατυπίες, ατασθαλίες, απάτες κατά την εκτέλεση των κοινοτικών προγραμμάτων κτλ.

-Όταν η Επιτροπή καταρτίζει τις προτάσεις της ακολουθεί **τρεις κατευθυντήριες αρχές:**

- Το ευρωπαϊκό συμφέρον.
- Την αρχή της επικουρικότητας.
- Τις αναγκαίες προκαταρκτικές διαβουλεύσεις.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο
Υπάρχουν δεκάδες θεσμοί της Ε.Ε., π.χ.:

- Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (**έδρα: Θεσσαλονίκη**)
- Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία
- Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια Τροφίμων
- Ευρωπαϊκά σήματα για προστατευόμενα προϊόντα
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων
- Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κυβερνοασφάλεια
- Οργανισμός Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (**Frontex**) κτλ.

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

3. Αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο Πωλ Βαλερύ, Γάλλος ποιητής και στοχαστής, επεσήμανε πρώτος τις αξίες που θεμελίωσαν την ιδέα της Ευρώπης και οικοδόμησαν την Ε.Ε. Οι

τρεις αξίες που αποτελούν τα θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι:

α) Το ελληνικό πνεύμα: η δημοκρατία, η αίσθηση ελευθερίας και ισότητας, αλλά και το κάλλος, δηλαδή η ύπαρξη ομορφιάς και αρμονίας.

β) Το ρωμαϊκό δίκαιο: το Κράτος, η αίσθηση της τάξης και του δικαίου, η συστηματοποίηση του δικαίου, η γενίκευση του γραπτού νόμου.

γ) Η χριστιανική θρησκεία: η πίστη, η αίσθηση της αγάπης και της αλληλεγγύης, η ισότητα και η αλληλεγγύη, η κοινωνική δικαιοσύνη, η συγνώμη και η ανοχή, η αίσθηση εσωτερικής ελευθερίας, η αξία του προσώπου κτλ.

Ο Χριστιανισμός, υπήρξε ο κατεξοχόν παράγων σύγκλισης των λαών της Ευρώπης στη μακραίωνη πορεία τους. Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος Β΄ είχε εκφράσει την ευχή για την ανάπτυξη της Ευρώπης στην διάσταση που της έδωσε η γεωγραφία και η ιστορία εντάσσοντας και τους Σλαβικούς λαούς, «τον άλλο πνεύμονα της κοινής Ευρωπαϊκής πατρίδας». Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, σε ομιλία του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει τονίσει ότι «η ενοποίηση της Ευρώπης αποτελεί οικείον έργο καθ' όσον διακονούμεν παράδοσιν δέκα και επτά αιώνων μεριμνών και αγώνων δια την σωτηρία και ενότητα του πολιτισμού της Ευρώπης».

Το δημιουργήμα που λέγεται «Ευρωπαϊκή Ένωση» στηρίζεται σε **θεσμούς και αξίες**. Ενώ οι άνθρωποι έρχονται και παρέρχονται, οι θεσμοί και οι αξίες παραμένουν. Η Ε.Ε. στηρίζεται στις εξής **βασικές αξίες**:

-Ειρήνη. Μετά τις καταστροφές των δύο παγκοσμίων πολέμων του 20^{ου} αιώνα, η Ευρώπη ακολούθησε τον δρόμο της ειρήνης. Η συμμετοχή των πρώην αντιπάλων στη δημιουργία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος αποκλείει εκ των πραγμάτων τον πόλεμο.

-Ελευθερία. Η δημιουργία της Ένωσης αυξάνει τα όρια της ελευθερίας. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα από την ίδρυσή της, στηρίχθηκε στην ελευθερία, στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων.

-Ενότητα. Η ενότητα λαών και κρατών ως μια κοινότητα συμφερόντων αλλά και αντιμετώπισης προβλημάτων. Αν ληφθεί υπόψη ότι πολλά προβλήματα (π.χ. μόλυνση περιβάλλοντος) είναι κοινά κι αν κατανοηθεί η σημασία του αξιώματος «**η ισχύς εν τη ενώσει**», τότε καταδεικνύεται η αξία της κοινότητας.

-Ισότητα. Η ενότητα ως κοινότητα μπορεί να υπάρξει μόνο εκεί που υπάρχει ισότητα. Επομένως, τα κράτη είναι ίσα και οι πολίτες είναι ίσοι και οι όποιες διαφορές οφείλουν να επιλύονται με βάση την αρχή της ισότητας.

-Αλληλεγγύη. Η συνοχή της Ένωσης, η ασφάλεια και η ευημερία των κρατών και των πολιτών, στηρίζονται στην αλληλεγγύη. Χωρίς αλληλεγγύη, αργά ή γρήγορα, αναπτύσσονται διαλυτικές τάσεις σε κάθε είδους ένωση. Η Ε.Ε. πορεύεται δυναμικά προς το μέλλον. Το οικοδόμημα της Ένωσης συνεχίζεται. Σήμερα 26 κράτη εφαρμόζουν κοινές πολιτικές σε όλους σχεδόν τους τομείς. Επιπλέον έχουν **κοινά σύμβολα**, και αυτά είναι:

-Η σημαία της Ένωσης έχει χρώμα μπλε και έναν κύκλο με δώδεκα χρυσά αστέρια στο κέντρο.

-Ο ύμνος της Ένωσης προέρχεται από την «Ωδή στη χαρά» της ενάτης συμφωνίας του Μπετόβεν.

-Το σύνθημα της Ένωσης είναι «Ενωμένοι στην πολυμορφία».

-Το νόμισμα της Ένωσης είναι το ευρώ.

-Η ημέρα της Ευρώπης είναι η **9^η Μαΐου**, που εορτάζεται σε όλη την Ευρώπη.

-Το Σύνταγμα της Ε.Ε. αναφέρει: η Ένωση βασίζεται στις αξίες της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη, σε μια κοινωνία πλουραλισμού, ανοχής, δικαιοσύνης, αλληλεγγύης και απαγόρευσης των διακρίσεων (Άρθρο 2).

-«Το εθνικό Κράτος ήταν ένα στάδιο εξέλιξης μετά τις ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες, όπως σήμερα η ευρωπαϊκή συνδημιουργία είναι αποτέλεσμα των συνθηκών της παγκοσμιοποίησης. Είναι το επιβεβλημένο βήμα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικονομικής, τεχνολογικής και πολιτικής εξέλιξης που επιβάλλει ο ισχυρότερος διεθνής ανταγωνισμός, με πρωτεργάτες τις «μεγάλες δυνάμεις» (Κώστας Σημίτης, πρώην Πρωθυπουργός, Άρθρο).

-«Η νέα ευρωπαϊκή συμπόρευση μπορεί να γίνει αφετηρία για νέο γόνιμο διάλογο, για δημιουργική σκέψη και πράξη. Ως βασικό στοιχείο βλέπω την εναρμόνιση και σύνθεση γνώσεως, κάλλους και καλοσύνης, επιστημονικής γνώσεως, καλλιτεχνικής δημιουργίας, με μια προέκταση ευαισθησίας και σεβασμού στο κάθε ανθρώπινο πρόσωπο» (Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας κ. Αναστάσιος, Αρχές και αξίες για την οικοδόμηση της Ευρώπης).

Η σημαία της Ε.Ε.

Τα σύμβολα της Ε.Ε. (ιστοσελίδα)

Η ενοποίηση της Ε.Ε. στηρίζεται στις αξίες της. Έχοντας ως βάση τις αξίες της, η Ε.Ε. έχει θέσει τους εξής **στόχους**:

- Την **προαγωγή της ειρήνης**, των αξιών της και την ευημερία των λαών της.
- Τη **δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης**, χωρίς σύνορα και μια ενιαία αγορά ελεύθερου και ανόθευτου ανταγωνισμού.
- Τη **βιώσιμη ανάπτυξη** με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος.
- Την **κοινωνική δικαιοσύνη** και προστασία και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Την **οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη** μεταξύ των μελών.
- Την **προστασία της πολιτιστικής** και γλωσσικής πολυμορφίας και της ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς.

Η Ε.Ε. έχει **πολλά κοινά στοιχεία**, όπως: ο γεωγραφικός χώρος, ο πολιτισμός, οι πολιτικοί θεσμοί, τα σύμβολα. Η κοινή πορεία θέλει κοινό όραμα, κοινά ιδανικά, κοινές αξίες. Η «Ευρώπη» είναι για τους Ευρωπαίους η κοινή πατρίδα, η κοινή αξία, που αξίζει να αγωνίζεται γι' αυτή κάθε Ευρωπαίος. Η Ευρώπη έχει μια μεγάλη ιστορία και έναν μεγάλο πολιτισμό. Είναι ο **φάρος στον πλανήτη γη** και μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα και για άλλες Ηπείρους.

Ως Έλληνες και Ευρωπαίοι πολίτες έχουμε χρέος να συμμετέχουμε ενεργά στην υλοποίηση στόχων και στην πολιτική ενοποίηση της Ε.Ε. Επίσης, είναι χρήσιμη και απαραίτητη η **«Αγωγή Ευρωπαίου Πολίτη»** σε όλα τα κράτη-μέλη, ώστε οι πολίτες να διαμορφώνουν **«ευρωπαϊκή συνείδηση»** και να συμμετέχουν στο ευρωπαϊκό κοινωνικο-πολιτικό γίγνεσθαι.

4. Η Ευρώπη του πολιτισμού και της ειρήνης

Προοργανωτής: «Με τη συνείδηση ότι η ευρωπαϊκή ήπειρος είναι φορέας πολιτισμού ότι οι κάτοικοί της, εγκαθιστάμενοι κατά διαδοχικά κύματα από τις απαρχές της ανθρωπότητας, ανέπτυξαν σταδιακά τις αξίες στις οποίες ερείδεται ο ανθρωπισμός: την ισότητα των ανθρώπινων όντων, την ελευθερία, τον σεβασμό του Λόγου. Εμπνεόμενοι από την πολιτιστική, τη θρησκευτική και την ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης, οι αξίες της οποίας, που εξακολουθούν να αποτελούν ζωντανή πραγματικότητα, έχουν θεμελιώσει στη ζωή της κοινωνίας την αντίληψή της για τον κεντρικό ρόλο του ανθρώπου και των απaráβατων και αναφαίρετων δικαιωμάτων του καθώς και τον σεβασμό του δικαίου...» (προοίμιο ευρωπαϊκού Συντάγματος).

Η «Γηραιά Ήπειρος» (έτσι ονομάζεται η Ευρώπη) έχει μια μεγάλη ιστορία και έναν μεγάλο πολιτισμό. Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης περιλαμβάνει φυσικές περιοχές, κτήρια και αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία, μνημεία, έργα τέχνης, ιστορικές πόλεις, λογοτεχνικά, μουσικά και οπτικοακουστικά έργα, καθώς και γνώσεις, έθιμα και παραδόσεις των Ευρωπαίων πολιτών. Κι όλα αυτά οφείλουμε να τα παραδώσουμε ως κληροδότημα στις επόμενες γενιές.

Η πολιτιστική κληρονομιά εμπλουτίζει την προσωπική ζωή των πολιτών, αποτελεί κινητήρια δύναμη για τον πολιτιστικό και τον δημιουργικό τομέα. Αποτελεί σημαντικό πόρο για την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή, προσφέροντας δυνατότητες αναζωογόνησης αστικών και αγροτικών περιοχών και προώθησης του βιώσιμου τουρισμού και της περιφερειακής ανάπτυξης.

Βεβαίως, κάθε χώρα έχει τη δική της εθνική κληρονομιά, δηλαδή τη

Η ομορφιά της πολιτισμικής πολυμορφίας

«Το πνεύμα της ορθοδοξίας είναι ό,τι πολυτιμότερο έχει η Ελλάδα να προσφέρει στην Ευρώπη σήμερα» (Ιωάννης Ζηζιούλας, Ευρωπαϊκό πνεύμα και ελληνική ορθοδοξία).

-Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ΙΙ είχε εκφράσει την ευχή για την ανάπτυξη της Ευρώπης «στην διάσταση που της έδωσε η γεωγραφία και η ιστορία» εντάσσοντας και τους Σλαβικούς λαούς, «τον άλλο πνεύμονα της κοινής Ευρωπαϊκής πατρίδας» (Γιώργος Κασσιμάτης, Αρχές και αξίες για την οικοδόμηση της Ευρώπης).

Νόμπελ Ειρήνης

-Το 2012 απονεμήθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση το Νόμπελ Ειρήνης. Η Ε.Ε. αποφάσισε να δωρίσει το χρηματικό έπαθλο των 930.000 ευρώ, συν επιπλέον ποσό 930.000 ευρώ από τους δικούς της πόρους, σε παιδιά που δεν έχουν την ευκαιρία να μεγαλώσουν ειρηνικά.

-**Πολιτισμική Ευρώπη:** αποσκοπεί στην προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας της Ευρώπης και παροτρύνει τους Ευρωπαίους να ανακαλύψουν τις κοινές πολιτιστικές ρίζες της Ευρώπης. Σε αυτό συμβάλλουν:

δική της γλώσσα και τα δικά της ήθη και έθιμα, τις δικές της παραδόσεις, γιατί όντας στον ευρωπαϊκό χώρο ακολούθησε τη δική της πορεία μέσα στον χρόνο. Ταυτοχρόνως, όλες οι ευρωπαϊκές χώρες μοιράζονται τις ίδιες κοινές αξίες με τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται ως μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτές τις αξίες έχουν χρέος να καλλιεργούν και να προασπίζουν οι ευρωπαίοι πολίτες (βλέπε ανωτέρω κεφ. 10.3). Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια πολιτισμική οντότητα, έχει μια **κοινή πολιτισμική κληρονομιά**, την οποία αποτελούν το ελληνικό πνεύμα, το ρωμαϊκό δίκαιο και η χριστιανική θρησκεία. Εκτός από την κοινή πολιτισμική κληρονομιά υπάρχει και μια **πολιτισμική πολυμορφία**, κι αυτό αποτελεί το δεύτερο χαρακτηριστικό της Ε.Ε. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά συνυπάρχουν και συνιστούν τη δύναμη και τον πλούτο της Ευρώπης. Η κοινή πολιτισμική κληρονομιά αποτελεί μια διαλεκτική σύνθεση της πολιτισμικής πολυμορφίας. Η φράση «**Ενωμένοι στην πολυμορφία**» είναι το σύνθημα που εκφράζει τον πολιτισμό της Ε.Ε.

Το Σύνταγμα της Ε.Ε. καθορίζει την **πολιτισμική πολιτική** ως εξής:

α) Η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτοχρόνως προβάλλει την κοινή πολιτισμική κληρονομιά.

β) Η δράση της Ένωσης αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό είναι αναγκαίο, υποστηρίζει και συμπληρώνει τη δράση τους στους εξής τομείς:

-Βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών.

-Διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας.

-Καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου του οπτικοακουστικού τομέα.

Η Ε.Ε. υλοποιώντας το Σύνταγμα επιδιώκει να διαφυλάξει την κοινή ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, να στηρίξει και να προωθήσει τις τέχνες και τους τομείς της δημιουργίας στην Ευρώπη. Και πράγματι ενισχύει την πολιτιστική κληρονομιά με διάφορα προγράμματα, δράσεις και χρηματοδοτήσεις, κυρίως με το πρόγραμμα «**Δημιουργική Ευρώπη**». Εκτός από τα προγράμματα υπάρχουν κι άλλες **ενέργειες συμβολικής σημασίας**, όπως: ο θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης, η ορχήστρα νέων της Ευρώπης, η απονομή βραβείων «Αριστεία» σε λογοτέχνες της Ευρώπης κτλ.

Η Ελλάδα, όντας η **μήτρα του ευρωπαϊκού πολιτισμού**, μπορεί να προσφέρει πολλά στο χτίσιμο της Ε.Ε. Παιδεία, ελευθερία, δημοκρατία, κάλλος, αρμονία, μέτρο, διάλογος κτλ. είναι αξίες ελληνικές και συνάμα ευρωπαϊκές. Η Ελλάδα βρίσκεται στο μεταίχμιο τριών Ηπείρων (Ευρώπης, Ασίας, Αφρικής), και στο μεταίχμιο Δύσης και Ανατολής. Αυτό αποτελεί μέγα προνόμιο, γιατί μετέχει του πολιτισμού της Δύσης και της Ανατολής. Ασφαλώς «ανήκει» στον πολιτισμό της Δύσης. Και όντας **πολιτισμική υπερδύναμη**, μπορεί να συνθέτει την πολιτισμική πολυμορφία και να δημιουργεί έναν **πολιτισμό των πολιτισμών**, τον νέο ευρωπαϊκό πολιτισμό. Μπορεί να βρίσκεται στην πρωτοπορία του πολιτισμού της Ευρώπης.

Το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη»:

-Χώροι με το Σήμα Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

-Οι Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης

-Οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς

-Πολιτισμός και δημιουργία στην ΕΕ: ec.europa.eu/culture

Ο πολιτισμός στην Ε.Ε.

-Εορτασμός της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολυμορφίας: Κάθε χρόνο, δύο πόλεις ανακηρύσσονται πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης: αυτό δίνει επιπρόσθετη ώθηση στις τοπικές οικονομίες και προβάλλει τους τοπικούς καλλιτέχνες και τον μοναδικό πολιτιστικό πλούτο της κάθε πόλης.

-Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης:

Τομείς προτεραιότητας της Ε.Ε. για τον πολιτισμό.

Ανακαλύψτε τις πολιτιστικές δραστηριότητες που χρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. στη χώρα σας.

Μελετήστε την κληρονομιά της Ευρώπης μέσω διαδραστικών χαρτών, περιλαμβανομένων συνδέσμων προς 50 εκατομμύρια έργα τέχνης

«Η Ευρώπη με το ελληνικό της όνομα είναι οικείος χώρος, αφού ο πολιτισμός της είναι σύνθεση του ελληνικού, του ρωμαϊκού και του χριστιανικού πνεύματος. Μια σύνθεση στην οποία το ελληνικό πνεύμα εισέφερε την ιδέα της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς. Το ρωμαϊκό πνεύμα εισέφερε την ιδέα του κράτους και του δικαίου. Και ο χριστιανισμός την πίστη και την αγάπη» (Κωνσταντίνος Καραμανλής).

5. Ο Ευρωπαίος πολίτης: δικαιώματα και υποχρεώσεις

Προοργανωτής: Γιατί θέλουμε την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης; Για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τις άλλες υπερδυνάμεις (Αμερική, Κίνα, Ρωσία κτλ.); Για μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη; Για μεγαλύτερες επιδοτήσεις; Για να αντιμετωπίσουμε καλύτερα τους μετανάστες; Για να προστατέψουμε και να υπερασπιστούμε τις ευρωπαϊκές αξίες; Για να αντιμετωπίσουμε την παγκοσμιοποίηση; Γιατί;

Θέλουμε την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης για όλα αυτά και για άλλα πολλά. Όμως, καθένας από τους παραπάνω παραδειγματικά αναφερόμενους λόγους δεν έχει την ίδια σπουδαιότητα για όλους τους Ευρωπαίους πολίτες και για όλα τα κράτη-μέλη.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία, μοναδική στην ιστορία της ανθρωπότητας, **ελεύθερη ένωση λαών και κρατών**. Λαοί και κράτη, με δημοκρατικές διαδικασίες, με διάλογο και συμβιβασμό, με σεβασμό στους θεσμούς και στις λειτουργίες, με όραμα μια καλύτερη Ευρώπη και έναν καλύτερο κόσμο, δημιουργούν κάτι καινούργιο. Η «δημιουργία» άρχισε πριν εβδομήντα και πλέον χρόνια και συνεχίζεται. Τα εβδομήντα χρόνια δεν είναι πολλά στον ιστορικό χρόνο.

Οι εμπνευστές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1950) ανέφεραν: **«δεν συνδέουμε τα κράτη, ενώνουμε τους ανθρώπους»**. Το 1992 η «Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα» μετεξελίχθηκε σε «Ευρωπαϊκή Ένωση». Αυτό εκφράζει την ποιοτική αλλαγή της Ε.Ε., **από οικονομική κοινότητα σε πολιτική κοινότητα**. Ο κάθε πολίτης πλέον δεν είναι μόνο πολίτης του κράτους μέλους αλλά **και πολίτης της Ε.Ε.**

Το 2003 εγκρίθηκε το Σύνταγμα (Συνταγματική Συνθήκη) της Ευρώπης, αλλά δεν επικυρώθηκε από όλα τα κράτη-μέλη. Ενώ **το ευρώ δείχνει την οικονομική ένωση, το Σύνταγμα δείχνει την πολιτική ένωση**. Βεβαίως, το Σύνταγμα δεν τέθηκε σε ισχύ, αλλά πολλά από όσα αναφέρει ισχύουν και η πορεία προς την πολιτική ενοποίηση της Ε.Ε. συνεχίζεται. Το **Σύνταγμα και ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων** κατοχυρώνουν τις αξίες της Ένωσης και τα δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών.

Η Ένωση με κέντρο τον άνθρωπο, καθιέρωσε την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιούργησε έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Η ιθαγένεια αποτελεί ένα αποφασιστικό βήμα για την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης. Το Σύνταγμα της Ε.Ε., σχετικά με την **ιθαγένεια της Ένωσης**, μεταξύ άλλων, ορίζει:

α) Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την ιθαγένεια κράτους-μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης **προστίθεται στην εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά**.

β) Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Επί παραδείγματι, έχουν:

-Το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών- μελών.

-Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και στις δημοτικές εκλογές στο κράτος-μέλος κατοικίας τους, υπό τους ίδιους όρους με τους πολίτες του εν λόγω κράτους.

-Κάθε πολίτης της Ένωσης που κατοικεί σε κράτος-μέλος, του οποίου δεν είναι υπήκοος, έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος-μέλος της κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπήκοους του εν λόγω κράτους.

-Ο Ευρωπαίος πολίτης δεν έχει μόνο **δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις**, όπως είναι ο σεβασμός του πολιτισμού, των θεσμών και των αξιών της Ένωσης, ο σεβασμός του πολιτισμού και η τήρηση των νόμων που ισχύουν σε κάθε κράτος-μέλος της Ε.Ε. Κάθε Ευρωπαίος πολίτης έχει υποχρέωση να σέβεται τα δικαιώματα κάθε άλλου πολίτη, αφού κάθε δικαίωμα δημιουργεί και αντίστοιχη υποχρέωση.

-Η πολιτική ενοποίηση δυσχεραίνεται από τον **λαϊκισμό των πολιτικών**. Οι κυβερνώντες όλων σχεδόν των χωρών ισχυρίζονται τα εξής: για ό,τι πάει στραβά στα κράτη ευθύνεται η Ε.Ε., ενώ για ό,τι πάει καλά στα κράτη τα εύσημα τα διεκδικούν οι κυβερνώντες, παρ' ό,τι τα καλά έχουν γίνει είτε από την Ε.Ε. είτε με τη βοήθεια της Ε.Ε.

Οργανισμός Θεμελιωδών
Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα εμπειριέχει και τον **χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης**. Στόχος του χάρτη είναι η συγκέντρωση σε ένα ενιαίο κείμενο όλων των ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, που εξασφαλίζονται στον Ευρωπαίο πολίτη, ώστε εύκολα και γρήγορα να τα διαπιστώνει και να τα υπερασπίζεται/ τηρεί.

-«Πολλά είναι τα όσα ήθελες και δεν μπόρεσες.

Περισσότερα όσα μπορούσες και δεν θέλησες.

Και ακόμη περισσότερα όσα δεν θέλησες και που έπρεπε και να θελήσεις και να μπορέσεις»

(Κ. Τσάτσος).

-Χάρτης θεμελιωδών
Δικαιωμάτων της Ε.Ε.
Κείμενο (ΜΑ)

6. Η συμμετοχή του Ευρωπαίου πολίτη

Είναι βέβαιον ότι δεν αρκεί η ενημέρωση των Ευρωπαίων πολιτών για το «τι κάνει» η Ε.Ε.· χρειάζεται και η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην οικοδόμηση της Ευρώπης. Η Ε.Ε. μεριμνά με πολλούς τρόπους για την **ενεργό συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών** στο ευρωπαϊκό κοινωνικο-πολιτικό γίνεσθαι. Παράδειγμα: Την **9^η Μαΐου 2021**, ημέρα της Ευρώπης, έγινε η εναρκτήρια εκδήλωση της **«Διάσκεψης για το Μέλλον της Ευρώπης»**. Οι Πρόεδροι του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με κοινή δήλωση, μεταξύ άλλων, ανέφεραν: η Ε.Ε. οφείλει να δείξει ότι μπορεί να δώσει απαντήσεις στις ανησυχίες και τις φιλοδοξίες των πολιτών. Η ευρωπαϊκή πολιτική πρέπει να ανταποκριθεί συνολικά στα καθοριστικά για την παρούσα γενιά καθήκοντά μας.

Ο διάλογος και ο προβληματισμός για το μέλλον της Ευρώπης συνεχίζονται με τη **συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών**, όπως π.χ.:

α) Το πρόγραμμα **«Ευρώπη για τους πολίτες»**. Βοηθάει τους πολίτες να κατανοήσουν καλύτερα την ιστορία και την πολυμορφία της Ε.Ε., τους ενημερώνει για τα δικαιώματα που παρέχει η ευρωπαϊκή ιθαγένεια και ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους στο γίνεσθαι της Ε.Ε.

β) Οι **«Διάλογοι με τους πολίτες»**. Γίνονται διάλογοι σε διάφορες πόλεις όλων των κρατών μελών της Ε.Ε., με στόχο να ακουστούν οι απόψεις των πολιτών και να συζητηθούν θέματα που τους προβληματίζουν.

γ) Οι **«Διάλογοι με την κοινωνία των πολιτών»**. Είναι συζητήσεις μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για διάφορα θέματα.

Επίσης, η **«Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών»** δίνει τη δυνατότητα στους Ευρωπαίους πολίτες να ζητήσουν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προετοιμάσει **πρόταση για νομοθετική πράξη**. Τη σχετική αίτηση πρέπει να υπογράψουν τουλάχιστον ένα εκατομμύριο πολίτες, από το ένα τέταρτο τουλάχιστον των χωρών-μελών της Ε.Ε.

Η Ευρώπη είναι μια πολιτισμική ενότητα λαών και κρατών που οφείλει να βρίσκεται σε ισορροπία. Η **πολιτική ενοποίηση** της Ε.Ε. δεν είναι αντίθετη προς την εθνική κυριαρχία των κρατών, αφού συμπεριλαμβάνει:

α) Τους ευρωπαίους πολίτες οργανωμένους σε λαούς. Δηλαδή, έναν χώρο με ιστορική και πολιτισμική ομοιογένεια.

β) Τα ευρωπαϊκά κράτη, καθένα με τη δική του έννομη τάξη. Δηλαδή, μια Ευρώπη ξεχωριστών κρατών που ανήκουν στην Ε.Ε.

Οι **Ευρωσκεπτικιστές** είναι επιφυλακτικοί για τη διεύρυνση και την πολιτική ενοποίηση της Ε.Ε. Όταν πολίτες και κράτη προτάσσουν το **εθνικό συμφέρον** και κυριαρχεί ο **λαϊκισμός των πολιτικών**, εμποδίζεται η πολιτική ενοποίηση. Όμως, τι θα συνέβαινε με την κλιματική αλλαγή, την ενεργειακή κρίση, την πανδημία, τη μετανάστευση, την τρομοκρατία κτλ., αν δεν υπήρχε η Ε.Ε.;

Ο **Ευρωπαίος πολίτης** απολαμβάνει πολλά **πλεονεκτήματα**: περισσότερες επιλογές, διασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών του, υψηλότερο βιοτικό επίπεδο, ελεύθερη διακίνηση κτλ. Η ιδέα της **πολιτικής ένωσης της Ευρώπης** γίνεται πράξη, αλλά να μην μας διαφεύγει ότι οι άνθρωποι μετουσιώνουν τις ιδέες σε πράξη. Η Ευρώπη χρειάζεται την υποστήριξη των πολιτών. Επομένως, ο Ευρωπαίος πολίτης έχει χρέος να συμβάλει προσωπικά στη δημιουργία της **«Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας»**, να γίνει πρωταγωνιστής των εξελίξεων.

-Από τη δημόσια διαβούλευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2020:

«Η παροχή στους πολίτες της δυνατότητας να συμμετέχουν σε συζητήσεις σχετικά με τις πολιτικές είναι το καλύτερο που μπορεί να κάνει η Ευρώπη για να αυξήσει την ευαισθητοποίηση για πολλά ζητήματα. Η εκπαίδευση των πολιτών σχετικά με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε τώρα θα πρέπει να είναι η κορυφαία προτεραιότητα της ΕΕ» (πολίτης της Ε.Ε.).

-Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη Διάσκεψη για το μέλλον της Ευρώπης, βλέπε: futureu.europa.eu/?locale=el

-Μάθετε περισσότερα σχετικά με τη νέα ώθηση για την ευρωπαϊκή δημοκρατία από την ΕΕ: europa.eu/!UM78WC

-Ερώτημα: θέλουμε οι Ευρωπαίοι, η Ευρώπη να είναι οικονομικός γίγαντας και πολιτικός νάνος; Ουδείς σίφρων Ευρωπαίος το θέλει, όταν είναι γνωστό ότι η πολιτική συνδέεται άρρηκτα με την οικονομία. Άρα, η πορεία προς την πολιτική ενοποίηση της Ε.Ε. είναι λογικά και ιστορικά αναγκαία και ωφέλιμη για τους Ευρωπαίους πολίτες και για όλα τα κράτη της Ευρώπης.

Υπηρεσίες Ε.Ε. στην Ελλάδα:

-Ευρωπαϊκή Επιτροπή Βασ. Σοφίας, 2, Αθήνα, Τηλ. 210.7272100

-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Αμαλίας 8, Αθήνα, Τηλ. 210.3271000

-Γραφεία ενημέρωσης του πολίτη της Ε.Ε. Τηλ. 210.3271011 (ιστοσελίδες)

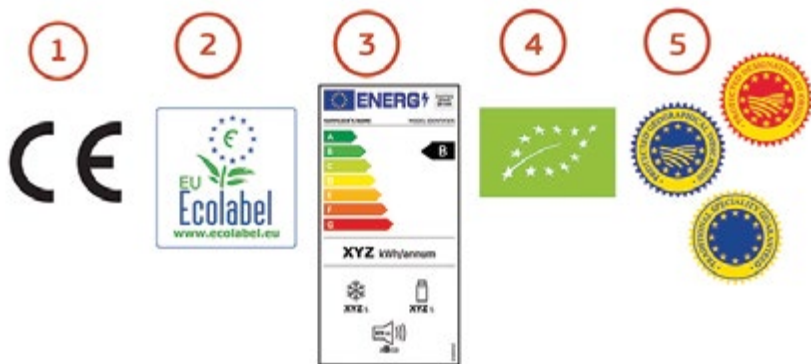

Πληροφορίες στους Ευρωπαίους πολίτες

7. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην καθημερινή μας ζωή

Προργανωτής:

Η νομοθεσία της Ε.Ε. έχει θεσπίσει αυστηρούς κανόνες όσον αφορά την επισήμανση των τροφίμων, των ποτών, των καλλυντικών προϊόντων και των ηλεκτρονικών συσκευών. Χωρίς κατάλληλη επισήμανση, δεν επιτρέπεται η είσοδος ενός προϊόντος στην αγορά. Αναγνωρίζετε τα σήματα που ακολουθούν; Πού μπορείτε να τα δείτε; Τι σημαίνουν;

Οι Ευρωπαίοι πολίτες απολαμβάνουν πολλά αγαθά, τα οποία θεωρούν δεδομένα. Όμως, κάθε άλλο παρά δεδομένα είναι. Ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας, στα σύνορα της Ένωσης, μας το θύμισε. Πάντως, οι **Ευρωπαίοι απολαμβάνουν** τη μεγαλύτερη περίοδο ειρήνης στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία, έχουν ένα από τα υψηλότερα επίπεδα ζωής παγκοσμίως και έχουν μια δημοκρατία που την επιθυμούν εκατομμύρια άνθρωποι. Επιπλέον, έχουν πολλά **πλεονεκτήματα στην καθημερινή ζωή** τους, όπως:

α) Ασφαλή και εύκολα ταξίδια στην Ε.Ε. Τα ταξίδια σήμερα είναι πιο εύκολα από ό,τι στο παρελθόν. Σύμφωνα με τη **συνθήκη Σένγκεν** οι περισσότερες χώρες της Ένωσης, και ορισμένες τρίτες χώρες, έχουν καταργήσει τους συνοριακούς ελέγχους. Έτσι, οι Ευρωπαίοι μπορούν να ταξιδεύουν χωρίς διαβατήριο, σε 23 χώρες της Ε.Ε. και 4 χώρες εκτός του χώρου Σένγκεν.

β) Υγειονομική περίθαλψη και ασφάλεια κατά τη διάρκεια των ταξιδιών. Οι πολίτες της Ε.Ε., αν αρρωστήσουν ή έχουν κάποιο ατύχημα στη διάρκεια επίσκεψής τους σε χώρα της Ε.Ε., καθώς και στην Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία, έχουν το δικαίωμα δημόσιας υγειονομικής περίθαλψης υπό τους ίδιους όρους και με το ίδιο κόστος που ισχύουν για τους πολίτες της χώρας αυτής.

γ) Ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Από την ίδρυσή της η Ε.Ε. κατοχύρωσε αυτή την ελευθερία. Αυτό επιτρέπει στις επιχειρήσεις να πωλούν προϊόντα σε μια αγορά πεντακοσίων εκατομμυρίων περίπου κατοίκων. Ο ανταγωνισμός οδηγεί σε χαμηλότερες τιμές και σε ευρύτερη επιλογή προϊόντων και υπηρεσιών για τον καταναλωτή.

δ) Ασφάλεια προϊόντων και τροφίμων. Η Ένωση διαθέτει από τα υψηλότερα πρότυπα ασφάλειας τροφίμων στον κόσμο. Έχει καθιερώσει υποχρεωτικούς ελέγχους σε ολόκληρη την αγροδιατροφική αλυσίδα, ώστε να διασφαλίζεται ότι τα φυτά και τα ζώα είναι υγιή, τα τρόφιμα και οι ζωοτροφές είναι ασφαλείς και στα προϊόντα γίνεται ορθή επισήμανση. Αυτό το εξασφαλίζει η Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια Τροφίμων. Επίσης, έχει θεσπίσει αυστηρούς κανόνες σε θέματα ασφάλειας για πολλά προϊόντα, όπως τα παιχνίδια και οι ηλεκτρονικές συσκευές.

Γωνιά μάθησης
για την Ε.Ε.
(ιστοσελίδα)

-Βλέπε περισσότερα για την Ε.Ε., για μαθησιακό υλικό και σύντομα βίντεο σε αντίστοιχους ιστοτόπους της Ε.Ε.

-Ταξίδια στην Ε.Ε.:

Πριν ταξιδέψετε, ζητήστε από τον ασφαλιστικό σας φορέα την ευρωπαϊκή κάρτα ασφάλισης ασθενείας: europa.eu/!Vk78BC

Βίντεο για την ευρωπαϊκή κάρτα ασφάλισης ασθενείας: europa.eu/!Vk78BC

Προστατεύονται τα δικαιώματα των επιβατών, όταν ταξιδεύουν με αεροπλάνο, τρένο, πλοίο, λεωφορείο ή πούλμαν (για παράδειγμα, σε ορισμένες περιπτώσεις μπορούν να λάβουν αποζημίωση σε περίπτωση που η πτήση τους ακυρωθεί).

Ενημέρωση για τα δικαιώματα των επιβατών της Ε.Ε. οποιαδήποτε στιγμή και οπουδήποτε στην εφαρμογή: europa.eu/!gk43PM

-Ταξίδια εκτός χωρών Ε.Ε.:

Οι πολίτες της Ε.Ε., όταν ταξιδεύουν σε χώρα εκτός της Ε.Ε., μπορούν να λαμβάνουν βοήθεια από το προξενείο ή την πρεσβεία οποιασδήποτε άλλης χώρας της Ε.Ε., αν η χώρα καταγωγής τους δεν εκπροσωπείται;

Προστασία διαδικτυακών αγορών:

-Σύμφωνα με τη νομοθεσία της Ε.Ε. προστατεύονται οι διαδικτυακές αγορές σας. Συγκεκριμένα:

-Μπορείτε εντός 14 ημερών να επιστρέψετε τα προϊόντα που έχετε αγοράσει εξ αποστάσεως, είτε μέσω διαδικτύου είτε μέσω τηλεφώνου.

Επίσης, απαγορεύονται οι κρυφές χρεώσεις και οι δαπάνες διαδικτύου.

8. Σπουδές και επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε.

Προργανωτής-Άσκηση: «Ανακαλύψτε το δικαίωμά σας για σπουδές, εργασία και επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε.». Ενημέρωση για:

α) Σπουδές και εργασία στην Ε.Ε. Επειδή είστε Ευρωπαίος πολίτης, έχετε το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. Και αυτό σημαίνει επίσης ότι μπορείτε:

-Να σπουδάσετε και να λάβετε κατάρτιση σε οποιαδήποτε χώρα της Ε.Ε. με τους ίδιους όρους που ισχύουν για τους υπηκόους της χώρας αυτής.

-Να εργαστείτε οπουδήποτε στην Ε.Ε. και να επωφεληθείτε από τις ευκαιρίες που προσφέρει μια πανευρωπαϊκή αγορά εργασίας.

Το πρόγραμμα Erasmus+ βοηθά ανθρώπους να ζήσουν για ένα χρονικό διάστημα στο εξωτερικό. Απευθύνεται σε νέους, φοιτητές, ασκούμενους, εκπαιδευτικούς κτλ. Μπορεί να στηρίξει οικονομικά και οργανωτικά φοιτητές, τόσο πανεπιστημιακής εκπαίδευσης όσο και επαγγελματικής κατάρτισης, στη διαμονή τους σε 33 χώρες σε ολόκληρη την Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο. Μέσω ενός ευρωπαϊκού συστήματος μονάδων διασφαλίζεται ότι οι βαθμοί που λαμβάνετε στο εξωτερικό, συνυπολογίζονται για τις σπουδές σας στη χώρα σας.

β) Επαγγελματική σταδιοδρομία. Όλοι οι Ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να έχουν μια **λαμπρή επαγγελματική σταδιοδρομία στους θεσμούς της Ε.Ε.** Οι υπάλληλοι της Ένωσης είναι πολίτες χωρών της Ε.Ε. και προσλαμβάνονται μέσω του ευρωπαϊκού γραφείου επιλογής προσωπικού, μετά από **διαγωνισμούς πρόσληψης**. Αν η σταδιοδρομία αυτή σας ενδιαφέρει, μπορείτε να υποβάλετε **αίτηση για πρακτική άσκηση στην Ε.Ε.** σε οποιοδήποτε από τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. Κάθε πρόγραμμα πρακτικής άσκησης στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ε.Ε. προσφέρει:

-Μια μοναδική ευκαιρία για να αποκτήσετε μια γεύση του τι σημαίνει σταδιοδρομία στην Ε.Ε.

-Μια ευκαιρία να ενισχύσετε τις επαγγελματικές σας δεξιότητες.

-Μια σημαντική ευκαιρία για προσωπική ανάπτυξη.

Υπάρχουν **προγράμματα πρακτικής άσκησης** στην Ε.Ε. για πολλούς τομείς, όπως: ανθρωπίνος πόρος, επικοινωνία, τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών, δίκαιο του ανταγωνισμού, περιβαλλοντική πολιτική, εξωτερικές σχέσεις, αναπτυξιακή πολιτική κτλ. Οι περισσότερες περιόδους πρακτικής άσκησης διαρκούν συνήθως 5 ή 6 μήνες. Τα προγράμματα πρακτικής άσκησης είναι **αμειβόμενα**. Το ποσό ποικίλλει ανάλογα με τον οργανισμό στον οποίο γίνεται η πρακτική άσκηση.

Παρεμπιπτόντως, ως πολίτες της Ε.Ε. είναι χρήσιμο να γνωρίζετε το **βιοτικό επίπεδο κάθε χώρας**. Αυτό υπολογίζεται με βάση τις τιμές ορισμένων αγαθών και υπηρεσιών σε κάθε χώρα σε σχέση με το εισόδημα στη χώρα αυτή. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιείται ένα κοινό πλάσματικό νόμισμα που ονομάζεται **Μονάδα Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ)**. Συγκρίνοντας το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) ανά κάτοικο σε ΜΑΔ, μπορούμε να έχουμε μια εικόνα του βιοτικού επιπέδου σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Εάν λοιπόν πιστεύετε στις αξίες της Ε.Ε. και θέλετε να συμβάλλετε στο μέλλον της, μπορείτε να έχετε μια λαμπρή σταδιοδρομία σε έναν από τους πολλούς θεσμούς και οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. **Και μην ξεχνάτε: Είμαστε Έλληνες και Ευρωπαίοι πολίτες!!! Καλή σταδιοδρομία!!!**

Σπουδές και επαγγελματική σταδιοδρομία στην Ε.Ε.:

-Για σπουδές και βιογραφικό Σημείωμα (ιστοσελίδες):

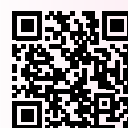
-Η πλατφόρμα Europass προσφέρει ένα εύχρηστο υπόδειγμα για το βιογραφικό σας σημείωμα, καθώς και άλλα εργαλεία για τη γνωστοποίηση των δεξιοτήτων σας σε εργοδότες σε ολόκληρη την ΕΕ.

Προτού υποβάλετε αίτηση, μην παραλείψετε να συμβουλευτείτε το Europass

-Πληροφορίες για το πρόγραμμα Erasmus: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>

-Βίντεο για το τι είναι το Erasmus+: europa.eu/!4Jw7NP

-Επαγγελματική σταδιοδρομία και πρακτική άσκηση στην Ε.Ε. (ιστοσελίδες):

-Στον αντίστοιχο ιστότοπο μπορείτε να βρείτε χιλιάδες ανακοινώσεις θέσεων εργασίας από ολόκληρη την Ε.Ε., την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία.

Κράτη-μέλη της Ε.Ε

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Ευρωπαϊκή Ένωση»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Η Ελλάδα έγινε μέλος της Ε.Ε. το 1981.
- ___ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί την κυβέρνηση της Ε.Ε.
- ___ Η σημαία της Ε.Ε. έχει δώδεκα αστέρια.
- ___ Η 29η Μαΐου είναι η ημέρα της Ευρώπης.
- ___ Οι πολίτες των κρατών μελών της Ε.Ε. έχουν την ιθαγένεια της Ε.Ε.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Στην ενοποίηση της Ε.Ε. συμβάλλουν:

- α. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- β. Το ευρώ
- γ. Η ιθαγένεια της Ε.Ε.
- δ. Ο πολιτισμός
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
- β. Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- γ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- δ. Συμβούλιο της Ε.Ε.

Β΄ στήλη

- ___ είναι η κυβέρνηση της Ένωσης
- ___ είναι πολιτικό όργανο
- ___ έχει νομοθετική και εκτελεστική εξουσία
- ___ έχει νομοθετική εξουσία

4. Να αναλύσετε τους πολιτικούς και οικονομικούς λόγους ίδρυσης της Ε.Ε.

5. Ποιες ήταν οι τέσσερις ελευθερίες που κατοχύρωσε με την ίδρυσή της η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα;

6. Να αναφέρετε τέσσερις βασικούς θεσμούς της Ε.Ε. και να εξηγήσετε τις έννοιες «διεύρυνση» και «εμβάθυνση».

7. Τι γνωρίζετε για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή;

8. Ποιες βασικές αξίες αποτελούν τα θεμέλια της Ε.Ε.;

9. Προσδιορίστε τέσσερα κοινά σύμβολα της Ε.Ε.

10. Να εξηγήσετε την πολιτισμική κληρονομιά και την πολιτισμική πολυμορφία της Ε.Ε.

11. Τι γνωρίζετε για την ιθαγένεια της Ένωσης; Να αναφέρετε δύο δικαιώματα που απολαμβάνουν όσοι έχουν την ιθαγένεια της Ένωσης.

12. Άσκηση-Δραστηριότητα: Αγώνας αντιλογίας με θέμα: «Διεύρυνση ή εμβάθυνση της Ε.Ε.»; Η Α΄ ομάδα αναλαμβάνει να υποστηρίξει τη «διεύρυνση» και η Β΄ ομάδα την «εμβάθυνση».

13. Δραστηριότητα: Η 9η Μαΐου είναι η ημέρα της Ευρώπης και εορτάζεται σε όλη την Ευρώπη. Να βρείτε τρόπους (ομιλίες, επισκέψεις, ενημερώσεις κτλ.) για να γιορτάσετε την ημέρα της Ευρώπης. Μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες στο διαδίκτυο πώς γιορτάστηκε η 9η Μαΐου το 2024.

14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

15. **Παιχνίδι Γνώσεων- Ερωτήσεις Κουίζ, Σωστό ή Λάθος** σχετικό με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΜΑ).

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ – 8 ώρες

1. Παγκόσμιες διαδικασίες κατακερματισμού παλαιών κοινοτήτων και δημιουργία καινούργιων
2. Παγκόσμια Πολιτεία και παγκόσμιος πολίτης
3. Από την πόλη-κοινότητα στη μεγαλούπολη και ξανά στην πόλη
4. Παγκόσμια προβλήματα
5. Η μετανάστευση ως παγκόσμιο πολυδιάστατο φαινόμενο
6. Διάκριση, αίτια και συνέπειες μετανάστευσης
7. Μετανάστες και πρόσφυγες
8. Εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να διακρίνουν ότι η κοινωνία είναι ένα σύμπλεγμα ανθρώπινων δικτύων περισσότερο ή λιγότερο σταθερών που εξελίσσονται στο πέρασμα του χρόνου με διαφορετικές ταχύτητες και εντάσεις.
- Να υπερασπίζονται τη θέση ότι, αν πραγματικά επιθυμούν να είναι μέλη της ίδιας πολιτικής κοινότητας, άνθρωποι με διαφορετικές αξίες και πεποιθήσεις μπορούν να μάθουν να ζουν και να δρουν από κοινού για να βελτιώσουν την κοινωνική τους κατάσταση.
- Να αξιολογούν τον ρόλο των πόλεων στην παγκόσμια τάξη – Παγκόσμιες πόλεις.
- Να βλέπουν τη μετανάστευση και το άσυλο ως πολυδιάστατο φαινόμενο (ανθρωπιστικό, δημογραφικό, πολιτισμικό, πολιτικό, διεθνών σχέσεων, ασφάλειας).
- Να δείχνουν κατανόηση και ευαισθησία για την κατάσταση των προσφύγων, μπαίνοντας στη θέση τους (ενσυναίσθηση).
- Να διαθέτουν κριτική σκέψη για την επεξεργασία ρατσιστικών, σεξουαλικών ή άλλων πολιτισμικών στερεοτύπων και αντιλήψεων.
- Να εκφράζονται με ιδέες και επιχειρήματα κατά τη διάρκεια του ανοικτού διαλόγου στην τάξη.
- Να αιτιολογούν γιατί ο καθένας μπορεί να επηρεάζει ατομικά με τις πράξεις και τη στάση του την κοινωνία και τις ζωές των άλλων.
- Να ερμηνεύουν γιατί οι άνθρωποι βρίσκονται σε μια συνεχή μετακίνηση, να γνωρίζουν ότι η μετακίνηση γίνεται για πολλούς και ποικίλους λόγους και να εξηγούν τις επιπτώσεις της μετανάστευσης.

Βασική ορολογία

-παγκοσμιοποίηση	-παγκόσμιος πολίτης	-χώρα προέλευσης
-παγκόσμιο χωριό	-κοσμοπολίτης	-χώρα υποδοχής
-διεθνοποίηση οικονομίας	-παγκόσμιος πολιτισμός	-Συνθήκη Γενεύης για τους πρόσφυγες
-μαζική κουλτούρα	-παγκόσμια προβλήματα	-εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης
-παγκόσμιες αξίες	-μετανάστης	-οργανωμένη μετανάστευση
-παγκόσμιος οργανισμοί	-πρόσφυγας	-ανοργάνωτη μετανάστευση
-περιφερειακοί οργανισμοί	-μεταναστευτικές ροές	-εθνική στρατηγική ένταξης
-παγκόσμια κοινωνία	-εσωτερική μετανάστευση	
-παγκόσμιες ΜΚΟ	-διεθνής μετανάστευση	

Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)-
«Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση»

1. Παγκόσμιες διαδικασίες κατακερματισμού παλαιών κοινοτήτων και δημιουργία καινούργιων

Παγκοσμιοποίηση σημαίνει παγκόσμια κυκλοφορία ανθρώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου. Σημαίνει κατάργηση των συνόρων και μεγαλύτερη επικοινωνία και αλληλεξάρτηση μεταξύ των ανθρώπων και των κρατών. Κυρίως λόγω της μεγάλης ανάπτυξης της τεχνολογίας των επικοινωνιών, ο κόσμος όλος είναι ένα **παγκόσμιο χωριό**. Κι έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες για συνεργασία και για σύγκρουση.

Η παγκοσμιοποίηση είναι **σύνθετο φαινόμενο**: τεχνολογικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό. Αναδεικνύει το γεγονός ότι οτιδήποτε συμβαίνει στον πλανήτη δεν είναι μια εξέλιξη με περιορισμένη σημασία, που αφορά μόνο την τοπική κοινωνία ή μια χώρα, αλλά αντίθετα όλα **όσα συμβαίνουν στον κόσμο αφορούν τον κόσμο**. Επομένως, χρειάζεται να αναπροσαρμόσουμε και να οργανώσουμε τους θεσμούς μας, τη δράση μας και τη ζωή μας, λαμβάνοντας υπόψη τη νέα πραγματικότητα. Η παγκοσμιοποίηση είναι μια **νέα ιδεολογία** που αναπτύσσεται από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Η ανάπτυξή της οφείλεται σε **διάφορους λόγους**, όπως:

α) Η ανάπτυξη της τεχνολογίας. Η τεχνολογία αποτελεί την κινητήρια δύναμη. Ειδικότερα, οι τεχνολογίες των επικοινωνιών που καταργούν τα σύνορα και ενοποιούν τον κόσμο. Ο πλανήτης πλέον είναι ένα διασυνδεδεμένο οικουμενικό χωριό.

β) Η διεθνοποίηση της οικονομίας. Η επικράτηση της ελεύθερης οικονομίας και του ανταγωνισμού σε παγκόσμια κλίμακα, οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές πολυεθνικών επιχειρήσεων, η δύναμη του διεθνούς χρηματιστηριακού κεφαλαίου και η κυριαρχία του καπιταλιστικού συστήματος οδήγησαν στη διεθνοποίηση της οικονομίας.

γ) Η κυριαρχία της μαζικής κουλτούρας. Αν και η παγκοσμιοποίηση βοηθάει στη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών, εν τούτοις στην πράξη κυριαρχεί η κουλτούρα των ισχυρών κρατών. Σήμερα, κυριαρχεί η αμερικανική μαζική κουλτούρα. Βεβαίως, υπάρχουν και άλλες κουλτούρες, ακόμα και μικρών λαών, αλλά κάποιες προσπαθούν να επιβιώσουν.

δ) Η επέκταση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, η δημοκρατία και τα ανθρωπίνια δικαιώματα είναι οικουμενικές αξίες και δεν γνωρίζουν σύνορα. Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, η συνεργασία μεταξύ των εθνικών κρατών καθίσταται ολοένα και πιο αναγκαία. Πολλά προβλήματα υπερβαίνουν τα όρια του κράτους και προσλαμβάνουν διεθνή χαρακτήρα. Η διεθνοποίηση της πολιτικής είναι πλέον πραγματικότητα.

Η πορεία της παγκοσμιοποίησης για άλλους είναι συναρπαστική και για άλλους τρομακτική. **Μερικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης** είναι:
-Νέες τεχνολογίες στον τρόπο παραγωγής. Οι αυτοματισμοί και τα ρομπότ απλώνονται σε όλους τους τομείς της παραγωγής.

-Αλλαγές στις επικοινωνίες και στις μεταφορές. Στις επικοινωνίες κυριαρχεί το κινητό τηλέφωνο και το διαδίκτυο. Στις μεταφορές, τα αεροπλάνα και τα τραίνα υψηλής ταχύτητας. Αλλά και τα αυτοκίνητα διαφόρων τύπων και επιδόσεων.

-Συνύπαρξη παγκόσμιου και τοπικού. Αφενός διαμορφώνονται παγκόσμιες τάσεις για μουσική, ντύσιμο, φαγητό κτλ. και από την άλλη διατηρείται το παραδοσιακό, τοπικό και εθνικό.

-Επιπτώσεις στο άτομο. Μουσική, ντύσιμο, φαγητό, σπουδές στο εξωτερικό, ταξίδια, φιλίες μέσω διαδικτύου, συμμετοχή σε διεθνείς ΜΚΟ

-Ασφαλώς, υπάρχει παγκόσμια συνεργασία, κυρίως, στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δημοκρατία και τα ανθρωπίνια δικαιώματα, που είναι οικουμενικές αξίες. Η επέκταση και η προστασία τους τείνει να γίνει παγκόσμια, γι' αυτό γίνεται λόγος για «παγκοσμιοποίηση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

«Αν όμως έχουμε δίκιο να υποστηρίξουμε την παγκοσμιοποίηση, οφείλουμε ταυτοχρόνως να αποφύγουμε και θεσμικούς και πολιτικούς κινδύνους που ενέχει. Δεν είναι εύκολο να διαλύσουμε τις οποίες αμφιβολίες αν δεν λάβουμε σοβαρά υπόψη μας τις βαθύτερες ανησυχίες που τις προκαλούν» (Amartya Sen, Απόσπασμα Άρθρου)

«Η παγκοσμιοποίηση είναι μια σειρά από ανελέητες διαδικασίες, που καλπάζουν ως τα πέρατα της γης, καταστρέφοντας δάση, γλώσσες, ήθη και έθιμα, χωρίς καμία έγνοια για τα ασήμαντα ανθρωπάκια» (περιοδ. Τάιμ, 24 Απριλίου 2000)

-Μερικές από τις **θετικές πλευρές της παγκοσμιοποίησης** είναι:

- Η αύξηση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών.
- Η μείωση του κόστους παραγωγής.
- Η ταχύτερη μεταφορά προϊόντων.
- Η περισσότερη και ταχύτερη επικοινωνία των ανθρώπων.

Μερικές από τις **αρνητικές πλευρές της παγκοσμιοποίησης** είναι:

- Η επικράτηση μιας ομοιόμορφης κουλτούρας σε ντύσιμο, μουσική κτλ.
- Το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ πλουσίων και φτωχών ανθρώπων.
- Ο περιορισμός του κοινωνικού κράτους.
- Η επιδείνωση της θέσης των εργαζομένων.

κτλ. αλλάζουν τον τρόπο σκέψης και δράσης και τη ζωή του ατόμου. Οι παραπάνω επιπτώσεις για άλλους είναι **θετικές** και και για άλλους **αρνητικές**. Παράδειγμα: το ρομπότ αυξάνει την παραγωγή αλλά κάποιοι εργαζόμενοι απολύονται. Ζητούμενο είναι η αύξηση των θετικών και ο περιορισμός των αρνητικών επιπτώσεων. Βεβαίως, ο γιγαντισμός, το ξεπέραςμα κάθε μέτρου, σε όλες τις εκφάνσεις του βίου (επιχειρήσεις, κατανάλωση, μόλυνση, ψυχαγωγία, συμπεριφορές κτλ.), οδηγεί σε αδιέξοδα. Ίσως, η διέξοδος βρίσκεται στην αναζήτηση του μέτρου, στο ανθρώπινο μέτρο (πάντων μέτρον άνθρωπος). Ας μην ξεχνάμε ότι η Ε.Ε. κατοχυρώνει και χρηματοδοτεί την πολιτισμική πολυμορφία.

Η παγκοσμιοποίηση ως ανθρώπινη ανάγκη, ως συναδέλφωση ανθρώπων και λαών, ως ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων, αγαθών και υπηρεσιών, ως μεταφορά πόρων από τις πλούσιες προς τις φτωχές χώρες, ως δυνατότητα επικοινωνίας με όλες τις περιοχές τους κόσμου, είναι και χρήσιμη και απαραίτητη. Αντίθετα, η παγκοσμιοποίηση ως επιβολή ορισμένου πολιτικού-οικονομικού συστήματος, ή ως κυριαρχία μιας κουλτούρας σε όλο τον κόσμο, ούτε χρήσιμη ούτε απαραίτητη είναι.

Κάποιοι επιμένουν στο τοπικό και στο εθνικό, γιατί φοβούνται το παγκόσμιο. Κάποιοι ζουν μια αντίφαση: δεν θέλουν να αλλάξει τίποτα, αλλά ταυτοχρόνως παραπονούνται για αυτό που υπάρχει. Έτσι, μπορεί να πολεμούν την παγκοσμιοποίηση, αλλά να επιζητούν τα οφέλη της. Η παγκοσμιοποίηση **συμφέρει και την Ελλάδα**, γιατί οι Έλληνες αφομοιώνουν και προσαρμόζονται εύκολα στο καινούργιο αλλά και επιτυγχάνουν περισσότερα στον διεθνή στίβο. Παράδειγμα αποτελούν οι Έλληνες που διαπρέπουν στο εξωτερικό και οι Έλληνες εφοπλιστές που έχουν δημιουργήσει τη μεγαλύτερη ναυτιλία στον κόσμο. Επιπλέον, από τα Ελληνιστικά χρόνια, οι Έλληνες είναι κοσμοπολίτες. Και είναι γεγονός ότι ο ελληνισμός έλαμψε όταν άνοιξε τα σύνορά του, ενώ έσβησε όταν κλείστηκε σε αυτά. Γι' αυτό «**σκέψου τοπικά και ελληνικά και δράσε παγκόσμια**».

2. Παγκόσμια Πολιτεία και παγκόσμιος πολίτης

Προοργανωτής: Σύμφωνα με τον Διονύση Σιμόπουλο «είμαστε πράγματι παιδιά του σύμπαντος». Επομένως, μήπως χρειάζεται να σκεφθούμε ότι η γη είναι ένας κόκκος άμμου στην απεραντοσύνη του σύμπαντος; Μήπως χρειάζεται ταυτοχρόνως να σκεφτόμαστε τα πάντα στη ζωή μας με όρους μικρόκοσμου και μακρόκοσμου; Μήπως, ως παιδιά του σύμπαντος, είμαστε και παιδιά της γης; Μήπως χρειάζεται να σκεφτόμαστε και να δρούμε ως παγκόσμιοι πολίτες;

Ο άνθρωπος είναι «φύσει κοινωνικό και πολιτικό ον» (Αριστοτέλης). Στην πορεία του χρόνου δημιούργησε ομάδες, πόλεις-κράτη, αυτοκρατορίες, εθνικό Κράτος, ενώσεις κρατών, παγκόσμια κοινότητα. Σε κάθε ομάδα, από την οικογένεια μέχρι την παγκόσμια κοινότητα αναπτύσσονται σχέσεις. Όμως, όσο προχωράμε από μικρότερα προς ευρύτερα σύνολα, τόσο μειώνεται η συνοχή και η αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων.

Βεβαίως, η **παγκόσμια κοινωνία** είναι οργανωμένη σε **ανεξάρτητα κράτη**. Δεν υπάρχει ένα παγκόσμιο Κράτος που νομοθετεί και επιβάλλει νόμους σε όλα τα κράτη. Εκ των πραγμάτων λοιπόν στις σχέσεις των ανθρώπων που ζουν σε διαφορετικά κράτη, παρεμβάλλονται από το Κράτος κάποιες δεσμεύσεις (π.χ. χορήγηση διαβατηρίου).

Οι αρχαίοι Έλληνες, πρώτα οι κυνικοί και μετά οι στωϊκοί φιλόσοφοι, οραματίστηκαν μια παγκόσμια πολιτεία. Γι' αυτό, στην αρχαία Ελλάδα γεννιέται η έννοια του κοσμοπολίτη. Στην εποχή μας, πρώτα η Κοινωνία των Εθνών και αργότερα ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών αποτέλεσαν προσπάθειες για μια παγκόσμια πολιτεία. Επίσης δημιουργήθηκαν αρκετοί διεθνείς περιφερειακοί οργανισμοί (NATO, ΟΟΣΑ, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ρωσική Ομοσπονδία κτλ.).

-Δεν μπορεί να γίνει λόγος για παγκοσμιοποίηση, χωρίς παγκόσμιο Κράτος χωρίς παγκόσμια κυβέρνηση και χωρίς παγκόσμιους πολίτες. Ούτε υπάρχουν οι κατάλληλοι διεθνείς οργανισμοί για να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν παγκόσμιες πολιτικές και να ελέγχουν την εφαρμογή τους. Γι' αυτό, κάθε Κράτος προωθεί τη δική του πολιτική. Επίσης, γίνεται λόγος για παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, αλλά η οικονομία δεν μπορεί να υπάρξει μόνη της. Χρειάζεται την πολιτική για να θέσει κανόνες και να οργανώσει θεσμούς και το πλαίσιο για να δράσουν οι φορείς της οικονομίας. Χρειάζεται μια παγκόσμια πολιτική για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προβλημάτων.

Παγκοσμιοποίηση
Πηγή: Διαδίκτυο

-Ο Μέγας Αλέξανδρος ενοποιεί σχεδόν όλον τον τότε γνωστό κόσμο. Αρκετοί κυνικοί, στωϊκοί και επικούρειοι φιλόσοφοι διδάσκουν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι κοσμοπολίτες, έχουν πατρίδα τους την οικουμένη. Κατά τα ελληνιστικά χρόνια η παγκοσμιοποίηση γίνεται πραγματικότητα.

-Ο παγκόσμιος πολίτης ενδιαφέρεται για τον παγκόσμιο πολιτισμό, που σημαίνει την ολοένα και μεγαλύτερη αποδοχή κοινών αξιών, πεποιθήσεων, προσανατολισμών, πρακτικών και θεσμών από όλους τους λαούς του κόσμου. Όντως, οι άνθρωποι σε όλες τις κοινωνίες και σε όλες τις εποχές έχουν κάποιες «κοινές ηθικές αξίες», για το καλό και το κακό, το σωστό και το λάθος, για την οικογένεια, τον σεβασμό των νεκρών κτλ. Αυτές οι κοινές αξίες αποτελούν τη βάση του παγκόσμιου πολιτισμού.

Αν ενωθούν όλα τα κράτη-οι πολιτείες, αποτελούν μια παγκόσμια Πολιτεία. Από τη στιγμή που συγκροτείται τίθεται το ερώτημα: ποια θα είναι η μορφή του πολιτεύματος, δηλαδή ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της; Η συγκρότησή της θα καταργήσει και τον πόλεμο, αφού ο πόλεμος δεν θα έχει λόγο ύπαρξης. Κι' αν υποθέσουμε ότι υπάρχει ζωή και σε άλλους πλανήτες, η δημιουργία της παγκόσμιας πολιτείας είναι απαραίτητη.

Με τη μεταβίβαση εξουσίας από το Κράτος στους διεθνείς οργανισμούς μειώνεται η εξουσία του κράτους και αυξάνεται η εξουσία των διεθνών οργανισμών. Έτσι, υποχωρεί η λογική του εθνικού συμφέροντος έναντι του διεθνούς συμφέροντος και αυξάνεται η αλληλεγγύη και η συνοχή της διεθνούς κοινωνίας για να πραγματοποιηθούν οι κοινοί σκοποί. Και όλα αυτά συμφέρουν τόσο τα επιμέρους κράτη όσο και τη διεθνή κοινότητα. Η παγκόσμια κοινωνία χρειάζεται παγκόσμιους πολίτες. Αν αναλογιστεί κανείς ότι ο πλανήτης γη αποτελεί έναν κόκκο άμμου στην απεραντοσύνη του σύμπαντος, θα συνειδητοποιήσει ότι αποτελεί αδήριτη ανάγκη να είναι παγκόσμιος πολίτης, ώστε να συμμετέχει στις παγκόσμιες εξελίξεις. Να ενδιαφέρεται για τον πλανήτη γη, γιατί κάθε γενιά έχει ανθρωπινή υποχρέωση να τον παραδώσει αλώβητο στις επόμενες.

Ο παγκόσμιος πολίτης ενστερνίζεται παγκόσμιες αξίες, ενδιαφέρεται για την παγκόσμια διάσταση των τοπικών και περιφερειακών προβλημάτων, αλλά και για τα παγκόσμια προβλήματα σε έναν αλληλεξαρτώμενο κόσμο. Επισημαίνεται ότι **ο παγκόσμιος πολίτης με παγκόσμια συνείδηση δεν αναιρεί τον πολίτη με τοπική, εθνική, ευρωπαϊκή συνείδηση.**

Οι Έλληνες από αρχαιότατων χρόνων είναι λαός ναυτικός και ταξιδεύουν στα πέρατα του κόσμου. Από την αρχαιότητα δημιούργησαν αποικίες στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου. Επομένως, δεν είναι παράξενο που **στην αρχαία Ελλάδα γεννιέται η έννοια του κοσμοπολίτη.**

Κοσμοπολίτης είναι αυτός που θεωρεί πατρίδα του τον κόσμο όλο. Ο πολίτης της πόλης με την αρετή ή την σοφία του «**κοσμεί την πόλιν**». Ένας τέτοιος πολίτης δεν ανήκει μόνο στην πόλιν, αλλά στον κόσμο όλο, είναι κοσμοπολίτης. Ο Σωκράτης το είπε ακόμα πιο εύστοχα: «Δεν είμαι Αθηναίος, ούτε Έλληνας πολίτης, αλλά πολίτης του κόσμου». Όπως αναφέρθηκε, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας ο κόσμος όλος έγινε ένα παγκόσμιο χωριό. Υπάρχει δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας **οπουδήποτε, οποτεδήποτε με οποιονδήποτε.** Κάθε ημέρα εκατομμύρια άνθρωποι μετακινούνται σε όλο τον κόσμο για διάφορους λόγους (εργασία, εμπόριο, σπουδές, τουρισμός κτλ.). Όλα αυτά ανοίγουν τους ορίζοντες των ανθρώπων και διαμορφώνουν μια παγκόσμια κουλτούρα και έναν παγκόσμιο πολίτη.

Επίσης, ο παγκόσμιος πολίτης συνειδητοποιεί την **ύπαρξη της παγκόσμιας κοινωνίας** μέσω των **Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας** (ΜΜΕ). Τα ΜΜΕ δίνουν παγκόσμια διάσταση σε ένα τοπικό ή εθνικό γεγονός, ενημερώνουν ή αναδεικνύουν παγκόσμιας σημασίας γεγονότα, όπως η κλιματική αλλαγή, η φτώχεια, ένα πυρηνικό ατύχημα, μια πανδημία κτλ. Έτσι, πολλοί άνθρωποι αισθάνονται αλλά και δρουν ως παγκόσμιοι πολίτες. Οι αντιδράσεις εναντίον της παγκοσμιοποίησης και τα προβλήματα που αυτή δημιούργησε αφενός, και η αδυναμία επίλυσης καθημερινών προβλημάτων από το Κράτος αφετέρου, οδήγησαν σε δύο εξελίξεις. Με **κέντρο το έθνος-κράτος συνυπάρχουν δύο αντίρροπες τάσεις-πορείες:** η μία πορεία είναι **προς τους διεθνείς περιφερειακούς οργανισμούς,** που σημαίνει υπέρβαση του έθνους-κράτους. Η άλλη πορεία είναι **προς το τοπικό, την κοινότητα,** που σημαίνει συντήρηση του τοπικού.

-Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα (2001) δημιουργήθηκε το ευρωπαϊκό δίκτυο για την εκπαίδευση για την **Ιδιότητα του Παγκόσμιου Πολίτη** (Global Education Network Europe- GENE) με στόχο την προώθηση και την ανταλλαγή απόψεων σε θέματα εκπαίδευσης για την ιδιότητα του παγκόσμιου πολίτη.

Διεθνείς ΜΚΟ:

Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF) και ActionAid Hellas (επίσημες ιστοσελίδες).

Οι Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΔΜΚΟ) εκφράζουν την παγκόσμια κοινωνία πολιτών και η δράση τους είναι είτε παγκόσμια είτε σε ορισμένη περιοχή (π.χ. Αφρική). Συνήθως, υπηρετούν κάποια αξία (υγεία, παιδεία, ανθρώπινα δικαιώματα κτλ.).

Μερικές ΔΜΚΟ είναι:

-**Η Διεθνής Αμνηστία.** Έχει σκοπό την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δεν εξαρτάται από κυβερνήσεις, ιδεολογίες, συμφέροντα. Εργάζεται για την απελευθέρωση ανθρώπων που έχουν φυλακιστεί για τις πεποιθήσεις τους, τη θρησκεία τους κτλ. με την προϋπόθεση ότι είναι «κρατούμενοι συνείδησης».

- **Οι γιατροί χωρίς σύνορα.** Έχει σκοπό να προσφέρει βοήθεια σε πληθυσμούς που έχουν επείγουσα ανάγκη, όπως στα θύματα που προκαλούνται είτε από φυσικούς είτε από ανθρώπινους παράγοντες.

Παγκόσμιος πολίτης

3. Από την πόλη-κοινότητα στη μεγαλούπολη και ξανά στην πόλη

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η πόλις αποτελεί επέκταση της οικίας και της κώμης. Κώμη είναι «η εκ πλειόνων οικιών κοινωνία», ενώ **πόλις** είναι «ή εκ πλειόνων κωμών κοινωνία». Αποτελεί τον τελευταίο κρίκο της αλυσίδας: οικία-γένος-πατρία-φυλή-πόλις.

Η πόλις είναι κοινότητα ανθρώπων, η οποία συγκροτεί την πόλη-κράτος. Είναι μια **πολιτική κοινότητα**, που έχει σκοπό, κατ' αρχήν, το ζην και μετά το ευ ζην. Πρώτα εξασφαλίζεται η διαβίωση και μετά η καλή διαβίωση. Η εκκλησία του Δήμου δεν είναι μόνο τόπος για δημοκρατική λήψη αποφάσεων, αλλά είναι και τόπος συνάντησης και κοινωνικών σχέσεων. Όπως η δημοκρατία έτσι και η πόλις είναι **τρόπος ζωής**.

Στη **σύγχρονη εποχή** με την **επικράτηση του καπιταλιστικού συστήματος** κινητήρια δύναμη αποτελεί το άτομο και η **επιδίωξη του κέρδους**. Όταν χτίζουμε πόλεις φαίνεται πως λαμβάνουμε υπόψη μόνο ότι ο άνθρωπος είναι εγωιστικό και όχι κοινωνικό όν, που έχει ανάγκη την κοινότητα και τις ανθρώπινες σχέσεις. Χτίζουμε πόλεις που ικανοποιούν την απληστία και την κατανάλωση και αγνοούμε τις πραγματικές ανθρώπινες ανάγκες. Η νοοτροπία αυτή μαζί με την αύξηση του πληθυσμού οδήγησε στη δημιουργία των σύγχρονων μεγαλουπόλεων-τεράτων, που είναι δύσκολο ή/και αδύνατο να διοικηθούν. Επιπλέον, έχουν καταστήσει πηγή πλείστων προβλημάτων, όπως έλλειψη υποδομών, συνωστισμός πληθυσμού, έλλειψη ζωτικού χώρου, εγκληματικότητα κάθε μορφής, άγχος, σπατάλη χρόνου, αδυναμία ικανοποίησης βασικών ανθρωπίνων αναγκών. Και όμως, ο αριθμός τους συνεχίζει να αυξάνεται, κυρίως στην Αφρική και στην Ασία. Κάποιες μεγαλουπόλεις έχουν εξελιχθεί σε **παγκόσμιες** πόλεις, ως κέντρα της πολιτικής, της οικονομίας, του πολιτισμού (Βρυξέλλες, Νέα Υόρκη, Βερολίνο, Παρίσι κτλ.).

Το ίδιο συνέβη και στην Ελλάδα, όπου το 50% περίπου του πληθυσμού της χώρας έχει συγκεντρωθεί στην ευρύτερη περιοχή δύο πόλεων (Αθήνας και Θεσσαλονίκης). Ασφαλώς υπάρχουν μεγάλα συμφέροντα που κερδίζουν, αλλά υπάρχει και η **αβελτηρία του κράτους**. Παράδειγμα: γιατί υπάρχουν αχρείαστες στρατιωτικές μονάδες και υπηρεσίες στην Αθήνα και στην Πελοπόννησο, ενώ θα έπρεπε να βρίσκονται στα σύνορα (π.χ. νησιά, Έβρος);

Αφού ο βίος είναι αβίωτος, γιατί οι άνθρωποι συνεχίζουν να σωρεύονται σε αυτές τις πόλεις. Διότι οι **πολιτικοί** δεν ενδιαφέρονται για μακροχρόνιο σχεδιασμό, για την **περιφερειακή ανάπτυξη** και την ανάπτυξη της υπαίθρου. Αν καθένας μπορούσε να επιβιώσει στον τόπο του, δεν θα είχε λόγους να μετοικήσει στις μεγαλουπόλεις.

Στη σημερινή πόλη και κυρίως στη μεγαλούπολη, υπάρχουν δυσκολίες ή και **εμπόδια** για να λειτουργήσει **ο δημόσιος χώρος και οι κοινωνικές σχέσεις**, όπως:

α) Η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου (παράνομη κατάληψη ή νόμιμη ενοικίαση πεζοδρομίου, πλατείας κτλ.). Αντί ο Δήμος να περιορίσει τα έξοδά του, ενοικιάζει δημόσιους χώρους για να έχει έσοδα.

β) Η πολιτική για το αυτοκίνητο. Ο σχεδιασμός είναι σχεδόν ανύπαρκτος, αν και όλοι γνωρίζουν ότι τα αυτοκίνητα πνίγουν την πόλη. Δεκαετίες υπάρχει πρόβλημα στάθμευσης και οι κατασκευαστές οικοδομών πληρώνουν τους Δήμους, για να κατασκευάσουν λιγότερες θέσεις στάθμευσης. Επομένως, η ευθύνη για την έλλειψη χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων ανήκει στον Δήμο.

γ) Η αποκοπή του ανθρώπου από τη φύση. Το τεχνικό-κατασκευασμένο περιβάλλον αντικαθιστά ολοένα και περισσότερο το φυσικό, με οδυνηρά

-Όταν οι άνθρωποι θέλησαν να δημιουργήσουν την «πόλιν», ο Δίας έστειλε τον Ερμή με δώρα θεϊκά: την αιδώ (αίσθηση ντροπής) και την δίκην (αίσθηση δικαιοσύνης).

-Ο Πλάτων στο έργο του «Νόμοι» αναφέρει ότι η πόλις πρέπει να έχει 5040 κατοικίες-οικογένειες.

Κορώνη: η μαγευτική γωνιά της Μεσσηνίας

Νέα Υόρκη-Μεγαλούπολη

-Πληθυσμός μεγαλουπόλεων:
Τόκιο (Ιαπωνία): 37 εκατ.
Τζιακάρτα (Ινδονησία): 26 εκατ.
Σεούλ (Νότα Κορέα): 23 εκατ.
Νέα Υόρκη (Η.Π.Α.): 21 εκατ.
Σάο Πάολο (Βραζιλία): 20 εκατ.

«Η ταυτότητα μιας πόλης δεν προσδιορίζεται μόνο από τη θέση στο φυσικό περιβάλλον, το κλίμα ή το κτισμένο περιβάλλον. Είναι το τελικό αποτέλεσμα του συνδυασμού πολλών παραγόντων που καταλήγουν στον προσδιορισμό της αντίληψης για μια πόλη. Πρωταρχικής σημασίας είναι η αντίληψη που σχηματίζουν οι ίδιοι οι κάτοικοι μιας πόλης, γιατί οι ίδιοι είναι υπεύθυνοι μέχρι ενός βαθμού για τη συλλογική εικόνα ή την ταυτότητα της πόλης» (Σπύρος Αμούργης, Άρθρο).

Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο

αποτελέσματα στη σωματική και ψυχική υγεία των κατοίκων της πόλης. Οι πολεοδόμοι, και οι αρχιτέκτονες προειδοποιούν ότι ο μεγάλος όγκος των κτηρίων βιάζει την αισθητική και τις ψυχές των ανθρώπων, κυρίως των παιδιών. Επομένως, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στο μέγεθος και στην αισθητική των κτηρίων και πρωτίστως των σχολείων.

δ) Ο ατομισμός έχει αντικαταστήσει την κοινωνικότητα. Κάθε άτομο ή ομάδα θεωρεί τον δημόσιο χώρο δικό του/δικό της και τον χρησιμοποιεί κατά βούληση, στερώντας ταυτοχρόνως άλλα άτομα ή άλλες ομάδες να τον χρησιμοποιήσουν. Και αυτό, πολλές φορές, γίνεται εν ονόματι της δημοκρατίας!

Η «**ταυτότητα της πόλης**» προσδιορίζει την πόλη, τους κατοίκους της και τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Κάθε πόλη έχει τις υποδομές της (κατοικίες, πλατείες, υπηρεσίες κτλ.) και οι άνθρωποι αναπτύσσουν πολλές και ποικίλες δραστηριότητες (διοίκηση, παραγωγή, εμπόριο, εκπαίδευση, αναψυχή κτλ.). Η ποιότητα των υποδομών και των δραστηριοτήτων καθώς και οι συνθήκες ζωής της πόλης (ασφάλεια, ευκολία μετακίνησης, καθαρό περιβάλλον κτλ.) προσελκύουν ή απωθούν τους κατοίκους. Επιστήμονες σε όλο τον κόσμο προσπαθούν να δώσουν λύσεις στα προβλήματα των μεγαπόλεων. Στην αναζήτηση μιας βιώσιμης. Στην αναζήτηση μιας βιώσιμης και ανθρώπινης πόλης εντάσσεται και η ιδέα της «**πόλης των 15' λεπτών**». Μια ιδέα η οποία επιτρέπει στους πολίτες να έχουν πρόσβαση στις αστικές καθημερινές τους ανάγκες, σε μόλις 15 λεπτά με τα πόδια ή το ποδήλατο. Ο στόχος είναι να βελτιωθούν τόσο οι συνθήκες διαβίωσης (εργασία, προμήθεια αγαθών, εκπαίδευση, διασκέδαση κτλ.), όσο και η προστασία του περιβάλλοντος.

Από την πόλη-κοινότητα φθάσαμε στη μεγαλούπολη με τις απρόσωπες σχέσεις. Και επειδή ο βίος είναι αβίωτος σε αυτές τις πόλεις, έχει ξεκινήσει η αντίστροφη κίνηση: να ξαναβρούμε την πόλη-κοινότητα και τις κοινωνικές σχέσεις, μια πόλη με ταυτότητα και ανθρώπους που θα αγαπούν την πόλη τους.

4. Παγκόσμια προβλήματα

Στον 21^ο αιώνα υπάρχουν **προβλήματα υπερεθνικά και απαιτούν υπερεθνική λύση.** Αυτό απαιτεί την ύπαρξη κυρίως ενός ισχυρού και αποτελεσματικού ΟΗΕ, αλλά και άλλων διεθνών περιφερειακών οργανισμών. Το ερώτημα είναι: μπορεί ο ΟΗΕ να αντιμετωπίσει τα παγκόσμια προβλήματα, αφού υπάρχουν κράτη-μέλη που δεν εφαρμόζουν τις αποφάσεις του (π.χ. η Τουρκία για το Κυπριακό); Αφού ο ΟΗΕ δεν έχει τα μέσα-τη δύναμη να επιβάλλει τις αποφάσεις του; Πάντως, η πινακίδα στην είσοδο του κτηρίου του ΟΗΕ αναφέρει: «**Η ελπίδα ότι η ανθρωπότητα θα ξεπεράσει όλα τα εμπόδια για ειρήνη και ευημερία είναι μέσα στη φύση του ανθρώπινου όντος**».

Υπάρχουν παγκόσμια προβλήματα και απαιτούν κοινή δράση κρατών, διεθνών οργανισμών και παγκόσμιων πολιτών. Τέτοια προβλήματα είναι π.χ.:

α) Η φτώχεια. Η φτώχεια κυριαρχεί σε πολλές χώρες. Οι χορτασμένοι βλέπουν τους πεινασμένους της γης να πεθαίνουν και δεν συγκινούνται. Ίσως γι' αυτό η θεία δίκη είναι ακριβοδίκαιη. Οι πρώτοι πεθαίνουν από το πολύ φαγητό, οι δεύτεροι πεθαίνουν από την πείνα.

β) Η παιδική θνησιμότητα. Δεκαπέντε εκατομμύρια περίπου παιδιά κάθε χρόνο πεθαίνουν από «παιδικές» ασθένειες και απροσδιόριστος αριθμός

Πόλεις των 15' λεπτών

Πηγή: Fylatos Publishing CC0

-Πολλοί εμπειρογνώμονες και πολεοδόμοι προσέφεραν τον τελευταίο αιώνα ιδέες που τροφοδοτούν την έννοια της πόλης των 15 λεπτών. Ωστόσο, οι παλιότερες πρωτοβουλίες εστίαζαν στην ευκολία μετακίνησης, την πεζοδρόμηση και τις δημόσιες υπηρεσίες. Το νέο σχέδιο αποτελεί αντίδραση στην κλιματική αλλαγή και στην παγκοσμιοποίηση.

-Έξυπνη πόλη είναι μια πόλη που ακούει, που έχει έξυπνους ανθρώπους, οι οποίοι νοιάζονται, συμμετέχουν και αλληλεπιδρούν. Επίσης, θέλει ώριμες κοινωνίες που θέλουν να αλλάξουν τις κακές συνήθειες. Η έξυπνη πόλη είναι νοοτροπία (Δημήτρης Παπαστεργίου, Δήμαρχος Τρικκαίων).

-«Η παγκοσμιότητα λοιπόν είναι πριν απ' όλα μια ανακατανομή προνομίων και δικαιωμάτων, πλούτου και φτώχειας, ευκαιριών και έλλειψης ελπίδας, δύναμης και αδυναμίας, ελευθερίας και ανελευθερίας» (Ούρλιχ Μπεκ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση).

-«Υπάρχει αρκετός πλούτος στον πλανήτη που εγγυάται ότι ούτε ένας άνθρωπος δεν θα ζει στην φτώχεια και την ανέχεια. Πιστεύω πως μπορούμε να δημιουργήσουμε έναν κόσμο δίχως φτώχεια, αν πάρουμε το θέμα στα σοβαρά. Κι αυτό είναι ζήτημα θέλησης και όχι μέσων» (Μοχάμεντ Γιουνούς, ιδρυτής «Τράπεζας του Λαού»).

παιδιών δεν μεγαλώνει σωστά, σωματικά και πνευματικά. Η φτώχεια, η γέννηση πολλών παιδιών, ο αναλφαβητισμός, η έλλειψη υγειονομικής προστασίας είναι οι κύριοι παράγοντες. Η μείωση των γεννήσεων κυρίως στην Αφρική και σε άλλες χώρες η ανάπτυξη των χωρών αυτών και η βοήθεια των πλούσιων χωρών μπορούν να αμβλύνουν το πρόβλημα.

γ) Τα ναρκωτικά. Η σημερινή κοινωνία έχει χάσει την παραδοσιακή κοινότητα και αλληλεγγύη. Είναι κοινωνία του άγχους, του μοναχικού πλήθους, της φυγής από την πραγματικότητα. Κάποιοι αδύναμοι χαρακτήρες καταφεύγουν στα ναρκωτικά, τα οποία τους οδηγούν στην πραγματική φυγή από την πραγματικότητα, δηλαδή στον θάνατο. Πώς μπορεί κανείς να αντιμετωπίσει αυτή την απειλή; Το καλύτερο όπλο είναι το «γνώθι σ' αυτόν». Μόνο αν γνωρίσεις όσο γίνεται πιο βαθιά και ειλικρινά τον εαυτό σου-το αληθινό «γιατί» της αιχμαλωσίας σου από τα ναρκωτικά-μπορείς να προχωρήσεις στο «πώς» θα απελευθερωθείς από αυτά.

δ) Η τρομοκρατία. Στις 11 Οκτωβρίου 2001 έγινε το τρομοκρατικό χτύπημα στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης με 3.000 περίπου νεκρούς και 25.000 τραυματίες. Η απευθείας μέσω τηλεόρασης μετάδοση του γεγονότος συγκλόνησε την παγκόσμια κοινή γνώμη. Την επόμενη μέρα ο κόσμος ήταν διαφορετικός. Η τρομοκρατία απειλεί τους πάντες, παντού και κάθε στιγμή. Είναι αόρατη γι' αυτό δύσκολα αντιμετωπίζεται. Για την αντιμετώπισή της χρειάζονται: πολιτική βούληση, διεθνής συνεργασία, κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, εκσυγχρονισμός των δικωτικών μέσων.

ε) Τα πυρηνικά. Τα υπάρχοντα πυρηνικά μπορούν να καταστρέψουν την ανθρωπότητα. Όσο περισσότερες χώρες έχουν πυρηνικά, τόσο αυξάνονται οι κίνδυνοι. Βεβαίως, η πυρηνική ενέργεια μπορεί να προσφέρει πολλά για ειρηνικούς σκοπούς, αλλά χρειάζεται να επιλυθεί το πρόβλημα των πυρηνικών αποβλήτων. Και πάλι, πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος του λάθους. Όμως, αν οι γύρω χώρες έχουν πυρηνικά εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, μπορεί η Ελλάδα να μην έχει;

στ) Η ενέργεια. Όλη η ζωή βασίζεται στην ενέργεια, γι' αυτό όλες οι χώρες έχουν αυξημένες ανάγκες για ενέργεια. Υπάρχουν πολλές πηγές ενέργειας. Ειδικότερα, η ηλεκτρική ενέργεια παράγεται από τον λιγνίτη, το πετρέλαιο, το νερό, τον αέρα, τον ήλιο, το υδρογόνο κτλ. Δεδομένου ότι η ανθρωπότητα αυξάνει τις ανάγκες της σε ενέργεια και ότι οι παραδοσιακές πηγές δεν είναι αστείρευτες, το μέλλον ανήκει στις ανανεώσιμες πηγές (π.χ. αιολική και ηλιακή ενέργεια).

ζ) Η τεχνολογική ανεργία. Οι τεχνολογικές εξελίξεις στην εποχή μας μοιάζουν με τον Ιανό, δηλαδή έχουν δύο όψεις. Μπορούν να είναι για καλό και για κακό. Μπορεί να αυξηθεί η παραγωγή αγαθών και ο ελεύθερος χρόνος των εργαζομένων, αλλά π.χ. η χρήση ρομπότ στις επιχειρήσεις θέτει σε ανεργία και στο κοινωνικό περιθώριο στρατιές εργαζομένων. Το «πώς» τελικά θα χρησιμοποιηθεί η τεχνολογία εξαρτάται από εμάς. Η παγκοσμιοποίηση συνεπάγεται αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών. Η αλληλεξάρτηση απαιτεί συνεργασία. Πολλά προβλήματα είναι πλέον παγκόσμια και δεν μπορεί να αντιμετωπιστούν από μια χώρα. Μερικά αναφέρθηκαν παραπάνω. Υπάρχουν κι άλλα πολλά, όπως η κλιματική αλλαγή, η αύξηση πληθυσμού, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η μετανάστευση κτλ. Για τη μετανάστευση γίνεται λόγος στις επόμενες ενότητες.

«Λατέρνα, φτώχεια και φιλότιμο», ελληνική ταινία 1955.

«Η τιτάνια μάχη κατά των ναρκωτικών-ποιος δεν το ξέρει; δεν είναι μάχη της κοινωνίας κατά των χρηστών, αλλά των χρηστών με τον εαυτό τους. Μάχη οδυνηρότατη κι αιματηρότατη, όπου είσαι νικητής μόνο όταν νικηθείς ο ίδιος. Για να θυμηθώ άλλη μια φορά τον Πλάτωνα, το να νικάς τον εαυτό σου είναι η πρώτη και η πιο λαμπρή απ' όλες τις νίκες, το να νικέσαι όμως απ' τον εαυτό σου είναι το χειρότερο και το αισχρότερο απ' όλα» (Μάριος Πλωρίτης, Άρθρο).

-Η Unicef ιδρύθηκε από τον ΟΗΕ, μετά το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου, με στόχο να προσφέρει τροφή, ρούχα και περίθαλψη στα παιδιά στην Ευρώπη που ήταν αντιμετώπιζε με την πείνα και τις ασθένειες. Παρείχε απευθείας βοήθεια και στην κατεστραμμένη, από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο, Ελλάδα, από το 1947 έως το 1969 με προγράμματα εκπαίδευσης μαιών και νοσοκόμων, παστερίωσης του γάλακτος, υποστήριξη νοσοκομείων, συσσίτια και άλλα.

-Η Actionaid είναι μια διεθνής αναπτυξιακή οργάνωση η οποία εργάζεται μαζί με περισσότερους από 15 εκατομμύρια ανθρώπους σε 45 χώρες με στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας και της αδικίας. Αποστολή της είναι να δουλεύει σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μαζί με τους φτωχούς και περιθωριοποιημένους ανθρώπους για όσο χρειαστεί με στόχο τη μακροπρόθεσμη αλλαγή. Όπου πηγαίνει, μένει πολλά χρόνια, έτσι ώστε όταν αποχωρήσει από την περιοχή οι κάτοικοι να στηρίζονται στις δικές τους δυνάμεις.

5. Η μετανάστευση ως παγκόσμιο πολυδιάστατο φαινόμενο

Μετανάστευση είναι η προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση ατόμων ή ομάδων σε άλλο τόπο, είναι η **γεωγραφική κινητικότητα** του πληθυσμού. Η μετανάστευση, είτε μεμονωμένα είτε κατά ομάδες, άλλοτε ειρηνικές και άλλοτε βίαιες, είναι χαρακτηριστικό της ιστορίας. Είναι παγκόσμιο φαινόμενο και μάλλον δεν υπάρχει ιστορική περίοδος χωρίς μετανάστευση. Οι άνθρωποι μετακινούνται για **διάφορους λόγους**: πόλεμοι, φυσικές καταστροφές, φυλετικές, θρησκευτικές και πολιτικές διώξεις, φτώχεια, πείνα, δίψα κτλ. αναγκάζουν πληθυσμούς σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής. Άρα, **δεν μπορεί να υπάρξει ένας κόσμος χωρίς μετανάστευση**.

Οι Έλληνες είναι λαός μεταναστών. Είναι γνωστοί οι **αποικισμοί των Ελλήνων στην αρχαιότητα**, κυρίως στα παράλια του Εύξεινου Πόντου και της Μικράς Ασίας και στην Κάτω Ιταλία και Σικελία.

Στον σύγχρονο κόσμο, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να δημιουργούνται **ελληνικές κοινότητες σε όλες τις Ηπείρους**. Ένας καινούργιος προορισμός ήταν και οι ΗΠΑ. Εκεί άρχισαν να δημιουργούνται ισχυρές ελληνικές κοινότητες (Νέα Υόρκη, Σικάγο κτλ.). Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, τη δεκαετία 1960 κορυφώθηκε η μετανάστευση προς τη Δυτική Ευρώπη (κυρίως Γερμανία), Αυστραλία και ΗΠΑ.

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (1989) άρχισε **εισορή μεταναστών στην Ελλάδα**, αρχικά από την Αλβανία, από τη Σοβιετική Ένωση και από χώρες της ανατολικής Ευρώπης και αργότερα από χώρες της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Ασίας. Μεταξύ των εισερχόμενων στην Ελλάδα ήταν και οι **ομογενείς της Αλβανίας και οι Έλληνες του Πόντου (Ελληνοπόντιοι)**.

Νέες μεγάλες **μεταναστευτικές ροές** προς την Ελλάδα άρχισαν το 2014 από τη Μέση Ανατολή, Ασία και Αφρική. Βεβαίως, τα κύματα μεταναστών που έφθαναν στην Ελλάδα, συνέχιζαν προς την Ευρώπη, κυρίως προς τη Γερμανία. Όμως, η εισροή μερικών εκατομμυρίων μεταναστών δημιούργησε αντιδράσεις σε πολλές χώρες της Ευρώπης. Το 2016 οι Βόρειες χώρες που συνορεύουν με την Ελλάδα έκλεισαν τα σύνορά τους και οι μετανάστες εγκλωβίστηκαν στην Ελλάδα.

Για πρώτη φορά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή υπάρχει μεγάλη εισροή μεταναστών στην Ελλάδα. Η χώρα ήταν απροετοίμαστη να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Αν προστεθεί και η χρεωκοπία της χώρας (2010), το πρόβλημα έγινε οξύτερο. Γι' αυτό αναπτύχθηκαν ακραίες απόψεις για την επίλυση του μεταναστευτικού προβλήματος. Ίσως, είναι ευκαιρία να μάθουμε ότι το προλαμβάνει είναι προτιμότερο του θεραπεύειν.

Η μετανάστευση είναι ένα **παγκόσμιο και πολυδιάστατο φαινόμενο**. Είναι φαινόμενο δημογραφικό, ανθρωπιστικό, πολιτισμικό, πολιτικό, ασφάλειας, διεθνών σχέσεων κτλ. Ειδικότερα:

α) Δημογραφικό. Ιστορικά, οι αγροτικές κοινωνίες χρειάζονται πολλά άτομα για να εργάζονται στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες. Γι' αυτό υπάρχουν πολλές γεννήσεις παιδιών. Σήμερα, υπάρχουν χώρες, κυρίως της Αφρικής και Ασίας, που έχουν υπερπληθυσμό, δηλαδή έναν πληθυσμό που δεν μπορεί να απασχοληθεί και να επιβιώσει. Μία διέξοδος είναι και η μετανάστευση. Ασφαλώς, τα κράτη που έχουν υπερπληθυσμό χρειάζεται να λάβουν μέτρα περιορισμού των γεννήσεων.

β) Ανθρωπιστικό. Οι μετανάστες είναι άνθρωποι που αναζητούν μια καλύτερη ζωή σε κάποια άλλη χώρα. Από τα κηρύγματα του Χριστού μέχρι την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ,

Οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες στην Αμερική, τέλη 19^{ου} αιώνα

Έλληνες μετανάστες για τη Γερμανία

-Τη δεκαετία του 1960, όταν εκατοντάδες χιλιάδες έφευγαν για Γερμανία, ο Στέλιος Καζαντζίδης ερμηνεύει το τραγούδι «Το τρένο Γερμανίας-Αθηνών» (βίντεο).

-Χάρτης των Ελλήνων προσφύγων (ιστοσελίδα).

Δραστηριότητα: ο καθηγητής σε συνεργασία με τους μαθητές προσκαλούν έναν μετανάστη για ενημέρωση σχετικά με την μετανάστευση ή για την προσωπική του ιστορία μετανάστευσης.

Δραστηριότητα: οι μαθητές συγκεντρώνουν στατιστικά στοιχεία από επίσημες πηγές του διαδικτύου και ιστορίες Ελλήνων μεταναστών που έφυγαν από την Ελλάδα μετά το 2010, λόγω οικονομικής κρίσης (brain drain).

Δραστηριότητα: οι μαθητές συγκεντρώνουν στοιχεία από το διαδίκτυο για τους Έλληνες μετανάστες σε Ευρώπη, Αμερική, Αυστραλία και τις παρουσιάζουν στην τάξη.

-Κινηματογραφική ταινία: Η «Πολίτικη κουζίνα» του Τάσου Μπουλμέτη. Αναφέρεται στους διωγμούς που υπέστησαν οι Έλληνες της Πόλης το 1964.

Πολίτικη κουζίνα (επίσημο trailer)

γνωρίζουμε ότι: όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι ανεξάρτητα από φυλή, φύλο, θρησκεία, εθνικότητα, γλώσσα κτλ. Επομένως, η ανθρωπιστική και ίση μεταχείριση αποτελεί δικαίωμα του μετανάστη και υποχρέωση της χώρας υποδοχής και των πολιτών της.

γ) Πολιτισμικό. Κάθε χώρα και κάθε Ήπειρος έχει τον δικό της πολιτισμό. Και όπως εμείς θέλουμε οι μετανάστες να σέβονται τον δικό μας πολιτισμό, έτσι και εμείς οφείλουμε να σεβόμαστε τον πολιτισμό των μεταναστών. Βεβαίως, οι μετανάστες χρειάζεται να αποδέχονται τις θεμελιώδεις πολιτισμικές αξίες της χώρας υποδοχής, διαφορετικά υπάρχει πρόβλημα.

δ) Πολιτικό. Σε κάποιες χώρες οι άνθρωποι διώκονται για τις πολιτικές τους ιδέες ή εξαιτίας πολεμικών συράξεων. Κάποιοι από αυτούς αναγκάζονται να γίνουν μετανάστες ή πρόσφυγες. Επίσης, σε κάποιες χώρες που δέχονται μετανάστες υπάρχει πολιτική αντιπαράθεση για την αντιμετώπιση των μεταναστών.

ε) Ασφάλειας. Στις μέρες μας η μετανάστευση έχει γίνει «όπλο υβριδικού πολέμου». Η χώρα μας έζησε το πρόβλημα αυτό το 2020 και μετά. Η Τουρκία οργανωμένα προσπάθησε να στείλει στην Ελλάδα εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες είτε μέσω χερσαίων είτε μέσω θαλασσιών συνόρων. Εφόσον υπάρχουν σύνορα, η χώρα μας είναι υποχρεωμένη να φυλάσσει τα σύνορά της, τα οποία ταυτοχρόνως είναι και ευρωπαϊκά σύνορα.

6. Διάκριση, αίτια και συνέπειες μετανάστευσης

Προγραμματίζω: «Οι περισσότεροι μετανάστες είναι φιλόδοξοι και εργατικοί- αλλιώς δεν ξεριζώνεις τον εαυτό σου και την οικογένειά σου για να κουβαληθείς στην άλλη άκρη του κόσμου. Σε αντίθεση με τις λαϊκές προκαταλήψεις, οι μετανάστες δεν κλέβουν θέσεις εργασίας ούτε προκαλούν συμπέση των μισθών, ούτε ενισχύουν την ανομία» (Τζόνθαν Τέπερμαν, Λύσεις υπάρχουν).

Η μετανάστευση **διακρίνεται**, κυρίως, σε:

α) Προσωρινή ή μόνιμη, ανάλογα με τη διάρκεια παραμονής στον διαφορετικό τόπο εγκατάστασης.

β) Εκούσια ή αναγκαστική, ανάλογα με το αν η μετανάστευση γίνεται με τη βούληση των μετακινουμένων ή επιβάλλεται από πολέμους, διώξεις, πιέσεις μειονοτήτων, απελάσεις κτλ.

γ) Εσωτερική ή διεθνής, ανάλογα με το αν η μετανάστευση γίνεται μέσα στα όρια ή έξω από τα όρια του κράτους. Ειδικότερα:

Εσωτερική μετανάστευση. Είναι η μετανάστευση από μια περιοχή της χώρας σε άλλη. Παράδειγμα: από την ύπαιθρο στις πόλεις, που είναι γνωστή ως **αστικοποίηση ή αστυφιλία**. Το μέγεθος της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας, του Ηρακλείου και όλων των πρωτευουσών των νομών της χώρας είναι προϊόν εσωτερικής μετανάστευσης. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι άφησαν τα χωριά τους και πήγαν στις πόλεις αναζητώντας μια καλύτερη ζωή.

Διεθνής μετανάστευση. Είναι η μετακίνηση ατόμων ή ομάδων σε άλλη χώρα. Παράδειγμα, από την Αλβανία στην Ελλάδα ή από την Ελλάδα στη Γερμανία. Η χώρα από την οποία προέρχονται οι μετανάστες λέγεται **χώρα προέλευσης**. Η χώρα στην οποία εγκαθίστανται λέγεται **χώρα υποδοχής**. Αν η διεθνής μετανάστευση γίνεται προς χώρες της ίδιας ηπείρου ονομάζεται **ηπειρωτική**. Αν γίνεται προς άλλη ήπειρο ονομάζεται **υπερπόντια**. Άτομα και ομάδες άλλοτε αναγκάζονται και άλλοτε με τη θέλησή τους μεταναστεύουν σε άλλους τόπους. Γενικά, **τα αίτια-οι λόγοι** μετανάστευσης διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

-Στη σύγχρονη εποχή η ανάπτυξη της τεχνολογίας, των μέσων επικοινωνίας και μεταφοράς και η παγκοσμιοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας συντέλεσαν σε μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμού. -Η μετανάστευση εφόσον είναι οργανωμένη είναι χρήσιμη τόσο για τις χώρες προέλευσης όσο και για τις χώρες προορισμού.

Μετανάστευση Αλβανών και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, δεκαετία 1990

Ξενοφών Μπήτσικας,
Ο μετανάστης,
Εθν. Πινακοθήκη

Γ. Σικελιώτης, Ασία
Εθνική Πινακοθήκη

α) φυσικά. Φυσικές συνθήκες, όπως πλημμύρες, ξηρασίες, σεισμοί, η καταστροφή του περιβάλλοντος, κλπ. **αναγκάζουν** πληθυσμούς των περιοχών που επλήγησαν να αλλάξουν τόπο εγκατάστασης.

β) κοινωνικά και πολιτικά. Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, η καταπίεση εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, οι πολεμικές συρράξεις, οι διώξεις πολιτικών αντιπάλων κτλ., **αναγκάζουν** άτομα και ομάδες να φύγουν για άλλους τόπους.

γ) οικονομικά. Οι περιορισμένες οικονομικές δραστηριότητες, η φτώχεια, η αδυναμία εύρεσης εργασίας, η χαμηλή αμοιβή της εργασίας, η οικονομική υπανάπτυξη μιας περιοχής, είναι παράγοντες που κάνουν τα άτομα να **αποφασίζουν** να φύγουν για άλλη περιοχή.

Στις δύο πρώτες περιπτώσεις η μετανάστευση είναι αναγκαστική. Στην πρώτη ο εξαναγκασμός οφείλεται σε συνθήκες που δημιούργησε η φύση, σε λόγους ανώτερης βίας, ενώ στη δεύτερη, ο εξαναγκασμός οφείλεται σε συνθήκες που δημιούργησε ο άνθρωπος, σε λόγους αναγκαστικής βίας. Αντίθετα, στην τρίτη περίπτωση λείπει το στοιχείο του φυσικού ή ανθρώπινου εξαναγκασμού, ο άνθρωπος αποφασίζει μόνος, χωρίς εξαναγκασμούς, να αλλάξει τόπο εγκατάστασης.

Η μετανάστευση έχει **κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες**, μεγαλύτερες έχει η «άναρχη μετανάστευση». Συνέπειες υπάρχουν, τόσο για τις χώρες προέλευσης, όσο και για τις χώρες υποδοχής. Επί παραδείγματι:

Για τις χώρες προέλευσης. Συνήθως μεταναστεύουν οι πιο νέοι, δημιουργικοί και μορφωμένοι άνθρωποι με αποτέλεσμα την περαιτέρω υστέρηση της χώρας και τη δυσχέρεια για κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη μεριά, εισρέει στη χώρα συνάλλαγμα, απαραίτητο για την ανάπτυξη.

Για τις χώρες υποδοχής. Η μεγάλη αύξηση μεταναστών και κυρίως η συγκέντρωση σε ορισμένες περιοχές δημιουργεί προβλήματα κοινωνικά και οικονομικά **σε μετανάστες και γηγενείς**. Πολλοί μετανάστες είναι άνεργοι και ζουν σε άθλιες συνθήκες στέγασης και υγιεινής. Αλλά και οι γηγενείς αντιμετωπίζουν προβλήματα, είτε γιατί δεν βρίσκουν εργασία, είτε γιατί φοβούνται. Σε κάποιες χώρες αναπτύσσονται **ρατσιστικές αντιλήψεις** εναντίον των μεταναστών. Ασφαλώς, υπάρχουν και **πλεονεκτήματα**, όπως η αύξηση του πληθυσμού (εφόσον ενταχθούν στη χώρα υποδοχής), η απασχόληση σε εργασίες που αποφεύγουν οι γηγενείς (αγροτικές εργασίες, οικοδομικές εργασίες, φροντίδα ατόμων τρίτης ηλικίας κτλ.).

Στις χώρες υποδοχής αναπτύσσονται **δύο βασικές αντιλήψεις**: 1) Η μετανάστευση θεωρείται **ανθρωπιστικό πρόβλημα** και προτείνονται ανοιχτά σύνορα, 2) Η μετανάστευση θεωρείται **πρόβλημα ασφάλειας** και προτείνονται κλειστά σύνορα. Όπως αναφέρθηκε, η μετανάστευση είναι πολυδιάστατο φαινόμενο. Άρα, είναι ανθρωπιστικό πρόβλημα και μπορεί να είναι και πρόβλημα ασφάλειας. Σε κάθε περίπτωση, χρειάζεται σεβασμός στους μετανάστες.

Τέσσερις είναι οι κύριες μεταναστευτικές οδοί μέσω των οποίων μετανάστες και πρόσφυγες προσπαθούν να φτάσουν στην Ευρώπη συγκεκριμένα μέσω:

- της Ανατολικής Μεσογείου. Από Συρία και άλλες χώρες προς την Ελλάδα, την Κύπρο και τη Βουλγαρία.
- της Δυτικής Μεσογείου και Δυτικής Αφρικής. Από τις ακτές της Δυτικής Αφρικής προς τις Καναρίους Νήσους.
- της Κεντρικής Μεσογείου. Από τη Βόρεια Αφρική και την Τουρκία προς την Ιταλία και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, στη Μάλτα.
- των Δυτικών Βαλκανίων. Από τη Μέση Ανατολή, την Ασία και την Αφρική προς Κράτος της Ε.Ε. αρχικά και στη συνέχεια σε άλλο Κράτος της Ε.Ε.

Άφιξη μεταναστών/προσφύγων

Άννα-Μαρία Χατζηστεφάνου, «Φτάνοντας»

Εικόνα-Φωτογραφία (ΜΑ)

-Ασφαλώς, χρειάζεται να σεβόμαστε τα δικαιώματα του ισλαμικού κόσμου, αλλά χρειάζεται και εκείνοι να σέβονται τις παραδόσεις μας, όταν έρχονται να ζήσουν στις χώρες μας. Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί υπόκεινται στους νόμους της χώρας όπου διαβιούν και δεν μπορούν να τους παρακάμπτουν, επικαλούμενοι τη θρησκεία τους ή άλλες ευαισθησίες τους (Βασίλειος Μαρκεζίνης, Σκιές από την Αμερική).

-Η ειδική γραμματεία προστασίας ασυνόδευτων ανηλίκων, έχει ως στρατηγικό στόχο τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την εποπτεία της εθνικής στρατηγικής για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων, καθώς και άλλων πολιτικών και παρεμβάσεων για τη διασφάλιση της προστασίας των ασυνόδευτων και των χωρισμένων από την οικογένειά τους ανηλίκων υπηκόων τρίτων χωρών ή ανιθαγενών που βρίσκονται στην Ελλάδα. Ειδικότερα, έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

Διαχείριση αιτημάτων στέγασης και μετεγκαταστάσεων των ασυνόδευτων ανηλίκων. Εποπτεία και αξιολόγηση των κέντρων φιλοξενίας και των εποπτευόμενων διαμερισμάτων. Ζητήματα κοινωνικής ένταξης και υποστήριξης ασυνόδευτων ανηλίκων. Θεσμική προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων.

7. Μετανάστες και πρόσφυγες

Επειδή υπάρχει σύγχυση, χρειάζεται να γίνει διάκριση ανάμεσα σε μετανάστες και πρόσφυγες. Ειδικότερα:

α) Μετανάστες. Συνήθως μεταναστεύουν για λόγους οικονομικούς, για εύρεση εργασίας και για μια καλύτερη ζωή.

β) Πρόσφυγες. Υπάρχουν καθεστώτα που διώκουν, φυλακίζουν και δολοφονούν αντιπάλους για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς κτλ.. Έτσι, πολλοί μεταναστεύουν ζητώντας **πολιτικό άσυλο**. Αυτοί θεωρούνται πρόσφυγες και **προστατεύονται από διεθνείς συνθήκες**. Βεβαίως, υπάρχουν πολλοί μετανάστες που δεν υφίστανται αυτές τις καταστάσεις, αλλά επικαλούνται το πολιτικό άσυλο για να έχουν ευμενή μεταχείριση.

Το 1950, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, δημιούργησε την **Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες**, με εντολή να καθοδηγεί και να συντονίζει τη διεθνή δράση για την προστασία των προσφύγων και την εξεύρεση βιώσιμων λύσεων. Το 1951 ψηφίστηκε η **«Συνθήκη της Γενεύης για τους Πρόσφυγες»**, που αποτελεί το βασικό νομικό κείμενο για το έργο της Ύπατης Αρμοστείας.

Στη Συνθήκη της Γενεύης, που έχει επικυρωθεί και από την Ελλάδα, δίνεται ο εξής **ορισμός του πολιτικού πρόσφυγα**: «Πρόσφυγας είναι κάθε πρόσωπο που, λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας είναι υπήκοος και δεν μπορεί ή, λόγω φόβου, δεν επιθυμεί να απολαμβάνει τη προστασία της χώρας αυτής».

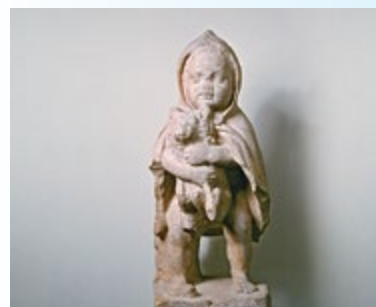
Επομένως, ο οικονομικός μετανάστης δεν χρειάζεται να συγχέεται με τον πολιτικό πρόσφυγα. Υπάρχει **διαφορά μεταξύ μετανάστη και πρόσφυγα**. Συγκεκριμένα:

Πρώτον, ο μετανάστης, για διάφορους λόγους, φεύγει από τη χώρα του με τη θέλησή του. Αντιθέτως, ο πρόσφυγας εγκαταλείπει τη χώρα του, χωρίς τη θέληση του, κυρίως για να αποφύγει δίωξεις για θρησκευτικούς, εθνικούς, πολιτικούς κτλ. λόγους.

Δεύτερον, ο μετανάστης μπορεί να λάβει από τη χώρα υποδοχής **άδεια παραμονής**. Αντιθέτως, ο πρόσφυγας μπορεί να λάβει **πολιτικό άσυλο**. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής χρειάζεται να αντιμετωπίσει τη μετανάστευση με **σχεδιασμό και οργάνωση**. Πρέπει να λαμβάνει υπόψη **πολλές παραμέτρους**, αλλά και τις εργασιακές ανάγκες που έχει. Αυτό επιβάλλει ο ανθρωπισμός, αλλά και το συμφέρον της χώρας και των μεταναστών, αφού η χώρα δεν έχει τις δυνατότητες να τους προσφέρει έναν αξιοπρεπή τρόπο διαβίωσης. Επομένως, ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών πρέπει να είναι περιορισμένος και να προσδιορίζεται με **κριτήριο τις ανάγκες σε ειδικότητες της ελληνικής οικονομίας**.

Επιπλέον, οι κάτοικοι έχουν και το προσωπικό τους βίωμα. Όπως αναφέρεται, «Το να διαπιστώσει κανείς ξαφνικά ότι η γειτονιά του άλλαξε χαρακτήρα, με την προσέλευση κοινωνικά και πολιτισμικά διαφορετικών γειτόνων, δεν αξιολογείται με όρους φιλανθρωπίας ή δικαίου. Αξιολογείται κυρίως υπό το πρίσμα του τρόπου και της καθημερινότητας τού βίου ή των επιπτώσεων που έχει στην εθνική συλλογικότητα» (Γιώργος Κοντογιώργης).

Όταν υπάρχουν μεγάλες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, καμιά χώρα υποδοχής δεν μπορεί να επιλύσει το πρόβλημα. Δεδομένου ότι οι πολλοί είναι μετανάστες και ελάχιστοι είναι πρόσφυγες, οι χώρες υπο-

Το προσφυγάκι,
μαρμάρινο
άγαλμα, 150 μ.Χ.,
Εθνικό
αρχαιολογικό μουσείο

Μετανάστες σε σκηνές

Στρατόπεδο προσφύγων,
Κύπρος 1975, ΕΛΙΑ

-Ύπατη αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. Είναι οργάνωση που δραστηριοποιείται υπέρ των προσφύγων. Σκοπός της είναι η προστασία και η βοήθεια των προσφύγων και αυτών που ζητούν άσυλο. Σήμερα, στην Ελλάδα ζουν πρόσφυγες, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από τη Συρία, το Ιράκ, το Ιράν την Τουρκία, το Αφγανιστάν, Αφρική κτλ.. Η ευαισθητοποίηση όλων και κυρίως των νέων στα προσφυγικά θέματα είναι απαραίτητη, όπως και η βοήθεια και η αλληλεγγύη στα προβλήματά τους.

-Επισημαίνεται ότι δεν πρέπει να συγχέονται οι πρόσφυγες με τους μετανάστες, νόμιμους ή μη, οι οποίοι φεύγουν εκουσίως από τη χώρα τους για να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση.

δοχής έχουν **τρεις επιλογές** για να αντιμετωπίσουν το μεταναστευτικό/προσφυγικό πρόβλημα, τις εξής:

α) Οι μετανάστες/πρόσφυγες **να επιστρέψουν στη χώρα προέλευσης**. Αυτό εύκολα λέγεται αλλά δύσκολα πραγματοποιείται. Κατ' αρχάς, υπάρχουν λόγοι ανθρωπίνης αλληλεγγύης. Δεύτερον, κάποιοι μετανάστες έχουν δημιουργήσει οικογένεια, εργάζονται και επιθυμούν να παραμείνουν στη χώρα. Επιπλέον, η οργάνωση και επιστροφή κοστίζει σημαντικά ποσά.

β) Οι μετανάστες/πρόσφυγες **να ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό της χώρας**. Σε αυτή την περίπτωση χρειάζεται να γίνει επιλογή, όσον αφορά τον συνολικό αριθμό μεταναστών αλλά και τις διάφορες επαγγελματικές ειδικότητες που έχει ανάγκη η χώρα.

γ) Οι μετανάστες/πρόσφυγες **να ενσωματωθούν πλήρως** (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά). Εφόσον οι μετανάστες επιλέξουν τη χώρα υποδοχής ως νέα τους πατρίδα, οφείλουν να σέβονται και να ακολουθούν τις θεμελιώδεις αξίες της. Ασφαλώς, θα διατηρήσουν την περηφάνεια της χώρας καταγωγής τους (π.χ. Ελληνοαμερικανοί), αλλά ενσωμάτωση σημαίνει κοινή πορεία με τη νέα πατρίδα. Το «ανήκειν» συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι της Πολιτείας. Εάν λοιπόν δεν υπάρχει το «ανήκειν» στην Πολιτεία, δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνικός δεσμός και κοινωνική συνοχή, στοιχεία απαραίτητα για την πορεία της Πολιτείας. Το μεταναστευτικό/προσφυγικό πρόβλημα είναι δύσκολο και έχει πολλές διαστάσεις. Η Ελλάδα είναι χώρα πρώτης γραμμής εισροής μεταναστών και προσφύγων και δεν μπορεί να το αντιμετωπίσει μόνη της. Η βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι απαραίτητη.

8. Εθνική και ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (1989) υπήρξαν μεταναστευτικές ροές από την Σοβιετική Ένωση και την Ανατολική Ευρώπη προς τη Δυτική Ευρώπη και την Ελλάδα. Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα υπάρχουν μεγάλες μεταναστευτικές ροές από την Ασία και Αφρική προς την Ευρώπη. Η Ελλάδα όντας στο σταυροδρόμι τριών Ηπείρων (Ευρώπης, Ασίας, Αφρικής) έζησε και ζει το μεταναστευτικό πρόβλημα.

Η μετανάστευση από μια χώρα σε άλλη συντελείται χωρίς προβλήματα, εφόσον γίνεται με συμφωνία των ενδιαφερομένων χωρών και είναι οργανωμένη. Παράδειγμα: η **οργανωμένη μετανάστευση** που εφάρμοσε η Δυτική Γερμανία, μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Πολλοί Έλληνες, αλλά και από άλλες χώρες, κυρίως της Νότιας Ευρώπης και την Τουρκία, μετανάστευσαν στη Γερμανία, χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα.

Αντιθέτως, όταν δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των ενδιαφερομένων χωρών και η **μετανάστευση είναι ανοργάνωτη**, δημιουργούνται προβλήματα τόσο στις χώρες προέλευσης, όσο και στις χώρες υποδοχής. Παράδειγμα: η ανοργάνωτη μετανάστευση των Αλβανών κυρίως προς την Ελλάδα και την Ιταλία, μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος της Αλβανίας (1990). Οι εκατοντάδες χιλιάδες Αλβανών που μετανάστευσαν στέρτησαν το απαραίτητο ανθρωπινό δυναμικό για την ανάπτυξη της χώρας τους. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα δεν ήταν προετοιμασμένη να δεχθεί πολλές χιλιάδες μετανάστες.

Αυτά τα κύματα μετανάστευσης δεν μπορεί να τα διαχειριστεί η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες της Ευρώπης. Επίσης, αναπτύσσεται **δυσανεμία για τους μετανάστες**, γιατί αρκετοί δεν προσαρμόζονται στις αξίες και στους θεσμούς της χώρας που τους φιλοξενεί. Αυτό αφορά κυρίως κάποιους Μουσουλμάνους. Βεβαίως, υπάρχει και **δυσανεμία από τους**

-Πάντως, τα ερωτήματα υπάρχουν: Πώς αντιμετωπίζονται οι μετανάστες που αρνούνται την ένταξη; Η δημιουργία γκέτο στις πόλεις ωφελεί τους μετανάστες; Πώς αντιμετωπίζεται ο φόβος των γηγενών κατοίκων; Πώς μπορεί να αντιμετωπίζονται με ίσους όρους γηγενείς και μετανάστες; (Δημοσιογράφος, αρχισυντάκτης περ. Foreign Affairs).

-Κώδικας Μετανάστευσης Ν.5038/2023:

Σκοπός του παρόντος είναι η αναμόρφωση του Κώδικα Μετανάστευσης και η συμπερίληψη σε αυτόν του συνόλου των αδειών διαμονής που χορηγούνται από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές σε πολίτες τρίτων χωρών, ώστε να διασφαλίζονται η πληρέστερη ανταπόκριση της μεταναστευτικής πολιτικής στις σύγχρονες ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής οικονομίας, καθώς και η απλούστευση, η διαφάνεια, η αποτελεσματικότητα και η ταχύτητα των διαδικασιών (Άρθρο 1).

Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης ΟΗΕ

<https://greece.iom.int/>

-Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης του ΟΗΕ ιδρύθηκε το 1951 και συνεργάζεται στενά με κυβερνητικούς, διακυβερνητικούς και μη-κυβερνητικούς εταίρους. Το 1952 ξεκίνησε τις δραστηριότητές του στην Ελλάδα.

-Ο ΔΟΜ δραστηριοποιείται με στόχο να διασφαλίσει την εύρυθμη και ανθρωπίνη μετανάστευση και την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας σε θέματα μετανάστευσης, να βοηθήσει στην ανα-

μετανάστες, είτε διότι δεν αντιμετωπίζονται με ίσους όρους, είτε διότι παραβιάζονται βασικά ανθρώπινα δικαιώματά τους.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (κεφ. 11.6) υπάρχουν δύο αντίθετες αντιλήψεις. Κάποιοι αντιδρούν πλήρως στη μετανάστευση και κάποιοι είναι υπέρ της κατάργησης των συνόρων για να μεταναστεύουν οι μετανάστες ανεμπόδιστα. Οι δύο αυτές απόψεις είναι λαϊκιστικές και δεν είναι ρεαλιστικές. Χρειάζεται να βρεθεί «η χρυσή τομή».

Ίσως το παράδειγμα του Καναδά είναι η καλύτερη λύση. Ο Καναδάς φημίζεται για τη φιλικότητα προς τους μετανάστες. Συγκεκριμένα: οι μετανάστες περιγράφουν τα ακαδημαϊκά, επαγγελματικά και τεχνικά τους προσόντα. Γίνεται αξιολόγηση μεταναστών με βάση εννέα κριτήρια, όπως: εκπαίδευση, ηλικία, ευχέρεια στα Αγγλικά ή Γαλλικά, δεξιότητες κτλ. Στόχος είναι η κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση. Οι μετανάστες πρέπει να αποδεικνύουν την επιθυμία και την προσπάθεια να προσφέρουν στον Καναδά. Η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και η απόκτηση της ταυτότητας του Καναδού πολίτη, μπορούν να συμβαδίζουν.

Εσχάτως, η Ελλάδα εφαρμόζει μια **Εθνική Στρατηγική Ένταξης**. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ άλλων, χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη:

-Η έλλειψη εργατών σε πολλούς τομείς (αγροτικός, τουριστικός, οικοδομικός κτλ.).

-Η ανάγκη για εργατικό δυναμικό με δεξιότητες ή εξειδίκευση.

-Η δυσχέρεια ένταξης κάποιων Μουσουλμάνων, λόγω θρησκείας.

-Η ύπαρξη πολλών χριστιανών σε Συρία, Λίβανο, Αίγυπτο, Αιθιοπία κτλ. που έχουν ιστορικές ρίζες με τον ελληνισμό. Άρα, δεν έχουν πρόβλημα ένταξης και ενσωμάτωσης.

Επίσης, η εκπαίδευση των μεταναστών αποτελεί τον καλύτερο τρόπο ένταξης-ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία. Το ανήκειν σε ένα έθνος συμπεριλαμβάνει δύο στοιχεία: την καταγωγή και τον πολιτισμό. Η παιδεία-ο πολιτισμός αποτελεί τον δεσμό του πολίτη με τον λαό και τη χώρα. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Ε. Ε. δέχονται χιλιάδες μετανάστες. Χρειάζεται να αποφασίσουν ανάμεσα στην ανάγκη για ένταξη των μεταναστών στις χώρες υποδοχής ή στη δημιουργία γκέτο από τους μετανάστες. Βεβαίως σημασία έχει τι θέλουν οι μετανάστες. Αρκετοί μετανάστες επιθυμούν να ενταχθούν στις χώρες υποδοχής, ενώ κάποιοι άλλοι αντιδρούν και δεν επιθυμούν την ένταξη.

Το μεταναστευτικό/προσφυγικό είναι ένα **παγκόσμιο πρόβλημα**. Μια μικρή και χρεωκοπημένη χώρα δεν μπορεί να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα. Χρειάζεται μία **ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης**. Πράγματι, η Ε.Ε. το 2024 κατέληξε σε συμφωνία και θέσπισε έναν **νέο κανονισμό για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευσης**. Ο κανονισμός προβλέπει νέους κανόνες μετανάστευσης, και κοινούς κανόνες και κοινή διαδικασία ασύλου σε ολόκληρη την Ε.Ε., που οφείλουν να ακολουθούν όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Ζήτηση πρακτικών λύσεων στα μεταναστευτικά προβλήματα και να παρέχει ανθρωπιστική βοήθεια σε μετανάστες που έχουν ανάγκη, συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων και των εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων.

-Χρειάζεται μια μεταναστευτική πολιτική, που θα βάλει αυστηρά όρια στον αριθμό των εισερχομένων αλλοδαπών και στους όρους παροχής άδειας εγκατάστασης, η οποία πρέπει να έχει ως κύριο κριτήριο τη χρησιμότητα του αλλοδαπού για την ελληνική κοινωνία και οικονομία. Είναι αυτονόητον ότι οι παράνομοι μετανάστες θα πρέπει να επαναπατρίζονται αμέσως (Βασίλειος Μαρκεζίνης, Η Ελλάδα των κρίσεων).

-Η Ελλάδα από το 2019 εφαρμόζει μια νέα πολιτική μετανάστευσης. Σύμφωνα με την εθνική στρατηγική ένταξης, η χώρα:

-Δημιουργεί και διατηρεί μια ανοιχτή κοινωνία η οποία σέβεται τη διαφορετικότητα.

-Διασφαλίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ατόμων που διαμένουν στη χώρα, με τις προϋποθέσεις και τους περιορισμούς που ισχύουν και για τους Έλληνες πολίτες.

-Καλλιεργεί τη συνεργασία, τον διάλογο και την εποικοδομητική κριτική μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων (εθνικών, πολιτισμικών, κτλ.) με όρους ισότητας.

-Ενισχύει την αμοιβαία κατανόηση και αποδοχή καθώς και την κοινωνική συνοχή.

-Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου,

-Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (επίσημες ιστοσελίδες).

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)- «Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Ο κόσμος όλος είναι ένα παγκόσμιο χωριό.
- ___ Ένας από τους λόγους παγκοσμιοποίησης είναι η διεθνοποίηση της οικονομίας.
- ___ Ο παγκόσμιος πολίτης δεν έχει εθνική συνείδηση.
- ___ Ο μετανάστης ζητάει πολιτικό άσυλο.
- ___ Η μετανάστευση έχει συνέπειες για τις χώρες προέλευσης και για τις χώρες υποδοχής.

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Η παγκοσμιοποίηση οφείλεται:

- α. Στην ανάπτυξη της τεχνολογίας
- β. Στη διεθνοποίηση της οικονομίας
- γ. Στην κυριαρχία της μαζικής κουλτούρας
- δ. Στην επέκταση της δημοκρατίας
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α' στήλης με τις έννοιες της Β' στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α' στήλης στο κενό της Β' στήλης.

Α' στήλη

- α. παγκοσμιοποίηση
- β. εσωτερική μετανάστευση
- γ. παγκόσμια προβλήματα
- δ. πρόσφυγας

Β' στήλη

- ___ ενέργεια
- ___ αστικοποίηση
- ___ επέκταση δημοκρατίας
- ___ πολιτικό άσυλο

4. Τι είναι η παγκοσμιοποίηση; Να αναφέρετε δύο λόγους που τη δημιουργούν.

5. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης;

6. Τι γνωρίζετε για τον κοσμοπολίτη και τον παγκόσμιο πολίτη;

7. Να εξηγήσετε τις δύο αντίθετες πορείες που αναπτύσσονται με κέντρο το έθνος-κράτος.

8. Ποια εμπόδια υπάρχουν στις μεγαλουπόλεις για να λειτουργήσει ο δημόσιος χώρος και οι κοινωνικές σχέσεις;

9. Τα αίτια της μετανάστευσης.

10. Ποιες οι διαφορές μετανάστη και πρόσφυγα;

11. Να αναλύσετε τις τρεις επιλογές που έχουν οι χώρες για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης.

12. Άσκηση (ατομική ή ομαδική): Ως παγκόσμιοι πολίτες, κάθε μαθητής ή κάθε ομάδα να προτείνει αιτιολογημένα δύο «θέματα-δράσεις» του παγκόσμιου πολίτη.

13. Άσκηση-Δραστηριότητα: Αγώνας αντιλογίας με θέμα: «Η παγκοσμιοποίηση ή η μετανάστευση». Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η Α' ομάδα θα αναπτύξει επιχειρήματα υπέρ της παγκοσμιοποίησης ή της μετανάστευσης. Η Β' ομάδα θα αναπτύξει επιχειρήματα εναντίον της παγκοσμιοποίησης ή της μετανάστευσης.

14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

Σημείωση: Οι απαντήσεις στις «Ερωτήσεις-Ασκήσεις-Δραστηριότητες» υπάρχουν στη σελίδα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ/ΔΡΑΣΗ – 4 ώρες

1. Η φύση και ο άνθρωπος
2. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ)
3. Ανακύκλωση- κυκλική οικονομία
4. Προστασία του περιβάλλοντος

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μαθητές/μαθήτριες:

- Να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και ευθύνες (οικολογικές) στο άμεσο περιβάλλον και να αντιληφθούν ότι με συλλογική προσπάθεια και συμμετοχή όλων θα διαφυλάξουμε την ποιότητα της ζωής.
- Να επαληθεύουν κάθε φορά ότι τα περιβαλλοντικά (οικολογικά) προβλήματα είναι πολλά και σοβαρά και είναι αποτέλεσμα της δράσης των ανθρώπων.
- Να βλέπουν τη βιόσφαιρα ως ένα δυναμικό σύστημα οικολογικών δυνάμεων εν μέρει αποτέλεσμα της δράσης των ανθρώπων.
- Να έχουν θετική στάση και να διαδίδουν την ανάγκη για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.
- Να προβαίνουν σε ανακύκλωση και να διαδίδουν την αναγκαιότητα της κυκλικής οικονομίας.
- Να σέβονται και να προστατεύουν το περιβάλλον.

Βασική ορολογία

-βιώσιμη ανάπτυξη	-ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	-αιεφόρος ανάπτυξη
-βιοποικιλότητα	-υδρογόνο-αιώνιο καύσιμο	-κύκλος ζωής προϊόντων
-απληστία ανθρώπου	-πράσινη συμφωνία	-ο ρυπαίνων πληρώνει
-καταστροφή περιβάλλοντος	-ανακύκλωση	-προστασία περιβάλλοντος
-ρύπανση εσωτερικών χώρων κτηρίων	-κυκλική οικονομία	-περιβαλλοντική συνείδηση
-ηλεκτρονική ρύπανση	-διαχείριση αποβλήτων	-οικολογία
		-οικολατρεία

**Διαδραστική παρουσίαση (ΜΑ)-
«Φυσικό περιβάλλον - Επιστημονική
γνώση και τοπική κατάσταση-Δράση»**

1. Η φύση και ο άνθρωπος

Προργανωτής: Το 2015 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ έλαβε μία απόφαση που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία **ιστορική συμφωνία** που θα επηρεάσει τη ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων ίσως και τη δική σου. Πρόκειται για την υιοθέτηση 17 Στόχων, γνωστοί ως «**Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης**», που εκφράζουν τις παγκόσμιες προκλήσεις, να ανταποκριθούν αποτελεσματικά όλες οι χώρες στα παγκόσμια προβλήματα. Εσύ τι κάνεις για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι;

Ο άνθρωπος είναι δημιουργήμα και δημιουργός της φύσης. Η φύση (κλίμα, έδαφος, ζώα, φυτά κτλ.) επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου. Αλλά και ο άνθρωπος παρεμβαίνει και αλλάζει τη φύση προς όφελός του. Και αλλάζοντας τη φύση, αλλάζει και τον εαυτό του.

Μεταξύ φύσης και ανθρώπου υπάρχει αλληλεπίδραση. Και είναι τόσο έντονη που δεν μπορούμε να φανταστούμε. Έτσι, αν το φτερουγίσμα μιας πεταλούδας στο Πεκίνο επηρεάζει το κλίμα της Ελλάδας, τότε η καταστροφή και μόνον ενός είδους του πλανήτη μπορεί να ανατρέψει την ισορροπία στη φύση. Δεδομένου ότι κάθε ημέρα εξαφανίζονται δεκάδες είδη, η ισορροπία ανθρώπου-φύσης έχει αποδεδειγμένα ανατραπεί. Και όμως, η διατήρηση της ισορροπίας ανθρώπου φύσης είναι απαραίτητη.

Η βιοποικιλότητα, η πανίδα και η χλωρίδα, τα ζώα και τα φυτά, αποτελούν πλούτο για τη χώρα. Έχουν τον δικό τους τόπο και ζουν κάτω από τις δικές τους συνθήκες, τις οποίες ο άνθρωπος οφείλει να προστατεύει. Όμως, υπάρχουν **δραστηριότητες των ανθρώπων**, όπως η εκδάσωση, το κυνήγι, η χρήση γεωργικών φαρμάκων, η ρύπανση κτλ., που επηρεάζουν την πανίδα και τη χλωρίδα. Υπολογίζεται ότι τις επόμενες δεκαετίες πρόκειται να επέλθει μείωση κατά 50%. Αυτό σημαίνει μεγάλη οικολογική καταστροφή. Και όμως, η διατήρηση **της βιοποικιλότητας** είναι απαραίτητη, διότι αποτελεί παράγοντα ισορροπίας ανθρώπου-φύσης, αφού η εξαφάνιση και ενός μόνο είδους διαταράσσει την αλυσίδα ζωής. Η **απληστία του ανθρώπου**, ο ασύδοτος καταναλωτισμός, η αλόγιστη σπατάλη και καταστροφή των φυσικών πόρων, έχει προξενήσει τεράστιες ζημιές στη φύση, που απειλούν τη ζωή στον πλανήτη. Ένα παράδειγμα αρκεί: **η αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων**. Τα φυτοφάρμακα καταστρέφουν το έδαφος, τους διάφορους οργανισμούς που διατηρούν τη δομή και τη γονιμότητα του εδάφους και έτσι επιταχύνουν τη διάβρωση και την εξάντληση του εδάφους. Έτσι, απαιτούνται μεγαλύτερες ποσότητες λιπασμάτων για να αποδώσουν τις ίδιες ποσότητες προϊόντων. Επίσης, τα φυτοφάρμακα αποτελούν την κύρια πηγή μόλυνσης των ρεόντων υδάτων και του υδροφόρου ορίζοντα, αλλά καταστρέφουν και την υγεία μας.

Η **διατήρηση** του φυσικού περιβάλλοντος έχει **θετικές επιπτώσεις**, όπως:

α) Η διαβίωση του ανθρώπου. Η ισορροπία ανθρώπου-φύσης είναι απαραίτητη για τη ζωή του ανθρώπου, αλλά και για οικονομική ανάπτυξη. Επιπλέον, η φύση είναι ο καλύτερος χώρος για πολλές δραστηριότητες (περπάτημα, άθληση, εκδρομή κτλ.).

β) Η πνευματική δημιουργία. Η ομορφιά της φύσης ομορφαίνει τη ζωή των ανθρώπων και αποτελεί πηγή έμπνευσης. Ενισχύει την πνευματική δημιουργία. Ζώντας σε υποβαθμισμένους χώρους των πόλεων και χωρίς τον αναγκαίο ζωτικό χώρο, η φυγή στη φύση απελευθερώνει.

Η **καταστροφή** του περιβάλλοντος έχει **αρνητικές επιπτώσεις**, όπως:

α) Στην υγεία των ανθρώπων. Χιλιάδες άνθρωποι αρρωσταίνουν από το μολυσμένο περιβάλλον και πολλά παιδιά από τη γέννησή τους ζουν σε άρρωστο περιβάλλον. Η υγεία απειλείται από: τη **ρύπανση** του εδάφους,

ΓΝΩΣΕΙΣ-ΑΣΚΗΣΕΙΣ-ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

-Μάθε για τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ (επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ)

-Πολλές οργανώσεις εργάζονται για την προστασία της φύσης. Μεταξύ αυτών η WWF (World Wide Fund of Nature) προσπαθεί να χτίσει ένα μέλλον αρμονικής συμβίωσης ανθρώπων και φύσης μέσα από: τη διατήρηση της βιοποικιλότητας του πλανήτη, τη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τη μείωση της ρύπανσης και της κατασπατάλησης των φυσικών πόρων.

Δημήτρης Γαλάνης, Το παγώνι, Εθνική Πινακοθήκη

-«Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: εγώ μονάχος έχω χρέος να σώσω τη γη. Αν δε σωθεί, εγώ φταίω»(Νίκος Καζαντζάκης, Ασκητική).

-«Το ανθρώπινο είδος έχει διαπράξει ένα τεράστιο κλίμακα ηθικό έγκλημα εις βάρος των άλλων ζώων. Με τις βάρβαρες ωμότητες της βιομηχανίας κρέατος, με τη λαθροθηρία και το νόμιμο κυνήγι, με την καταστροφή των ενδιαιτημάτων, με την ατμοσφαιρική και θαλάσσια ρύπανση, με την παραμέληση των ζώων συντροφιάς που υποτίθεται ότι αγαπάμε έχουμε καταλήξει οι τύραννοι του ζωικού βασιλείου» (Martha Nussbaum, Δικαιοσύνη για τα ζώα, η συλλογική μας ευθύνη).

Χρήστος Ζερεφόσ, Ακαδημαϊκός, πρωτοπόρος της κλιματικής αλλαγής

-Περιβάλλον και υγεία-
Κείμενο (ΜΑ)

του νερού, του αέρα. Απειλείται από τη **ρύπανση των εσωτερικών χώρων κτηρίων** (τοξικές, χημικές, μεταλλογόνες, καρκινογόνες ουσίες), την **ηλεκτρονική ρύπανση** (δορυφορικά κανάλια, κινητά τηλέφωνα, ηλεκτρονικές συσκευές κτλ.), μια αόρατη, πανταχού παρούσα απειλή, εντός και εκτός κτηρίων.

β) Στην οικονομία. Με τα ακραία καιρικά φαινόμενα (ξηρασίες, πλημμύρες κτλ.) πεθαίνουν άνθρωποι, καταστρέφονται περιουσίες και πλήττεται η οικονομική δραστηριότητα.

γ) Στον πολιτισμό. Μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς (π.χ. ακρόπολη) κινδυνεύουν από τη ρύπανση. Η φθορά πολλών μνημείων τα τελευταία πενήντα χρόνια είναι μεγαλύτερη από όση είχαν τα προηγούμενα χρόνια. Υπάρχει μια οικολογική αρχή που λέει «**ο ρυπαίνων πληρώνει**». Αλλά, ποιος είναι ο ρυπαίνων, ο παραγωγός ή ο καταναλωτής; Πάντως καθένας, είτε παραγωγός είτε καταναλωτής, έχει προσωπική και κοινωνική ευθύνη. Επομένως, ας σταματήσουμε τον αλόγιστο καταναλωτισμό. Επιπλέον, **όλοι ας προσέχουμε.** Ας μην πετάμε κάθε είδους σκουπίδια και κυρίως πλαστικά στο περιβάλλον, διότι αυτά παραμένουν για εκατοντάδες χρόνια. Πολλές πλαστικές σακούλες καταλήγουν στη θάλασσα και γίνονται τροφή των ψαριών, που τα τρώμε εμείς. Ας προσέχουμε, μην πετάμε τίποτα στο δάσος, ούτε ένα πλαστικό μπουκάλι, διότι με τον ήλιο μπορεί να προκληθεί φωτιά στο δάσος. Ας προσέχουμε το ακούραστο και αλληλέγγυο-πολύ περισσότερο από τον άνθρωπο-μυρμήγκι, διότι αν εξαφανιστεί, σπάει η φυσική αλυσίδα. Ας προσέχουμε...

2. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ)

Προοργανωτής: Πέντε ερωτήματα που πρέπει να τίθενται σε κάθε συζήτηση για το κλίμα: πώς παίρνουμε ρεύμα; Πώς κατασκευάζουμε; Πώς τρεφόμαστε; Πώς μετακινούμαστε; Πώς δροσιζόμαστε και πώς θερμαινόμαστε; (Bill Gates, Πώς να αποφύγουμε μια κλιματική καταστροφή). Η ενέργεια αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της ζωής. Αποτελεί τη δύναμη και το μέσο δημιουργίας πολιτισμού. Κάθε οργανισμός θέλει ενέργεια για να επιβιώσει. Μάλιστα, καταναλώνει περισσότερη και αποβάλλει λιγότερη ενέργεια. Ο αγώνας επιβίωσης, τόσο μεταξύ των διαφορετικών ειδών (π.χ. ζώων) όσο και μεταξύ των ίδιων ειδών (π.χ. μεταξύ ανθρώπων), είναι αγώνας για απόκτηση ενέργειας και τη συνέχιση της επιβίωσης. Η **πρόσδος της κοινωνίας συνδέεται με την ενέργεια.**

Στη σύγχρονη εποχή η ζωή στηρίζεται στην ενέργεια. Η ενέργεια είναι πηγή πολλών δραστηριοτήτων σε γη, ουρανό και θάλασσα. Δεδομένου ότι η ανθρωπότητα αυξάνει τις ανάγκες της σε ενέργεια, και οι παραδοσιακές πηγές δεν επαρκούν, **το μέλλον ανήκει στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας** (π.χ. αιολική, ηλιακή ενέργεια), οι οποίες είναι αστείρευτες. Η Ελλάδα έχει μεγάλη **εξάρτηση από την ενέργεια.** Όμως, φαίνεται πως διαθέτει **σημαντικές πηγές ενέργειας.** Δεν είναι μόνο οι αστείρευτες ΑΠΕ. Είναι και τα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου που υπάρχουν στον υποθαλάσσιο κυρίως χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και του Ιονίου πελάγους. Επιπλέον, η χώρα γίνεται διαμετακομιστικός κόμβος ενέργειας από τον Νότο προς τον Βορρά. Και αυτό έχει πολλά οικονομικά και στρατηγικά οφέλη για τη χώρα. Η Ελλάδα μπορεί να γίνει **υπερδύναμη ενέργειας** στην περιοχή της.

Η ενέργεια διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην **οικονομική ανάπτυξη.** Αν μια χώρα διαθέτει πλούσιες πηγές ενέργειας, ή έχει μικρό κόστος ενέργειας, τότε διαθέτει καλές προϋποθέσεις για ανάπτυξη. Η εμπειρία δείχνει ότι όσο πιο ανεπτυγμένη είναι μια χώρα, τόσο περισσότερη

«Ξεκινάει τώρα ένας από τους μεγαλύτερους μετασχηματισμούς της ανθρωπότητας. Θα υπάρξουν πολλές αλλαγές στη ζωή μας, που θα περιλαμβάνουν βιώσιμες πόλεις, καθαρότερο αέρα, καλύτερες δουλειές και πιο βιώσιμα συστήματα τροφής, πράγματα που θα βελτιώσουν την υγεία μας και θα μας βοηθήσουν να οικοδομήσουμε μια ανθεκτικότητα στις μελλοντικές κλιματικές επιπτώσεις» (Κριστιάνα Φιγκέρες, Τόμ Ρίβιτ-Κάρνας, Συνέντευξη).

«Για τους ιστορικούς του μέλλοντος η μεγαλύτερη τρέλα του 20ου αιώνα δεν θα είναι οι πόλεμοι αλλά η καταστροφή του οικοσυστήματος του πλανήτη» (Κορνήλιος Καστοριάδης).

«Μόνο εμείς από όλα τα είδη έχουμε καταφέρει να συλλάβουμε την πραγματικότητα της ζωής, να δούμε την ομορφιά της Φύσης και να δώσουμε αξία στο άτομο. Μόνο εμείς έχουμε εκμηδύνει την αξία της ευσπλαχνίας μεταξύ των συνανθρώπων μας. Δεν θα μπορούσαμε να επεκτείνουμε τις ίδιες αξίες και στον έμβιο κόσμο που μας γέννησε;» (E. Wilson, Το νόημα της ανθρωπίνης ύπαρξης).

-Οι δύο νόμοι της θερμοδυναμικής ορίζουν τα εξής: ο πρώτος, **ο νόμος διατήρησης της ενέργειας**, ορίζει ότι το σύνολο της ενέργειας που υπάρχει στο σύμπαν παραμένει σταθερό. Η ενέργεια δεν μπορεί να δημιουργηθεί ούτε να καταστραφεί. Ο δεύτερος νόμος, **ο νόμος αλλαγής της ενέργειας**, ορίζει ότι η ενέργεια αλλάζει διαρκώς μορφή, και μάλιστα προς μία μορφή, από διαθέσιμη γίνεται μη διαθέσιμη.

«Είμαστε στις πέντε πρώτες χώρες παγκοσμίως σε κατά κεφαλήν παραγωγή πράσινης ενέργειας, ενώ το σημερινό πρόγραμμά μας για κλιματική ουδετερότητα είναι από τα πιο φιλόδοξα της Ε.Ε.» (Γιάννης Μανιάτης, πρώην υπουργός περιβάλλοντος, Άρθρο).

-Στον ιστότοπο της διαNEOσις υπάρχουν επιστημονικά άρθρα, μελέτες, βιβλία για το περιβάλλον και άλλα θέματα.

Πηγή φωτογραφιών:

Διαδίκτυο

ενέργεια καταναλώνει. Μάλιστα, υπάρχει άμεση συσχέτιση ανάμεσα στην κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο και στο επίπεδο διαβίωσης.

Όσον αφορά το **υδρογόνο**, είναι το ελαφρότερο και το πλέον άφθονο στοιχείο που υπάρχει στο σύμπαν. Αποτελεί το 75% της μάζας του σύμπαντος. Βρίσκεται παντού στη γη, στο νερό, στα ορυκτά καύσιμα και σε όλα τα έμβια όντα. Όμως, σπανίως υπάρχει ελεύθερο στη φύση. Πρέπει να αντληθεί από φυσικούς πόρους. Όταν δεσμεύεται ως μορφή ενέργειας γίνεται ανεξάντλητη πηγή ενέργειας, είναι το «**αιώνιο καύσιμο**». Επειδή δεν περιέχει ούτε ένα άτομο άνθρακα, δεν εκπέμπει διοξείδιο του άνθρακα. Πρόκειται για μια **καθαρή πηγή ενέργειας**.

Ο Ξενοφών Βερούκιος, είναι πρωτοπόρος στον κόσμο στην παραγωγή υδρογόνου με μηδενικές εκπομπές ρύπων. Η κατεξοχήν επαναστατική ιδέα του ήταν η χρήση βιομάζας στην παραγωγή υδρογόνου. Αναφέρει: η βιομάζα-δηλαδή τα κομμένα κλαδιά, τα οργανικά απόβλητα ανθρώπων και ζώων, τα απόβλητα βιομηχανιών επεξεργασίας φυτικών προϊόντων-μας δίνει ως προϊόν της αναερόβιας σήψης της το βιοαέριο (κυρίως μεθάνιο), αλλά και αιθανόλη, το γνωστό οινόπνευμα. Βιοαέριο και αιθανόλη μετατρέπονται σε υδρογόνο με δύο πρωτοποριακές τεχνολογίες, ειδικούς καταλύτες και αντιδραστήρες 100 φορές μικρότερους των συμβατικών. Η Ελλάδα έχει το ανθρώπινο δυναμικό για να βρίσκεται στην πρωτοπορία για την αξιοποίηση του υδρογόνου, αρκεί να κάνει έγκαιρα τις κατάλληλες επιλογές. Επειδή το υδρογόνο υπάρχει σε απεριόριστες ποσότητες, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας το κόστος παραγωγής ενέργειας από το υδρογόνο θα μειώνεται.

Σήμερα, με βάση τις ΑΠΕ κάθε επιχείρηση και κάθε νοικοκυριό μπορεί να παράγει τη δική του ενέργεια και όση περισσεύει να την πωλούν στο κεντρικό σύστημα. Δηλαδή, **κάθε κατοικία ή επιχείρηση γίνεται και παραγωγός ενέργειας**. Όταν αυτό συμβεί, η φύση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής θα αλλάξει ριζικά. Η διασπορά των οικονομικών δραστηριοτήτων θα οδηγήσει και στη διασπορά των ανθρώπων στον χώρο. Η συγκέντρωση των ανθρώπων στις μεγαλουπόλεις θα σταματήσει, γιατί οι μεγαλουπόλεις σπαταλούν τεράστιες ποσότητες ενέργειας και δεν είναι βιώσιμες.

Η Ε.Ε. με την **πράσινη συμφωνία έχει στόχο** να βελτιώσει την ευημερία και την υγεία των Ευρωπαίων και των μελλοντικών γενεών παρέχοντας:

- Καθαρό αέρα, καθαρό νερό, υγιές έδαφος και βιοποικιλότητα.
- Ανακαινισμένα και ενεργειακά αποδοτικά κτήρια.
- Υγιεινά και οικονομικά προσιτά τρόφιμα.
- Περισσότερες δημόσιες μεταφορές.
- Καθαρότερη ενέργεια και πρωτοποριακή καθαρή τεχνολογική καινοτομία.
- Προϊόντα με μεγαλύτερη διάρκεια ζωής που μπορούν να επισκευάζονται, να ανακυκλώνονται και να επαναχρησιμοποιούνται.

Τζέρεμι Ρίφκιν, Συγγραφέας επιστημονικών και τεχνολογικών αλλαγών

Πηγή: Διαδίκτυο

«Υπάρχουν κάποιες σπάνιες στιγμές στην ιστορία, όταν προσφέρεται σε μια γενιά ανθρώπων ένα νέο δώρο, με το οποίο μπορούν να αναθεωρήσουν τόσο τις μεταξύ τους σχέσεις όσο και τη σχέση τους με τον κόσμο που τους περιβάλλει. Αυτή είναι μια τέτοια στιγμή. Μας προσφέρεται η δύναμη του ήλιου. Το υδρογόνο αποτελεί υπόσχεση για το μέλλον της ανθρωπότητας στη Γη. Το αν αυτή η υπόσχεση σπαταληθεί σε αποτυχημένες προσπάθειες και χαμένες ευκαιρίες ή θα χρησιμοποιηθεί με σοφία προς όφελος του ανθρώπινου γένους και των υπόλοιπων πλασμάτων με τα οποία συνυπάρχουμε στον πλανήτη εξαρτάται από εμάς» (J. Rifkin, Η οικονομία του υδρογόνου).

-Βιομάζα: το σύνολο των υποπροϊόντων της φυσικής, ζωικής, δασικής και αλιευτικής παραγωγής καθώς και της βιομηχανικής τους επεξεργασίας (αστικά λύματα, σκουπίδια, απόβλητα), τα οποία αποτελούν σημαντική πηγή ενέργειας.

-Άσκηση: Οι μαθητές διερευνούν τον τρόπο που κάθε κατοικία και επιχείρηση μπορεί να είναι παραγωγός και καταναλωτής ενέργειας και παρουσιάζουν τα αποτελέσματα στην τάξη.

-Ενεργειακή δημοκρατία σημαίνει: αποκέντρωση στην παραγωγή ενέργειας, παραγωγή ενέργειας παντού από όλους, παραγωγή ενέργειας από όποιον θέλει, όπου θέλει, όπως θέλει.

Ελεύθερη ενέργεια-Κείμενο (ΜΑ)

3. Ανακύκλωση- κυκλική οικονομία

Προοργανωτής: Είναι αδύνατον να συνεχιστεί η σημερινή πορεία αποσύνθεσης. Το αίτημα είναι να παύσει να είναι στόχος ζωής η παραγωγή και η κατανάλωση. Να δημιουργηθούν στόχοι διαφορετικοί για τους οποίους οι άνθρωποι θα άξιζε να κοπιάσουν και να αγωνιστούν. Βεβαίως, αυτό θα απαιτούσε αλλαγές στους θεσμούς και στις κοινωνικές σχέσεις. Όμως, αυτός ο προσανατολισμός απέχει πολύ από όσα σκέφτονται και, ίσως, από όσα ποθούν οι άνθρωποι σήμερα. Για να δεχτούν αυτήν την αλλαγή θα πρέπει να δίνει νόημα στη ζωή τους. Μια αλλαγή που θα έχει στόχο την ανάπτυξη του ανθρώπου (Κορνήλιος Καστοριάδης, Η άνοδος της ασημαντότητας).

Η καταστροφή του περιβάλλοντος και η εξάντληση των φυσικών πόρων αφενός και η ανάγκη για αειφόρο ανάπτυξη αφετέρου, οδήγησαν στην κυκλική οικονομία. **Αειφόρος ανάπτυξη** σημαίνει διαρκής βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων με την ορθολογική χρήση των πόρων, χωρίς την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Διάγραμμα: Κυκλική οικονομία

Πηγή: Ελληνική Εταιρεία Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (Ε.Ε.Δ.Σ.Α.)

Τι είναι η **κυκλική οικονομία**; Είναι ένα «πράσινο μοντέλο ανάπτυξης» και αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο του νέου ευρωπαϊκού και παγκόσμιου οικονομικού μοντέλου. Κεντρικός **στόχος του πράσινου μοντέλου ανάπτυξης** είναι η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών με λιγότερους και πιο «πράσινους πόρους». Δηλαδή, η ελαχιστοποίηση ή και μηδενισμός των αποβλήτων σε όλα τα στάδια παραγωγής, αλλά και μετά το τέλος του κύκλου ζωής των προϊόντων. Επιπλέον, επιδιώκει και ενθαρρύνει τη χρήση χρησιμοποιημένων υλικών και αποβλήτων ως παραγωγικών πόρων και χρήσιμων υλικών για παραγωγή νέων προϊόντων. Αλλά και τη διατήρηση ενός προϊόντος σε καλή κατάσταση για μακρύ χρονικό διάστημα και τη χρησιμοποίησή του από πολλαπλούς χρήστες (sharing economy).

Έτσι, **επεκτείνεται ο κύκλος ζωής των προϊόντων**, μειώνεται η σπατάλη φυσικών πόρων, μειώνεται η μόλυνση της ατμόσφαιρας με εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου και διατηρείται το φυσικό περιβάλλον και η βιοποικιλότητα.

Η κυκλική οικονομία συμπεριλαμβάνει την **ανακύκλωση και τη διαχείριση αποβλήτων**. Η διαχείριση αποβλήτων περιλαμβάνει τα στερεά απόβλητα και τα αστικά λύματα. Τα χρήσιμα στερεά υλικά, όπως χαρτί, γυαλί, αλουμίνιο, πλαστικό, μέταλλα, ξύλο πηγαίνουν στην ανακύκλωση. Για τα αστικά λύματα γίνονται έργα βιολογικού καθαρισμού, δημιουργούνται αποχετευτικά δίκτυα, χρησιμοποιούνται σε αγροτικές καλλιέργειες κτλ.

-Με τον παρόντα νόμο θεσπίζεται ενιαίο πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων με έμφαση στην πρόληψη, την προετοιμασία για επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωσή τους. Θεσπίζονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας που αποσκοπούν στην πρόληψη της παραγωγής αποβλήτων, τη μείωση των αρνητικών συνεπειών της παραγωγής και της διαχείρισης αποβλήτων, την αύξηση της ανακύκλωσης, τον περιορισμό του συνολικού αντικτύπου της χρήσης των πόρων και τη βελτίωση της αποδοτικότητάς τους με στόχο τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία. (Ν. 4819/2021).

-«Μια κρυφή πληγή για το περιβάλλον, αλλά και για την τσέπη των καταναλωτών, είναι η γρήγορη απαξίωση των προϊόντων που υποχρεώνει σε συχνή αντικατάστασή τους, με αποτέλεσμα σπατάλη πολύτιμων φυσικών πόρων, δημιουργία δύσκολα διαχειρίσιμων αποβλήτων και οικονομική επιβάρυνση των πολιτών. Η ταχύτατη απαξίωση των προϊόντων δεν γίνεται μόνο μέσω της μόδας, όπου υπάρχει δικαίωμα επιλογής, αλλά και μέσω πρακτικών που επιβάλλουν στον καταναλωτή την αλλαγή» Γιάννης Ελαφρός, Άρθρο).

-«Ο ΕΟΑΝ με στρατηγικό προσανατολισμό την εγκαθίδρυση ενός μοντέλου μακροπρόθεσμης βιώσιμης ανάπτυξης, θέτει τα θεμέλια για την προώθηση και επίτευξη πιο αποτελεσματικής και αποδοτικής ανακύκλωσης με ακρογωνιαίό λίθο τη «διαλογή στην πηγή» (ΕΟΑΝ).

-**Πράγματα για ανακύκλωση:** χαρτί, γυαλί, αλουμίνιο, πλαστικό, συσκευές (οικιακές συσκευές, ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές, αθλητικά όργανα κτλ.) και άλλα πολλά.

-**Πόσο χρόνο χρειάζεται η φύση για να αποσυνθέσει τα σκουπίδια μας;**

Βαμβακερό ύφασμα: 1-5 μήνες

Μάλλινο ύφασμα: 1 χρόνος

Πλαστική σακούλα: 10-20 χρόνια

Πλαστικό μπουκάλι: 450 χρόνια

Αλουμινένια κουτιά: 80-500 χρόνια

Γυαλί: άγνωστο, μεγ. από 500 χρόνια

Πηγή: Schoolpress.sch.gr

Η διαχείριση των αποβλήτων αποτελεί ένα από τα πλέον σύνθετα και δύσκολα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η χώρα μας, όπως και κάθε σύγχρονη κοινωνία. Η οικολογική αρχή «**ο ρυπαίνων πληρώνει**» είναι κατευθυντήρια αρχή σε ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο. Ο παραγωγός και ο κάτοχος των αποβλήτων θα πρέπει να διαχειρίζονται τα απόβλητα κατά τρόπο που να εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας.

Ο Ελληνικός Οργανισμός Ανακύκλωσης (ΕΟΑΝ) είναι ο αρμόδιος φορέας του Υπουργείου Περιβάλλοντος για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της πολιτικής για την ανακύκλωση. Ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ Πολιτείας, Δήμων, περιφερειών και πολιτών. Διασφαλίζει την υλοποίηση καινοτόμων δράσεων ανακύκλωσης. Προσπαθεί για τη μετάβαση στην κυκλική οικονομία και την επίτευξη των εθνικών και ευρωπαϊκών στόχων. Η Ελλάδα έχει διαμορφώσει «**Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία**», που συνάδει με την ευρωπαϊκή στρατηγική και μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για την παραγωγική ανασυγκρότηση και την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η Ε.Ε. έχει προετοιμάσει το έδαφος για τη μετάβαση στην κυκλική οικονομία. Ήδη έχουν επιτευχθεί σημαντικά αποτελέσματα. Το **σχέδιο για την κυκλική οικονομία**, αποτελεί ένα από τα κύρια μέρη της πράσινης συμφωνίας και έχει στόχο τα βιώσιμα προϊόντα να αποτελούν τον κανόνα στην Ε.Ε. Τα προϊόντα που πωλούνται στην Ε.Ε. θα πρέπει να σχεδιάζονται με τρόπο, ώστε να διαρκούν περισσότερο και να είναι ευκολότερο να επαναχρησιμοποιηθούν, να επισκευαστούν και να ανακυκλωθούν και να περιλαμβάνουν όσο το δυνατόν περισσότερα ανακυκλωμένα υλικά. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε το «**δικαίωμα στην επισκευή**».

4. Προστασία του περιβάλλοντος

Προοργανωτής: «Στην εποχή μας περισσότερο από ποτέ, αυτή η ΓΗ μάς θέλει κοντά της, να την προστατεύσουμε, να την υπερασπιστούμε-είναι το σπίτι μας, ο ξενιστής μας, μάς φιλοξενεί αιώνες τώρα. Εμείς το ελάχιστο που μπορούμε να κάνουμε είναι να είμαστε ενήμεροι για τις ανάγκες της, που είναι και ανάγκες μας και με κάθε ευκαιρία και τρόπο να την προστατεύουμε» (9^ο Νηπιαγωγείο Δράμας).

Αν κάποιος έδινε τον ορισμό της ομορφιάς, θα έλεγε μόνο μια λέξη «φύση». Ο Ρωμαίος αυτοκράτωρ Μάρκος Αυρήλιος έχει αναφέρει: «Ω φύση, από σένα τα πάντα, εντός σου τα πάντα, σε σένα τα πάντα». Επιπλέον, τη μεγαλύτερη ασφάλεια που μπορεί να νοιώσει ο άνθρωπος είναι κοντά

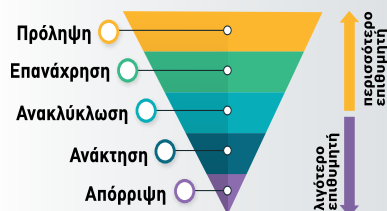
-Με βάση τα στατιστικά στοιχεία τα **αναμενόμενα οφέλη** της κυκλικής οικονομίας για την Ε.Ε. είναι:

Μείωση των εκπομπών του θερμοκηπίου από 2% έως 4%. Εξοικονόμηση 600 δις. ευρώ για τις επιχειρήσεις. Δημιουργία άνω των 2 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας. Ανάπτυξη έως 6% με ταυτόχρονη εξοικονόμηση πόρων.

Διαχείριση αποβλήτων

Και οι καλύτερες δυνατές πρακτικές

Γράφημα (ΜΑ)

Πηγή: Υπουργείο περιβάλλοντος www.ypern.gov.gr

-Ελληνικός Οργανισμός Ανακύκλωσης: www.eoan.gr

-Η **κλιματική αλλαγή** και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος απειλούν την ίδια την ύπαρξη της Ευρώπης και του κόσμου. Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι προκλήσεις, η **ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία** θα μετατρέψει την Ε.Ε. σε μια σύγχρονη αποδοτική και ανταγωνιστική οικονομία, εξασφαλίζοντας τα εξής:

Μηδενικές καθαρές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου έως το 2050. Οικονομική ανάπτυξη αποσυνδεδεμένη από τη χρήση πόρων. Κανένας άνθρωπος και καμιά περιφέρεια δεν μένουν στο περιθώριο.

Αλέκος Φασσιανός,
Ο ποδηλάτης,
Εθνική Πινακοθήκη
Εικόνα -
Έργο τέχνης (ΜΑ)

στη φύση, δίπλα στα φυτά, κάνοντας παρέα με τα ζώα και τα πουλιά. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς επαφή με τη φύση: τη γη, το νερό, τον αέρα, τον ήλιο. Η επαφή των ανθρώπων, ειδικότερα των νέων, με το περιβάλλον, ο θαυμασμός και το δέος που νοιώθει κανείς όταν αντικρύζει τα δημιουργήματα της φύσης και του ανθρώπου, διαμορφώνουν μια **περιβαλλοντική συνείδηση**, που είναι ο καλύτερος τρόπος προστασίας του περιβάλλοντος. Δεν είναι δύσκολο να κατανοηθεί ότι οι ανοχές και οι αντοχές του ανθρώπου και του περιβάλλοντος έχουν όρια, που δεν πρέπει να ξεπεραστούν.

Ο **+Οικουμενικός Πατριάρχης Δημήτριος** αναφέρει ότι από την αρχή της δημιουργίας, ο Θεός καθορίζει με πλήρη σαφήνεια τον ρόλο αλλά και τα όρια του ανθρώπου επί της όλης δημιουργίας. Δεν του προσφέρεται δηλαδή η φύση εν λευκώ, να την κάνει ό,τι θέλει. Αλλά του δίνεται για να την καλλιεργεί, να ζει από τα προϊόντα της, συγχρόνως όμως και να την προστατεύει. Να την διαφυλάττει και επ' ουδενί να την καταστρέφει. Η προστασία του περιβάλλοντος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη. Μια ανάπτυξη που στηρίζεται στην εξάντληση ή στην καταστροφή των φυσικών πόρων δεν είναι ανάπτυξη αλλά υπανάπτυξη. Αλήθεια, τι θα πουν οι τωρινές στις μελλούμενες γενιές, όταν, εν ονόματι ενός αλόγιστου καταναλωτισμού καταστρέφουμε τα πάντα; Είναι σαφές πως η ανάγκη επιβίωσης και η ανάγκη ανάπτυξης απαιτούν την προστασία της φύσης. Ειδικά, για τον τουρισμό και τον πολιτισμό (βασικές δραστηριότητες της Ελλάδας), το καθαρό περιβάλλον αποτελεί **συγκριτικό πλεονέκτημα**. Τι πρέπει να προστατευθεί από το περιβάλλον; Τα πάντα, οτιδήποτε υποβαθμίζει τη ζωή, δηλαδή: η γη, το νερό, η πανίδα και η χλωρίδα, ο αέρας, ο καθαρός ουρανός, και όχι μόνο. Και η προστασία ενός δένδρου έχει μεγάλη σημασία, αφού σύμφωνα με έρευνα η αξία ενός δένδρου φθάνει τις 100 χιλιάδες ευρώ.

Αξία ενός δένδρου σε πενήντα χρόνια: ..... **100.000 ευρώ**

-Παράγει οξυγόνο αξίας	17.000 ευρώ
-Ανακυκλώνει νερό αξίας	20.000 ευρώ
-Απορροφά ρύπους αξίας	30.000 ευρώ
-Προσφέρει καταφύγιο αξίας	16.000 ευρώ
-Πλουτίζει το έδαφος με συστατικά αξίας	17.000 ευρώ

Η **οικολογία** ενδιαφέρεται για την προστασία των πόρων της φύσης ώστε να είναι δυνατή η αειφορία. Αντιθέτως, η **οικολατρεία** ενδιαφέρεται τόσο πολύ για τη φύση ώστε να μισεί τον άνθρωπο και να υποστηρίζει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι πιο σημαντικά από τα δικαιώματα των ζώων και των φυτών (Φερνάντο Σαβατέρ, Ισπανός φιλόσοφος).

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί αφενός υποχρέωση του κράτους και αφετέρου **υποχρέωση και δικαίωμα του κάθε πολίτη**. Το φυσικό περιβάλλον καθορίζει την ποιότητα ζωής, ενώ το πολιτιστικό περιβάλλον συντηρεί την παράδοση, την ιστορία, την ταυτότητα ενός λαού. Το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της **αρχής της αειφορίας**, δηλαδή της συνεχούς ανάπτυξης χωρίς αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (Άρθρο 24).

Το περιβάλλον είναι οικουμενικό, δημόσιο, αδιαπραγμάτευτο αγαθό. Προηγείται όλων των άλλων αγαθών, γιατί σχετίζεται με την επιβίωση του ανθρώπινου γένους. Γι' αυτό και η υποχρέωση προστασίας του είναι **υποχρέωση διαρκείας**.

-Βίντεο για την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.
-Εργαλειοθήκη εκπαιδευτικών για την «πράσινη πρόκληση» (ιστοσελίδα).

-Στην πραγματικότητα η Γη μας μιλά με όρους δυνάμεων, δεσμών, αλληλεπιδράσεων και τούτο αρκεί για να συνταχθεί ένα συμβόλαιο. Οι ασχολίες όλου του κόσμου προξενούν ζημιές στον κόσμο, ζημιές οι οποίες γίνονται αντικείμενο απασχόλησης όλου του κόσμου (Μ. Σενεγάλ, Η τέχνη του κυβερνάν).

Επτά ομάδες μαθητών από την Ελλάδα συμμετέχουν στην Παγκόσμια Ολυμπιάδα Ρομποτικής 2024 με θέμα «Σύμμαχοι της Γης». Οι Έλληνες μαθητές διακρίνονται στις Ολυμπιάδες Ρομποτικής.

Η ρομποτική στην υπηρεσία του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης- Έγγραφο (ΜΑ)

«Πρέπει η ιδέα ότι ο μόνος σκοπός της ζωής είναι να παράγουμε και να καταναλίσκουμε ολοένα και περισσότερο- ιδέα που είναι πρώτα-πρώτα, αν τη θεωρήσουμε καθ' εαυτήν, παράφρων και, κατά δεύτερο λόγο, η πιο ταπεινωτική ιδέα που μπορεί να φανταστεί κανείς για ένα ανθρώπινο ον-, πρέπει η ιδέα αυτή να εγκαταλειφθεί» (Κορνήλιος Καστοριάδης).

Άσκηση: α) Τι είδη και σε τι ποσότητες ανακυκλώνει η οικογένειά σας, β) Αν δεν γίνεται ανακύκλωση στο σχολείο σας, μήπως πρέπει να αναλάβετε σχετική πρωτοβουλία;

Δραστηριότητα: η τάξη ή το σχολείο αφιερώνει μία ημέρα (π.χ. Η ημέρα της Γης) για την προστασία του περιβάλλοντος (δενδροφύτευση, καθαρισμός χώρων κτλ.).

Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)-

«Φυσικό περιβάλλον-Επιστημονική γνώση και τοπική κατάσταση/Δράση»

Ερωτήσεις-Ασκήσεις- Δραστηριότητες

1. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- ___ Η βιοποικιλότητα αποτελεί πλούτο για τη χώρα
- ___ Η απληστία του ανθρώπου καταστρέφει το περιβάλλον
- ___ Το φυσικό αέριο είναι ανανεώσιμη πηγή ενέργειας
- ___ Κάθε κατοικία μπορεί να είναι παραγωγός και καταναλωτής ενέργειας
- ___ Στην Ελλάδα ισχύει η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»

2. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση. Στην προστασία του περιβάλλοντος συμβάλλει:

- α. Η πράσινη συμφωνία
- β. Το υδρογόνο
- γ. Η κυκλική οικονομία
- δ. Η αειφόρος ανάπτυξη
- ε. Όλα τα παραπάνω

3. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας το αντίστοιχο γράμμα της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

Α΄ στήλη

- α. ΟΗΕ
- β. Ε.Ε.
- γ. Ελλάδα
- δ. ΑΠΕ

Β΄ στήλη

- ___ πράσινη συμφωνία
- ___ Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης
- ___ Ήλιος και θάλασσα
- ___ Εθνική στρατηγική για κυκλική οικονομία

4. Να εξηγήσετε τις αρνητικές επιπτώσεις από την καταστροφή του περιβάλλοντος.

5. Τι γνωρίζετε για το υδρογόνο ως πηγή ενέργειας;

6. Ποιες είναι οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και γιατί το μέλλον ανήκει σε αυτές;

7. Ποιος είναι στόχος της πράσινης συμφωνίας της Ε.Ε. και πώς επιτυγχάνεται;

8. Να εξηγήσετε την κυκλική οικονομία.

9. Ποια η σχέση κυκλικής οικονομίας και διαχείρισης αποβλήτων;

10. Ποια η σχέση κυκλικής οικονομίας και πράσινης συμφωνίας της Ε.Ε.;

11. Τι γνωρίζετε για την προστασία του περιβάλλοντος από το Κράτος και τους πολίτες;

12. Άσκηση: Ο Δήμος έχει τοποθετήσει ξεχωριστούς κάδους για σκουπίδια και για ανακύκλωση. Όμως, αρκετοί πολίτες έχουν απαράδεκτη συμπεριφορά: πετούν πράγματα για ανακύκλωση (χαρτιά, γυαλί κτλ.) στον κάδο με τα σκουπίδια. Η τάξη να συζητήσει το πρόβλημα και να προτείνει ρεαλιστικές λύσεις και δράσεις.

13. Άσκηση: «Προτάσεις για ένα οικολογικό πρόβλημα του Δήμου». Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες (Α και Β). Κάθε ομάδα επιλέγει ένα οικολογικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Δήμος και προτείνει ρεαλιστικές λύσεις και δράσεις.

14. Ζητήστε από τους μαθητές να διατυπώσουν μία-δύο ερωτήσεις από όποια διδακτική ενότητα επιθυμούν και να απαντήσουν οι ίδιοι ή άλλοι μαθητές ή/και να συζητήσουν.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ: ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ- ΑΣΚΗΣΕΩΝ- ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ- ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΒΑΣΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ - Γλωσσάρι όρων (ΜΑ)

- Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ):** το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μία χώρα σε ένα έτος. Μετρείται σε αξία και σε όγκο.
- άμεση δημοκρατία:** το πολίτευμα το οποίο ίσχυσε στην αρχαία Ελλάδα, σύμφωνα με το οποίο όλοι οι πολίτες συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής).
- ανθρώπινα δικαιώματα:** είναι αξίες και γι' αυτό τον λόγο είναι αναπαλλοτρίωτα και αδιαπραγμάτευτα. Αποτελούν τα θεμέλια της δημοκρατίας και πιθανή κατάργησή τους συνεπάγεται κατάργηση της δημοκρατίας.
- αρχή επικουρικότητας:** σύμφωνα με αυτή, η Ε.Ε. δρά μόνο εάν και στον βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και δύνανται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.
- αυτοαξιολόγηση:** η αξιολόγηση που κάνει καθένας στον εαυτό του, θετική ή αρνητική.
- αυτογνωσία:** το «γνώθι σ' αυτόν» του Σωκράτη. Δηλαδή, η γνώση του εαυτού μας, η επίγνωση των προτερημάτων και των ελαττωμάτων μας.
- αυτοεκτίμηση:** η εκτίμηση που τρέφει κανείς για τον εαυτό του.
- Βουλή:** το σύνολο των αντιπροσώπων του λαού. Η Βουλή ασκεί τη νομοθετική λειτουργία.
- διαμεσολάβηση:** εξωδικαστικός τρόπος επίλυσης διαφορών, με τη βοήθεια διαμεσολαβητή, σε ελάχιστο χρόνο και με μικρό κόστος.
- δίκαιο:** σύνολο υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Το δίκαιο ρυθμίζει την κοινωνική ζωή.
- δικαίωμα:** είναι η εξουσία που παρέχει ο νόμος στον άνθρωπο για να πραγματοποιήσει τα βιοτικά του συμφέροντα, για να αναπτύξει δραστηριότητα ωφέλιμη για τον εαυτό του και το κοινωνικό σύνολο.
- δικαίωμα αρνησικυρίας (veto):** άρνηση επικύρωσης μιας συλλογικής απόφασης, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η λήψη της απόφασης αυτής.
- δημοκρατία:** πολίτευμα, στο οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται προς όφελός του.
- δημόσια διοίκηση:** το σύνολο των δημοσίων κρατικών υπηρεσιών.
- διάδικοι:** είναι το πρόσωπο που επιδιώκει την παροχή δικαστικής προστασίας (ενάγων) και το πρόσωπο έναντι του οποίου επιδιώκεται η παροχή δικαστικής προστασίας (εναγόμενος).
- διάκριση εξουσιών:** είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία η εξουσία του κράτους χωρίζεται σε επιμέρους εξουσίες, διότι η συγκέντρωση εξουσίας σ' ένα πρόσωπο εμπεριέχει τον κίνδυνο για αυθαιρεσίες και κατάχρηση εξουσίας και έτσι εξασφαλίζεται αμοιβαίος έλεγχος και ισορροπία μεταξύ τους.
- εξουσία:** η δύναμη να διατάξεις και να επιβάλλεις όσα διατάξεις. Είναι η νόμιμη δύναμη, δηλαδή το δικαίωμα κάποιων να εξουσιάζουν και η υποχρέωση κάποιων άλλων να υπακούουν.
- ευρωζώνη:** είναι η ζώνη, ο χώρος, που ισχύει το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα (ευρώ).
- Θεσμός:** είναι σταθερές- παγιωμένες σχέσεις και ενέργειες, είτε ατομικές είτε συλλογικές, για την πραγματοποίηση σημαντικών σκοπών.
- ιθαγένεια ευρωπαϊκή:** η ιθαγένεια που έχουν οι ευρωπαίοι πολίτες. Κάθε πολίτης της Ε.Ε έχει δύο ιθαγένειες, του κράτους-μέλους και της Ε.Ε.
- κατάχρηση δικαιώματος:** υπάρχει όταν η άσκηση του δικαιώματος υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλει η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη, ή ο κοινωνικός ή ο οικονομικός σκοπός του δικαιώματος.
- κομματικοποίηση:** η δράση υπέρ κόμματος σύμφωνα με τις κομματικές πεποιθήσεις ή τις κομματικές εντολές.
- κοινωνία:** σύνολο ανθρώπων με δομή και δεσμούς που συμβιώνουν σε ορισμένο τόπο και χρόνο.
- κοινωνική δομή:** ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας.
- κοινωνική θέση:** είναι η θέση που κατέχει το άτομο σε ένα σύστημα καταμερισμού έργων/εργασίας (στην οικογένεια, στο σχολείο, στην εργασία, στον σύλλογο, στην κοινωνία κτλ.).
- κοινωνική ομάδα:** είναι ένα σύνολο ανθρώπων με κοινούς σκοπούς, ισχυρούς δεσμούς, με άμεσες και διαρκείς σχέσεις μεταξύ των μελών του και συνείδηση της ιδιαιτερότητάς τους.

-κοινωνικός ρόλος: είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων και συμπεριφορών που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη θέση, το σύνολο των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη θέση.

-κοινωνικοποίηση: είναι μια διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σ' ένα κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία εκμάθησης των αξιών και των κανόνων της κοινωνίας.

-Κράτος: σημαίνει ισχύς, εξουσία, είναι η οργανωμένη κοινωνία. Το Κράτος σήμερα είναι θεσμός (και μηχανισμός) ανεξάρτητος από την κοινωνία.

-Κράτος δικαίου: είναι αυτό στο οποίο η εξουσία ασκείται σύμφωνα με κανόνες δικαίου (το Σύνταγμα και τους νόμους). Όλα τα όργανα του κράτους αλλά και οι πολίτες οφείλουν να σέβονται τους κανόνες δικαίου και τους θεσμούς.

-Κράτος κοινωνικό ή πρόνοιας: είναι εκείνο που εξασφαλίζει σ' όλους τους πολίτες του ορισμένα βασικά κοινωνικά αγαθά. Τέτοια αγαθά είναι η παιδεία, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση, η εργασία, το καθαρό περιβάλλον, η κοινωνική δικαιοσύνη κτλ.

-λαϊκή κυριαρχία: είναι βασική αρχή της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία ο λαός είναι η πηγή κάθε κρατικής εξουσίας, ο λαός είναι το ανώτατο όργανο του κράτους.

-Μη Κυβερνητική Οργάνωση (ΜΚΟ): νομικό πρόσωπο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που λειτουργεί σε εθελοντική βάση, κυρίως με ανθρωπιστικό σκοπό.

-ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας είναι αυτά που μπορούν συγχρόνως να απευθύνονται σε πολλούς, να προσφέρουν μαζική επικοινωνία (εφημερίδα, ραδιόφωνο, διαδίκτυο κτλ.).

-νομιμοποίηση: η νομιμοποίηση είναι ευρύτερη από την νομιμότητα, εμπεριέχει και τη συναίνεση και είναι απαραίτητη για κάθε εξουσία. Άσκηση εξουσίας χωρίς νομιμοποίηση είναι αδύνατη.

-παγκοσμιοποίηση: σημαίνει ότι η κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και ανθρώπων γίνεται σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά και μεγαλύτερη επικοινωνία και μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών όλου του κόσμου.

-πόλη-κράτος: στην αρχαία Ελλάδα, η πόλις είναι μια πολιτική κοινότητα. Είναι αυτόνομη, έχει τη δική της κοινωνική, πολιτική, οικονομική και διοικητική οργάνωση.

-πολίτης: κάθε άνθρωπος που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια, έχει ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

-πολιτική: η τέχνη και η επιστήμη της διακυβέρνησης. Η συμμετοχή/δράση του πολίτη στο κοινωνικό και το πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.

-πολιτική απάθεια: η αδιαφορία για την πολιτική. Μερικές φορές δεν είναι αδιαφορία για την πολιτική αλλά μια συνειδητή επιλογή.

-πολιτική εξουσία: η πολιτική εξουσία είναι η υπέρτατη εξουσία, αφού ορίζει το πλαίσιο δράσης των άλλων θεσμών αλλά και το δικό της. Για να είναι αποτελεσματική, δεν αρκεί να είναι νόμιμη, χρειάζεται να είναι και νομιμοποιημένη.

-πολιτική συμμετοχή: η συμμετοχή/δράση, ατομική ή ομαδική, του πολίτη στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, στις δημόσιες υποθέσεις.

-πολιτικοποίηση: η διαδικασία εκμάθησης, διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κοινά.

-πολιτικό κόμμα: ένωση πολιτών που επιδιώκει με την πολιτική δράση να επηρεάσει ή και να κατακτήσει την εξουσία, με στόχο να εφαρμόσει το πρόγραμμά της.

-πολιτικό σύστημα: είναι το μέρος (υποσύστημα) του κοινωνικού συστήματος που ασκεί την πολιτική εξουσία. Αποτελείται (κυρίως) από την Πολιτεία-Κράτος και τους άλλους πολιτικούς θεσμούς (πολιτικά κόμματα, κοινωνία πολιτών, ΜΜΕ κτλ.).

-πολιτικός: το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά σε εκλογικές αναμετρήσεις για να αντιπροσωπεύσει τον λαό σε οποιαδήποτε πολιτική θέση.

-Σύνταγμα: ο ανώτατος γραπτός νόμος του κράτους, που ρυθμίζει τη μορφή του πολιτεύματος και την οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας.

-υποχρέωση: είναι η συμπεριφορά που επιβάλλει ο νόμος στον άνθρωπο ανεξάρτητα από τη θέλησή του. Οι υποχρεώσεις επιβάλλονται εκτός από τον νόμο, από την κοινωνία και από την ηθική.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - Κείμενο (ΜΑ)

- Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα κ.κ.
- Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα κ.κ.
- Βενιζέλος Ε., *Προς μία μετα-αντιπροσωπευτική δημοκρατία*, Εκδ. Πόλις, 2008.
- Γιανναράς Χ., *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1998.
- Δήμου Νίκος, *Ο δρόμος της επικοινωνίας*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1981.
- Δραγώνα-Μονάχου (επ.), *Για μια φιλοσοφία ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.
- Κονδύλης Π., *Από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998.
- Μακρυδημήτρης Α., *Κράτος των πολιτών*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2006.
- Μάραντος Π., *Η Διαμεσολάβηση για όλους- Και η Σχολική Διαμεσολάβηση*, Εκδ. Ινφογνώμων, Αθήνα, 2021.
- Μάραντος Π., *Ερωτική Επικοινωνία, τόμοι Α,Β*, Εκδ. Ινφογνώμων, Αθήνα 2022, 2023.
- Μπεκ Ούρλιχ, *Τι είναι παγκοσμιοποίηση*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2000.
- Μπωντριγιάρ Ζ., *Η καταναλωτική κοινωνία*, Εκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2000.
- Ουεϊνράϊτ Γκ, *Η γλώσσα του σώματος*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.
- Παυλόπουλος Πρ., *Το «μετέωρο βήμα» της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2021.
- Παπανούτσος Ε., *Η παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα*, Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1976.
- Παπανούτσος Ε., *Πρακτική φιλοσοφία*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1980.
- Πλατιάς Α., Χατζηγεμμανουήλ Χρ., *Ελληνική υψηλή στρατηγική* Εκδ. Ευρασία, Αθήνα 2022.
- Πλάτων, *Νόμοι*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα κ.κ.
- Ρότζερ Φ., κ.ά, *Πετυχαίνω τη συμφωνία*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.
- Ρωλς Τζων, *Θεωρία της δικαιοσύνης*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2002.
- Σαβατέρ Φ., *Μιλώντας στον γιό μου για την πολιτική και τη δημοκρατία*, Εκδ. Πατάκη, Β΄ έκδοση, Αθήνα 2010.
- Σαβατέρ Φ., *Μιλώντας στον γιό μου για την ηθική και την ελευθερία*, Εκδ. Πατάκη, Η΄ έκδοση, Αθήνα 2010.
- Σενεγάλ Μ., *Η τέχνη του κυβερνάν*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997.
- Συλλογικό, *Αρχές και αξίες για την οικοδόμηση της Ευρώπης*, Εκδ. Ιερά Σύνοδος Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Σύνταγμα της Ελλάδας
- Σύνταγμα (Συνθήκη) της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Τέπερμαν Τζ., *Λύσεις υπάρχουν*, Εκδ. διαΝΕΟσις, Αθήνα, 2017.
- Τσαούσης Δ., *Η κοινωνία του ανθρώπου*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989.
- Τσαρδάκης Δ., *Η κοινωνική θεωρία των ρόλων*, Εκδ. Σκαρβαίος, Αθήνα 1992.
- Τσάτσος Δ., *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2007, σ. 34 και 57.
- Τσάτσος Δ., *Πολιτεία*, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2010.
- Τσάτσος Κ., *Πολιτική*, Εκδ. Εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 2000.
- Φράϊμπεργκ Σ., *Τα μαγικά χρόνια*, Επιστημονικές Εκδόσεις Γρηγόρης Παρισιάνος, Αθήνα 1977.
- Χάρτης ΟΗΕ, Οικουμενική Διακήρυξη.
- Χριστοδουλάκης Σ.Ν., *Το περιβάλλον, αυτός ο κόσμος ο μικρός ο μέγας*, Β΄ έκδοση, Εκδ. Περγίνα, Αθήνα 2012.
- Allan+Barbara Pease, *Γλώσσα του σώματος*, Εκδ. Έσοπτρον, Αθήνα 2006.
- Christakis N., Fowler J., *Συνδεδεμένοι*, Εκδ. Κάτοπτρο, Αθήνα 2009.
- Fukuyama Fr., *Εμπιστοσύνη*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1998.
- Giddens A., *Κοινωνιολογία*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2002.
- Goleman D., *Η συναισθηματική νοημοσύνη*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.
- Heywood Andrew, *Εισαγωγή στην πολιτική*, Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006.
- Runciman D., *Πολιτική, Μια μικρή ιστορία*, Εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2016.
- Rifkin J., *Η οικονομία του υδρογόνου*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2003.
- Romilly D.J., *Ο νόμος*, Γ΄ έκδοση, Εκδ. Το Άστυ, Αθήνα 1997.
- Romilly D.J., *Πόσο επίκαιρη είναι η Αθηναϊκή δημοκρατία σήμερα.*, Εκδ. Ερμής, Αθήνα 2009.
- Sartori G., *Η δημοκρατία σε 30 μαθήματα*, Εκδ. Μελάνι, Αθήνα 2015.
- Schmidt G. M., *Θεωρίες της δημοκρατίας*, Εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2004.
- Verderber R., *Η τέχνη της επικοινωνίας*, 8^η έκδοση, Εκδ. Έλλην, Αθήνα 1998.
- Wolton D., *Σκέψεις για την επικοινωνία*, Εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2005.
- Xarari N.Y., *21 μαθήματα για τον 21ον αιώνα*, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2018.

